

DHANURVIDYĀVILĀSAMU

CRITICALLY EDITED WITH INTRODUCTION

BY

Sri VETURI PRABHAKARA SASTRY,

Reader in Telugu

Sri. Venkateswara Oriental Institute, Tirupati. (Chittoor Dt.)

GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY MADRAS

1950

Price Rs. 4-14-0

INTRODUCTION

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important Manuscript Libraries in the Madras presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10, Education, dated 4-4-1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following are members of the Committee:—

1. Sri T. M. Narayanaswami, Pillai M.A., B.L.,
2. „ R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.,
3. „ C. M. Ramachandra Chettiar, B.A., B.L.,
4. „ R. Krishnamoorthy, (Kalki)
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., Ph.D.,
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M.A., L.T.,
7. „ V. Prabhakara Sastri.
8. „ N. Venkata Rao, M. A.,
9. „ H. Sesha Ayyangar.
10. „ Masthi Venkatesa Ayyangar, M.A.,

11. Sri M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.,
12. Dr. C. Achyuta Menon, B.A., Ph.D.,
13. „ C. Kunhan Raja, M.A., D. Phil.,
14. „ A. Sankaran, M.A., Ph.D., L.T.,
15. Sri P. S. Rama Sastri.
16. „ S. K. Ramanatha Sastri.
17. Dr. M. Abdul Haq, M.A., D.Phil. (Oxon)
18. Afzul-ul-Ulama Hakim Khader,
19. Sri P. D. Joshi.
20. „ S. Gopalan, B.A., B.L.
21. „ T. Chandrasekharan, M.A., L.T.,

The members of the Committee formed into Sub-Committees for the various languages, Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannada, Malayalam, Mahrathi and Islamic Languages. They met during the month of May, 1949, at Madras and Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government in G. O. No. Mis. 2745 Education, dated 31-8-1949 and they decided to call these publications as the "MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES," and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the General Editor of the publications.

The following manuscripts have been taken up for publication during the current year :

"A" FROM THE GOVERNMENT ORIENTAL
MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS.

TAMIL

1. Kappal Śattiram.
2. Anubhava Vaidya Murai
3. Āttānakolāhalaṃ
4. Upadēśa Kāṇḍam
5. Cōlan Purva Paṭṭayam

6. Koṅga Dēśa Rājākkal
7. Sivajñāna Dīpam
8. Sadāśiva Rūpam, with commentary.

TELUGU

1. Saṅgītaratnākaramu
2. Auśadha Yōgamulu
3. Vaidya nighaṇṭuvu
4. Dhanurvidyā Vilāsamu
5. Yōga Darśana Viśayamu
6. Khadga Lakṣaṇa Śīrōmaṇi

SANSKRIT

1. Viśanārāyaṇīyam
2. Bhārgava Nāḍikā
3. Hariharacaturaṅgam
4. Brahmasūtravṛtti—Mitākṣarā
5. Nyāyasiddhānta Tattvāmṛtam

MALAYALAM

1. Garbha Cikitsa
2. a. Vāstulakṣaṇam
b. Śilpaśāstram
c. Silpaviśayam.
3. Mahāsāram
4. Kaṇakkusāram
5. Kriyākramam

KANNADA

1. Lōkōpakāra
2. Raṭṭamata
3. Dīkṣābōdhe
4. Aśvaśāstram
5. a. Auśadhagaḷu
b. Vaidyaviśaya
6. Saṅgītaratnākara
7. Sūpaśāstra.

ISLAMIC LANGUAGES

1. Jamil-Al-Ashya
 2. Tibb-E-Faridi
 3. Tahqiq-Al-Buhran
 4. Safinat-Al-Najat
-

“ B ” FROM THE TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S
SARASVATHI MAHAL LIBRARY, TANJORE

TAMIL

1. Śarabhēndravaidya Murai (Diabetes)
2. Do (Eyes)
3. Agastiyar 200
4. Koṅkaṇarśarakku Vaippu
5. Tiruccirrambalakkōvaiyār with Padavurai
6. Kālacakram
7. Tālasamudram
8. Bharatanāṭyam
9. a. Pāṇḍikēli Vilāsa Nāṭakam
- b. Purūṇava Cakravarti Nāṭakam
- c. Madana Sundara Vilāsa Nāṭakam
- d. Percy Macqueen's Collection in the Madras University Library on Folklore.
10. Rāmaiyan Ammānai
11. Tamil Pāḍalkaḷ including paṭṭiṇattār Venbā and Vaṇṇaṅkal

TELUGU

1. Kāmandakanītisāramu
2. Tāḷadaśāprāṇapradīpika
3. a. Raghunātha Nāyakābhyudayamu
- b. Rājagōpāla Vilāsamu
4. Rāmāyaṇamu by Kaṭṭa Varadarāju

MAHRATHI

1. Nāṭyaśāstra Saṅgraha
2. a. Book of Knowledge
- b. Folk Songs.
- c. Dora Darun Veṇi Paddhati
- d. Aśvasa Catula Dumani
3. a. Pratāpasimhendra Vijaya Prabandha
- b. Śarabhēndra Thirthāvali
- c. Lāvaṇi
4. Dēvēnīra Kuravañji
5. Bhakta Vilāsa
6. Śloka Baddha Rāmāyaṇa

SANSKRIT

1. Aśvaśāstra with Tricolour Illustrations
2. Rajamṛgāṅka
3. Cikitsāmr̥tasāgara
4. Āyurvēdamahōdadhi
5. Gīta Gōvinda Abhinaya
6. a. Cōlacampu
- b. Sāhēndra Vilāsa
7. Dharmākutam - Sundara Kāṇḍa
8. Jātakasāra
9. Viṣṇutattvanirṇaya Vyākhyā
10. Saṅgīta Darpaṇa
11. Bījapallava

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next four years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the Library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them with other copies. The editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets and correct readings have been sugges-

ted in square brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books, in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the Press. The various Presses that co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

The present work *Dhanurvedyā Vilāsam* is a treatise regarding the Science of Archery. There are nearly forty-four topics described in the work as follows :—

1. Gurusankīrtana
(Salutation to Guru)	7. Thadvīdhānamāna-
praśamsa
2. Śiśyaṛaṇa	8. Puṇyōpasankhyāna
3. Vidyāprabhāstūchena	9. Pakṣa-parimaṇāpra-
śamsa
4. Sakhaṇḍākhanda
Kōḍaṇḍadwaya-
nāmōddēśa.	10. Nishangaracaṇāpra-
vacana
5. Dhanurnirmāṇa-
pramāṇapramūkuha-
viśēśavinibhaga	11. Mourvidhānakadhana
6. Mārgaṇaparigaṇaṇa-
prēṇana	12. Anguḷithrāṇaprakīrtana
	13. Jyārōpaṇaprōkaraṇa
	14. Dhanurūrdvādhara-
bēāgavinibhāga

15. Muṣṭiprakaraṇa	30. Lakṣyaśuddhi
16. Sthānōpasankhyna	31. Lakṣyavēdika
17. Śaragrahaṇahastapra-
tipādana	32. Nārācamōcena
18. Sandhānakrama-
vivarāṇa	33. Citralakṣyabhēd-
hanōpāya
19. Ākarśaṇahasta
Prastavana	34. Śabdalakṣyaśarād-
byāsa
20. Bāṇahaṣṭaksetra	35. Muṣṭyanguḷaniya-
manalakṣananveksana
21. Dṛṣṭilakṣaṇānvik-
śaṇa	36. Duranikatosthala-
lakṣanalaṣṭhya
22. Dhanurākārśaṇa
kowśala	37. Radharohaṇa
23. Śaravyāpārayōgya-
tidhivāratārāka-
kaṇa	38. Gazarōhappasaratira-
yōga
24. Khuralikārāṇa	39. Hayarohana
25. Rangapravēśa	40. Śarābyāsa
26. Dhanuśśarapujāyōyena	41. Dūrāpāti
27. Gurupraṇāma	42. Śaraprayōgasamayā-
samaya
28. Śaraśārāsanagrahaṇa
paryātocona	43. Śaragamanaguṇadōṣa
29. Pouśyaparya	44. Divryāstramantra-
tantraprayōga
	45. Viśtaraprastāvana

There are two manuscripts of Dhanurvidya vilasamu in this Library.

1. D. 2672, Paper, complete, size $13\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ inches pages 159. lines 17 on a page. Mode of writing good. condition good.
2. D. 2995, Palm-leaf, complete, size $20 \frac{1}{8} \times 1\frac{1}{4}$ inches. pages 99. lines 8 on a page. character Telugu, condition slightly injured. Appearance old. Mode of writing fair and free from mistakes.

The present edition is based on the above two manuscripts.

Sri N.S. Sundaresvara Rao, Telugu Pandit of the library is to be thanked for his co-operation in going through the proofs.

Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.	}	T. Chandrasekharan, General Editor, Madras Govt. Oriental Series.
---	---	--

ప్రీతి క.

ఆంధ్రదేశమున నశీశ్వరులై వెలసినవారు ప్రాచీనులు నర్వాచీనులును ధనుర్విద్యలో నద్భుతప్రజ్ఞతో నాదితేరి మగలమగలై గండర గండంఁడై) సమరనిశ్చంకులై సంగరకిరీటులై యుండి రనుట చరిత్రపరి శోధకులు చక్కగా నెఱిగినవిషయమే.

అంతకుఁ బూర్వపు వారివార్త లట్లుండగా చరిత్రసుపరి జ్ఞాతులయినవారు సాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకులు, సాలంకాయనులు, విష్ణుకుండులు, పల్లవులు, చాళుక్యులు, కాళీయులు (వారిసేనానులు డెబ్బ దేడు గోత్రలవారు) వెలసినవారు, రెడ్డివారు, కమ్మవారు, బలిశెవారు, కోటవారు, సాగివారు, పూసపాటివారు, వత్సవాయివారు, మందపాటివారు, తెలుగుచోళులు, వెలనాటిచోళులు, విద్యానగరాధీశులు, సాశ్వవారు, దాట్లవారు, మట్లవారు, గజపతులు, జగపతులు, తంజావూరు, మధుర, పుదుకోట, నాయకులు, నిటీవలివా రనేకులు జమీనుదార్లు నింక నెందఱెందఱో

‘కదనమె బొమ్మిల్లు చెలికఁజైలు వీరజయాంగనామఁబల్ !

మదకరి మస్తకుంధములు మాటికి దొంతులు సంగరస్థలిన్

గుదిగొని పడ్డరాహుతుల క్రొవ్వులు గుజ్జనఁగూళ్లు శాపురే !

అన్న ప్రశస్తి గన్నవారే, వారట్టివా రగుటకు గట్టిగా ధనుశ్శాస్త్రమున జితశ్రములగుట ముఖ్యపేతువు.

అయామహీపాలుర యెల్బళ్లలో ధనుర్విద్యాభ్యాస రంగములు చాలఁగా వెలసి యుండెడి వనుటను ప్రాచీనగ్రంథములు ప్రఖ్యాతపఱచుచున్నవి. నేటికిని ధనుర్విద్యయూఁ వికులగు నోయ చెంచు నవరూది జాతు

లవారికి వెన్నతోఁ బెట్టిన విద్యగాఁ బరిచితమయి యుండుట యెల్లరు నెఱిగిన విషయమే.

ఇర్వ జేండ్లకు ముందు వినుకొండప్రాంతగ్రామవాస్తవ్యులు కలియుగాద్దనబిరుదాంకులు అప్పారాయాభిధాను లొకరు ధనుర్విద్యలో నద్భుత నైపుణ్యము ప్రదర్శించుట నే నెఱుంగుదును. నేడును వారు తద్విద్యానిపుణులై నెగడుచున్నారట ! తాలింఘానాలు వస్తాదుల కుస్తీపట్లు నేడును పలుచోట్ల సాగుచున్నవి. సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములఁ జదివి నేర్చుట తగినదేమో కాని వానిలోవిషయములు తొలుతఁ బ్రాకృతమున నిలవల ఉద్దూలో పారిభాషిక పదములతో వెలసి వ్యవహారరూఢి గనుట ఆయాగ్రంథార్థము లనుభూతిలో నన్వితములయి నిన్న మొన్నటిదాఁక ననేకుల కందుబాటులో నుండుట దెలియ వచ్చుచునే యున్నది.

ప్రాస్తతమగు ధనుర్విద్యావీలాస విషయములు ధనుర్విద్యావిశారదుఁడగు తురకపండితుని (మహమ్మదజాఫర్ గురుని) యుపదేశముచొప్పున నేర్చి గ్రంథరచనా ప్రేరకుఁడు, రేపల్లెఁడే తిరుపతి రాయ ప్రభుఁడు వివరించు చుండగా విని వాని పద్యకావ్యరూపమున కృష్ణమాచార్యుఁడను కవి రచించె నట ! పాశ్చాత్య యుద్ధశాస్త్ర శిక్షలు పెంపొందిన పిదప తుపాకులు ఫిరంగులు మొదలగునవి వెలయుటచే ధనుర్విద్య కంతగాఁ బ్రాముఖ్యము లేదయ్యెను. తుపాకులు మొదలుగా నాయుధ తంత్రములుగూడ బాంబులు, విమానములు, సబ్ మిన్ సులు, మైనులు, రాడార్లు, ఆటంబాంబులు ప్రబలిన తర్వాత వెనుకఁ బడఁజొచ్చినవి గదా ! నిజముగా సత్యదయాజ్ఞాన ధీరుల యాయుధమగు నహింసా ప్రయోగము బలయునేని ఆటంబాంబులదాఁకను బెరిగిన యుద్ధతంత్ర మెల్ల నిరర్థకమే కాఁగలదు.

సృష్ట్యాది నుండి నేటి దాఁక వీరాధిపీరు లనిపించు కొన్న మహాపురుషుల యుద్ధతంత్రము లెల్ల గంధివిరుని ధీరతావీరితల ముందు నిలువనేరక నిర్వీర్యములే యయినవి గదా. ప్రపంచము నందలి హింసా

తంత్ర సారమెట్ల దనఁబూదికిఁ దెచ్చుకొని యాయన హింసాపక్షమును నిర్వీర్యమొనర్చి నాడు. అహింసాపక్షమునకు సర్వాంతర్యామియై విజయముచేకూర్చు చున్నాడు. భారతీయుల మూలమున నిది పరిస్ఫుటమై ప్రజ్వరిల్లిన తర్వాతనే లోకము దీని ప్రాభవమునకు జోహారు లర్పింపఁ గల్గును.

ధనుర్వేదము యః ర్వేదమున కుపవేదమట, చరణవ్యూహమున నిల్లున్నది.

“యథా ఋగ్వేదస్యోపవేదో ఆయుర్వేదః చిక్తాశాస్త్రమ్
యజుర్వేదస్యోపవేదో ధనుర్వేదో యుద్ధశాస్త్రమ్
సామవేదస్యోపవేదో గంధర్వవేద స్సంగీతశాస్త్రమ్
అధర్వవేదస్యార్థశాస్త్రం నీతిశాస్త్రం శస్త్రశాస్త్రమ్
విశ్వకర్షాదిప్రణీత శిల్పశాస్త్రమ్
ఇతిభగవాన్ వేదవ్యాసః స్కందః కుమారోవాహ ”

విశ్వామిత్రప్రణీతమగు ధనుర్వేదగ్రంథమున నీవిషయ మిట్లు గలదు॥ అధ ధనుర్వేదో నిరూప్యతే, స చ పాదచతుష్టయాత్మకో విశ్వామిత్రప్రణీతః, ఆదౌ బ్రహ్మణా ప్రజాపతయే రుద్రాయ చప్రోక్తో రుద్రేణ విశ్వామిత్రాయ విశ్వామిత్రేణ మః వే పురుహూతాదిభ్య ఉపదిష్టః సహి పాదచతుష్టయాత్మక ఉపవేదః తత్ర ప్రథమః పాదః దీక్షాప్రకారః, ద్వితీయః పాద స్సంగ్రహః, తృతీయపాద సిద్ధ్యాత్మకః, చతుర్థః ప్రయోగ పాదః, తత్ర ప్రథమపాదే ధనుర్లక్షణ మధికారి నిరూపణం చ కృతం, ధనుశ్శబ్దశాస్త్రపరూ ఛోపి చతుర్థా యుద్ధే ప్రవర్తితే, ముక్త మముక్తం ముక్తా ముక్తం యంత్రముక్తమితీ ముక్తంచేతి అముక్తం ఖడ్గాదిః ముక్తా ముక్తం శల్యావాంతరభేదాదిః, యంత్రముక్తం శరాది తత్రా ముక్తం శస్త్రముచ్యతే, తదపి బ్రాహ్మ వైష్ణవపాశుపత ప్రాజాపత్యాగ్నేయాది భేదాదనేకవిధం, ఏవం సంధి దైవతేషు చతుర్విధా యుద్ధేష్వధికారః, క్షత్రియకమారాణాం తదనుయాయినాం చ సర్వేషాం చతుర్థా వదాతీ రధగజతురంగరూపా దీక్షాభిషేక శకున మంగళకరణాదికం చ ప్రథమ

పాదే నిరూపిత మస్తి సర్వేసాం శత్రువిశేషాణా మాచార్యాణాం
 లక్షణ పూర్వకం సంగ్రహాణవకారో దర్శితః ద్వితీయే గురు సంప్రదాయ
 సిద్ధాంతాం శాస్త్రవిశేషాణాం పునః పునరభ్యాసో మంత్రదేవతా సిద్ధికరణ
 మపి వక్ష్యతే. తృతీయే పాదే దేవతార్చనాభ్యాసాదిభిః సిద్ధాంతా మస్త్ర
 విశేషాణాం ప్రయోగః చతుర్థపాదే యుద్ధప్రకారః శ్మశ్రీయాణాం
 స్వధర్మప్రవిష్టానాం యుద్ధకర్మనిష్ఠానాం స్వధర్మాచరణం యుద్ధం, దుష్టదన్యు
 చౌరాదిభ్యః ప్రజాపాలనం చ ధనుర్వేదస్య ప్రయోజనం, ఏవం బ్రహ్మ
 రుద్రప్రజాపతి విశ్వామిత్రప్రణీతం ధనుర్వేదశాస్త్రం సురాసురైః పారం
 పర్యాదవగతం శ్రీపరశురామద్రోణ భీష్మాదిభిః ప్రభృతం తచ్చ
 ధనుర్దీక్షాయాం పార్థః, ఉత్తమాధికారీ. బాణాసురో, మధ్యమాధికారీ,
 సాత్యకి ప్రభృతయః సహస్రార్జునో హీనాధికారీ, గురవధాత్ ఇతి
 ధనుర్ధర ప్రశంసా॥ ఆ ముద్రితములైన గ్రంథములు శ్రీ మానదల్లి
 రామకృష్ణకవి ఎం. ఏ, గారి దగ్గరనున్నవి. వానిని జూచియే నే నాయా
 భాగముల నుదాహరించితిని.

ఈ ధనుర్వేదమును గూర్చి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి,
 ఎం. ఏ. గారి పుటి కిర్వాది యాతేండ్రకు ముందు గొప్ప వ్యాసము
 ప్రకటించిరి. దాని నెల్ల నిక్కడ మరలఁ బ్రకటించి దానిపై విశేషార్థ
 ములు వివరింతును.

“ ధనుశ్శబ్దము వింటికి రూఢ మైనను ము క్తము అము క్తము ముక్తా
 ము క్తము యంత్రము క్తము అను చతుర్విధ ప్రహరణముల వర్తించుచు
 ధనుర్వేదము శత్రుదండరూపమగు సమస్త ప్రయోగ సామగ్రీ తత్త్వ
 మును బ్రతిపాదించును. అది యిరువదివేల శ్లోకములతో నీశానసంహిత
 యను పేరితో శివునిచేఁ బార్వతి కుపదేశించఁ బడియె.

అందు

వింశతసహస్రమానస్త ధనుర్వేదోపి కీర్తితః
 యస్మిన్ నిగద్యతే సర్వలోకత త్త్వం వరాననే
 బలాపాదనకాధ్యాయః స్థానాభ్యాయః ప్రమర్దనమ్

భౌతికాపాదనాధ్యాయః సంధినిశ్చేషణం తథా
 లక్ష్మోమోక్షోపనోధ్యాయః శ్రమప్రాప్తేర్ని లక్షణమ్
 ఆయుధగ్రహణం శిక్షా క్రమ స్తత్పరిశీలనమ్
 సన్నాహస్థాన చలన మపసవ్యస్థితీక్రమః
 ఆశ్లేషోవాంతరాలంబ హస్తాటన పటుక్రియా
 ముష్టిబంధస్థానబంధో ధృష్టతాపాదనం తథా
 సంగ్రామవిద్యావిజ్ఞానం సర్వాయుధ విలంఘనమ్
 సూత్రాధ్యాయః పరీక్షా చ పాదసాయూపసుట్టనమ్
 రథాశ్వేభాద్యుపస్థాన లక్షణాధ్యాయ ఏవ చ
 (విలుంటనం మోటనం చ భ్రమణం పరిశీలనమ్
 ఆయుర్జ్ఞానం మోహనం చ భిన్నముల్లాసితం తథా)
 చాపాదిలక్షణజ్ఞానమస్త్రాణాం కరణం తథా
 అస్త్రముంత్రపరిజ్ఞానాధ్యాయో మదవినిర్గమ
 ఏవమాద్యా ధనుర్వేదే విద్యాః సంతి సహస్రశః

అను నిరుపదితోమ్మిది యంశములు విస్తరింపఁ బడియె. ధనుర్వేద
 దసూత్రములు పరశురామకృతములై శాండిల్యభావ్య వివృతములై
 కేరళీ దేశమున లభించుచున్నవని తెలియు చున్నది. అది నాలుగు పాద
 ములు గలది. ప్రథమము దీక్షాపాదము. రెండవది సంగ్రహపాదము.
 మూడవది సిద్ధిపాదము. నాల్గవది ప్రయోగపాదము. ధనుశ్శబ్దము సర్వ
 ప్రహరణముల వర్తింను. అది ముక్తాది చతుర్భేదకము. ముక్తమనగాఁ
 జక్ర వజ్ర వలయ శక్తితోమర కుంత పాపాణాదికము. అముక్తమనగా
 నంకుశ పాశ ఘోరికా అసి గదా ముసల దండాదికము. ముక్తాముక్త
 మనఁ బాశ వాగురా రజ్జు వలయాదికము. యంత్రముక్త మనఁ జాప
 శత్రుశిల్పక మంజుపార్శ్వ వర్ణాదికము. మనశాస్త్రానుసారముగా సర్వ
 శస్త్రములలో ధనువు శ్రేష్ఠము. వింటియంగములు బాణము అర్థచం
 ద్రము శిలీముఖము నారాచము మోచకము మొదలగునవి. అస్త్రము
 మంత్రాక్షర ప్రతిలోమ పతితమై యధిదైవత ప్రేరితమై యుండును.

మంత్రదేవతాభేదముల ననుసరించి, గ్రాహ్యము ప్రాజాపత్యము
 వైష్ణవము శైవము ఐంద్రము వారుణము ఆగ్నేయము వాయవ్యము
 సామ్యము (చంద్రదైవతకము) ఆదిత్యము దౌర్గము (దుర్గాదైవతకము)
 గాఢేశ్వరము (వినాయకాధిదైవతకము) స్కాందము శాక్తేయము యాక్షం
 రాక్షసము నాగము గారుడము గాంధర్వము పైశాచము పైత్రము
 (పిత్రుదైవతకము) పార్థివము ఆప్యము (జలాధిదైవతకము) త్రైజనము
 పావనము నాభనము (ఈశడపటి) యైదురు బంచభూతముల గ్రమముగా
 స్తంభింప జేయునట సాముద్రము పార్వతము గాయత్రము త్రైవ్యభ
 మానుష్టుభము మొదలగు ననిఁ (కడపటిమూడును ఛందోదైవతకము లగు
 మంత్రములు ప్రయోగములుగా గలవి). ఈ యాయుధశిక్ష కథికారులు
 క్షత్రియులును బ్రాహ్మణులును దదనుయాయులును నగుదురు. రథ గజ
 తురగ పదాతులై పానికధికరణములు, ఈ సూత్రపాఠమునఁ బ్రథమపాద
 మున ధనుర్వేదాభ్యాసమునకు దీక్షాభిషేక శకునమాంగల్యకలణాదికము
 వివరింపఁబడియె. రెండవదియగు సంగ్రహపాదమున సకలాస్త్రశస్త్రీ
 ముల సంగ్రహవిధియు మూడవది యగు సిద్ధిపాదమున సంగ్రహించిన
 యస్త్రములకుఁ బునఃపునరభ్యాసమున మంత్రదేవతానియమ జపహో
 మోపాసనక్రియలును విస్తరింపఁబడియె. మంత్రదేవత సకల యనియు
 నిష్కల యనియు నిటుడెఱంగులం బరఁగు. అదియు చేతనావత్త్వము,
 ఇచ్ఛా విగ్రహత్వము, యష్టవ్యవస్థ, తుష్టిమత్త్వము ఫలదాతృత్వము
 అను నైదుగుణములు గల దని పూజాహోమోపాసనాదుల సాధకులు
 నడపుదురు. షోడశోపచారములచే సిద్ధదైవత మిచ్చు ఫలదానముచే సాధ
 కుఁడస్త్రప్రయోగము నొనర్చుట నాల్గవపాదమున విస్తరింపఁబడియె.
 శస్త్రీగ్రహణమునకు ధనుర్వేదమున నియమముగలదు. సామదానభేదము
 లచే నసాధ్యుడయి దుర్విసేతుఁడగు పురుషునిఁగాని, బహుప్రజా సంర
 క్షణార్థము తత్సాలకునిఁగాని, దేశకాలావస్థాదితముగాఁ గర్తృకరణ
 శక్తి కనుగుణముగా నాపత్కాలమునను, సర్వదా ధర్మరక్షణమునను,
 దండము విధేయమని శాస్త్రజ్ఞులు గ్రహించిరి,

ఈ ధనుర్వేదమున నుక్తాముక్తాది చతుర్వేదకములుగాక నియుద్ధమని పంచమభేదమును దదవాతి శాస్త్రజ్ఞులు గ్రహించిరి. తద్వేదములన్నియు మల్లయుద్ధములలోఁ బ్రయోగింపఁ బడునని. నాచనసోమనాథాదులు యుద్ధప్రక్రియల నుత్తరహరివంశాదుల వర్ణించియుండుట యెల్లరకు విదితమే గదా!

ధనుర్వేద దైవతి మంత్రస్వరూపముల నైశంపాయనుఁడు తన నీతిప్రకాశికలో నిట్లు వర్ణించుచున్నాడు.

“చతుష్పాచ్చ ధనుర్వేదో రక్తవర్ణశ్చతుర్ముఖః
అష్టబహుశ్రీ తేత్రశ్చ సాంఖ్యాయన నగోత్రవాన్
వజ్రంఖిగ్ధోధనుశ్చక్రం దక్షిణే భుజమండలే
శతఘ్నీ చ గదాశూలం పట్టిసం వామభాహుషు
ప్రయోగకోటీరయతో నిత్యాంగో మంత్రకంచుకః
ఉపసంహారహృదయః శస్త్రాస్త్రోభయమండలః
అనేకవల్లితాకారభూషణః పింగళేక్షణః
జయమాలా పరిచ్ఛతో వృషారూఢసు ఉచ్యతే”

అని స్వరూప ప్రతిపాద నానంతరము—

“తస్మాంత్రం చ ప్రవక్ష్యామి వైదిజాలనికృంతనం
ఆత్మనైస్య స్వపక్షాణా మార్కన శ్చాభిరక్షకమ్
ఆదౌ ప్రణవ ముచార్య నమ ఇత్యక్షరే తతః
వతేతి భగవూర్వం తు ధనుర్వేదాయ చోచ్చరేత్
మాం రక్ష రక్షేత్యుచ్చార్య మమ శత్రూన్ నిధేతిచ
భక్షయేతి ద్విరుచ్చార్య హంఘట్ సావేహే త్యుఘోచ్చరేత్
అహమేవ ఋషి శ్చాస్య గాయత్రీ చ్చంధ ఉచ్యతే
మహేశ్వరో దేవతాస్య వివియోగోఽరినిగ్రహే
ద్రాత్రింశద్వర్ణకమనుం వర్ణసంఖ్యాసహస్రతైః
జపిత్యా సిద్ధి మాప్నోతి నిపూంశ్చాత్యధితిష్ఠతి”

అని మంత్రలక్షణము నుపదేశించెను. ముక్తాద్విదేదములు గాక
ధనుర్వేదిము మతాంతరముగా—

“అథానం కాల సుధాం వివేక్షితీ సంత్యాతి స్తథా
ధనుర్వేదిస్యోర్వేదిః పరివీరితే పతే భువః”

అని బాణము నెఱ్ఱెటయు ఎక్కు పెట్టుటయు తెగినొని పోయు
టయు లక్ష్యవేదము అని వాల్మీకియు నుద్ఘోషించి విధాగములు గల
సన్నిహిత బాహుల్యము, వాజ్ఞేయకలు సన్తము ప్రతిశస్త్రము అస్త్రము
మనగాస్త్రము అని చాత్వర్ధముగా విధించెను. వసిష్ఠసగమితయు వారా
గధరుని సరదాతామయి, కోదంబచతుర్ముఖము, కోటండుమండపము, హరి
హరచతుర్విధులు, రాజవీరయము. స్త్రీశంసాయనుః సీతప్రకాశము
సంపాడు మహా లభింపఁగలవు. పరిశురాగా సంపాద, రాజవిలాసము,
భోజన విసేషము, సుఖానందమౌలి పిశ్యామిత్ర సంపాతి లోహకర్ణ
వము, లోహరత్నాకరము మొదలగునవి యుత్తసిన్నము లయ్యె. భోమే
శ్వరుని యశోలక్ష్మితా, చింతామణిలోను కాలి సగవేండుని శివతత్త్వ
రత్నాకరమునను, కేరీనిత్రోదయభాగ మగు లాశీతామ్రకాశమున కైవశ్చ
కలాసమున రాజకీర్తిఖండనము అగ్నిపుగాణమున విష్ణుధర్మస్తోత్రము
నను ధనుర్వేదిసూను గుఱించి పిత్తలంచు నభ్యాసములుగలవు. ఇవి
యన్నియు మనకు లభించుననియే. శుక్రనీతిలో గణాశ్వరాజకీర్తి ఖండ
ములుగాని ధనుర్వేదిమం పిత్తముగాక కెప్పుడజియె. అందు యవతార
గంధకాది ముద్రాకములు స్త్రీ బాణక్రమములు యంత్రసంచయములు
వర్ణింపఁబడియె. ఖడ్గచరానాముగ లక్షణము లభ్యుత్థముగా వివరింపఁ
బడియె. ఉదాహరణముగా సీపంక్షేప బాణం దిగున. ఖడ్గమును బ్రశం
సించుచు జమద్గ్నికి శుక్రాచార్యుడు —

అసిలేవ పరః శస్త్రం స్వహస్తై నిత్యశోభితీయమ్
మోమాసూకార సద్భుజం సర్వశస్త్రోదయ ప్రదమ్
శస్త్రానే వాధ కుభ్యేవా భయనాచీగతే పహ

“సంవిష్టే చోపవిష్టే చ ఖడ్గ ఏవ పరాయణమ్
 సంకటేచ విషమే గిరిదుగ్ధే నిమ్నగర్త సికతాస్థగితే వా
 కంటక ద్రుమ వృతేషి చ దేశే ఖడ్గ ఏవ శరణం జయదగ్నే
 క్షితే రథే వాజిని కుంజరే వా గృహే న్రుమే నాగరకే ప్రమాదే
 సర్వత్ర సర్వస్య చ భార్గవేంద్ర పరాయణం స్యాదసి రేవ నిత్యమ్
 ధనురిహ శరపాతా దేవ వై హంతి శత్రూన్
 దహతి రిపుసమూహం వాజి వహ్నిర్ద్వపేన
 సుభటకరగతస్తుక్షి ప్రమభాసమాత్రే
 శమయతి రిపుసేనాం పాతయోగేన ఖడ్గః
 మతంగ జస్థో రథవాజిగో వా శరక్షయే శస్త్రగణక్షయేచ
 సమస్థితో వా విషపసిస్థితోవా సరోఽసినా మర్దయతీహ సర్వాన్”

అని సంగ్రహ శ్లోకములు పఠించెను, గదను వర్ణించుచు - గదా
 ఊణం వక్ష్యతేసమాహితో ని బోధ తత్రపంచాశ దంగుళాయా
 మాశ్రేష్ఠా చత్వారిం శదంగుళాయామా మధ్యమా, త్రింశ దంగుళ
 యామా నికృష్టా భవేదితి త్రివిధా గదా బుధైరుపదిష్టా పలానా
 సహస్ర ముత్తమాయా శతాన్యష్టే మధ్య మాయా ష్పత్వతాని కని
 ష్టాయా ఇతిగదాయాః త్రివిధం గౌరవం భవతి, యస్తు బలదర్పితః సమర్థ
 గౌరవో దేవదేవ వరాధిష్ఠితః సతాం గృహ్లాతి తస్యముక్తస్య చదోషాః
 సంభవేయుః తథా యా గదా లఘీయసి భవతి నసా సంగ్రామే యుద్ధ
 విశారదైః ప్రశస్యతే తస్మాత్సమా సర్వేషాం ప్రశస్తా భవతి, యాహి
 ప్రతిచారే ప్రహరే చారికానుర సంచారమోక్షా సమే త్యభిధీయతే
 త్ర్యస్రా వృతాశ్చిర్యాసుగాత్రా వ్రణరహితా సువిహితా ప్రియదర్శనా
 కర్తవ్యా గ్రహే (పిః) దశాంగులాయామో దశాంగుల పరిణాహశ్చ
 త్రయాణాం పురుషాణామ్ మూలతః సుద్రవ్యాణి పద్మగర్భోపమా పూర్ణ
 చంద్రోపమా వా గ్రహమూలం చిత్రజ్ఞైశ్చిత్రితం భవతి, స్థూలాగ్రా
 విశిష్టా చతురస్రా మధ్యమా తాలమూలాకృతిర్ని కృష్టా భవతి, తప్త
 కాంచన పదైర్వా బహుచిత్రిత రూపై ర్మూలమధ్యాగ్ర బంధవై ద్విచి

త్రీకృతా గదాశ్రేష్ఠా భవతి సర్వశస్త్రీమ. సాహిత్రీయావిధౌ వపు
ష్కత్వా ధృలవత్త్వాచ్చ సుఖయోగా భవతి నానాచిత్రైర రలంకృతా
సర్వేభ్యః శస్త్రైభ్యశ్చాత్యుతయ్యా సాహిగదా శస్త్రజ్ఞై రాయుధవరే
త్యభిధీయతే”

గదను గుఱించి రాజవిజయమున సంగ్రహముగా

“పంచాశ దంగులో దండో దలేష్వర్యాంగుళా గదా

దళాని షోడశై వ న్యుః కలశోంగుళి మాత్రకః”

అని సంగ్రహింపఁ బడియె. శుక్రసీతిలో శక్తి యను నాయుధ
మునకు లక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది.

“వత్స జమదగ్నే శృణు యన్యాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ఉత్తమా
మధ్యమా కసిష్ఠా చేతి తీస్రః శక్తయోభవంతి తాసాం దండశ్చతుర్విధో
వైణవః దాదసుయో దండమయ ఆయసశ్చేతి. సుస్పిగ్ధత్వం నిర్వృణత్వం
పూజితత్వం చేతి దండగుణాః న్యుః తాను పంచమాస్తా ఉత్తమా
మధ్యమ ద్వివిత త స్తీహీనాత్వధమా భవంతి తాసాం క్షిప్రాద్వయోప
ఘటితలక్షణ ఉభయతః ఫలద్వయం భవంతి (ఫలమనఁగా ఖడ్గపురేకు)
వాస్తమాత్ర మతితీక్ష్ణం కాయ భేదేన సమర్థ మతిఘనం తచ్చ నిస్త్రీం
శాకారం కార్యం సంక్షిప్తమధ్యభాగం భవతి మధ్యఫలమితరాభ్యాం
కక్షాఫలాభ్యాం యుక్తం శ్రితం వాభవతి. తచ్చ ద్వివిధం మూల యుక్తం
మూలశ్రిత ముఖయుక్తం చేతి తచ్చ దండే పత్రభాగాది చిత్రాన్వితం
నాగబంధైర్బద్ధీయాత్ అథోత్తమాయాశ్శక్తేః ఫలాగ్రేణ శతఫల
వర్ధితంగౌరవం భవతి మధ్యమా యాస్త్యశీతి ఫలం కనిష్ఠాయాః షష్టి
ఫలమితి శక్తలక్షణ ముక్తం.”

ఈ యుదాహరణాధోరణి గనుగొన్న శుక్రసీతి మూలగ్రంథ
మంతయుఁ బ్రాకృతముననో మాగధీభాషనో గాఢారూపమున రచిం
పఁబడి యుండు సని తోచుచున్నది. పైపంక్తుల లోని యర్థచ్ఛేదమును
గమనించి మాగధికి మార్చినచో సులభముగా గాఢారూపము చెందు

చున్నది. గాథ యనఁగాఁ బ్రాకృత మాగధీ భాషలలో నార్యావృత్తము వంటిది. ఇది కండపద్యమునందలి రెండవ నాల్గవ పాదముల కొనలో రెండు మూఁడు మాత్రలు తగ్గినట్టి యొకానొక జాతిపద్యము.”

శ్రీ కవిగారు పదశురాసు సూత్రములు శాండిల్యభాష్యముతో గేరళ దేశమునఁ గలవనిఁగాని యవి యట్లుండుట యింతదాఁకఁ దెలియ రాలేదు. అగ్నిపురాణమున 249 అధ్యాయముననుండి 252 అధ్యాయము దాఁక ధనుర్వేద వివరణమున్నది యుక్తికల్పతరువు, అభిలషి తార్థచింతామణి, శివతత్త్వరత్నాకరము, వీరమిత్రోదయము (ఇవిముదితములు) చతుష్షష్టి కలాసంగ్రహము ననుగ్రంథములలో యుద్ధతంత్ర వివరణమున్నది. యామలాష్టక తంత్రమునఁ గవిగా రుద్ధరించిన శాస్త్ర విషయ సంగ్రహసూచీ మాత్రమున్నదిగాని తద్వివరణములులేవు. ఇవి గాక వైశంపాయనసీతి ప్రకాశిక, వసిష్ఠసంహిత, శివధనుర్వేదము, మనుసారము (వ్రాతప్రతిపః జాబు కేటలాగులోనున్నది.) కోదండమండనము, హరిహర చతురంగము, వీరచింతామణి, శివోక్తధనుర్వేద సంహిత, భారతాదులలోని ధనుర్వేదవిషయములునే జూచిన ముఖ్య గ్రంథములు.

భారతమునః—

విరించి— స్వామ్యమాత్య రాష్ట్రదుర్గకోశ సుహృద్బలంబులు, నాన్వీక్షకీ త్రయీవార్తా దండసీతులు నడిమిత్రో దాసీనాదిక ద్వాదశ రాజమండలంబును సంధి విగ్రహ యానాస నద్వైధీభావ సమాశ్రయంబులును మొదలుగా వలయువానికిం బ్రబోధకంబులగు నానావయవంబులుం గలిగి ధర్మార్థ కామమోక్షంబులకు సాధకంబు లయి యుండు నట్లుగా నూరువేల ధ్యాయంబుల నఖిల లోకహితంబగు నీతిశాస్త్రంబు రచియించి యిది లోకచరిత్ర నిర్మలీకరణంబునకుం గారణం బగునని యనుగ్రహించె. నాలోక పితా మహాలలాటంబున ననాది నిధనుండును విశ్వవశత్కర్తయు సర్వ భూతాత్ముండును సనాతనుండును నగు విరూపాక్షుండు విశాలాక్షుండును నామంబున నావిర్భవించి యాగ్రంథం బధిగ

మించి దాని నభ్యసించుటకు మర్త్యుల కాయుర్బుద్ధులు సాలవని యుమ్మ
లించి యుమ్మనానీయ తంత్రంబు సంక్షేప రూపంబునఁ బదివేల ధ్యాయం
బుల వైశాలాక్షింబన నిర్దించె.

ఆ. హరునివలనఁ బడసి యాశాస్త్ర ముచేంద్రుఁ
డయిదువేలు సేసె నమరగురుఁడు
తేటపడ నొనర్చెఁ ద్రిసహస్రకాధ్యాయ
రూపసమ్మితముగ భూవవర్య.

దాని శుక్రుండు సహస్రాధ్యాయపరిమితంబు గావించె మఱియు
మనుష్యులశక్తి యెఱింగి మునులుక్రమంబున సంక్షిప్తరూపంబులుగా
గ్రంథంబులు గావించిదిది నీతిశాస్త్రప్రకారంబు” (భారతము శాంతి
పర్వము 2. ఆశ్వాసము) మఱియు.

“విష్ణుండు దండనీతిశాస్త్రంబు సకలంబునాంగిరసున కిచ్చె నాంగి
రిసుం డింద్రమరీచులకు మరీచి భృగునకు భృగుం డనేకమునులకు నిచ్చె”
శాంతి 2. ఆశ్వాసమున “ఏయజ్ఞంబులును సంగ్రామయజ్ఞంబునకు
సదృశంబులు గావు వినుము వీరిమస్తకరాశి వేదికగాఁ గృపాణబాణాది
సాధనంబులు సమిత్సృక్సృవంబులుగా శోణితం బాజ్యంబుగా మాంసంబు
పురోడాశంబుగా వీరవ్రత దీక్షితుండు సమరాధ్వరంబు సలిపి రుధిరజల
పూరయు మస్తిష్కర్దమయుఁ గేశశైవాలయు నాంత్రఫేనయు భేరీ
మండూకయు హేతిమీనయు గజకలేబరపులినయు నగు సమరపుణ్యనది
నవభృథస్నానంబు సేసి మదీయలోకంబున ముక్తాకుండ్ల నిత్యస్థితి
నశ్యుదాత్తవదవిం బ్రవర్తిల్లుఁ బుణ్యత ముండగుటకుఁ దనువు గొఱంగ
వలయు నని లేదు తెగువతోడి యనివర్తనగతియ చాలు (శాంతి 2.
ఆశ్వాసము.)

వేదములు ప్రధానముగా యజ్ఞతంత్ర ప్రతిపాదకములు గానున్నవి
గాన యుపవేదములు గూడఁ దదధానుసారముగా గాంధర్వాదివిద్యుల
యజ్ఞతంత్రాత్మకములనుఁగా సమర్థించినవి. అట్లే వైవవైఖానస శాక్తా

ద్యాగముములును శివవిష్ణుశక్తి పూజా విధానములును యజ్ఞ తంత్రాత్మికముల గావించినవి. భగవద్గీతలలో మఱింత విపులీకరణముతో జ్ఞాన తపోయజ్ఞాదికల్పనము లున్నవి.

పైవిధమున భారతమునఁ బేర్కొనబడిన ధనుర్వేద గ్రంథములు గానరావుగాని మునులు క్రమంబున సంక్షిప్తరూపముగాఁ గావించిన గ్రంథము లీక్రిందివి గానవచ్చుచున్నవి.

వశిష్టధనుర్వేదసంహిత

“అధైకదా విజగీషు ద్విశ్వామిత్రో రాజన్ ద్దదం వశిష్ట మభ్యుపేత్యప్రణ మ్యోవాచ బ్రూహి భగవన్ ధనుర్విద్యాం శ్రోత్రియాయ దృఢచేతసే శిష్యాయ దుష్టశత్రువిరాళాయ చ త మువాచమహర్షిర్భ్రహ్మర్షి ప్రచరో వశిష్ఠః శ్రుణు భో రాజన్ విశ్వామిత్ర! యాం సరహస్యధనుర్విద్యాం భగవాన్ సదాశివః పరశురామా యోవాచ, తా మేవ సరహస్యాం వచ్చితే హితాయ గోబ్రాహ్మణసాధు వేదసంరక్షణాయ చ యజుర్వేదా ధర్వసమ్మతాం సంహితామ్ తత్రచతుష్టయ పాదాత్మకో ధనుర్వేదః యస్య ప్రథమే పాదే దీక్షాప్రకారః ద్వితీయే సంగ్రహః తృతీయే సిద్ధప్రయోగః చతుర్థే ప్రయోగవిధయః ధనుర్వేద విధి ఆచార్యలక్షణము వేదవిధి చాపప్రమాణము, శుభచాపలక్షణము, వర్షిత ధనువు గుణ లక్షణములు శరలక్షణములు ఫలలక్షణములు, తస్ఫలములు శశోపరిభౌషదలేపనము నారాచనాశీకశతఘ్నీ వర్ణనములు స్థానముప్రాయ కర్షణలక్షణములు, గుణముష్టి, ధనుర్దృష్టి, సన్ధానము, ధనుర్వాయములు లక్ష్యములు లక్ష్యాభాసము అనధ్యాయములు క్రమక్రియ లక్ష్యాస్థలనవిధి శీఘ్రసంధానము దూరపాతిత్వము దృఢభేదనము హీనగతి సమూహము బాణాలక్ష్యాస్థలనగతి సమూహము క్షుద్రగతులు దృఢచతుష్కము చిత్రవిధి కాష్ఠచ్ఛేదనము భావనలక్ష్యము భావనవిధి, శబ్దవేదిత్వము ప్రత్యాగమనము అస్త్రవిధి అస్త్రములు వానిమంత్ర సంస్కారము పాశుపతాస్త్రము కౌషధులు కౌషధవిధి ఉపవాసము

సంగ్రామవిధి రుద్రమంత్రజపము వ్యూహోదులతో యుద్ధకరణము దగ్ధ
వ్యూహము శకటవ్యూహము పిపిలికావ్యూహము సేనానయము పదా
తిక్రమము అశ్వక్రమము హస్తీక్రమము రథక్రమము సేనాపతికరణవిధి
శిక్ష హంతవ్యా హంతవ్యోపదేశము పరిశేషప్రకరణము:- అస్త్రీనామ
ములు:— అసి, అంకుశము అవిద్య, అసిపుత్రిక, అర్ధధార, అంత
ర్మఖము, ఆటిముఖము, ఆర, ఆస్తరము, ఇలి, ఇషువు, ఉత్పత్రపత్రము,
ఏషణి, ఏంద్రచక్రము, కవచము, కరపత్రము, కాలచక్రము, కుతారము,
కుంతము, కుతాలిక, కుడిక, కుద్దాలము, క్రకచము, ఖేటకము, ఖగము,
ఖట్వాంగము, గద, గాంధర్వము, గాదాస్త్రిము, గోశీర్షము, చక్రము,
చక్రము చాపము, తునిక, జంభనము, జంభశాస్త్రీము, తులాగుడ,
తూణీరము, తోమరము, త్రిశూలము, త్రికూర్చక, దంతకట్వకము,
దండచక్రము, దండము, దివ్యాస్త్రీము, ద్రుధనము, దంతశంఖు, ధర్మ
చక్రము, ధనుస్సు నఖశస్త్రీము, నారాచము, నాళికము, నాగపాశము,
నాగాస్త్రీము, నిశ్చింతము, నందనము, పరిధుము, పట్టిసము పరశువు,
పాశుపతము ప్రశమనము, ప్రస్వాపనము, పినాకము, ప్రామము, బాణము,
వక్రము, వాసి, రరుణము, బ్రహ్మశిరము, వాయ్వాస్త్రీము విద్య బడిశము,
బ్రహ్మాస్త్రీము, బర్హణము, బ్రహ్మదండము, వేతనపత్రకము, ప్రీహి
ముఖము విలాపనము, వృద్ధిపత్రము, భల్లము, భింధిపాలము, భుశుండి,
మకరాస్త్రీము, మండలాగ్రము, మౌష్టికము, ముసలము, మాదక్రి,
మయూఖ, ముదిక, లఘిత్రము, లగుడము, లపిత్రము, శరము, శక్తి,
శతఘ్ని, శలాకాస్త్ర, శరూల, శస్త్రీ, శరావీముఖము, శార్జము, శోషణము,
సమ్మోహనము, సర్పాస్త్రీము, సంతాపనము, సాయకము, సింహ
ముఖము, సూచీ సూచీముఖము, సీరము స్థూణము, హయ్యశరము, హేతి,
తుర, క్రొంచాస్త్రీము, కుశపత్రము, క్రేణి, దాత్రము.

శివతత్త్వరత్నాకరము:- ఇది సంధానగ్రంథము, అర్వాచీనము, కేలిది బసవరాజుచే క్రీ. శ. 1697 నుండి 1715 లో సంధానింపబడినది, ఇందు 8 వ శతాబ్దమున ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ తరంగములలో ధనుర్వ్యధిశాస్త్ర విషయాములున్నవి.

నీతిప్రకాశిక

దీనికే వైశంపాయననీతి యని నానూంతరము. ఇది యెనిమిదధ్యాయములు గలది.

తొలుత బ్రహ్మ పృథుచక్రవర్తి కుపదేశించిన ధనుర్వేదమును వైశంపాయనుడు జనమేజయున కుపదేశించినట్లు గ్రంథావతారణిక ప్రథమాధ్యాయమున గలిగోపములు రాజనీతిమున్నగు విషయములు శత్రుపై దాడివెడలుటకుఁ బూర్వము సంసిద్ధుడై యుండవలసిన తీరులు గలవు.

ద్వితీయాధ్యాయమున జయప్రదములైన ధనుర్వేదోక్తములైన యాయుధములు ముక్తక అముక్తక ముక్తాముక్తక మంత్రముక్తకము లని నాల్గు తెఱఁగులనియు ధనుర్వేద ప్రథమ పాదమున సూచితములగు ధనురాది ద్వాదశాయుధములు మొదటిరకములనియు, ద్వితీయపాదమునఁ జెప్పబడిన యిర్వదిమీయుధములు రెండవ రకమనియు, తృతీయపాదము నవి మూడవ రక పుటాయుధములనియు నవి నలువదినాలుగనియు సోపసంహారములనియునే బదియైదుప సంహారాయుధము లనియు,

చతుర్థపాదమున సర్వశక్తిమంతములగు నారాయుధములు ప్రతి పాదింబడినవనియు ధనుర్వేద విషయము చెప్పబడినది.

తృతీయాధ్యాయమున ఖచ్చోత్పత్తి తద్వివరణము తెల్పబడినది.

చతుర్థ పంచమాధ్యాయములలో తొలుతటి రెండురకముల యాయుధములు వివరణమున్న పంచమము చివర కలికాలోప యుక్తము లగు భయంకరాయుధముల విషయము వర్ణింపబడినది.

షష్ఠము సైన్య విషయవివరణము, సప్తమము దండనీతిని గుఱించి, అష్టమమున రాజ్య పరిపాలనా విషయము సామాన్య ధర్మములును ప్రతిపాదింపబడినవి.

కోదండ మండనము — దీనికర్తవే దుఱుగరాలేదు,

జ్యోతుండలితకోదండయస్తి ర్యస్య కరే స్థితా
స్థితా తస్య కరేంభోదివేలాకుండలితా మాహీ-
ద్రోణభీష్మాష్టనాదీనా మద్యాపివ్యాప్తభారతః
సధనున్దణటంకారః స్ఫారః స్పార్ధతే భూతలే
యజ్ఞమదగ్న్య భృగురు రాఘవసూర్యపుత్ర)
ద్రోణాద్ధనప్రభృతిభి ర్దమదగ్నిముఖ్యః
సీతం యశస్త్రిమం జగత్సు యదద్యతావ
త్కుండేందుధామధవళం సధనుఃప్రభావః
సర్వశాస్త్రాణి సంక్షేప్య కృత్వానుభవ మాత్మనః
సంప్రదాయ ముపదాయ కుర్మః కోదండమండనమ్
అనాదిబ్రహ్మసంభూత స్త్రివర్గఫలసాధనః
యజుర్వేదోపవేదోయం ధనుర్వేదో నిగద్యతే
మనుష్యోఽపిమహాధన్వి భోజరాజో ధనుశ్శ్రీమాత్
వివ్యాధ స్ఫారనారాచైః ధారాయంత్రం కతాయుగే
శ్రీమతో భోజరాజస్య కోంకణానాం త్మయక్షణే
అద్వితీయస్య సాహాయ్యం విదధీత శరాసనమ్

1 అధ్యాయము ధనుర్వేదప్రశంసా 2 శిష్యులక్షణము 3 అధివా
సనాధికారము,

విప్రే భూభుజిధంగభాః వికలే బాలే వివస్త్రే) స్త్రియాం
వృద్ధవ్యాధితము క్తకేశవివశే భగ్నీర్ధ్వబాహుషష్ఠి
నిశ్చస్త్రే) శరణాన్ధినిక్షిత్తిగతే క్షీణే తవాస్త్రితిచ
క్షీబం జల్పతి నత్వయా రణముఖే వ్యాపారణీయం ధనుః

4 ఉపనయనవిధి 5 ధనుర్లక్షణము 6 గుణలక్షణము 8 కోదండగుణ
బాణకర్మ 9 యోగాభ్యాసము 10 క్రియాభ్యాసము 11 శలాకాభ్యాసము
12 జ్యోఘాతాభ్యాసము 13 శ్రమకాండము 14 గతిదోషనిర్ణయము

15 గతినిర్ణయము 16 లక్ష్మీసాదనము 17 ఆక్షణము 18 దృఢవేదము
19 దూరాపాతము 20 చిత్రవేదము 21 సమరసంభారము.

యుక్తికల్పతరువు చతుష్టయే కలాసంగ్రహము అభిలషితార్థ
చింతామణి యనుసంధాన గ్రంథములలో ధనుర్వేద విషయ
మత్యల్పమే కలదు.

— హరిహర చతురంగమ్ —

ధనుశ్శాస్త్రప్రకరణమ్

“చతురంగబలం ప్రోక్తం సచ యుద్ధక్రియాక్షమమ్
ధనుర్విద్యాసు నిపుణానుష్కేణ వినాతతః
ధనుర్వేదం సమాలోచ్య తతః వేశానసంహితామ్
వీరచింతామణిం వీత్య శ్రీకోదండచతుర్ముఖమ్”

“సారసంగ్రహమాలోచ్య ధనుశ్శాస్త్రాంతరాణిచప వక్షితత్ర
ధనుర్విద్యా సారభూతార్థ సంచయం ధనుఃప్రశంస ధన్వి ప్రశంస
ధనుర్దణశ్చ బాణశ్చ గురుశ్శిష్యశ్చ పంచమః ధనుర్విద్యాంగ మేతాని
కథ్యస్తేక్రమశః సుహ” చాపద్రవ్యము చాపభేదములు చాపప్రమాణ
ములు చాపదోషములు ధనుఃషడంగములు “అటనీ కర్ణికా శంఖః
స్కంధాఃకోట్యంతరేష్ఠితాః పల్లవోలస్తకో మధ్యేషడంగం ధనురుచ్యతే”
షడంగణవివరణము శరద్రవ్యము శరత్రైవిధ్యము తన్మాకము నిందిత
శరములు శరసప్తాంగములు “ముఖకర్ణా తథా స్కంధౌ గాత్రంవక్త్రాన
ననం తథాజంఘ్రా పుంఖశ్చ విపిణే సప్తాంగా న్యనుకల్పయేత్”
పుంఖాష్టవిధత్వము పక్షములు పత్రచ్ఛేదము ఫలపాయనము గురు
శిష్యులు అనధ్యాయములు శ్రమము గురుపూజాదికము “శుక్రగౌతమ
శాండిల్య జమదగ్ని బృహస్పతీః ధనుర్వేద గురూం శ్చాగ్రా తర్పయే
ద్బలికర్తృణౌ ఉపనయనమ్ పూజా ధనుర్గ్రహణమ్ శ్రమఫల లక్ష్మ్యమ్”
లక్ష్మ్యదోషగుణములు స్థానదోషములు స్థానములు సంధానదోషములు

అంగనోషము దార్శన్యము ముష్టి వ్యాయములు వాయుసంధారణము సౌష్ఠ్యము అభ్యాసము క్రమము గతులు గతిదోషము “కుంభస్థలం గజానాం స్యాత్ వాజినాం కర్ణపృష్ఠకమ్ నరాణాం హృదయం మర్మ త్వేవం మర్మవిధో విదుః రాధా యంత్రమ్ శబ్దవేధ మనోవేధ” ఖడ్గ లక్షణము. ఇది మ్యుఖవిషయనూచి “ఇతి శ్రీమన్నహారాజాధి రాజగజ పతిప్రతాపదుద్ర దేవస్వహస్త ధారితకనకకేసరి చతుష్టయా వేష్టిత శాత కుంభమయ కుంభసంభృత మేఘాశంబరా భిధాన సితా తపత్రశోభమాన కవి పుంగవ పండిత రాజరాజగురు వాణిపేయయాజి మంత్రివర గోదావరిమిత్రవిరచితే హరిహర చతురంగే పంచమో ధనుర్విద్యాపరిచ్ఛేదః.”

వీరచింతామణి:— భగవతోవ్యాసస్యకృతిః

ఆచార్యలక్షణము, శత్రుకర్నారంభకాలము శిష్యునికి ధనుర్ధా నము వేధత్రయము ధనురాదానవిధి ధనుర్లక్షణము ధనురాచార్యులు పరశురామాదులు.

“త్రిపర్వం పంచపర్వంచ సప్తపర్వం ప్రక్షీర్తితమ్
నవపర్వంచ కోదండం చతుర్థా యుద్ధకారకమ్
చతుఃపర్వంచ షట్పర్వ మప్తపర్వం విసర్జయేత్
కేషాంశ్చ భవే చ్ఛాపం వితస్తి నవసమ్మితమ్
పౌరుషేయంతు యచ్ఛార్జంగం బహువత్సరశోభితమ్
వితస్తిభి స్సార్థషడ్భి ర్మితం సర్వార్థసాధనమ్”

ఇత్యంతమగు ధనుఃప్రమాణము గుణలక్షణములు శరలక్షణములు ఫలలక్షణములు ఫలపాయనము.

“ఫలస్య పాయనం వక్ష్యే దివ్యోషధివిలేపనైః
యేనదుర్భేద్యవర్మాణి భేదయే త్తదపత్రవత్
పిప్పలీ సైంధవం కుష్ఠం గోమూత్రేఃతు పేషయేత్

అనేన లేపయే చ్చత్త్రం నీప్తం చాగ్నా ప్రతాపయేత్
 శిఖగ్రీవాసువర్మాభం తప్తపీతం తదావధమ్
 తతస్తు విమలం తోయం పాయయే చ్చస్త్రము త్తమమ్ ”

నారాచనాళికములు స్థానముష్ట్యాకర్షణములు స్థానములు ముష్టులు
 వ్యాయములు అసధ్యాయములు శ్రమక్రియలు లక్ష్యాస్థలనవిధి శీఘ్ర
 సంధానము దూరాపాతము శీఘ్రదృఢభేదిత హీనగతులు శుద్ధగతులు
 దృఢచతుష్కము చిత్రవిధి బాణభాగములు కాన్యభేదనము బింకుకము
 గోలయుగళము వేధవిధి అస్త్రవిధి శస్త్రచారణము సంగ్రామవిధి విష్ణు
 స్మరణము అక్షౌహిణీ మహాక్షౌహిణీ వ్యూహవిశేషములు.

ముఖే రథా గజాః పృష్ఠే తత్పృష్ఠేచ పదాతయః
 పార్శ్వయో శ్చ హయాః కార్యాః వ్యూహ సానియం విధి స్మృతిః
 అర్థచంద్రం చ చక్రంచ శకటం మకరం తథా
 కమలం శ్రేణికా గుల్మం వ్యూహ నేవం ప్రకల్పయేత్

యుద్ధవిధి:—

యస్తు భగ్నేషు సైన్యేషు విద్రుతేషు నివర్తతే
 పదేపదే శ్వమేధస్య రథతే ఫల మక్షయమ్
 ద్వా విహా పురుషా లోకే సూర్యమండలభేదినౌ
 పరివ్రా డ్యోగయు క్తశ్చ రణే చాభిముఖోహతః
 ఆస్యేన వాయవో యాన్తి పృష్ఠే భాను ర్వయాంసిచ”
 అనుష్ఠవంతే మేఘాశ్చ యస్య తస్య రణే జయః

ఇతి ధనుర్వేదః

నలజనంపాటిశాసనమున (ఇదినన్నయకుఁజాలఁ బ్రాచీనము) నిట్లున్నది.

దీని రక్షిచ్చినవాని (కి) అడుగడు గళ్వమేధంబున ఫలంబగు.
 ఇదే నన్నిచోడని కుమారసంభవమున నిట్లున్నది.

చ. పుడమిపుండు ధనాధ్యుడును భూరిబలుండు శౌర్యవంతుండు
గడుదృఢపాణి (యున్నయినగాని) యెడంబడ దశ్వమేధ మొం
డడరంగఁ జేయఁ దన్మఖమునందుల పుణ్యఫలంబు నందఁగా
నడుగుడుగశ్వమేధ మగునాజిమొనం జని చాపు నేగియే.

సంస్కృతగ్రంథముల యాంధ్రీకరణము లయినను భారతాదుల
లోను దేసీరచనలగు కుమారసంభవాదులలోను యుద్ధతంత్రవిశేష.
ములు పూహనామములు ఆయుధనామములు ప్రాకృతరూపములతో
నధికముగా నున్నవి. అవి కర్ణాటాంధ్రసమానములుగా నున్నవి. అంతే
కాక యుద్ధగణిత భరత నాట్యాది శాస్త్రపాఠిభాషికపదములు మహా
రాష్ట్ర ప్రాకృతమున నున్నవి. ఆఱు జేండ్లు నిర్వక్రముగా రాజ్యమేలిన
చాళుక్యులనాటనో అంతకు బూర్వము సాతవాహనులనాటనో యవి
యట్లు వెలసియుండవచ్చును. సభావతివచనమున బత్తీసాయుధముల
పేర్లున్నవి. అసి, మునల, ముద్గర, రోహణ, కణయ, కంపణ, శిల్లు,
భల్లాతక, భిండివాల, కరవాల, కుంత, కోదండ, కతార, తోమర, పరశు,
త్రిశూల, వజ్రముష్టి, గదాతొడి, లాంగూలంబులు, నతశము, వంకిణి,
చక్రము, నబళ, యీటే, యినువకోల, సెలకట్టె, పట్టెసము, ప్రకూ
ర్మము, నఖనుయూరము, దండ, నాసంబులు.

ధనుశ్శాస్త్రవిషయకములైన సంస్కృత గ్రంథముల తీరిట్లుండఁగాఁ
ధనుర్విద్యావిలాసముగాక శ్రీ పాకలపాటి రాజగోపాలరాజ ప్రణీతమగు
దెలుఁగున నిప్పుడు ప్రసక్త మయిన ధనుశ్శాస్త్రము ఆద్యభ్యాస పరికర
పూహ ధర్మఖండములని యెదుఖండములు గలిగి యనేక ధనుశ్శాస్త్ర
రహస్యార్థములతోగర్భితమై ముదితమై కానవచ్చుచున్నది. కానియందు
తుదిఖండమగు ధర్మఖండము గానరాదు. అది యెందుచేతనో ముద్రణ
మున కెక్కడయ్యెను. క్రీ. 1811 వ సంవత్సరమున ధనుశ్శాస్త్రమును
మందపాటి వెంకటపతి రాజగారి దగ్గట శుశ్రూషించి నేర్చుకొనె నట.
ధనుశ్శాస్త్రరహస్యార్థములువారికి స్వయముగ జ్ఞానదృష్టికి గోచరింపఁగా
నా గంధ్రమునువారు రచించిరట. ఆ గ్రంథమున ధనుర్విద్యావిలాసము

లోని విషయములు చాలఁగాజేరియే యున్నవిగాని ఇంక నెన్నో విశేష విషయములందు గలవు దానిలోని విషయసూచియిట్టిది:—

ఆదిఖండము - ప్రథమాశ్వాసము.

1 నిమిశూపాలుఁడు నైమిశారణ్యమున కరుగుట, 2 సీచజనకృత మగు పరిభవము. 3, నారదాగమనము 4, ధనుర్విద్యామహాత్మ్యము. 5, బ్రహ్మయజ్ఞమున నారాయణుఁడు హయగ్రీవుఁడై యవతరించుట. 6, వేదోప వేదములయత్పత్తి. 7, ట్టిభద్రబ్రాహ్మణో పాఖ్యానము. 8, నారదుఁడు దివ్యాస్త్ర మంత్రములను శపించుట. 9, పారాశర్యస్తవము. 10, భారతకథాప్రకటనము. 11, పరిక్షిత్సంభవము.

ఆదిఖండము - ద్వితీయాశ్వాసము.

12, అర్జునుఁడు పరీక్షిత్తుకు విద్యాభ్యాస మహాత్మ్యమును బోధించుట. 13, అవక్రీతు చరిత్రము. 14, కుమారభగ్నవులు సదాశివునిభజించుట. 15, శక్తిత్రయోత్పత్తి. 16, ధనురాదిసాధన పట్కసంభవము. 17, శక్తిత్రయపూజానిరూపణము. 18, దివ్యాస్త్ర సంభవము. 19, ధనుర్విద్యాసాంప్రదాయము. 20, రాజవంశముల క్రమము. 21, భీష్మజేతి హాసము. 22, నందరాజయుద్ధము. 23, సిద్ధదర్శనము. 24, ఏకాదశమహాధనుర్ధర చరిత్రము. 25, దిండికారకృత విద్యాలాభము.

అభ్యాసఖండము - ప్రథమాశ్వాసము,

1. కృపాచార్యుండద్దని గృహమునకేతెంచుట. 2, అర్జునుఁడు విద్యాలాభమునకై పరీక్షిత్తుని కృపాచార్యుని కప్పగించుట. 3, విద్యా రంభ పూజావిధానము. 4, మృగఖాదుల సత్యవచనప్రకటనము. 5, గురుశిష్యాభ్యాస రంగలక్షణములు. 6, ముహూర్తప్రకారము. 7, నిబిడాసనపద్ధతి ముష్టిలక్షణము. 8, మృగఖలక్షణములు తద్వినియోగములు. 9, ఏకశరాభ్యాస ప్రకారము. 10. చతుర్థశోపాయంబు లెఱింగించుట, 11. వైష్ణవసాచీకృత సన్యాసలక్షణములు. 12, పంచస్థాన

చిత్రస్థానలక్షణములును, తద్వినియోగంబులును అభ్యాసప్రకారంబును
13. చతుర్ముఖంబుల నభ్యసించువిధి. 14. వృషదత్తేతిహాసము. 15. కురు
భూమహాదేవీభాషణము. 16. షడుపాయప్రకారము. 17. సూచీముఖప్ర
భావము. 18. పద్ధతీనవజప్రకటనము. 19. సూచీముఖాభ్యాసభేదము,
20. క్రీడాసంగర ప్రకారము. 21 లాఘవశక్తి మహాత్మ్యము లెఱింగిం
చుట. 22. నిరంతరభ్యాస శిరసంఖ్యానిరూపణము. 23, చతుర్ముఖ సంధా
నప్రమాణము లుపన్యసించుట.

అభ్యాసఖండము - ద్వితీయాశ్వాసము.

24. దృరశక్తికీర్తనము, 25, మోహనాకర్షణలక్షణము, 26. భాజ
బాహుదండ మిష్టి సౌప్తవప్రకారము. 27. చలాచల భాగనిరూప
ణము. 28. రజ్జుచాప నిరూపణము తదభ్యాసప్రకారము. 29. భోజ్యవస్తు
ప్రకారము. 30. పంచదోషనిరూపణము, 31. కురులోచనోపాఖ్యానము
నారాయణుడు దానిని శపించుట. 32. చతుర్విధ మోక్షణములు-
తత్ప్రకటనము. 33. లక్ష్యవేదికా విధానము. 34. పంచశుద్ధులవిధము
35. బ్రహ్మాండ మోక్షణప్రకారము. 36. విధితయప్రకటనము. 37.
చతుర్ముఖపురుషాధ్యులేయు భారంబుకొలందు లెఱిగించుట. 38. కాపీ
విద్యామహాత్మ్యము. 39. దూరాపాతిశయ ప్రయోగవిధానము.
40. గురుస్తవము. 41. ధనుస్తవము. 42. చతుష్ప్రహార పరిమితా
భ్యాస వివరణము.

అభ్యాసఖండము - తృతీయాశ్వాసము

43. యోగీశ్వరుల ధారణక్రమము. 44. లంబలక్ష్య నిర్మాణ
క్రమము. 45. దీపకలికావశంబున దృక్పిద్ధి వడయుప్రకారము. 46. క్రమ
క్రమాభ్యాసవివరణము. 47. నవలత్యాభ్యాస ప్రకారము. 48. ఉమా
మహేశ్వర సంవాదము, 49. ధునీయంత్ర కల్పితము, 50. శబ్దలక్ష్య
రహస్యముల నుపన్యసించుట. 51. ధనంజయు చరిత్రము. 52. చిత్రలక్ష్య
మార్గములు గుహ్యప్రకారముగా నెఱిగించుట. 53. గురుదక్షిణా సమ

ర్పణప్రకారము, 54. ధ్వజవిచారము, 55. కులధర్మంబులగు హింసాకార్యములకు నిర్దోషంబుగా గురుఁడు స్మృత్యర్థంబుల సమాధానము సెప్పట, 56. మృగయావినోదము.

అభ్యాసఖండము - చతుర్థాశ్వాసము.

57. బ్రహ్మోపదేశమున స్వాయంభువ మనువుధనుశాస్త్రమును రచించుట. 58. కర్దమశాపముచే వైకల్యమునొంది మరల హయగ్రీవ పాదులవలన శాస్త్రదశకము కల్పింపబడుట. 59. గురుఁడు నిజరచితంబైన భానశాస్త్రమును గాఢేయుని కిచ్చుట. 60. గాఢేయుఁడు రామచింద్రుని దోడితెచ్చుట. 61. తాటకాపహరణము. 62. ఖాణోపదేశారంభము. 63. గుణపంచక ప్రభావము. 64. వాయుధారణవిధమును ప్రకటించుట. 65. పరికరషట్కుధారణ క్రమంబెరింగించుటయు తిద్విమోక్షాక్రమంబును. 66. వాయునిరూపణప్రకారము. 67. ఏకశృంగ శరాభ్యాస లక్షణము. 68. స్తంభీకృత విద్యాచమత్కారము. 69. స్థానపంచక ప్రతిస్థానలక్షణ వినియోగములు. 70. దూరాపాతిశరనైపుణ్యప్రకారము. 71. కుమారోపాఖ్యానము. 72 భారతయోధుల కౌశల చమత్కార భేదములు.

పరికరఖండము - ప్రథమాశ్వాసము.

1. ధనుర్దండములు దేశదేశ భేదములై జన్మించుట. 2. వేణుకుల కీర్తనము. 3. భూసారవిశేష నిర్ణయము. 4. వంశసంభవప్రకారము. 5. వేణుఖండన ముహూర్తములు. 6. వేణుఖండనప్రకారము. 7. భూవహ్నిపాఠనము. 8. ధనుస్సంగ్రహశాలానిర్ణయము. 9. విశ్వకీతలకు రూపము లేర్పరించుట. 10. ధనుర్నిర్మాణ వస్తునిర్దేశములు. 11. చాపనిర్మితప్రకారము. 12. కళాయంత్రంబు కల్పించువిధము. 13. తులాయంత్రనిర్మాణప్రకారము. 14. బలుపుల సంఖ్యాప్రకటనము. 15. యుగత్రయ పురుషుల ధనుర్బల ప్రమాణములు. 16. గాండివాది కోదండసంభవము. 17. ధనుర్దండము పండించు తెలుగు. 18. కుణవల్లీషట్కుంబును సృజించు

విధానము. 19, జాంగలాది భూనిర్ణయప్రకారము. 20, ఏకవింశతివేణు
పుల చాపదండములుగల రాజులనిర్ణయంబులు, 21, శార్ఙ్గాది చాప
లక్షణములు.

పరికర ఖండము - ద్వితీయాశ్వాసము

22, శిలీముఖకర్తనము. 23, సెలకట్టియలభేద ముపన్యసించుట.
24, శరోత్పత్తిక్రమము. 25, సెలకట్టియల రాజమార్గంబునంబరచి అందు
త్తమసారంబుల సంగ్రహించుట. 26, ధారావక్రంబులు దీర్చువిధము.
27, పుంఖార్థవస్తునిర్దేశము. 28, మయవిశ్వకర్మ సంవాదము. 29,
వర్ణభేదవస్తునిర్దేశము. 30 శిల్పవిద్యాచాతుర్యము. 31, శరములకు
లక్కగరులు కట్టుమార్గము, 32, ప్రతిపత్తార్థంబులైన పులుగులనామ
ధేయములు, 33, దూరాపాతి, తేజోఘాతీ, పాషాణఘాత, లోహఘాతీ
రచితప్రకారము. 34, అలుకుల రూపప్రకటనము. 35, పంచధారలవలన
శరకల్పప్రకారము. 36, వడ్విధజాతులుంగల కట్టియలకు వినియోగంబు
లెఱింగించుట.

పరికరఖండము - తృతీయాశ్వాసము

37, ఉపసాధనములు. 38, గోధాలలామంబులు, కనకశృంగ శిలా
చర్మంబులనిర్మించు విధము. 39, చెకినుల తారతమ్యంబు లేర్పఱించుట
40, ఏకవింశత్యంగుళీతాణ నిర్మాణ కౌసలప్రభావము. 41, కనకాంగుళీ
గుప్తంబు మూసనుజోయువిధము. 42, హేమచర్మ సంయుక్తాంగుళీ
గోపాయితమార్గము. 43, మయగౌతమసంవాదము. 44, వేణుతూణీర
ప్రకారము. 45, దాతుతూణీర నిర్మాణవిధానము, 46, చర్మనిషంగప్ర
కారము. 47, కేకీముకురంబులు తరకనులం బొదువు విధము, 48 తరక
నుల వినియోగము.

పరికర ఖండము - చతుర్థాశ్వాసము.

49, గురుస్తవము. 50, భార్గవదత్తమైన గ్రంథప్రకారము.
51, కులమార్పిషైశాచ కాశ్మిక ఘోరి కుటిలాభిధానంబులుగల ధను

ద్వోషంబుల ప్రకారము, 52, రథవాహాపాఖ్యానము. 53, మమ్మఖ కుండల పద్మవరాట భుజంగచక్రపంచక లక్షణపలనూత్రంబు లుపన్యసింతుట, 54, దివ్యాస్త్రప్రయోగార్హ శరలక్షణములు. తత్పూజానిరూపణంబును, 55 అమోగాస్త్రసంభవము. 56, ధీయువధ. 57, దివ్యాస్త్రగర్వప్రకారము. 58, అమోఘాస్త్రము పరంపరాను గ్రహముగా భూలోకంబునకు వచ్చుట.

వ్యూహఖండము - పంచమాశ్వాసము.

1. అక్షహిణీసంఖ్య. 2. సమరంబులకు. బయనంబగు సేనాలక్షణంబులు. 3. భటఘోటకరిరథాదుల స్వరూపప్రకటనము. 4. అతిరథ మహారథ సమరథార్థధరులగుణంబులు. 5. రథీజమనోజ్ఞత్వ కాశలవిశేషంబులుగలసారథులచందము. 6. ఉపసైన్యంబగు బేడుదండున దీపించు తెలుగు. 7. మిత్రవ్యూహనామనిర్దేశము. 8. మహావ్యూహంబు లొడ్డెడు విధము. 9. పోటుమానసు లెక్కటి కయ్యంబులకు జోళ్లుగట్టి పెనంగు మార్గము. 10. అసిచర్మల యుద్ధము. 11. కుంతాయుధులసమరము. 12. మల్లరణము. 13. చక్రాయుధుల కథనము. 14. గదాధరుల సంగ్రామము 15 అశ్వవిద్యేషము. 16. వారణ విరోధము 17. అర్ధరథ సమరథ మహారథా తిరథికుల యుద్ధచమత్కారము. 18. అర్ధరథాదుల నైజంబుల ప్రకటనము.

కడపటి దగుధర్మిఖండ మిందు ముద్రితముగాలేదు, గాన దాని విషయనూచి యిందు చేరలేదు. ఈ గ్రంథము ధనుశ్చాస్త్ర విషయమున సంస్కృతగ్రంథము లన్నింటిన మించినది. దీనికి మూలమగు సంస్కృత గ్రంథమేదో తెలియరాలేదు. ఇందు ధనుర్వేద గ్రంథగర్తలపేళ్లు తత్సంప్రదాయాదులు చాల తెప్పబడినవి.

— కృ తి ప తి —

ఈవని కోదండ రామస్వామి.

కృష్ణానేని తిరుమల మాణిక్యా రాయప్రభుడు ధనుర్విద్యా విశేషముల వివరింపఁగాఁ దదాస్థానకవి యగు కృష్ణమాచార్యుడు

తెలుగున మూఢాశ్వా సములప్రబంధముగా కృత్రిమేరకుని యిలవేల్చి
యిన యీవనికోడండరామ దేవునకర్పితముగా నీగ్రంథము రచించి
నాడు కృతిపతి వెలసియున్న యీవనిగ్రామము గుంటూరు మండలమున
తెనాలి తాలూకాలో నున్నది. ఈగ్రంథమునకు,

— కృ తి క ర్త —

కృష్ణమాచార్యుడు. ఈతని నివాసగ్రామ మేదో తెలియరాదు.
ఈధనుర్విద్యా విలాసమునే కాక శకుంతలా పరిణయ మని మఱొక
ప్రబంధమును గూడ సీతడు రచించినాడు. 1. శకుంతలా పరిణయము
సీతడు చిరుమామిళ్ల పాపయ్య ప్రభుడని నామాంతరముగల వెంకటాద్రి
నాయనిగారి ప్రేరణమున తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి కర్పించినాడు.
అందా పాపయ్యప్రభుని వంశవిస్తర మెల్ల వర్ణింపఁబడినది. చల్లవల్లి జమిం
దార్లగు నేర్లగడ్డవారికిని, ముక్త్యాల, అమరావతీ ప్రభులగు వాసిరెడ్డి
వారికిని చిరుమామిళ్లవారు దగ్గరబంధువులు. నేటికిని నదిసాగుచునే
యున్నది. చిరుమామిళ్లవంశ్యులు, నాయడమ్మగారు, పాగోలువాస్త
వ్యులు, చల్లవల్లి శ్రీశివరామనృపునకుఁ చిన్నతల్లిభర్తయు, ముక్త్యాల
శ్రీచంద్రమాళేశ్వర ప్రభునకు భావుకుఁడనై వర్ధిల్లుచున్నారు. శకుంతలా
పరిణయమున గ్రంథకర్తతన్న కృష్ణకవి యనియు ధనుర్విద్యావిలాసమున
గృష్ణమాచార్యుడనియుఁ బేర్కొన్నాడు. శకుంతలా పరిణయమునాటి
యీతనివైష్ణవత ధనుర్విద్యావిలాసమునాటికి క్రమపాకము పొందినదిగాఁ
బోలును. పేళ్లమార్పునుబట్టి రెండు గ్రంథములకుఁ కర్తలు వేర్వేరువా
రగుదురేమో యనిసందేహింపరాదు. ఈనానుభేదమేకాని రెండు గ్రంథ
ముల గద్యములు సమానముగానున్నవి.

“ ఇదీశ్రీమత్కౌసల్యానందన ప్రసాద సమాసాదిత కవితా
విచిత్రమైత్రేయసగోత్ర వృసింహగురుపుత్ర కృష్ణమాచార్య ప్రణీతంబైనఁ

శకుంతలాపరిణయము” శకుంతలాపరిణయ రచనమునకుఁ దర్వాత రచన
ముఁగా బోలును ధనుర్విద్యాచిలాసము. ఇందు గద్య మించుక మార్పు
చెందినది “కౌసల్యానందనకటాక్ష వీక్షణపరం వరాసమాసాదిత” అని.
కాని రెండుగ్రంథములందును గురుస్తుతీయుఁ కవి కులగోత్ర ప్రశంసయు
నొక్క విధముననే యున్నవి.

క. భాసురసూరి గ్రామణి

భాసురముఖ పంకరుహనభోమణి వినమ

ద్దాసనిచయ చింతామణి

నే సింగర గురుశిఖామణిం గమితీతున్

మ. నను రామానుజ పాదపద్మయుగళీ నవ్యావ్యయధ్యానపా
వహృద్భాగవతావతంసపదనేవాస క్తచిత్తున్ మరు
త్తనయారాధన లబ్ధచారుకవితాధారున్ సదారూఢభా
వను నాస్థానకవిన్ నిజాశ్రితునిఁ బిల్వంబంచి పల్కెం గృపన్

క. పాత్రుడవై మైత్రేయస

గోత్రుడవై నారసింహగురువర్యునకున్

బుత్రుడవై వెలయుదు వి

ధాత్రిన్ మాపనువు సేయఁదగుఁ గృష్ణకవీ !

రెండు గ్రంథములందును నీపద్యము లున్నవి గావున రెండునొక్క
కవిరచనములే యగుట స్పష్టము ఇవి గాక, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు
కేటలాగులోనున్న కొమ్మలపాటి దండకము, సింహాక యక్షగానము
సీతని రచనములని శ్రీనిద ద వోలు వెంకటరావుగారు చెప్పిరి.
కావచ్చును. పరిషత్తు పుస్తకముల జాబితాలో నాదండకము కృష్ణ
మాచార్య రచనమని కలదు. ఆగ్రంథమును నే జదివినాడలేదు. ఆకాశ
రావణసంహారమని మఱొక పద్యకావ్యము, రసవంతమయినది తెనాలి
తామ్రాకాలోనే మోదుకూ రనుపూర మొగసాటి మూర్తిరాజుగారను
భట్టు రాజుగారి యింటదొరకినది. నేను మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక

శాలకుఁ జేర్చినాను. తద్ద్రంధకర్త ఉరుటూరి వెంకటకృష్ణకవి తనగ్రంథమునే తిద్దనుద్విద్యావిలాస రచనాప్రేరకుఁ డగు కృష్ణానేని తిరుపతి మాణిక్య రాయప్రభునిప్రేరణముననే రచించినట్లు వ్రాసినాడు అదికూడ (ఈవని) కోదండరామస్వామికి యర్పితమైయున్నది, కృతీప్రేరకుఁడగు ఆ తిరుపతిరాయనిగూర్చి ధనుర్విద్యా విలాసములో నున్నపద్యములే ఆకాశరావణసంహారమున నున్నవి. ఆకాశరావణ సంహారమున గొన్ని తాటియాకు లేయానుపూర్వితక దొరకినవిగాన దానిని గూర్చి యింతకంటె హెచ్చువిషయములు గుర్తింపఁగాలేదు. ఆతనిగద్య మిట్టిది: “ఇది శ్రీవిమల చిత్తముని చరణసేవాధురీణ, రాఘవపాండవీయాది బహుప్రబంధనిబంధన ప్రవీణ అపస్తంభ సూత్రహరితసగోత్ర పురుటూరి.....ంకశ్లేష కవితాపితామహాంక సంస్కృతాంధ్ర భాషా చతుర్విధవివిధ కవితా నిలయ వెంగన మంత్రి తనయవినయవిశంకట వెంకటకృష్ణకవి ప్రణీతంబైన యాకాశరావణ సంహారంబునందు తృతీయాశ్వాసము.”

— కృతీప్రేరకులు - వెలుమవారు —

‘వెలుమ’ యని నేటివ్యవహార మైనను వెలుమ ‘వెల్మ’ పదములే ప్రాచీనవ్యవహార రూఢములు. రెడ్డి, కమ్మ, వెలుమ, బలిజ జాతులవారు బహుప్రాచీనకాలమున నుండియు సంధ్రదేశమున వహాప్రాభవము ననుభవించినవారు. ఇప్పుడు ప్రసక్తులగు వెలుమవారిలో పద్మనాయకులనువారు (వారి కే పద్మ వెలుమ లనివ్యవహారము) చాల నుండరాకారులు, రాచరీతిగలవారు, ఏల్బడులు నెఱపుచు, వీరాధిపీరులయి చాల విఖ్యాతిగన్నవారు. వారియారవ్యవహారములు రాచవారితీరు లవి. కాకతీయులనాటనుండి నేటిదాక నవిచ్చిన్నమయినరాజ్యవైభవము ననుభవించుచు వర్ధిల్లినవారు. వెలుమవారిలో రావువంశ్యులగు వెలుగోటి ప్రభువులు. ‘వెలుమ’ పదము ‘వర్మ’ పదవికృతి కావచ్చును. ‘వర్మ’ పదము వరుమ, వలుమ వెలుమ పదములుగాఁ గ్రమపరిణామము చెందియుండవచ్చును. ‘నందాంతం శ్మత్రియకులమ్’ అన్న ప్రవాదముచొప్పున నెన్నఁచో శ్మత్రియులు పలువురు చతుర్థ

వర్ణమువారు గా నూతియుండవచ్చును. అయినను వారు తౌత్రధర్మమును వీడనాడక వెలయుచునే యున్నారు. తెలుగున వెలుమలే ద్రవిడదేశమున 'వెళ్ళాన్' అనఁబడు వెళ్ళాలవారు నయిరి. అహనా నూతు అను నతిప్రాచీన ద్రవిడ గ్రంథమున 'వెళ్ళాన్ - వెల్మోన్' వెల్మనుగూర్చి పద్య మొకటి కలదు.

“అహ వునర్ పురస్త అన్బిన్ కడల్ తొడి నఱపు
మహిల్ ఇరుక్కై నన్నన్ వేళ్ళాన్”

వయలై వేలివియలూర్ - 97 పాట్టు

పాటలు నేర్చిన వానిని రక్షించేవాఁడు, ప్రేమగలవాఁడు, వదులు కంకణాలుగలవాఁడు, పానీయశాలలుగలవాఁడు, నన్నన్ అని పేరుగల వాఁడునగు, వెళ్ళాని (వెల్లని) బచ్చలి తీగలవృత్తి (చెరువు) గల వియలూరు అనుగ్రామము అనిపై కేవోయున్నది. వెళ్ళాన్, వెల్మోన్, వేళా లన్, వెల్లాళన్ అన్నీ ద్రవిడమునఁ బర్యాయపదములట.

యిత్వోక్తులు మొగలగుతుత్రియి లంధ్రదేశమునకు వచ్చి రాచటి కము నెఱపి, ద్రవిడదేశమునకును వ్యాపించి (క్రీరంగనాథస్వామి యిత్వో కులనాటి కథలు) యుండవచ్చును. తెలుగు దేశమున త్రియియలు అట్లే వెలుమవారును తౌత్రధర్మముతో తెలుగుదేశమున వర్ధిల్లి ద్రవిడదేశమునకును జేరియుండవచ్చును. బసవపురాణమున వెల్మనికథ యొకటి హృద్యమైనది కలదు. అది ద్రవిడదేశపు శివకవియగు సుందరి మూర్తినాయనారు నాటి కథ. అది తెలుగున నున్నట్లు గాక ద్రవిడ మున పెరియపురాణమునఁ గొంతభేదముతో నున్నది. వెల్మలను గూర్చిచాటువు.

ఉ. పై కొనువారితో నొరగిపాటరు, నేరరు భంగసంగతుల్
చేకొనఁబూనికాని దొరఁజేరరు కోరరు దుష్టజంతర

* తిరుపతి శ్రీవెంకటేశ్వర రీసర్చి ఇన్స్టిట్యూట్ లో అరవరీడరు గానున్న శ్రీవళనియపు పిళ్ళగారు రీవిషయము తెల్పిరి.

తొకరణంబు నొడ్లకపకారులుగా రెపు డప్పుగోరు మం
దాకినితోడబుట్టియు గుణప్రతిభన్ వెలుమల్ పురంబునన్.

కాశహస్తీ, వెంకటగిరి, నూజివీడు, సితాపురము, బొబ్బిలి, మైల
వరము, సరసారావునేట, పెడపవని, కొల్లాపురము, తిరువూరు రేపల్లె,
రాచూరు, ఉల్లిపా లెము. మొదలగు స్థలముల వెలుమవా రిప్పటికిని
జమిందారులుగా నున్నారు. అందుమన కిప్పుడు ప్రసక్తులు, రేపల్లె,
రాచూరు జమిందార్లగు మాణిక్యారావువారు. వీరితోల్పటియింటిపేరు
కృష్ణానేనివారు. వీరు పుణ్యపలిగోత్రమువారు. తొల్పవీరు తెలుంగాణ
మున (నైజాం రాష్ట్రమున) నుండిరి. ఇప్పటికిని వీరిబంధువులు, అనుమ
కొండ దగ్గఱ పెదిపెండ్యాలలో 'పొట్లపల్లివారు' అనఁబరగుచున్నారు.
వీరికి మాణిక్యారావు వారని బిరుదుపేరు కుతుబ్ షాహాయిచ్చినాఁడు.
జై నులలో. మాణిక్యచండ, మాణిక్యసీన, మాణిక్యదేవాది నామములు
మాణిక్య పదఘటితములు గలవు. తెలుంగాణమున మాణిక్య ప్రభువను
యోగీంద్రుఁ డెప్పుడో వెలసెనట. వారి శిష్యపరంపర నేఁడును తెలుఁ
గాణమునఁ గలదు. ఇది వారిపేరి నేర్పడిన బిరుదేమో! ఈ వెలమ
ప్రభువు పూర్వఁడో ఆమాణిక్యప్రభుయోగి పూర్వఁడో నే నెఱుఁగను.

వీరి వంశవృక్షమిట్టిది, *

పద్మనాయకులు డెబ్బదియైదు గోత్రముల వారట. వారిలో
కుతుబ్ షాహాకు ఆశ్రితుడు మాణిక్యారాయఁడు, ఆతఁడు కోనెలకొండ,
మొదకు, పెడకొండపల్లి, కొండవీడు, దుర్గములఁ గాచినందుకు కుతుబ్
షహీ, బిరుదులిచ్చినాడు (చూ. 21 నుండి 29 పద్యముదాఁక, ప్రథమా
శ్వాసము). ఆతని కుమారుఁడు కొండలరాయఁడు అబ్బుల్లా షాదుషా కాశ్రి
తుఁడై బిరుదులందెను. (చూ. 32 పద్యము) ఆతని మునిమనుమని
కొడుకు అప్పభూపతి ఔరంగజేబునకు ఆశ్రితుఁ డయ్యెను (చూ. 32, 33
పద్యములు) తత్పుత్రుఁడు తిరుపతిరాయఁడు, ముర్తుజాన్నగరము పాలిం
చెను. (చూ. . 34 నుండి 40 దాఁక పద్యములు), ఈతనికాఱుగుడు
కొడుకులు, ఆఱవవాఁడగు సీతన్నమాణిక్యారావు (41 నుండి 50 దాఁక

పద్యములు) ఆతని రెండవ కొడుకు తిరువతియే యేతత్కృతిప్రేరకుడు. ఈతడు శ్రీ. 1775 దాకనున్నవాడు. (చూ. 56 నుండి 72 దాక పద్యములు). నీది వంశము కృష్ణా, గుంటూరు మండలములందు చిర కీర్తినార్జించినది. దాత్మత్వమునండును, శౌర్యమునందును సేవంశము వారు సుప్రఖ్యాతులు. ఈవంశమున నేడు వర్ణమానులుగా నున్న శ్రీ వెంకటహయగ్రీవరావుగారి తాతగారు వెంకటగోపాలరావుగారు, విలువిద్యలోను అశ్వారోహణకలలోను జితశ్రములని, చాల సౌందర్య వంతులని, సకలకలా రసికులని వారిని బ్రత్యక్షముగా నెఱిగినవారు మా నాయనగారు చెప్పగా వింటిని. వారిని గూర్చి వింతకథలు, కృష్ణా గుంటూరుమండలవాసు లిప్పటికిని జెప్పకొనుచుందురు. వారి ప్రధాన గ్రామమగు రాచూరి దగ్గరనే పల్లెకోనగ్రామమున భట్టరాజులు చదువ గా నీ క్రిందిచాటు పద్యముల నీ వంశమువారి యోగ్యతను వెల్లడించు వానిని నేను చాటుపద్యమణిమంజరిలోఁ బ్రకటించితిని

సీ. సుమమాక్తి కానల్పసు ప్రతీంబుతోఁ
గంబుతోఁ బుండరీకంబుతోడఁ
బల్ల వకుసుమ సంపాదనై కాంతుతో
గంతుతో రోహిణీకాంతుతోడ
సధిగతపరమోగ్రుఁ డైన స్వర్భానుతో
ఖాను నలచిత్రభానుతోడతో
దండిగాండీవకోదండాభిరాముతో
రాముతో నందనారాముతోడ

గీ. నీదుసత్కీర్తి నీమూర్తి నీప్రతాప
దీప్తి నీదోర్బలస్ఫూర్తి దీటు మిగిలి
యలరె మాణిక్యరాయవంశాభిసోమ
భాసురగుణాళి భావభూరాలమాలి.

సీ. ఒకతాత కుతుబుశాప్రకటదక్షిణభూ
దండుడై కోవెలకొండ యేరె

నెలమి రెండవతాత యిభరాముపాదశా
 పంపునఁ బెదకొండపల్లె యేలె
 మహి మంచు మున్నుడిమాణిక్యరాయఁడు
 వినుతి కిక్కినకొండవీటి నేలె
 రాణించు రిఘుపతి మాణిక్యరాయఁడు
 పరభయంకరవృత్తిఁ బరిఘవిల్లెఁ

గీ. దండ్రికంటెను బెదతండ్రి తండ్రికంటె
 తాతముత్తాతలకు నెల్ల ఖ్యాతి దనర
 వన్నెగంటి కృష్ణానేని వంశమునను
 నిర్మలాపాయ బళిరమాణిక్యరాయ.

సీ. దురములోఁ గదిసినదొరలశిరంబులు
 భేదింప బలుదిట్ట నీదుపట్ట
 కదనరంగమునందుఁ గదిసినపరరాజ
 నిచయంబులను దాఁకు నీదుబాకు
 జన్యసంతోషులై చనుదెంచునైరుల
 నిముసగుబులో మ్రింగు నీదు బాంగు

గీ. సోరిది నీడాలు వైరులచుక్కవ్రాలు
 బళిర నీపౌరుషం బెన్నఁ దరముగాదు
 అవనిమాణిక్యరాజవంశాబ్ధిచంద్ర
 రాజవేంకటగోపాలరాయభూప.

సీ. శ్రీకరవిజయలక్ష్మీ విరాజితవైభ
 వేంద్రుండు సద్గుణసాంద్రమూర్తి
 మాణిక్యరాడ్వంశమందార భూజంబు
 పద్మనాయక మనఃపద్మహేళి

మన్నెకులోద్యాన మధుమాసపైకంబు
కామినీమన్మథాకారవేషు
నలిపుణ్యపతిగోత్ర వితతాబ్ధిచంద్రముం
డధిచాతక వాఙ్మకాంబుదంబు

గీ. అని జనుల్ మెచ్చు గీర్తిచే నలరి తహహ
చరితదేశాంత సత్కవీశ్వరనితాంత
వర్ణితస్వాంత రేపల్లెపూర్ణిశాంత
ధీవితాటోప! వేంకటోపభూప.

వీ రనేకదేవాలయములకు భూముల నిచ్చిరి. బ్రాహ్మణుల కనేకు
లకు వసతులు గల్పించిరి

మాణిక్యరావువారు కల్పించిన దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు,

1. పెద్దపూడి :—

ఇదివకసంతు, కూచిపూడి సర్కారు. ముర్దుస్వామిగారు తాలూకా
లోనిది. ఇదిప్రస్తుతము వాసిరెడ్డివారికిపోయినది.

పూర్వము అరణ్యముగానున్న ఈ స్థలములో ఋషులు సోమేశ్వ
రస్వామిని, వీరు గోపాలస్వామిని ప్రతిష్ఠించిరి, ౧౦౫౬ శకంలో గజప
తాన్వయులు, గణపతి మహారాజులుగారు పరిపాలించిరి. వీరికి ప్రధానులు
గోపరాజురామన్న. గ్రామకరిణీకపు మిరాశీలు వీరు ఏర్పరచుచు, తెల
గాఁబులు, కాశికగోత్రులైన పుచ్చరాజువారికి సగభాగంగా యిచ్చినారు.
౧౨౪౦ శకం లగాయతురెడ్డి రాజులు ప్రభుత్వంచేసిరి. వీరికాలములో
కొండవీటిసీమ 44 అగ్రహారములు బ్రాహ్మణులకు దానంచేసిరి, వేసినాటి
వారికి ౩ అగ్రహారములు ద్రావిళ్లకు. 5 వెలనాటివారికి 36. ఈ గ్రామము
వెల్నాటి వారిక్రిందకువచ్చెను. ఈ గ్రామం యెల్లెపర్తి లక్ష్మణదీక్షులు
లుకు, వడ్డర్నాల వల్లభసోమయాజులుకు దానంచేసిరి. పైజీర్ల దేవా
యములను మరల ప్రతిష్ఠించి ఏర్పరచినవసతులు కుం ౦౭౦ శ్రీ సోమే
శ్వరస్వామివారికి. కుం ౦౭౦ గోపాలస్వామివారికి. ౧౫౦౦ శకం వరకు
చక్కగాజరిగెను. మహమ్మదీయుల పరిపాలనలో విచ్చిత్తుగలిగినది,
కొండ వీటిసమతులబందలు చేసేటప్పుడు, ఈ గ్రామం కూచిపూడి సమ

తులో చేర్చిరి. అప్పటికి వడ్డర్ననాలవారు ఖిల మైపోగా తిమ్మరాజువారి పరం చేయబడినది. కొండవీటి నీమవంతుచేసి జమీందార్లకు పంచిపెట్టేటప్పుడు ఈ వంతు ఈ గ్రామం రమణయ్య నూణిక్కరావు వగతుగో వచ్చి రేపల్లెఱాణూకాలో దాఖలు అయినది. ౧౧౨౨ ఫసలీ మొదలు ౧౧౨౬ ఫసలీవరకు పరిపాలించిరి. తరుతాత వీరితమ్ములు వల్లన్నగారు వచ్చి ఈ గ్రామానికి పశ్చిమభాగమందు వనంతోటవేయించి శ్రీ నేణుగోపాలస్వామి వారికి దానవ్యయం ఒకుకుం ౦౭౦కుభూమియిచ్చినారు, ఈ వల్లన్నగారు, నీతన్నగారు గోపన్నగారు ౧౧౬౦ వ ఫసలీవరకు ప్రభుత్వం చేశేరు. ౧౧౬౯ ఫసలీలో నీతన్నగారి కుమారులు జంగన్న నూణిక్కరాయలంగారు చాల ధర్మవంతులై రాజ్యము పరిపాలించుచు. శ్రీసోమేశ్వరస్వామివారి ఆలయం పునః నిర్మించి కుం ౦౭౦కు భూమి దానంచేసిరి. మరియువీరు చేయించిన దానముల వివరం. అయితం వేదావధానులు, రాయప్రోలు సూరంబొట్లు. వట్టెం రామలింగ నీక్షితులు, పోతుకుచ్చి పాపంబొట్లు, నేతి తెలగావధానులు. బూరుగుల నిమ్మంబొట్లుగార్లకు ఒకొక్కరికి కుం ౨౨ చొ॥ దానంచేసిరి వీరు ౧౧౬౯ నుంచి ౧౨దేం ఫసలీ వరకు. కిరి సం॥ ప్రభుత్వంచేసిరి. ౧౨౦౨ లో వీరికుమారులు భావన్నగారు రాజ్యమునకువచ్చిరి. వీరు కూడతండ్రివలె దానములుచేయుచూ రాజ్యంపరిపాలించి ౧౨౧౩ ఫసలీవరకు రాజ్యంచేసిరి, ఆర్థకదుస్థితివల్ల ౨౨ గ్రామాదులు వాసిరెడ్డివారికి అమ్ముటవల్ల పొన్నూరు వగైరాలతో కూడ ఈ గ్రామమువారికి పోయినది, కనుక నడరు ౧౨౧౩ నుంచివాసిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయుడుగారు పరిపాలించిరి. ఈ గ్రామమీకట్టు ౩౬కు చ్చళ్ళలోవనంతోటలు ౬టికు వల్లన్నగారుకు ౦౭౦ యెల్లెపెద్ది సుబ్బన్న ౧౭౦ ప్రబల పేరుభొట్లు ౦౭౦ జాస్తేభావన్న ౦౭౦ చదలవాడ పట్టాభి రాముడు యీ చదలవాడ రామన్నచేరిఒక ౦౭౦ గ్రామం కవార ౦౭౦ మాలపల్లి ౦౭౦ చెరువులు ౩ టికి. యెల్లెపెద్దిసుబ్బన్న చెరువు ౦౭౦ చడలవారమణప్ప చెరువు ౦౭౦ కర్ర తిరుపతి ౦౭౦ - ౦౭౦ జయనిపాడు డొంకలు ౦౭౦ చవుడుభూమి ౦౭౦ యీ యినాములు ౦౭౦ పెరళి ౨౫౦ పోను మిగతాది గుడికట్టు.

(2) వజ్రాదు గ్రామం గుడికట్టు కుచ్చళ్లు ౧౭౦.

ఈ గ్రామం ౧౧౨౨లో రమణయ్య మాణిక్యరాయలంగాడు పరిపాలించిరి. ౧౧౬౦ వరకు రమణయ్యగారు వల్లన్నగారు సీతన్నగారు పరిపాలించిన తరువాత నిజామున్ ములుకు పెద్ద కుమారుడైన నాసర జంగు దీనిని పరాసువాడికి యిచ్చినారు. వారు ౧౧౬౦ నుండి ౧౧౬౮ వరకు ప్రభుత్వం చేసి అపజయము కాగా సీతన్నమాణిక్యరాయణంగాది అన్న కుమారుడు గోపాలరావు మాణిక్యరాయణంగాడు ౧౧౬౮ లో ప్రభుత్వం చేసి సీతన్నగారి కుమారుడైన జంగన్నగారు ౧౧౬౭ ప్రభుత్వానికి వచ్చి ౧౧౭౮ ఫసలీలో మజూర్, మిరాసదార్లు అయిన వజ్రాది వేంకటాచలం ప్రవృత్తాలు. శంకరప్ప, విస్సంరాజు, పునరుద్ధరించిన గణపేశ్వరస్వామి వీరభద్రస్వామివార్ల ఆలయములు శ్రీ పూర్వమున్న చెన్నకేశ్వరస్వామివారి ఆలయము స్థలములచే విచ్చిత్తుచేయబడినది కనుక తనూనే శ్రీ వేంకటగోపాలస్వామివారిని ప్రతిష్ఠించి శ్రీ ఆంజనేయ స్వామినికూడ ప్రతిష్ఠించిరి పై దేవాలయములు శ్రీవారు ఇచ్చినవసతులు.

కు ౧ శ్రీ గణపేశ్వరస్వామి, వీరభద్రస్వామివార్లకు కు ౧ శ్రీ వేంకటగోపాలస్వామివార్లకు :

౧౧౭౭ ఫసలీలో కుంభిణీవారు మృత్తుజానగడుకు ప్రభుత్వానికి వచ్చి కి సం॥ పరిపాలించి తీరిగి జమీందార్ల పరం చేసినారు. వీర్లకు మాట్లా భావయ్య మాణిక్యరావు ౧౨౦౨ లో రాజ్యమునకువచ్చి వీరు పాలించుచుండిరి.

8. కట్టెంపూడి :—

గోపరాజురామన్నగారు ఈ గ్రామానికి తూములింగన్నగారికి యేకభాగముగా మిరాశీ వ్రాసియిచ్చినారు. ఈ తూములింగన్నగారు. గ్రామమునకు దక్షిణభాగమందు కేశవస్వామివారి ఆలయమున్నూ ఉత్తరం శ్రీ మల్లికార్జున ఆలయం కట్టించి ఏటికి ౧౪౦ మాన్యం ఇప్పించిరి ఇదే ప్రకారం ౧౫౦౦ శకంవరకు జరిగెను తరువాత తురకల పరిపాలనలో ఇది విచ్చిత్తు అయినది. అప్పుడు సొన్నూరు సమతులో

నిది. అప్పుడు మాణిక్యరావువారు పాత్యోవాదు అలవర్తివార్ల అధికారములోనికి వచ్చినది. తరువాత కొండవీటిని 3 వంతులుగా చేయగా ఈ గ్రామం రమణయ్య మాణిక్యరావు వారికి అప్పజెప్పగా వారు ప్రభుత్వంచేసి ౧౧౨౭ లో నీతన్న మాణిక్యరాయలంగారు ప్రభుత్వానికివచ్చి అచ్చన్నగారికి క ౦౪౦ మాన్యం ఇప్పించినారు. వీరి అన్నదమ్ములు ఆరుగురు క్రమేణ ప్రభుత్వం చేసి గోపాలమాణిక్యరాయలంగారు ౧౧౬౮ వరకు ప్రభుత్వం చేసిరి. వీరి కుమారులు నీతన్నగారి కుమారులు. జంగన్నగారు ప్రభుత్వానికి వచ్చి ౧౪౦ కుచ్చెళ్ల యీనాములు ఇప్పించిరి, ౧౨౦౧ వరకు ప్రభుత్వం చేసిరి. వీరి కుమారులు భావయ్య మాణిక్యరాయలంగారు ౧౨౦౨ లో రాజ్యలకు వచ్చి ౧౧౨౨ ఫసలీ వరకు ప్రభుత్వం చేస్తూవున్నారు. గ్రామంగుడికట్టు కుచ్చెళ్లు ౧౭౫౪

(4) పూండ్ల :— పొన్నూరుతానాకాలోని రేపల్లెలోని రాజా భావయ్యమాణిక్యరావు సర్కారులోని ౧౨౨౨ ఫసలీ, ౧౨౦౧ నుంచి గ్రామం గుడికట్టు ౧౨౨ కుచ్చెళ్లు.

(5) ఇనగర్తిపాడు :— పొన్నూరునందు రేపల్లె తానాకాపై మాదిరిగా పరిపాలనలు జరిగెను. ఈ గ్రామం విష్ణువర్ధనుడు పరిపాలనలో చెఱుకూరు త్రివిక్రమస్వామివారికి అగ్రహారం యిచ్చినారు గ్రామం గుడికట్టు కుచ్చెళ్లు ౧౩.

(6) నుదురుమాడు ఖండ్రక :— ఈ ఖండ్రకలో 5 గ్రామాదులున్నవి ఒకప్పుడు ఈ 5 గ్రామాదులలోని దనుము మాణిక్యరావు వసూలు చేయుచుండిరి.

(7) మండూరు :— కూచిపూడి సర్కారు ముర్తున్నబాగరు రామూరు తాలూకే :

ఇక్కడ మాండవ్యమహాముని కొంతకాలం తపస్సుచేసిన చోటు. ఇక్కడ శివలింగం ప్రతిష్ఠించిరి. దీనికి మాండలేశ్వరస్వామి అని పేరు. దీనికి దక్షిణభాగమందు వేణుగోపాలస్వామివారిని ప్రతిష్ఠించిరి ఇది అరణ్యము గనుక ముసేశ్వరులే ఈ దేవాలయములను పూజించుచుండిరి.

౧౧౨౨. లోకొండసీమ ౧౪ వంట్లు చేసిపంచిపెట్టుటలో ఈ గ్రామం బరభద్ర పాశ్వని అప్పన వంతు వచ్చెను ఈయన ౧౭౦ కుచ్చిళ్లు శ్రీస్వామివార్లకు యిచ్చి పుత్రవము యేర్పాటుచేసిరి. ఈయన తదనంతరం ఈయన కుమార్డు పాపన్న రాజ్యపాలన చేయుచుండగా మాణిక్యరావు వారు బలవంతముగా ఆక్రమించి వొలిపేరు యెడ్లపల్లి మండురు చినగాడెలవట్టు అంగలకుమారు కొండపాడు నగైరాగ్రామాదులు పాత్రనివారి మనోవర్తిక్రింద వుంచిరి.

౧౨౧౧. లోరాచూరు. తాలూక వేలం వేయబడుటవల్ల ఈ గ్రామం మల్రాజు వెంకటగుండారాయనింగారు కొనిది గ్రామంగుడి కట్టుకు ౬౦.

చినగాడెల వర్కు కూచిపూడి తాలూకా రాచూరు సర్కారు ఇదిమండురుకు వాయవ్యముల వున్న ఒకదిబ్బ. ఈప్రదేశ మందు మండురు ప్రజలు చిన గాడెలు కట్టుకొని ధాన్యంనిలవ చేసుకొంటూ వచ్చి క్రమేణరయితులు నివసించుట నల్ల చినగాడెలవట్టు గ్రామమయినది. ఇది బలభద్రపాత్రునివారిది. రాచూరుమాణిక్యరావువారు జయించి బలభద్రపాత్రుని వారికి మనోవర్తిక్రింద వుంచిన రీతి. గ్రామాదులలో యిది ఒకటి. మాణిక్యరావుజంగన్నరావు తిరుపతి రాయనింగార్లు ఆయన అన్నదమ్ములు భాగం పంచుకొనుటలో ఇది తిరుపతి రాయనింగారి వంతువచ్చినది. తిరుపతి రాయనింగారికి సంతానం లేకపోవుటచేత జంగన్నగారి కుమార్డుడైన భావన్నారాయణంగారు ౧౨౦౮ ఫసలో ప్రభుత్వమునకువచ్చి ౧౨౧౧ లో రాచూరు తాలూకా కుంశిణివారిచేత వేలంవేయనా ఈ గ్రామం రాజామల్రాజు వెంకట గుండారాయనింగారి పరిపాలన లోనికి పోయినది. గ్రామంగుడికట్టు ౨౫. కుచ్చెళ్లు.

జానంచుండుడు:—ఇదిగుంటూరు వండురు తాలూకా:౧౧౨౨ ఫసలీలో మూడు వంతులుగా భాగించి నవ్వుడు ఇది దేవల్లితాలూకాలో చేర్చబడిరమణయ్య మాణిక్యరావు గారి పరించేయబడగా క్రమముగా మల్లన్న సీతన్న గోపన్న జంగన్నగార్లు ౧౧౮౨ ఫసలీవరకు ప్రభుత్వం

చేసిన తరువాత అన్నదమ్ములైన జంగన్న తిరుపతిరాయనంగార్లు జాగం పంచుకొనుటలో | తిరుపతిరాయనంగారి వంతువచ్చుటనల్ల రాచూరు తాలూకాలోచేరినది. వీరికుమారులైన అప్పారాయనంగారు సీతన్నగార్లు ౧౨౦౮ వరకుపాలించి నిస్సంతువల్ల జంగన్నగారి కుమారులైన భావన్న గారు ౩ సం॥ పరిపాలించిన తరువాత ౧౨౧౧ వేలంలో మల్రాజు వారికి పోయెను గుడి కట్టుకుచ్చుళ్ల ౪౦

(10) పొత్తూరు సంతుగుంటూరు సర్దూరు రాచూరుతాలూకా:- ఉత్తరం సోమేశ్వరస్వామి తూర్పు వేణుగోపాల స్వాములను ప్రతిష్ఠించిరి. ౧౧౮౨ లో పంచుకొనుటలో తిరుపతి రాయన్నగారివంతులో వచ్చి రాచూరులో చేరినది. గుడి కట్టు ౭౫ మిగతా విషయములు పై దానిమాదిరి —

(11) గారపాడుసంతు గుంటూరుసర్కారు రాచూరు తాలూకా:- ఇది అగ్రహారంగాసాలు 1 కి ౫వరహాలు ఇచ్చులాగున రమణయ్య మాణిక్యారావువారు ఏర్పాటుచేసి తిరుపతి కృష్ణసోమయాజులం గారికి యిచ్చిరి ౧౧౮౨ లో కృష్ణసోమయాజులంగారు ఈ గ్రామం తూర్పున గంగాధర స్వామిని ప్రతిష్ఠించి కుంగం మాన్యంను దక్షిణభాగమందు శ్రీఆంజనేయ స్వామిని ప్రతిష్ఠించి కుంగం యిచ్చిరి మిగతది పై దానిమాదిరి. గ్రామం గుడికట్టి ౮౩ పగ్గానికి ౧ కి ౬౪ కుంటలు ప్రాప్తి అయిన కుచ్చుళ్లు ౨౫

(12) మద్దపల్లి:- సంతుగుంటూరు సర్దూర్ రాచూరుతాలూకా గ్రామాన ఐదు పశ్చిమమున కాళీ విశ్వేశ్వరస్వామిని. మధ్యను వేణుగోపాలస్వామిని దంటు దేవరాయి దీక్షుతులు ప్రతిష్ఠించి కుంతానంచేసి అగ్రహార మనుభవించుచుండిరి. ఇదిపై వారికి కృష్ణదేవరాయుచేత యివ్వబడిన అగ్రహారం: మిగతా కథ పై దానిమాదిరి గుడికట్టు. కు॥ ౭౫

కొండవీటికై సీయతులో మాణిక్యారావు వారికి ప్రసక్తమయిన గ్రంథభాగమిది:- ఉదయగిరి, అద్దంకి, వినుకొండ, బెల్లకొండ, నాగార్జున కొండ, తంగేడుకేతవరం మొదలైన దుర్గములు జయించి కొండవీడు వచ్చి అప్పుడు పరిపాలించుచున్న ప్రతాపరుద్ర గజపతి కుమారుడు

పీఠభద్రగజపతిని జయించి అతనికి అభయమిచ్చెను...సింహాచలము
 వరకు సాధించెను, కటకం పర్యంతం జయించి గజపతివారి కుమార్తెను
 బలాత్కారముగా వివాహము చేసుకొనెను. సింహాచలం అవతలి దేశ
 ములు గజపతివారికి వదలి కొండవీటికి సాశ్వతిమ్మరును మేనల్లుడు
 నాదెళ్ల గోపమంత్రికి పట్టంగట్టెను. నాదెళ్ల గోపమంత్రిగారు దేవాల
 యము కట్టించి పరిపాలించుచుండెను. రాయల భార్య కంభంలో ఉండి
 పోయి తన స్వంతద్రవ్యముతో కంభం చెరువు త్రవ్వించెను. దేవాల
 యముకట్టించినది. ౧౮౫౫ వరకు కృష్ణరాయలు రాజ్యంచేసెను. తరు
 వాత అచ్యుతరాయలు ౧౮౫౬ నుంచి ౧౮౬౭ వరకు ౧ సంవత్సర
 ములు పరిపాలించెను. ఇతనికి ప్రధానియైన రామయభాస్కరునికి అధి
 కారమిచ్చి కొండవీటికి పంపగా పూర్వము రెడ్డిరాజులు కట్టించిన సాధ
 ములు గుళ్లు పడిపోవుటవల్ల ఆ రాళ్లుతెప్పించి యీదుర్గానికి పశ్చిమ
 భాగమందు మాపులకోట గట్టించి పట్నంనిర్మించి గోపీనాథస్వామివారిని
 ప్రతిష్ఠించెను. ఇక్కడ ఒక బావిత్రివ్వించి తిరుగుబాటుచేసిన పాలె
 గాండ్లను నమ్మకముమీద పిలిపించి స్వామివారికి ప్రదక్షిణం చేయవల
 సినదని చెప్పి అదివరకు పూర్వమే తగిన ఏర్పాటు చేయబడిన ఆబావిలో
 వారిని కూలద్రోసి చంపెనని ప్రతీతి. ఈ పట్టణమునకు కొండవీటి గోపీ
 నాథపురమని నామాంకితము చేసిరి. ఈ పురం దగ్గరగా పెన్నముద్ద
 కృష్ణుడు మూలస్థానేశ్వరుడు. అంగడివీరభద్రుడు మొదలయిన దేవ
 స్థానములు నిర్మించెను. ఈయన సహోదరి చిన్నమాంబ ఈ పట్టణానికి
 మూడుఘడియల దూరాన రామచంద్రపురమనే అగ్రహారము కట్టించి
 పర్వతేశ్వరుడను ప్రతిష్ఠించి, గోపీనాథ అనే చెరువు త్రవ్వించి సాంత
 లూరు అనే అగ్రహారమును ధారాగ్రహితముచేసెను. ఇతను మొగ
 లాయి పోజును జయించి రాజ్యమునిర్వక్రముగా పరిపాలించెను. విజయ
 నగరమందు సదాశివదేవమహారాయలు పరిపాలనము చేయుచుండి
 అత్రేయగోత్రులైన విఠలయ్య దేవయ్యరాజుగారిని ఈ దేశానికి పట్టం
 కట్టిరి. ఇతను కొండసింగయ్య అను దేవాలయమును ఈ దేవాలయము
 నకు ఉత్తరాన కొండపల్లి చెరువు పడమర వకలోట నిర్మించెను. ఇతను

౧౪౪౩ మొదలు ౧౪౭౦ వరకు ౨౭ సం॥లు పాలించెను. విజయ
 నగరంలో అప్పుడు పరిపాలించుచున్న రామరాజయ్య దేవమహారాయలను
 ౧౪౫౭లో తురకలు చంపి రాజ్యము స్వాధీనము చేసుకొని మల్లి-
 రాయపాదుపావాగు పరిపాలించుచూ ముర్తుజ అనే తురకను ఈ
 దేశానికి పరిపాలనకు పంపిరి. అతను దేవాలయములు పడగొట్టి గోఫీ
 నాథ పురమునకు ముర్తుజానగరమని పేరిడి రాజ్యము చేయుచుండగా
 శ్రీ వీరప్రతాపతిరుమల దేవరాయలు కృష్ణగువలనున్న మొగలులను
 జయించి సామ్రాజ్యానికి వచ్చి ఆ నెగొంది తిరుమల దేవరాయలు పుత్రు
 లయిన శ్రీరంగరాజయ్యకు ఈ దేశానికి ప్రభుత్వం కట్టిరి. ఆయనే
 కృష్ణాతీరమందున్న మూంపూడి అనే గ్రామమును గంగాధర హమేశ్వర
 స్వామివారికి దానంచేసిరి. ఇది ౧౪౭౪లో జరిగెను. అజరత్ విభురా
 పాదుశాహావాడు కృష్ణా ఆవలిభాగం ప్రభుత్వం చేస్తూయుండిరి. కర్ణా
 టకపాదుపాహా శ్రీరంగరాయలను జయించి కృష్ణ దక్షిణదేశమందున్న
 వినుకొండ మొదలైన సాధించవలెనని రాయరావు అనే బ్రాహ్మణికి
 సేన ఇచ్చి పంపగా ఆయన వినుకొండ, బెల్లంకొండ, నాగార్జునకొండ,
 మాచెర్లసీమ జయించి వెలునువారు పరిపాలించుచున్న నేలకోట కొబ్బెర్ల
 తోట జయించి అద్దంకి, అన్ననబ్రాంతులు, కందుకూరు, పొదిల, దరశి
 కంభం, కాకర్ల, తూపాడు, తంగేడు, గురజాల, కేతవరం, కోడెపూడి
 మొదలైన నేలకోటలను జయించి కొండవీటిని ముట్టడించగా రాయల
 వారి ముతాలీమతులై ? ముతాధిపతులైన ? వెలుగోటి తిమ్మన్నలోబడి
 రాయరావుకి అధీనుడైనాడు. ౧౫౦౨లో స్వాధీనపరచుకొని ౧౪౦౪వరకు
 పరిపాలించి గోల్కొండకు వెళ్లెను. గోల్కొండలో ఉన్న అజరత్ గారు
 ఇక్కడ మన పూర్వీకుడు ముర్తుజాచే గట్టపడిన పట్టణము బాగుగా
 కట్టించెను. వినుకొండ, బెల్లంకొండ మొదలయిన దుర్గముల వ్యవహార
 ములుగూడ ఇక్కడ జరుగునట్లు యేర్పాటు చేసి దీనికి ముర్తుజానగరు
 సర్కారుని పేరిడి కొండవీటి సీమనంతయు ౧౪ సమతులుచీసినారు పాలఘ్న,
 పులివెట్టు, ప్రతిపాడు, సంతరావూరు, నూత్తక్కి, చీరాల, పాణం,
 మంగళగిరి, మునిగోరు, నాడెళ్ల, రావిపూడి కూచిపూడి, గుంటూరు,
 తాడికొండ ఈ విధముగ ౪౪ గ్రామాదులను ౧౪ సమతులు చేసిరి.

కొండవీటి జిల్లాలో హుజూరునాయకుడు ఖిల్లాదారు హోదాలో యున్న మాణిక్యారావు స్వదేశముఖ అనినీ, మానూరువారికి మజుం దారనినీ, పాత్రునివారికి దేశపాండ్యగిరినీ సదరు సమతులను స్వాధీన పరచి నాదెళ్ల సమతుకు కమ్మవారిని నియమించి వారి పరంగా మాల్లి యతు జరిగేట్లుగా నిర్ణయించినాడు. తరువాత మహమదుపాదుషాహి రాయలంగారు గోల్కొండను రాజ్యంచేయుచు బందిపోట్లను అడచుటకై అమీనుముల్కును కొండవీటికి బంపగా అతను బందిపోటును అణచి గిరిగిరిలో ముల్లగూరి అగ్రహారమును పాడుచేసి తన పేర మల్కా చెర్వు, మల్కామాహాలు, మల్కాబావి కట్టించి ముల్లగూరిని యాబ లూరి గ్రామంలో కల్పి అమీనుబాదా అను పేరుపెట్టి దుర్గం కట్టించిరి. ఒక బురుజు పేరు మల్కాబురుజుని పేరుపెట్టి హిందువుల కట్టడముల పాడొనరించి గిరిగిరి నుంచి గిరిగిరి వరకు 2 సం॥ పరిపాలించెను. కాలమందు సిగిలిన్ ఖాను ఈ పురమువచ్చి మహమ్మదు కుదుబ్షాహారి ఈ పురమునకు దక్షిణమున పేట, పురము కట్టించెను. తరువాత అబ్దుల్లా సుల్తాను, అబ్దుల్లాహుస్సేను, తాసీషా అలంగీరు, పాదుషాలు .రాజ్యము చేసిరి, వారి దినములలో అధికారము చేసిన హమీళ్ళుచితాపఖానుడు గిరిగిరి నుంచి గిరిగిరి వరకు. గిరిగిరి నుంచి ఒక సం॥ అబినిసిద్ధి చివులు ఖానుడు గిరిగిరి నుంచి గిరిగిరి వరకు అప్పరస ఖానుడు ప్రభుత్వం చేసిరి. వీరి తర్వాత యల్లాస్ ఖానుడు గుంటుపల్లి ముత్తు రాజయ్యలు పరిపాలించి. తరువాత గిరిగిరిలో యల్లాస్ ఖానుడు అమీలు అయి పూర్వము రెడ్లరాజులు చిన్నకొండమీద కట్టించిన విఘ్నేశ్వరాలయమును పడగొట్టించి ఈ దేవాలయానికి దక్షిణంగా కొంచెం నైర్వృతి మూలగా యల్లాస్ ఖాను పేట కట్టించి, ఆపూరు గణేశ పేట అనికూడ పిలుస్తూ వచ్చిరి. పిమ్మట కుటిఖానుడు అమీను పడవికి వచ్చి గిరిగిరి నుంచి గిరిగిరి వరకు మూడు సం॥ పరిపాలించెను. తరు వాత జూపల్లె రంగారావుగారి కుమారుడు రంగపతిరావు రాజ్యమునకు వచ్చి ఈ పట్నానికి నైర్వృతిమూలగా నాదెండ్లకుపోయే మార్గంలో ఈ ఊరి పొలం కొంత తీసికొని అందులో దేవాలయం కట్టించి ఈ పట్టణం

లోనున్న శ్రీరంగనాయకస్వామి వారిని జయవిజయలతో కూడ తెచ్చి ప్రతిష్ఠించి అక్కడ రంగపతి పేట కట్టించి సోల్సునమేతు శ్రీరంగచగర మని చుట్టు పొలిమేరి స్తంభములు వేయించి పై దుర్గానికి వాయవ్య మూలను మిరియాలచుట్టు? మీదను బురుజుకట్టించి మిరియాలబురుజు అని పేరుపెట్టించి ౧౫౩౮ నుండి ౧౫౪౦ వరకు మూడు సం॥ ప్రభుత్వం చేసెను. తాసీశా, అలంగీదు వారి పరియంతం దుర్గములలో కిల్లేదార్లను ఉంచి హవేలీ గ్రామాలు వారి క్రింద ఉంచడమున్నూ, మిగతా సమ తులు అమీళ్ల పరంగా ఉంచుతూ ౧౧౨౧ ఫసలీవరకు జరగినది, ౧౧౨౨ ఫసలీలో సవాబు ముచరాజు ఖాను.....మృత్తుజానగరు మూడు.....విభాగించెను. అప్పుడు ఈ జిల్లాక్రింద ౧౦ గ్రామాలు ఉంచి జమీందార్లకు సావరాలు ముడుతూ ఉండేట్లుగా సర్పాటు చేసెను. తర్వాత ఆషబ్ మా సవాబు నిజాముల్ముల్క్ బహద్దరుగారు సుభా అశ్యత్తులై జాజావాదుల్లా మొలతరము ఖానుడు బాలకృష్ణ మొదలయినవారికి అమీలు యిచ్చిరి. వారు వచ్చి అల్లకల్లోలముగా రాజ్యమును సరిచేసి దేశముఖ దేశపాండ్యలవల్ల నుంకములు తీసి కొంటు వచ్చినారు. తరువాత సాహెబు జావాగారు పరిపాలించిరి. తరు వాత వీరి కుమారులు నజర్ జంగ్ ప్రభుత్వం వహించి ౧౧౬౦ ఫసలీలో పరాసువారి పరంచేసెను. తరువాత బసాలద్ జంగ్ దివాను అయిన రాజాబలవంతు ఇంద్రజిత్తు బహద్దరుగారికి ఖల్లాదారుపని ఇచ్చి పంపగా వారువచ్చి నల్లరు జమీందార్ల వ్యవహారం తానే చేసికొంటూ ఉండగా ముశ్చఫీలు ముశ్ నాభాముకే లాలి మొదలయిన పరాసువారు పెళ్లూరి రామయ్యగారిని మంత్రిగా యేర్పరచి వ్యవహరించిరి. ఆరివీటి నుండి తద్దీఖానుడు మేస్తరది వీలువచ్చి జమీందార్ల పరంగా వ్యవహ రించిరి, ఇంతలో టిప్పునుల్తాను తరపున గండికోటనుంచి మీరు సాహెబు గారు 6000 గుత్తాలతోవచ్చి దోపిడి జరిపెను. తరువాత గోలకొండ నుంచి పంపబడ్డ సాహెబు వచ్చి జమీందార్ల సేర్పాటు చేసి గుంటూరు సుబాచేసీ ఏడు సంవత్సరములు పరిపాలించిరి. ౧౧౭౭ ఫసలీలో...వారు వచ్చి ౧౧౭౭ వరకు ౩ సం॥ పరిపాలించిరి. ౧౨౦౦ ఫసలీలో ఈ

తాలూక జమీందార్ల పరంచేసిరి అప్పుడు యీ ఓంటుకు మానూరి నరసన్నకు బిప్పగింపబడెను. ఆయన ౧౭౮౯ వరకు ౨౦ సొల పాలించి వీరి తమ్ముని కుమారులు వెంకటకృష్ణునిగాదు ౧౭౯౧వరకు పాలించెను.

(1) భీష్మకునినగరం కుండిననగరంపట్టున పోలయవేమారెడ్డి మరల పట్టణంకట్టించెను (2) దీనికి ఉత్తరం పుట్టకోట కట్టించిరి. (3) ఈ గ్రామానికి ఉత్తరదావ్యాజాకు పశ్చిమంగా శివాలయంపడిపోయినది. (4) ఈ దేవాలయానికి తూర్పు లంకెల బావి ఉన్నది. (5) ఈ బావికి తూర్పున కైలాసరాయని కొండఉన్నది. ౧౦౮ దేవాలయాలను రెడ్లు పూజించేవి స్త్రీలు పాడుచేసిరి (6) ఈ స్థలానికి ఉత్తరం బార్ల ఆవీడు దేవాలయం దానికి క్రిందుగా బ్రహ్మగుండం కోనేరు ఉన్నది. (7) పట్నానికి ఆగ్నేయముగా వేంకటేశ్వరస్వామి - యీస్వామి తూర్పు పుష్కరిణిఉన్నది. (8) ఈ స్వామికి ఆగ్నేయంగా కన్యకలబావి (9) ఈ పట్నానికి దక్షిణంగా గోపినాథస్వామి దేవాలయం - ఈ ఆలయానికి పశ్చిమంగా రంగ నాథస్వామి వారిని గజపతివారు ప్రతిష్ఠించిరి. (10) నాగవయ్య దక్షిణముగాకోనేరు ఉన్నది. (11) ఈ కోనేరుకు దక్షిణంగా మాణిక్యారావు వారి కోనేరుకలదు, పూర్వం కర్ణాటక ప్రభుత్వంలో యీవెలుమవారు గోపినాథపట్నం తురకలదని యిక్కడ రాజగృహములు కట్టించుకొని నివసించుతూ ఈ కోనేరు త్రవ్వించిరి. (12) ఈ కోనేటికి తూర్పుగా మాణిక్యారావు గుండాలని రెండుదద్దణాలున్నవి పూర్వము యుద్ధాలలో మగవారు చనిపోతే స్త్రీలు సహగమనం చేసినారు యీగుండాలలో అని ప్రసిద్ధి. (13) ఈ గుండాలకు దక్షిణంగా రెడ్లు కట్టించిన పెద్దకోనేరు ఉన్నది. (14) ఈ కోనేటికి పశ్చిమమున గృహరాజు మేడదిబ్బ ఉన్నది. రెడ్లప్రభుత్వంలో కోమటి వేమారెడ్డిగాదు శ్రీనాథుని ప్రభావంవల్ల నవులూరిపోతరాజు దేవాలయం వద్దనున్న యేడుతాళ్ల పొడుగు యేడుమోకుంటిరిగే లావును గల తుమ్మచెట్టును తెప్పించి ఒంటిస్తంభము మేడకట్టించి ఆదిలక్ష్మి కామేశ్వరి అమ్మవారికి సింహాసనముగ ప్రతిష్ఠించిరి. ఈ మేడ శిఖరానను బొల్లిమోర వేంకటేశ్వరస్వామివారి దేవాలయమునకు మకర తోరణం కట్టించిరి, ఇక్కడకు వెంకటేశ్వరస్వామివారి కొండ

తూర్పుగాఉండును. (16) ఈ కొండకుదగ్గర జద్దిగాలశావి దీనికి దగ్గరగా రెడ్డివారి చెరువుగలదు. (17) పెదదాసరాయ, చినదాసరాయ తోటలున్నవి. (18) ఈ గ్రామానికి దక్షిణంగా స్వయంభువు అయిన కొండ శింగరయ్య అనే నృసింహస్వామి బిలంలో ఉన్నాడు. (19) ఈ స్థలానికి ఉత్తరం తిరుమల లక్ష్మీనృసింహ ఆలయమున్నది. (20) గ్రామమున పశ్చిమం శ్రీరామేశ్వరస్వామివారి దేవాలయంఉన్నది. (21) దీనికి దగ్గర దుక్కిణీ సత్యభామా సమేత గోపాలస్వామిదేవాలయం (22) దీనికి పశ్చిమంగా నీతాపతి అనేచెరువున్నది. (23) ఈగ్రామానికి ఉత్తరం వీరభద్రస్వామివారు. (24) దీనికి ఉత్తరంగా రెడ్లుకట్టించిన దేవస్థానములున్నవి. పెద్ద దర్వాజా ఉన్నది. (25) దీనికి ఉత్తరం పత్తేఖాను మసీదు ఉన్నది. (26) దీనికి ఉత్తరం ... అనే అత్తూరు మసీదు ఉన్నది. (27) దీనికి ఉత్తరం పాడుబడ్డ మసీదు. (28) ఈ గ్రామానికిపశ్చిమం పేట మహమ్మదాపురం. (29) దీనికి దక్షిణం నల్ల మసీదు. (30) దీనికి పడమట గుమ్మల్ మసీదు. (31) దక్షిణ జామత్ కానా మసీదు. (32) చిన్నమసీదు (33) దక్షిణమున రెండుదర్వాజా లున్నవి. (34) దీనికిదక్షిణం కొండవీటి గోపీనాథస్వామి పట్టణం అనే మర్హుజానగరు. దీనికి ఉత్తరపునైపు కొండపల్లి దర్వాజా ఉన్నది. (35) దీనికి దక్షిణ గోపీనాథపట్నంలో నాదొడ్లదర్వాజాలు. (36) కుదుబ్ మాపేట. శ్రీవెన్నముద్ద కృష్ణస్వామి దేవాలయముగలదు. (37) కమాల్ దీక్ష వారి మసీదు ఉన్నది.

— గ్రంథార్థము —

ఈ గ్రంథమునఁ బ్రధానముగా ధనుర్నిర్మాణము మొదలొక్కిని శరప్రయోగాంతముగాఁ గలధనుశ్శాస్త్ర విషయములు, అనుభవ రూఢకములు ససిగా వివరింపఁబడినవి. కాని యీగ్రంథమునకంటెఁ దునిరాజుగారు ప్రకటించిన ధనుశ్శాస్త్రము విపులమయినది. విషయ విశేషములు గలది. సంస్కృతధను శ్శాస్త్రగ్రంథము లన్నింటను విషయ సామ్య మున్నది. వాని ననుసరించియే యీరెండు తెల్లగ్రంథములు వెలసినవి. కాని యీయిద్వరుగూడ సంస్కృతమూల గ్రంథముల

బేర్కొనరైరి. ఈ యిప్పుర గురువులును సంస్కృతముననున్న యా
యాశాస్త్రగ్రంథముల నెఱుంగక తత్త్వద్వైషయ విశేషములనే గురుసాం
ప్రజాయానుసారమున నేర్చుకొని వానిని వారి వారి వ్యవహార భాషలలో
వ్రాసికొనియుందురు. ఈగ్రంథమున కృష్ణమాచార్యుఁడు “ఈలక్షణాలను
కందాళ వెంకటాచార్యులుగాదు చెప్పిన పద్యాలు” అని కొన్ని పద్యాలు
చేర్చిరి. అతడు కృష్ణమాచార్యునికంటె దర్వాశివాడు.

నేను కృతీప్రేరకుని వంశము వారగు రాచూరి జమీందారుగారికి
జాబులువ్రాసి ముద్రణోపక్రమము తర్వాత నొకవ్రాత ప్రతిని వారివల్ల
బడసితిని. కాళహస్తి వ్రాత గ్రంథములలో నొకప్రతి తిరుపతి దేవస్థాన
పుస్తకశాలకు లభించినది. ఈరెంటి సహాయములేకున్నచో నేతద్గ్రంథ
ముద్రణ మీఁతీరుననేని నెఱవేఱక పోయెడిదే.

రాచూరు జమీందారు గారగు శ్రీ శ్రీష్టానేని హయగ్రీవరావు
గారు వారివ్రాత ప్రతినొసగియు, తరువంశ చరిత్రాది సాధనములను
తమయువ్యోగి శ్రీ కోపలై రామకృష్ణరావుగారి ద్వారమున పంపియు,
శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తమదగ్గరనున్న ధనుశ్శాస్త్ర గ్రంథ
ముల సీపీఠికా రచనకాలమున నొసగియు, ప్రతిదినము ఉదయము
వచ్చిన పూవులను నాఁడే వానిని మద్రాసు పంపుటలో నాకు చిరంజీవి
పంగరామముల బాలకృష్ణమూర్తి బి. ఓ. యల్ (ఆనర్సు) నా సహా
యోగ్యోగి చాలనోడ్పడియు, విద్యాజన్మ వంశములందు సంతానమగు
చిరంజీవులు శ్రీనివాస, సచ్చిదానందులు; సుందరమూర్త్యా నంద
మూర్తులు నన్ననువర్తించి య పకరించిరి.

విరోధి }
మాఘపూర్ణిమ }

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

విషయానుక్రమణిక.

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్ట దేవతాధ్యానము	1
సుకవిస్తుతి	2
కుకవినింద	3
కృతికథాకల్పక వంశావతార వర్ణనము	3
స్వప్న వృత్తాంతోపన్యాసము	15
కృతిపతి గుణోర్తనము	22
కథారంభము	24
బ్రోణాశ్వున సమాగమము	27
బ్రోణుండర్థునునకుంధనుఁ ద్వై రహస్యంబుపదేశింపదొరకొనుట	28
విద్యా ప్రభావ సూచనము	29
గురు సంకీర్తనము	31
శిష్య వరణము	32
సఖుండాఖండకోదండద్వయనామోద్దేశము	36
ధనుర్నిర్మాణ పరీమాణ ప్రముఖ విశేష వినిభాగము	36
మార్గణ పరిగణన ప్రణయనము	39
శరవిధాన మానప్రశంసనము	43
పక్షపరిమాణ ప్రశంసాదికము	54
పుంఖోప్య సంఖ్యానము	56

ద్వితీయాశ్వాసము

తూణీరలక్షణాదికము	60
మేఖలాబంధ లక్షణము	62

హార్య నిర్మాణ కథనము	63
అంగుళి త్రాణప్రతిర్థనము	65
జ్యారోపణ ప్రకారము	68
ధనురూర్ధ్వధర భాగవినిభాగము	73
ముష్టిప్రకరణము	73
స్థానోప సంఖ్యాసము	76
శరగ్రహణోపాయ ప్రతిపాదనము	
సంధాన క్రమవివరణము	89
ఆకర్షణ హస్తప్రస్తావము	90
బాణహస్త త్కేత్రనిరూపణము	91
దృష్టి లక్షణావ్షణము	
ధనురాకర్షణ కాశలోపన్యాసము	94
పుంఖోద్వేజన విభజనము	98
చాపముష్టి ప్రేరణ వివరణము	99
శరమోచన ప్రకారి ప్రవచనము	99
చాపోత్సరణ లక్షణవినిభాగము	99
శరాభ్యాసోచిత మాసోపన్యాసము,	101
శరవ్యాపారయోగ్యతిథి వారతారకాయోగకరణ విస్తరప్రస్తావము	103
ఖురళికా రంగప్రసంగము	104
రంగప్రవేశలక్షణ నిర్దేశము	190
ధనుశ్శరపూజాయోజనము	112
గురుప్రమాణస్థేమము	116
శరశారాసనగ్రహణ పౌర్వా పర్యలోచనము	117

తృతీయాశ్వాసము

స్థానప్రతిష్ఠానములు	120
లక్ష్య శుద్ధిలాభము	124

లక్ష్మ్యనేదికా విధానము	
నారాచమోధన ప్రకారము	128
చిత్రలక్ష్మ్యభేద నోపాయము	131
శబ్దలక్ష్మ్యశరాభ్యాసము	136
దూరనికట స్థలలక్ష్మ్యభేదన	137
దృష్టిముష్టినియమనలక్షణము	
రథారోహణ శరాభ్యాసవిశేషము	138
గజారోహణ శరప్రయోగా వినిభాగము	143
హయారోహణ శరమోక్షణము	144
చిత్రయుద్ధ ప్రకారము దండకము	148
దూరపాతి శరాభ్యాస విస్తారము	150
నభోవిభజనము	151
శరప్రయోగ సమయాసమయ నిరూపణము	155
శరగమనగుణదోష వినిభాగము	157
నలువది కౌశలములు	159
దివ్యాస్త్రమంత్ర తంత్ర ప్రయోగోపసంహరము	169

ధనుర్విద్యావిలాసము

కృత్యవతరణిక,

శా. శ్రీవాణీగరిజావిలాసనిధియై చెల్వొందు సీతామహా
దేవిం దక్షిణభాగముం దనుజు నర్ధిక్ వామభాగంబునన్
తీవిం గైకొని చాపరోపధరుడై శేవన్ భీసాళించుల
క్షీపంతు న్గణవంతు సీవనిపుర శ్రీరాఘవుం గొల్చెదన్.

సీ. ఏబాలికామణి హేలావతారంబు

మిథిలాధిపతిమేలు మేలుకొల్పు

నేభామపరిణయ శ్రీభాగధేయంబు

శివధనుర్దళన ముంకున ఘటించు

నేమహాదేవీలలామంబు కరుణతో

నింద్రాది దివిజుల యిడుము లుడుపు

నేవధూత్తంసంబు హితలీల రాముల

వామాంకపీఠంబు వదలకుండు

తే. నే పరమసాధ్వీ గుణము లీరేడు జగము

లందుఁ గులపాలికలకు నానందకరము

లట్టి సీతావధూతి నెయ్యంబు మీఱ

ప్రథనజయ మిచ్చు తిరుపతిరాయమణికి.

2

ఉ. కోసలరాజనందనుచకుం బరిచారకుడై నివాసశ

య్యాసనపాదుకాంశుకసీతాతపవారణ కల్పనావిధిన్

భాసిలి శేషభావ మనుబంధముగాఁ దగు లక్ష్మణుండు ధా

త్రీ సురపోషకుం దిరుపతిక్షీతిపాలునిఁ బ్రోచుఁగావుతన్.

3

మ. వనధిం దాటి నిశాటరూటకుటిల వ్యాపార ఘోరంబుగాఁ
జని సీతారమణిం గనుంగొనుచు నక్షప్రాణవిధ్వంసనం
బును లంకాదహనంబుఁ జేసి రఘురాముం దేర్చి విశ్రాంతుఁడౌ
దినరాత్తేజు మరుత్తనూజుఁ దలఁతున్ ధీయుక్తికిన్ భక్తితోన్. 4

శా. శ్రీరాజుల్ల నిరంతరాయమునకై సేవింతు భావంబునన్
వైరిత్యైధరశంబులన్ భువన దీప్యతీర్తికాదంబులన్
బారావార విడంబులన్ మునిమనః పంకేజ రోలంబులన్
సారాచార కళావలంబులను వివ్వక్సేన హేరంబులన్ 5

సీ. నక్రంబు కరినొంచు వక్రంబు వారించు
చక్రంబు పాలించు సరణి నెంతు,
దామోదరుని డెంద మా మోదమునఁ జెందఁ
గౌమోదకి నమందగతి భజింతు.
పరిచంచలాస్యమై పరికించ ధన్యవా
హరి పాంచజన్యంబు నభినుతింతు,
నానందభవభాసితా నందమునఁ జేసి
యానందకాఖ్యాసి నాశ్రయింతు.

తే. సుగుణకలనంబు మార్గణ సుగమవృత్తి
నప్రభావంబు దనకు విన్నాణ మొసగ
నవని నవఖండ మండితంబై తనర్చు.
శౌరి శార్జంబు మదిలోన సన్నుతింతు. 6

ఉ. వాణికి హస్తముల్ మొగించి వారిజగర్భమదిం దలంచి శ
ర్వాణికి నంజలించి వృషవాహు నుతించి మురారిపట్టపు
రాణికి మ్రొక్కి చక్రధరు రాజితలీల భజించి సత్కవి
శ్రేణికి మోదముం బెనిచి చిత్తమునం బ్రమదం బెలర్చున్. 7

క. భాసుర నూరి గ్రామణి
భాసురముఖపంకదుహనభోమణి వినమ

ద్వాసనిచయచింతామణి

నే సింగర గురుశిఖామణిం గుఱితింతున్.

8

ఉ. రాముని చెట్టబట్టి రహి రాజులు కావ్యపురంధ్ర కగ్గమై
వేమరు మించనాడుట వివేకము గాదని యేలతోచునో
పామరులార సత్కవుల పాలితనైశ్చరులార దుష్కవి
గ్రామణులార యిట్లు కొఱగా దనఁగా వినరా నరాధిపుల్.

9

శా. ఛందోలంకృతిభేద భావగుణాదోష ప్రౌఢులం దెల్ల ని
స్సందేహ ప్రతిభావిభాసుర మనీషల్ గాంచు ధీరాత్మకుల్
నందింపం దగు నొక్కవేళ నెఱ సూనం గాఁ దగున్ గాక యే
సందుల్ రాని బిగాది పండితుల కెంచంబోలునే కావ్యముల్.

10

తే. కానిపని కాని గవగవఁ గవయఁ గవయఁ

గవులు కవులని కవులాడు కవులు కవులె

ఐన పనికై నఁ గలగలమనక వెనుకఁ

గవులు కవులని లాలించు కవులు కవులు.

11

ప. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును కుకవినికరావమాననంబును సుకవి
సంకీర్తనంబును గావించి యెద్దియేనియు నొక్క ప్రబంధంబు ఘటి
యించి రఘుపతిచరణారివిండుంబులకు సమర్పణంబు గావింపం దలంచు
నవసరంబున.

12

సీ. పెన్నురంబునఁ బాలమున్నీట నుదయించు

తరుణీలలామంబు దనరు వాఁడు,

అభినవజలధరశ్యామలంబగు మేన

రాణించు కనకాంబరంబు వాఁడు,

బొడ్డుదామరమీఁద భువనముల్ సృజించు

నలుమొగంబుల ప్రోడ గలుగు వాఁడు,

అద్యంతశూన్యఁడై యఖిలలోకంబుల

నిబదివ్యతేజంబు నెఱపు వాఁడు,

తే. కలశపాథోధి నడుదీవి కమ్రకచక

మణిమయంబైన భవ్యధామమున శేష

ఘణిగణాంగణ శయ్యవైఁ బవ్వళించి

ఓహిగులుకుచుండు నాది నారాయణుండు.

18

శా. శ్రీ నీలారమణీమణి కరతల శ్రీగంధ లే పార్వమై

నానాకాని మనస్సరోజ పరిమానందాను సంధాన మా

నా నారాయణునంఘ్రిఁ బుట్టిరి పవిత్రాచార్యులై విక్రమ

శ్రీ నిండార్కంగఁ బదనాయకమణుల్ శ్రీగంగ పై నోడుగఁ.

14

సీ. ధర్మానుకూల వర్తనమున సుగుణులై

వంశాను చరితంబు వదల రెందు,

సరసభాషారూఢిఁ జతురాసనాభ్యులై

సత్యానుగతి వీడఁజాల రెందు,

తలఁకని ఘనతచే ధారాశవృత్తులై

శరణ మందిన వారి నడల రెందు,

పద్మనాయకలీలఁ బద్మానుకూలురై

కువలయక్షోభంబు గూర్చ రెందు,

తే. నరయ గంగాసహోదరు లగుచు భూరి

జీవనమునకు నొడ్లను జెనక రెందు

శ్రీమహావిష్ణు చరణరాజీవ యుగళి

నవతరించిన పద్మనాయకులు ధరణి.

15

శా. అందుం జెబ్బదియైదు గోత్రములుగా నన్యోన్యమున్ బంధులై

చందంబుల్ విభజించి యేకసమయాచారంబునన్ ధీరులై

జెందంబుల్ దళుకొత్త మోదములతో ఢిల్లీనుఁ జొపాదుశా

హుం నోరున్నతి మెచ్చఁ గొల్చిరి రణోద్యోగంబులం దాపులై. 16

ఉ. జెబ్బది యైదు గోత్రముల తీవి నెసంగెడు పద్మనాయకుల్

ప్రబ్బిన కూర్చి నాద్యుడగుపాదుషహా హిత మాచరింపుచుం

నిబ్బరపుఁ బ్రభావ సరణిం బురణించి ధరాధినాథులై
జొబ్బిలి వేడుకం దనరుచుం గనుచుందు రభీషితార్థముల్. 17

ఉ. పౌరుషశాలియై తనరు పాదుషహా హితమాచరింపుచుఁ
భూరితర ప్రభావమునఁ బొంపెనలారెడు పద్మనాయకుల్
వారికి వారికిం దగిన వైభవముల్ గని పెంపు మీఱగాఁ
శూరిమితోడఁ బుణ్యపలి గోత్రభవుల్ గని రీప్సితార్థముల్. 18

గీ. వానివంశంబు కృష్ణానివంశ మయ్యె
రఘుకులంబునఁ గోదండరాము లీల
నందుఁ బ్రభవించె నొక్క మహామహుండు
సాహసోత్సాహానిధి బంధుజనహితుండు. 19

శా. ఆధీరాగ్రణి జాగ్రదాగ్రహ కృతాహంకార హుంకార దు
స్సాధాయోధన వీధికాధిక రిపుత్సౌభ్యస్సహానుచ్ఛటల్
క్రోధోద్యత్కరవాలకాల ఫణిచేఁ గ్రోలింపుచుఁ దుర్జన
ప్రాధాన్యం బెడలించుఁ దాఁ గుతుపశాపాచ్ఛాహితాపాదియై. 20

నీ. తనయాజ్ఞ నొడలఁదాలించి కోవెల
కొండ యేలిన యట్టి నిండుదనము,
పదిలుండై తాఁ బంప మేదియ మ(వ?)లంగరి
దుర్గంబు గాచిన దొడ్డతనము,
తనముద్రఁజెల్లించి ధనికుండై పెదకొండ
పలి దుర్గమునఁ జేయు ప్రాభవంబు
తనపంపు గని పెంపు దనరారఁగాఁ గొండ
వీటి దుర్గము నేలు విక్రమంబు
భావమున మెచ్చి కుతుపశా తీవి నొసగ
4 తెలనిశానీ నగారా ప్రదీప్తధవళ

చామరద్వంద్వమును జగజంపుగొడుగు
పంచఘరటాతలాటంబు భద్రజము ॥

21

న. వెండియు.

22

శా. అజానేయము రత్నకుండలయుగం బాందోళికారత్నముం
బ్రాహ్మత్యము ముర్తుజాన్నగర సామ్రాజ్యంపుమన్నెర్కమున్
రాజామాచారా వటంచునభిధానం బిచ్చినం బ్రీతుండై
భ్రాజిష్ఠం డగుచున్ దగున్ కుతుపశాపాచ్ఛాసమక్షంబుగన్ ॥ 23

వ. ఇట్లమ్మహీమండలాఖండలుండు కుతుపశానుగ్రహంబున నేచూ
టయెనుబది నాల్గు ¹(వక)వరగ్రామంబులం బ్రసిద్ధంబగు ముర్తుజాన్న
గరంబునకుం దావలంబైన రాజ్యంబునకు మన్నెటికంబును
దక్కుంగల సన్మానంబులుం బడసి యప్పాదుశాపనపున ముర్తు
జాన్నగరంబు ప్రవేశించె నమ్మహారాజధాని వసుంధరాభరణంబై
ప్రవర్ధిల్లుచుండు.

24

నీ. పసమించుభీష్మకప్రముఖావనీపాల

కులకు వజ్రపుజోడు కొండవీడు,

శత్రురాజాధిరాజవిరాజదైశ్వర్య

కుదిరింబు ముకుద్రాడు కొండవీడు,

లఖలయాచకరాజహంస యూధములకు

క్రొందామరలకాడు కొండవీడు

దేవతాయతనమై చీపించు కల్యాణ

కుధరంబునై దోడు కొండవీడు.

తే. హరిహరవిరించిముఖదేవతావతంస

సంకడభిరామహేమవిశాల సాల

జాగ్రదగ్రముహూర్తహుశ్చటుల పటహ

ఘుమఘుమధ్వానములగూడు కొండవీడు ॥

25

గీ. పుట్టకోటగాక పాలుచుపైకోటకు
దండి బురుజులుండు రెండుపదులు
కొమలు రెండు నొక్క కొత్తడం బనడగు
నట్టికొత్తడంబు లాటువేలు. 26

ఉ. ఎక్కడఁ జూచిన నృదపు టేనుగుగున్నలు చెన్నుటూఱు నే
దిక్కునఁజూచినన్ బసిండి తేరులబారులు సారుదేరు నే
వక్కమునం గనుంగొనిన వాజులరాజులు రాజిలున్ సిరుల్
గ్రక్కెడు కొండపీటినగరంబున నద్భుతమావహిల్లఁగన్ ॥ 27

శా. అందుం దీర్పరి పెద్దయై ముకురసీహారామరహదినీ
కుందోరస్సరరాజరాజ కలశాకూపారహారావళీ
మందారద్రుమగంధసార లవలీమాద్యద్యశశ్శాలి మే
లందున్ మానికరాయభూవిభుడు బాహువిక్రమా వక్రుడై ॥ 28

సీ. తనకునై కుతుపశా దయనిచ్చు విజయాంక
బిరుదముల్ దనయింటఁ బెనుపుసూప
తనపేరు తనసంప్రదాయంబు వారల
కన్వయాంకంబుగా నతిశయిల్ల
తా భక్తిఁ గొలుచు కోదండరామస్వామి
తనవారి కులదైవతంబు గాఁగ,
తన భుజాబలసముత్థానంబుచేఁ గొండ
వీటి దుర్గంబు భావితము గాఁగ,

తే. నమరె ముర్తుజాన్మగర సింహాసనమున
చామరచ్చత్ర వేణునిస్సాణ పణవ
ముఖ నిఖిల రాజచిహ్నముల్ మ్రోలఁదనర
ప్రధనజయశాలి మానికరాయమాళి. 29

ఉ. మండితమూర్తియై తనకు మానికరాయనికిం దనూజుడై
కొండలరాయభూవిభుడు కుండలిరాజశశాంక శంకరా

ఖండలదంతి పాండుర వికాస వికస్వరక్షీర్తి కీర్తితా

జాండకటాహుండై తనరు నాశ్రితకల్పమహీదుహం బనన్. 30

మ. బలిమిన్ గొండలరాయ భూరమగుడున్ బాహర్గళోదగ్రుండై

నులతానబ్దులపాదుశాహునకు మెచ్చుల్ గూర్చుచుం గాంచె బ

చ్చులహాదాగజరాజుగొడ్డు తెలనిశ్శానీనగారాసము

చ్చులదశ్వంబును కాహళంబు సరిదేశాపీతనంబున్ రహిన్. 31

చ. అతనికిఁ దిర్మల ప్రభుఁ డుదారయశుం డుదయించె దిర్మల

క్షీతిపతి గాంచె నప్ప నృపసింహుని నప్పవిభుండు గాంచె వ

ర్థితబలుఁ దిర్మల ప్రభునిఁ దిర్మలరాయడు గాంచె నప్ప భూ

పతి నతఁడాధ్యుడయ్యెఁ బరిపాటి మెయిన్ నిజరాజ్యలక్ష్మీకిన్. 32

క. తానుం దేశాపీఠర

మానా కౌరంగజేబు మహిమ బహర .

తానునిచే రోహిల్లా

తానునిచే నప్పవిభుండు గనియెన్ ఘనుండై. 33

మ. ప్రమదాపాదకళకా ముసూర్తమున నప్పారాయ మాణిక్యరా

య మహారాయనికిన్ రహిం దిరుపతి త్సౌధీశి మాణిక్యరా

య మహారాజ కులావతంసుఁ డుదయంబై యేలె నజ్ఞానకీ

రమణుం గొల్పుచు ముర్తుజాన్మగరసామ్రాజ్యంబుపూజ్యంబుగన్.

నీ. ఏమన్నె మదహస్తి పేలా విహారంబు

పర వాహినీ సరోవరము గలఁచు,

నే పద్మనాయకుం డెదుర వీరానీక

ఘూకావలోకంబు గుడుసు పఱచు,

నే రాజసింహుండు వైరిరాజ మదేభ

విసరంబు పాలికి వేరు విత్తు,

నేరామ భక్తుండు ధీరుండై కొను నన్య

రజనీచరులు గొన్నరాజ్యలక్ష్మీ,

తే. సతఁడు పాదుశహా లబ్ధ చతురతురగ
కరటి రథలు చామర చ్చుత్ర కాహళధ్వ
జాది సరరాజ లక్షణ శ్రీదలిర్ప
ప్రబలుఁ దిరుపతి నూణిక్యరాయశౌరి.

35

ఉ. హుమ్మని సంగరమ్ముల సముద్ధతిఁజూపిన మెచ్చియిచ్చె రా
రమ్మని గోలకొండ సగరమ్ము సవాబు మెఱుంగు లీను వా
హమ్మను నాల్గునేనుఁగులు నాప్తులపాలి సుధాంబుపూరపుం
దెమ్మగదా మహిం దిరుపతిక్షీతిపాలుఁడు రాజమాత్రుఁడే.

36

వ. వెండియు సమ్మహీవల్లభుండు.

37

క. చెలఁగి ముఖారజు ఖానుని
వలనం దొలుతటి నిజామవరఖాజాబా
దులఖానుల వలనం గొనె
నల జేళాహీ మిరాళి కనువిహితంబుల్.

38

వ. మఱియును.

39

గీ. భవ్యగుణపేటి చక్రమాంబావధూటి
ధర్మపత్నిఁగాఁబడసి యత్తన్వి వలన
కడిమి నార్వృతఁ దనయులఁబడసె నవ్వి
భుండు సంపత్పరంపరాపూర్ణుఁడగుచు

40

సీ. అందగ్రజుండు సాహస విక్రమార్కుఁడై
రాజించు వెంకటరాయ విభుఁడు,
అతని తమ్ముఁడు సమూర్జిత కళాపరిభూత
మదనుండు కృష్ణక్షమావిభుండు,
అతని సోదరుఁడు బాహాబలాభీలుఁడై
భాసిల్లుచుండు నప్పప్రభుండు,
అమృతాభాగున కనుఁగుఁ దమ్ముఁడు మహా
బలశాతి రమణభూపాలకుండు,

తే. ఆయనయనుంగుఁ దమ్ముఁడై యలరుచుండు
రసికజనమాళి వల్లభరాయమాళి
తలప నందఱకును ముద్దుఁదమ్ముఁ డగుచు
ప్రబల సీతన్న మాణిక్యరాయ శౌరి.

41

గీ. ఇందు వెంకటరాయ ధాత్రీశు నాత్మ
భవుఁడు గోపాలక క్షమాపాలకుండు
తండ్రి తాతల కై వడి ధరణి యేలె
నర్థజన కల్పభూదహం బనఁగఁ బరగి.

42

శా. ఈగోపాలవిభుండు ముత్యపుత్రురాయీ మేలిసిర్వేషమున్
జాగీరున్ మనసోజ¹ నాల్గునగలున్ ఝండా నగారా కరిన్
బ్రాగల్భ్యుఁబున గోలకొండ దొరచేఁ బ్రాపించి దీపించె రా
జాగోపాలకరావటంచు సవిశేషంబౌ కితాబందుచున్.

43

క. సుతు లిరువు రప్ప ధాత్రీ
పతికిం ప్రభవించి రగ్రభవుఁడు రఘుపతి
క్షీతిపతి రాజ్యము గైకొనె
నతని సహోదరుఁడు తిరుపతన్నయుఁ దనరెన్.

44

మహాస్రద్ధర. శూరుండప్పావసీభృత్సరుఁడురఘుపతిక్షోణిపాలుండురాజ్య
శ్రీరూఢుండై నిజామక్షీతిపతి హిత మాడ్చించుచుం గాంచెదా జా
గీరున్ ఝండా నగారా కెలకుల సిరులగ్గించు వింజామరమ్ముల్
స్ఫారత్కుంభిన్ దురాయీ బలుగొడుగు దెసల్ ప్రాకురాజాకితాఘిన్

గీ. శ్రీరమణభూమిపాలుండు నారసింహు
వల్ల భేందుండు శేషాఖ్యు వాసి నూఱు
గాంచి కొండొక కాలంబు కలిమి బలిమి
గలిగి చెలఁగిరి శత్రుభీకర నిరూఢి.

46

క. అల తిరుపతి రాయనికిం
గులనతియెడ గలుగు నాటగురిలోపలఁదాఁ

గులవర్ధనుఁడై యిల విల

సిలు సీతారామ విభుఁడు జితశాత్రవుఁడై.

47

సీ. పరవీర పరివార మరుదేర నిరుదార

తరభైరవాకృతిఁ దనరుచుండు,

సుకుమారతకు మారునకు మారురక మేరు

పలుచు నొయ్యారంబు నెఱపుచుండు,

ఘనదానమున దీనజనమానస నిధాన

మన మానసీయుఁడై యలరుచుండు,

తనపంపు గని పెంపు గనుపింపు జను సొంపు

నెగయింపు సునయింపు పనులనుండు

సీ. నతఁ డనఘుఁ డాఘ్యుఁ డనవద్యుఁ డఖిల హృద్యు

డలఘుఁ డతిశూరుఁ డతిధీరు డత్యుదారుఁ

డనుపమస్వాంతుఁ డతికాంతుఁ డమితశాంత

రనుఁడు సీతన్నమాణిక్యరాయ శౌరి.

48

సీ. అతని పట్టపుదేవి భాగ్యముల దీవి

దీనజనకల్పవల్లి సాధ్వీమతల్లి

నమదభయదాత్రి సహనభావమున ధాత్రి

భవ్యగుణపేటి లక్ష్మణాంబా వధూటి.

49

సీ. ప్రాణేశుఁ గికురించి పరుల చాటునవీగి

జాణయై విహరించు చాన తెఱఁగు,

నీటుగాఁ గూర్చుండి నిజనాథు నాడించు

రాజేశ్వరీదేవి రాజసంబు,

పతి కొద్దిపడి యంత బలికినై చేసాఁచఁ

దనుకని సిరుల భామిని హొరంగు,

తలవాకిటను సిగ్గు తలఁగి యొయ్యారంబు

నెనయించు పలుకుమానినివిధంబు

తే. పరిహరించుచు సమధిక ప్రాభవమున
బ్రాతిమెయి నాత్మపతి భక్తి పాదు కొలిపి
యత్తవారింటఁ బూలచేరెత్తి నట్లు
భవ్యములఁగూర్చు నచ్చమాంబా వధూటి.

50

మ. స్తిమితారాతి విచేష్టితుండు ఘనుఁడా సీతన్న మాణిక్య రా
య మహారాజకులావతంసునకు నచ్చాంబా వధూటి వతం
సమునందుం బ్రభవించి రిద్వరు సుతుల్ జంగన్నమాణిక్యరా
యమహారాజకులేంద్రుఁడుం దిరుపతి శ్లోధీశ్వరుండున్ రహిన్. 51

సీ. శ్రీ పున్నెపలికుల క్షీరాబ్ధిచంద్రుండు
బాంధవానన పద్మ పద్మహితుండు,
కృష్ణాని వంశవర్జిత రాజతిలకుండు
శాత్రవ ద్విరద పంచాననుండు,
హంవీర వీరసాహస విక్రమాహ్నుండు
కామిత ఫలదాన కల్పశాఖ,
పద్మనాయకవర ప్రాగల్భ్య మహితుండు
సంపత్పరంపరా సమహితుండు,

తే. లాలిత శ్రీవిలాసుండు లక్ష్మణాంబి
కాకలిత గర్భశుక్తి ముక్తాఫలంబు
మన్నెహంవీర బిరుద సీతన్నభూప
వరకుఁమూడుండు జంగభూనల్లభుండు.

52

ఉ. ఆయుగధర్మ మాయుగమునంద యథావిధి చోదితంబుగాఁ
జేయగలేదు నాటిన్మపసింహులు మానికరావు జంగభూ
నాయక సార్వభౌముండు ఘనస్థితిఁ దా ఘటియించు దానదీ
తాయుతుండై కలిం గృతయుగంబున కర్హములైన ధర్మముల్. 53

శా. ఆజ్ఞ రాజలి గుంటురీ పురవర ప్రాంతంబున నిద్దపుం
దేజనెక్కి గుబాటునన్ దలుముచున్ ధేయంచు బిట్టర్చినన్

జేజే వెరెట్ట నీదుశత్రులు భళి శ్రీమన్మహారాజ రా
జాజంగక్షితిపాల కోత్తమ చిడోజా రాజతేజోనిధి.

54

సీ. అని పద్యముఖముగా నభినుతుల్ గావించు
వరకవీశ్వరుల దీవనలు గాంచి,
దేవతాయతన సత్కృతి తటాక వనాది
సప్త సంతాన ప్రశస్తి గాంచి,
యాసేతు శీతాచలాంతరాళంబుల
నిజయశః స్థేమంబు నెఱయఁగాంచి,
నలువురు సతుల విన్నాణంబు దులకించి
సీతావధూతితో సిరులఁగాంచి,

తే. ఆయురారోగ్య పుత్ర పౌత్రాభి వృద్ధి
గలిగి రేపల్లెనగర శృంగార సౌధ
రత్న సింహాసన స్థితి రాజ్యమేలు
భవ్యగుణశాలి జంగభూపాలమూలి.

55

శా. ఆజంగక్షితిపాలు తమ్ముఁడబరుక్ హస్తాగ్రభాస్వద్ధనూ
రాజద్వజ్రముఖాది ఘోరశరధారా దారితారాతి సే
నాజంఘాల గజంగ భూషణ భరానమ్రావనీ ధారజే
హజాగ్రన్నిజ బాహుఁడై దిరుపతి క్షౌఢీశ్వరుండిమ్ములక్.

56

సీ. శ్రీరామపదపద్మ సేవాధురీనుండు
వరదుఁడాశ్రిత జన వత్సలుండు,
కలనై నఁ బలికి బొంకని మహాసరసుండు
నదమలాచార విశారదుండు,
సీవార మనువారి నెఱవేర్చుధీరుండు
శూరుండు పరవధూసోదరుండు,
హరివాసర వ్రతాధ్యవసాయనిరతుండు
చేపట్టి వీడని సిరుల టెంకి,

తే. ఘనగగనగాంధ భంగ చక్రాంగపూర్ణ
 శశిశిఖరశైల శారదా శంఖ వికచ
 కాశసేకాశ విశద ప్రకాశ కీర్తి
 రహిజైలగుచుండు తిరుపతిరాయమాళి.

57

క. తా నన్నమాటతప్పక
 నానాట హితంబు గలిగి నడచిన కరణిక్
 దా నన్నమాట తప్పక
 నానాట హితంబు గలిగి నడపుహితులకుక్.

58

ఉ. రామునియందు లక్ష్మణుడు రాజితభక్తికళాధురీణుడై
 ప్రేమ ఘటించులీల దలపించుచు నన్నయడుంగుఁ దమ్ములక్
 దామహనీయభక్తికలనావలనంబున దేరు మానసః
 శ్రేమము నందగున్ దిరుపతి క్షీతిపాలుఁడలోలశీలుఁడై.

59

సీ. శ్రీమన్మహాదేవ సేవానుభావంబు
 గొని ధనుర్ధరుడైన గుహునిలీల,
 గాధేయు బోధంబు గాంచి కోదండ దీ
 తాగుదుండైన దాశరథిలీల,
 పరశురాము భజించి శరశరాసన కళా
 ఘనుడైన జాహ్నువీతనయులీల,
 ద్రోణనారాధించి బాణాసనా భ్యాస
 పటిమంబు గాంచిన పాదలీల,

తే. శ్రీ మహమ్మదజాఫర నామధేయుఁ
 డగు శరాసనగురువరు నాశ్రయంబుఁ
 బడసి విలుదాల్చి కలియుగ పాథుడనగ
 ప్రౌఢిజెలువొందె దిరుపతి రాయశౌరి.

60

సీ. అర్చిరాజనయ కన్యాలలామంబుతో
 గ్రీడించు వారికి మ్రొక్కిన ఫలంబు,
 ప్రాలేయగిరిరాజ బాలాసమీతుడై
 చెలగెడు వారుని గొల్చిన ఫలంబు,

భారతీలోలుడై పరిధవిల్లెడు విరిం

చికిఁ బ్రియంబాచరించిన ఫలంబు,

జనకజా సహితంబై జగములఁ బ్రోచురా

ముని దయాభ్యుదయ మందిన ఫలంబు,

తే. మెలయఁగా నప్పమాంబాసమేతుడగుచు

ధనకనకఽస్తు వాహన ధాన్యపుత్ర

పౌత్రదీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్యభోగ్య

మహిమ గనుచుండు తిరుపతిక్షౌవిభుండు ||

61

న. వెండియు నమ్మహీవల్లభుం డఖండితలక్ష్మీకటాక్షవీక్షణానుక్షణా
ప్రచీయమాన సంపత్పరంపరాభ్యుదయుండును సంపత్పరంపరాభ్యు
దయనిదానదై నందిన దానధారా ప్రవాహుండును, దై నందినదాన
ధారా ప్రవాహపరివా హావగాహన వినిర్మలహరి దంత దంతానళ
స్కంధభంధుర కీర్తినర్తకీ చరణవిన్యాసుండును, నర్తకీచరణవిన్యా
సోద్భాసిత మంగళమృదుంగ నిస్వనసముద్భోతిత కాలత్రయ లక్ష్మీ
పూజామహోత్సవుండును, మహోత్సవి సమయ సముజ్జ్వలిత
కుతుపశాప్రముఖ పురాతన పాదుశానుగ్రహపితృపితామహాలభ్య
పటుతర పటహతమ్మట భేరి డిండిచుప్రముఖ హృద్యానవద్యవాద్య
ఘుమఘుమ ధ్వాన పూరిత దిగంతరాళుండునునై, రాకాశశాం
కోదయంబున విజృంభమాణంబగు పయఃపారావారంబు కరిణి
ప్రాజ్యంబగు రాజ్యంబు పాలింపుచు రాజరాజాభిరక్షితంబగు నలకా
నగరంబుకై నడి, ధన ధాన్య కరటిరథతురంగభటసముద్భటంబగు
రాచూరి పట్టణంబున యధేష్టభోగంబులం బ్రసరిల్లుచు నొక్క
నాఁడు హరివాసరవ్రతంబునడపుచుఁ గృష్ణకథాశ్రవణంబునఁ బొద్దు
గడపునప్పుణ్యరాత్రి చతుర్థయామంబున,

62

సీ. తొగతేని జిగిఁబూని తగుమోము సొగసాము

కొనుమోవినునుకావి గలుగువాఁడు

మునుకారుననుకారు కొనుమించు గనుపించు

* చెలువమై చెలువమై జెలఁగువాఁడు,

బలుసింగముల భంగపడ నూను నడుమాను
 బంగారు రంగారు పటమువాడు,
 జలజాతములభీతములఁ జేయఁగలచాయ
 కనుదోయిఁ గనిహాయిఁ బెంచువాడు,

తే, పలుకు పలుకున నన్యతంబుఁజిలుకువాడు
 చాపరోపాభిరూప హస్తములవాడు
 కనకభూషణభూషితాంగములవాడు
 కలనొకమహామహుండు సాక్షాత్కరించె

63

సీ, శశిబింబమున సుధాసారమెచ్చిలుభాతఁ
 జిటునవ్వుమొగమునఁ జెలఁగువాని,
 జలజాతముల తేనె చిలుకులై కన్నుల
 కరుణావలోకముల్ గలుగువాని,
 నుదయాద్రినినులీల నుత్తమాంగమునందు
 కనకకోటీరంబు దవరువాని,
 జలధరంబునఁ దోచు శంపాలతికరేఖ
 నొడల హేమాంబరం బొలయువాని,

తే, శరశరాసన కలితహస్తములవాని
 జతనొకలతాంగిరాఁగూర్చి నలుపువాని
 భువనమోహను సమ్మహా పురుషుఁగాంచి
 రాజతిలకుండు హృష్టాంతరగుండగుచు ||

64

ఉ. కించిదుపక్ష నాత్మబరికించి తదూర్జితచిహ్నముల్ విలో
 కించి మదంబుమీఱఁదిలకించి రఘూద్వహుగా మదిన్విత
 కించి భయంబుభక్తిగమకించి తదంధ్రేసరోజయుగ్మమం
 కించి భజింప మెచ్చి తులకించిన కూరిమి నవ్విభుండనున్

65

మ. ధనురాచార ముదారతంబడసి నిత్యంబుక దదభ్యాసముం
 గని రేయుంపగలుం దదేకనిరతిం గల్యాణ లాభంబుగై

కొని విన్నాణముగాంచి భావనలచేఁ గోదండదీక్షాగురుఁ
నను మెప్పించిన మేటివీవ ధరణీనాథావతంసాగ్రణీ ||

66

సీ, ఋగ్వేదమును యజుర్వేదంబు మఱిసామ
వేదం బధర్వణవేదమనఁగ,
నాల్గువేదంబులు నాల్గువిద్యలు తదీ
యాంగముల్ శీతాదు లాఱువిద్య,
లవల మీమాంసయు న్యాయవిస్తరము పు
రాణంబు ధర్మశాస్త్ర మివి నాల్గు,
గాఁక నాయుర్వేదకాద్యుకవేదగాం
ధర్వసీతిప్రసోధములు నాల్గు,

తే. వెరసి పదియును నెనిమిది విద్యలభవుఁ
డఖలలోకై కహితముగా నాది నుద్ధ
రించె నీ విద్యలందు పార్థివుల కధిక
విభవముల నిచ్చు నిద్ధనుర్వేదమనని ||

67

న. అ ట్లగుటంజేసి.

68

క. అలయష్టాదశ విద్యలఁ
గల దిద్ధనురాగమంబు గణనీయంబై
బలువిడి నిది కావ్యముగా
వెలయుంపుము నీదుగ్గిరి వెలయుం దిరమై ||

69

ఉ. మానధనాగ్రణీ వినుము మాదృశహృద్యములై న సప్తసం
తానములందుఁగావ్యము సనాతనమై ఘనమై తనర్చుట
మానవుఁడెవ్వఁడేని సుషమంబగు కావ్యమభీష్టదేవతా
ధీనముసేయ నాయతగతిం జగతిం బొలుపొందుఁబొందుగఁ || 70

మ. నరుఁడాకుంభజువేడినట్లు గురుఁడానందనంబునంగ్రీడితోఁ
బరిపాటికొనినిపించినట్లుగఁ గథాభాగంబుభాగించి క్రొ
వ్విరులందేనియగుర్చుకైవడి ధనుర్విద్యావిలాసాహ్వయం
బొరయం గావ్యము మాకు సర్పణముగా యోజింపుముతాసిహై 71

సీ. ఎంతగాలము భాను హిమభాను దీధితుల్
 జత సహోరాత్రంబు సలుపుచుండు,
 నెంతగాలము ధాత్రి హేలావిలాసంబు
 గాంచి లోకులనుద్ధరించుచుండు,
 నెంతగాలము దివ్యదంతావళాష్టకం
 బప్తదిక్కులంబు లానియుండు,
 నెంతగాలము భుజగేంద్రుఁ డీభువనంబు
 నిజఫణాశ క్తిపై నిలుపుచుండు,

తే. సంతడడవు దిగంతవిశ్రాంతముర్తు
 జాన్నగరరాజ్యసింహాసనానుభావ
 పృథులతరవంశపారంపరీనిరూఢిఁ
 బ్రబలుడవుగమ్ము తిరుపతిరాయమాళి ||

72

క. నాదు కృతినేయు మీకృతి
 నీదగురాజ్యమున నీవనీనగరముచం
 గోదండరాముఁ డనగా
 నేదనరుచునుండు నీకు నిలువేలుపనై ||

73

తే. అనిశరశరాసనములు నెయ్యమున నొసగి
 కరుణ దళుకొత్త దీవించి గారివించి
 యమ్మహాత్ముండు విచ్చేసినట్లు గాఁగ
 మేలుకలగాంచి యంతట మేలుకాంచి||

74

వ. వెండియు నమ్మహీవల్ల భుండు స్వప్నదృష్టంబులగు సమ్మహాపురుషుని
 సౌశీల్యవాత్సల్యతాద్యు లావణ్య గాంభీర్యాదార్యాది మహారాజ
 లక్షణంబులకు భయవినయసంభ్రమంబులు రెట్టింప కొండొక తడవు
 తదేకాయత్తంబైన చిత్తంబత్తమిల్ల మెల్లన నెత్తమ్మితేకు విచ్చిన
 కరణి గనువిచ్చి నలుగడలుం గాంచుచు శయ్యామంది రోదరోపరి
 విచిత్రతర చిత్ర సందానిత వితాన మతల్లికాంచలవిలంబిత గ్లానకు

వలయప్రసూనంబులను వికసద్విసప్రసూన ముకళవకళగర్భ నిర్భర
ప్రసారస్ఫూరి తాదాపరా పరిమళ పరిమేళన ఘుమఘుమత్సమీర
కీశోర మంధర విహారంబులను, ప్రతిప్రభాత కరణీయ దేశాక్షి ప్రముఖ
రసవిలసద్దానతానకగోష్ఠీవిధాయక గాయక సఖిరముఖిరదీప్తిగా నీకావ్య
ణంబులను భవిష్యత్ప్రభావిరహశంకాపిచంజీల పాండురస్వరూపంబు
లగు నీపంబులను, గృహారామసీమాంతరమహతరు కటకోటర తట
ప్రబుద్ధ శుశ్రిక్షకశారికానికర కాకలీకలకలంబులను, ప్రభాతంబుగా
నెఱింగి దిగ్గనలేచి పావనంబగు శయ్యాభవనంబు వెలువడి కుఱంగటి
కరంగ శాశాక్షీలలామంబులనిలువంబట్టి నన్దంపుటద్దంపు టాటపులం
బిసాళంబుగాంచుచు ప్రాతఃకరణీయంబులగు కార్యంబులుయథావిధిం
గావించి మజ్జనభోజనంబులూచించి స్రక్పంద నాంగరాగంబుల
నుపభోగం బుదధించి కనత్కనకమణిఖచిత్రై వే యహారికేయూర
కటకకాంచీ ప్రముఖంబులగు నాభరణంబుల నలంకృతుండై, సకల
జన సభాజన భాజనంబులగు వీజనంబులును, రాకాశశాంక ప్రభా
పాత్రంబులను నాతపత్రంబులను పరితఃస్థగితకాంచన పట్టంబులగు
నాలవట్టంబులను, శ్రుతి మధుర గంభీరస్వర కళా తరింగంబులగు
మృదంగంబులును, రిపుశ్రవణ భీషణ నిర్ఘోష చండిమంబులగు డిండి
మంబులును నినాది మేదుర సహృదయహృదయ దోహదంబులగు
కాహళంబులును, లోనుగా నానావిధమహారాజచిహ్నంబులు ధరిం
చిన యద్యై వినియోగంబులవాడు, నలుగెలంకులం గొలిచి నడివ,
పసిండిపాదుకలెక్కి మడకల కింతీరవరాజంబు చాడ్చున శుద్ధాంతని
శాంతంబు వెలువడి మంజుల సాలభంజికాపుంజ రంజిత శాతమంభ
స్తంభ సంభృతంబును చల దుచ్చలాంచ లాముక్తముక్తాఘల శోభి
తోల్లభంబును, సురుచితరకార్తిస్వర ధాన్వరాస్తరణంబును, సుగం
ధిగంధవహస్తసంధయపంధరాగమసుగమ గవాక్ష లక్ష్మితంబును
చతుర్ద్వారస్ఫూరితమరకత మణిగణకరణప్రభాధగద్గతంబును నైప్ర
దీప్తప్రకార్తిస్వరప్రభావిభాసిత సిత మణిరమణీ చకచకి చృకత

నూనాకోణవిరచిత దుచిరవిచికిలధానికానికాయంబుల ననపాయంబు
 లగు మల్లికా వల్లికావితానంబుల ప్రతానంబుల ననూనంబులగు
 నూనంబులఁ బాదుకొను నామోదంబుల మోదంబుల నాస్వాదిం
 చుచు మేదురంబులై సయ్యాటల నలుఁగెలకుఁలందాఁడు తేఱుల
 పాటల సశాటంబులకు నివాటంబు గులుకుచు పటుతరకటకతటని
 కటస్ఫుట ఘటితమహానీలజాలక దుచి రింధోళికాభరంబులు జలధరం
 బుల తెఱంగున నింపు సంపాదింప సాంపునఁ దుంపెనలాడు సంవర్ధితమ
 యూరంబులవయూరంబులు సంభావించు పంజరకీరంబుల ముగ్ధమధురా
 లాపంబుల నాకర్ణించుమదకలకపోతంబులకు నాటవట్టులగు మణివిటం
 కంబులను, ప్రతివాసరోద్భాసిత మృగచుడి ఘనసార కుంకుమాగదులే
 పంబులను, నిరంతరపరిస్ఫురిత సాంబ్రాణి ధూపంబులను, పరితః
 పరిగద్ధ మణికలాపంబులను, రామణీయకంబు దాల్చుచు జలధిరాజ
 కన్యకాకటాక్ష వీక్షణనుండరంబగు నాస్థాన మందిరంబు ప్రవేశించి
 భువనమోహనంబగు సభాలంకారపారమ్యంబు గనుంగొన సాంగ
 సాయుధ సపరివారంబుగా నుపరిభాగంబునం దావిర్భవించిన దిక్పాలక
 నికరంబుల కరణిఁ బురఁగించు తత్తదాకారస్ఫాదిత పాంచాలికా సంచ
 యంబులం జిత్రంబులగు ముత్తియంపు జగజంపు మేల్కట్టు క్రింద
 మహార్హంబగు సింహాసనంబున సుఖాసీనుండై పంచశరసుకుమారు
 లగు కుమారులును, సురుచిర ప్రతిభావిచిత్రులగు పౌత్రులును, నిజ
 కిరుణా కిరీటులక్షిత సంప త్పరంపరా నుబంధులగు బంధులును
 ధీమంతులగు నామంతులును, విన్నాణంబులగులుకుపలుకుల సంగ
 డింపు గమికాండ్రగుఁలుండ్రును, సంధివిగ్రహాది పద్ధణ యథాను
 గుణ ప్రయోగవనిహిత సురరాజమంత్రులగు మంత్రులును, కాల
 త్రయకుశల సూచక జ్యోతిష మనీషా సమాహితులగు పురోహితు
 లును, సుధీనికరావతంసులగు విద్వాంసులును, ప్రాచేతసవ్యాస
 కాళిదాస ప్రముఖ పురాతన కవి కవితా ప్రశంసాను భవులగు
 మహాకవులును, పురాణేతిహాస కథా ప్రవచ నానుగుణ వాణీ శ్రేణి
 కులగు పౌరాణికులను, నిజాన్వయ బిరుదావళి సంకీర్తన కళానందు
 లగు వండులును, శ్రుతి మధుర సంగీత గోష్ఠీ విధాయకులగు గాయకు

లును, సకల వర్ణవర్ణన కథా యాథార్థ్యసాచకలగు పరియాపకు
లును, నిజవాహినీ ఘోష విడంబిత వాహినీపతులగు వాహినీపతు
లును, మహోదారులగు సరదారులును, భుజబలోదాత్తులగు
రాహుత్తులును, ధనకనక వస్తువాహన ప్రముఖ భవ్యద్రవ్య ప్రవర్తి
కులగు వర్తకులును, దక్కునుం గల వినియోగంబుల వారలు
యథార్థంబులగు నాస్తరణంబులం జేరి భయవినయంబులం గొలువ
దక్షిణభాగంబునం గూర్చుండి నిండదనంబున నొండొరు లుపన్య
సింను పండితుల శాస్త్రోపన్యాసంబులకు వికాసంబు నొందుచు
వామభాగంబున నవసాలంకార ఘోషణీ పరిణత గద్య వద్యంబుల
తాత్పర్యంబులు వక్కాణించు మహాకవుల వక్కాణంబులకు విన్నా
ణంబులు గులుకుచు, కుటుంబితు రాజకార్యవర్యాలొచనంబుల నా
మంత్రణంబు సలుపు మంత్రుల మంత్రంబులకుం దగిన తంత్రంబు
లాకలింపుచు పిఱిందదెన మెఱుగు దీవియల తెఱుగున బెణంగులు
కులుకు గణికానికరంబుల సాభిప్రాయ వచనంబు లాకర్ణింపుచు
నిదుగెలంకులం గులుకు గుబ్బెతలబ్బురంబుగా నొలయంజేయు
పావడచెఱుగులం దళతళమను నెత్తకులం బెళుకుచూపుచు వెను
కొని వినయంబున నూడిగంపుఁజేడియ లందించు మావడంపుం
గడాని పసిండితేకులంబొని తెలనాకుమడుపులకుం గటకాంగుళీయక
స్థగితమణికిణిప్రసాంబులం బ్రశస్తంబగు దక్షిణహస్తంబు సాచుచు,
పురోభాగంబునం గడింది వేలుపునాగవాసమ్ముల మెచ్చని విలాసం
బుల నెఱుగీటుగులుకు కలికవెలయాండ్ర మొత్తమ్ములు శృత్తమ్ముల
చిత్తమ్ము లిపురు లొత్తం జేయు జోహారు లవధరించుచు, మహేంద్ర
విభవమ్మునఁ బేరోలగంబుండి స్వప్నవృత్తాంతంబు పవ్యసించిన వేద
విదులగు సభాసదు లిట్లనిరి ||

15

చ, శివుఁ డలఘుండు వింట శశిశేఖరుమించు నరుండు పార్వతీ
ధవసురరాజనందనుల ధాటికి మేలగు జామదగ్న్యుఁడ
భవకపికేతు భార్గవులపాటికి మేటి కుచూడుఁ డీశవా
నవిజమదగ్నిరామశరజన్ముల మీఱు రఘూద్వహుం డిలన్ ||

76

వ. మహారాజకలశిఖామణీ! చిత్త్రంపుమా ! యట్టి జగదేకధనుర్ధరుండగు
రఘుకులతలకడను స్వప్నంబున నాటూత్కరించుట నరిష్ట పరిహారం
బును, విశోధికసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిభవాశీశయంబునుం గలుగు.
వెంకియు సమ్మహాత్ముండు పనిచినకై వడి పద్యకావ్యంబుగా
“ధన్వద్వా విలాసంబు” సంఘటించి యద్దేవునకు సమర్పణంబు
గావింపుము. యుచ్చధన్వద్వాపరిశ్రమంబునకు నిది ఫలంబుగా
మా మనంబునఁ గోరుచున్నయది యనినం బ్రహ్మప్రాంతరంగుం
డగుచు సజ్జనపాలతిలకండు.

77

మ. సనురామానుజపాదపద్మయుగళీనవ్యావ్యయధ్యాన పా
వచహృద్భాగవతావతంసపదసేవాసక్త చిత్తు మడు
త్తినయారాధనలబ్ధచాదుకవితాధారున్ సదాచూఢ భా
వను నాస్థానకవిన్ నిజాశ్రితునిఁ బిల్వంబుంచి పత్కె దయన్ || 78

క. శ్రీరామధీద్రు పనుపున

ధారానింబై తనర్పు ధనురాగమ మి

ధారుణిఁ గావ్య మొనర్పంగ

నారంభించితి భవత్సహాయము కలిమిన్ ||

79

వ. వెండియుఁ గోదండవీత్కారుండగు రఘుపతి కలుఁకుంబునం జేసి
సద్గురులాభంబున నిధనుశ్శాస్త్రంబు మాకు సధీతంబయ్యె, తల్లక్ష
ణంబులు శాస్త్రసమ్మతంబులుగా నుపన్యసించెద, నీవును దత్తతప్త
కారంబు లధికిరించి గద్యపద్యాత్మకింబుగాఁ గావ్యంబు రచియింపు;
మత్కావ్యంబు మత్కులదై వతంబగు నీవని కోదండరామునకు నంకి
తంబు గావించి యద్దేవునికడుణాకటాక్ష వీక్షణంబుల నాయురారో
గ్య పుత్ర పౌత్రాశీశయ సంపత్పరింపరాభ్యుదయంబులం గృతార్థం
డ వయ్యెద వని పలిక మఱియును.

80

క. పాత్రుఁడవై మోతేయస

గోత్రుఁడవై నారసింహ గురువద్యనకున్

బుత్రుడనై వెలయుదువి

ధాత్రి మా పనుపు సేయఁదగుఁ గృష్ణకవీ॥

81

క. అని యాన తియ్య నేఁ జ

య్యన జనితామోదరసమయాంతఃకరణం

బున నట్లకాక యని ప

ల్కిన విభుఁ డానంద కందళిత హృదయుండై॥

82

వ. తాంబూలజాంబూనదాంబరాభరణంబుల నన్ను బహుమానితుం

గావించినం గృతాథుండనై యిద్ధనుర్విద్యావిలాసంబునకుం గృతి

వతియగు రఘుపతి గుణకీర్తనంబు గావించెద.

83

సీ. ఏదయాపరమూర్తి యింద్రుడు లక్ష్మింప

సర్వాస్వయంబున నవతరించె,

నేదేవదేవుండు వై దేహిఁ బెండ్లియై

పరశురామునిఁ బోర భంగపరచె.

నేవీరవర్మండు రావణాదులఁ ద్రుంచి

రహి నయోధ్యా నగరంబు సేరె,

నేమహాభాగుండు భామిని సహితుడై

పట్టాభిషేక వైభవము గాంచె,

తే. నాఘనుఁ డెసంగు మందారహార హీర

గాంగడింఢీర కర్పూర గంధ సార

రాజధర రాజతాచు రాజభుజగ

రాజసింహకీర్తి కోదండరామమూర్తి॥

84

శా. ఆరామప్రభుఁ డీవనీపురమునం దర్చాన్వరూపంబున

శ్రీరాజల్లగ జానకీ సహితుడై కృష్ణానదీ తీరమం

దానూఢీ విలసిల్లుచుం దిరుపతి శ్లోధీశ్వరుండు మది

గోరం గోరికలిచ్చుచుం గనఁదగుఁ గోదండరామాకృతి॥

85

క. కుండల మణి మండల ఘృణి
గండలననశాలి కమలకమలాక్షునకున్
జండభుజాదండజితా
ఖండల వేదండ చండకరధోరణిన్ || 90

క. జృంభిత మదగుంభిత బల
గంభీర నిశాట యూట ఘనతరబాహు
రంభాకుచకుంభపరి
రంభకరంభకోద్ధరశరద్ధతిన్ || 91

క. అక్షాదిక రక్షోనిక
రక్షోభకరక్షమాభిరక్షితసుమనో
రక్షకునకు భిక్షుకమద
శిక్షకునకు మాలికాలసితివక్షునకున్ || 92

క. లోలాలస లీలాలస
దేలాక్షోలాచలాంగ హృదయంగమభూ
బాలాలిక బాలాలక
జాలముజూకరణకేళిచణనఖరునకున్ || 93

వ. అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన “ధనుర్విద్యావిలాసం”బను లక్షణ
గ్రంథంబునకుఁ గథా ప్రారంభం బెట్టిదనిన. 94

క థా ర ం భ ము.

సీ. శైలూషప్రత్తిక శాండిల్యభావంబు
ఘటియించు నేదిశ్యకాననంబు
ఘనశాబరాళికిఁ గాలవోద్యానంబు
రహి నిచ్చు నేశుభారామ వాటి,
సోది జాతులకెల్ల సుమనోవిలాసంబు
భావితంబుగఁ జేయు నేవనంబు,
భూమి జంబుకమాత్రములకు నైరావతో
ధతి గూర్చె నే మహోద్యాన మాళి,

తే వేయు నేటికి తనుజేడు విషములకును
అమృతభావం బొసంగునే యాశ్రమంబు
అవని నది శౌనకాదుల కనుదినంబు
నవనవాగమ ఫలదంబు నై మిశంబు.

95

క. ఆవన మతిపావనయతి

పావనమై రుచిర విచర దమర మరాళీ
తేవన వరజీవన భర
భావనమై పరగు ధర నభంగుర భంగిన్.

96

వ. అయ్యాశ్రమంబునందు.

97

క. సూత¹ ముఖోద్భూతకథా

స్వీత సుధామధురధోరణీలనులై
శీతలగుణపూతలన
దూభతలులై శౌనకాది మునికులతిలకుల్.

98

వ. నిఖిలపురాణవ్యాఖ్యాన గోష్ఠీ గరిష్ఠుఁడైన రామహర్షణివలన భారత
కథాక్రమంబు వినుచుండి పాండవధార్తరాష్ట్ర సంభవంబును, కుంభ
సంభవువలన నక్కుమాదుల శత్రువిద్యాలాభంబును, నల్లు సతీ
ధ్యులును, నవయస్కులును, నైయభ్యసించు వారలలోనఁ బాఠం
డు సమర్థుండగుటయు నాకర్ణించి యిట్లనిరి:

99

మ. అనఘా పాథునకట్లు దివ్యమగు విద్యాకౌశలం బేమి నే

ర్పుఁడఁ గ్రాపించెను తక్కునం గల కుమాదుల్ జోడునం జూడఁగా
వినఁగానీక గురుండు పాథునకు నీవిన్నాణ మేయిక్కువక
వినుపించెన్ వినరింపు మీకథ కృపావిర్భావ భావోన్నతిన్,

100

వ. అనినం బ్రహ్మాంబునం బొదలుచు సూతుండు శౌనకాదులం జూచి
యిట్లనియె.

101

గీ. కుంభసంభవుఁ డొనరించు కూపపతిత

కందు కాకర్ణమునకు గారవించి

కృపుఁడు భీష్మఁ డాచార్యు నగ్గించి విద్య

గఱప నునిచిరి పాండవ కారవులకు.

102

ఉ పాండవ కారవుల్ పరమ పావనుఁడౌ గురు నాశ్రయించి ణో

దండ కళానుభూతి సతతంబు పరిశ్రమ మాచరింపఁగాఁ

బాండవమధ్యముండు గురుభావము రింజిల భక్తియుక్తుడై

నిండుఁడనంబునం గొలిచి నేర్చుచునుండు ధనుః ప్రయాసముల్. 103

వ. అంత నొక్కనాఁ డాచార్యుండు విలువిద్యగఱచు రాజకుమారలో

కంబు నాలోకించి నామనోరథంబు సఫలంబు గావించు వాఁడెవ్వం

డనవుడు, తక్కుంగలరాజకుమారు లొండాదుల మొగంబులు సూ

చుచు నెద్దియుం బలుక కుండినం బార్థుండు యుష్మన్మనోరథంబు

సఫలంబు గావించెదనని పలుకుటయు, నతనిదైర్య స్థైర్యంబులకు మెచ్చి

యొక్కనాఁ డేకాంతంబున నతనికి ధనుశ్శాస్త్రంబు సవిమర్శకంబుగా

నుపదేశించు వాఁడై తనకుఁబ్రణామం బాచరించి సావధాన మన

స్కుండుచిన నువ్వోగించు పార్థునితో వివరించినట్లు రామహర్షణిశౌన

కాదులకుం జెప్పె చని వైశంపాయనుండు జవమేజయునకిట్లనియె. 104

సీ. ఈ మహావిద్యాలలామంబుగల యిల్లు

పాలేటిరాచూలి పట్టుఁగొమ్మ,

ఘా శరాభ్యాస సహితగాంచుమేటికి

శాకిసింహాకినీ లోక మొదుఁగు,

నీ ధనుష్పాండితీ బోధంబుగలధీరుఁ

డతుల సామ్రాజ్యంబులనుభవించు,

నీ కళాపరిణతి కిరవైన ధారుణీ

భాగంబు లోకైక పావనంబు,

ఇది మహానటనానటమిది గభీర

మిది కుమార ¹(సమీరి) తమిది యుదార

మిది పరశురామ కామిత మిది యపార

మిది సకలధారుణీశ్వరాభీష్టదంబు

105

మ. ఖగవిఖ్యాతి శిలీముఖమ్ము దళముల్ గాంచె నృధుశ్రేణికా
 దిగుశోద్యత్సుమనస్కమై ఫలదమై దివ్యాగమోత్తంసమై
 జగతిన్ మంజులతాశ్రయంబగు ధనుశ్శాస్త్రంబురాణించు ని
 మ్ముగమందారవహీరుహమ్మనఁగ నామోదమ్ము పుట్టించుచున్ || 106

పంచ. హరించి గుఱించి యంచి తోపహారమిచ్చి తెచ్చిరా
 పురాణపూరుషుల్ ఋషుల్ తపోబలంబుడంబునం
 ధరామరామరాభయప్రదంబు లత్రు శత్రుముల్
 ధరాధరుల్ ధరించి సంచిత ప్రతాపులై రిలన్. 107

వ. అనిన విని యర్జునుండు కుంభసంభవుం గనుంగొని మహాత్మా ! నేమి
 కతంబున హరిం బ్రాడ్గించి మహద్వలు ధనుశ్శాస్త్రంబు వడసిరి. అట్లు
 పెద్దగాలంబు తపం బాచరించినం బ్రాహ్మంబగు నిమ్మహాగమంబు
 భూపాలకులశ్రేష్ఠులకు నొసంగుటకుఁ గారణంబేమి వినవలతు సచిస్త
 రంబుగా నానతీవలయునని పలుకు పాండవమధ్యముం గనుంగొని కల
 శభవుం డిట్లనియె. 108

శా. వేదాచారవిదూరగుల్ దనుజు లున్వీం దున్వీధిం బర్వంగా
 వేదాచార విశారదుల్ మునులు నిర్వేదింప సర్వేశ్వరుం
 డాదిన్ మంత్రములున్ బ్రయోగ ముపసంహరింబునం గా ధను
 శ్వేదం బిచ్చిన నమ్మహాత్ములు దయావిహృత చేతస్కులై. 109

క. అపకారికి నుపకారికి
 నపకారము ద్విజుల కహిత మిగు నుపకారం
 మ్ముపకారికి నపకార
 మ్ముపకారికిఁ జేయుటర్హ మగు నృపతులకున్, 110

వ. అని తలంచి ధనురాగమంబు సాంగోపాంగంబుగా దూపలక్షణంబు
 ల నుపలక్షితులగు నృపకుమారులకు నుపదేశించినం గృతాద్భుతై
 జగదుపద్రవంబు వాదించుచు లోకప్రవర్ధనకరులనం బ్రవర్ధిల్లుచుం
 డుడు రట్లగుట రాజులకు ధనుర్విద్యాకాశలం బావశ్యకంబు. 111

క. తేజమున ధనము వడయం

గా జవమున నేగి మున్ను గాంచితి నంచ

ద్రాజధర భూరి కరుణ

భ్రాజితవిద్యాభిరాము భార్గవరామున్.

112

వ. అమృహాత్ముండును మద్వాంఛితం బెఱింగినవాడై లోకరక్షణ విచ
క్షణంబులగు కటాక్ష వీక్షణంబుల నుపలక్షింపుచు నిట్లనియె. 113

క. ధాత్రిం గళ్యపమునికిని

బాత్రంబగు ధనమునెల్ల గ్రాహ్యులకు లో

కత్రయ మెఱుంగ నిచ్చితి

గాత్రంబు మహాస్త్రశస్త్ర గణము దక్కన్.

114

క. ధనమునకును వరవిద్యా

ధనమునకును దైర్యమాన ధనమున కాయో

ధనమునకును బట్టగు సా

ధన మస్త్రము దీనిబోలు ధనముంగలదే.

115

వ. అనుచు సమంత్రకంబుగా నస్త్రశస్త్రంబులిచ్చినం బడిసి కృతార్థం
డనైతి విను మశ్వత్థామకంబె భక్తిస్నేహంబులూ బెద్దయు గూర్తువు
గావున నిధనుశ్శాస్త్రంబు నీకు నుపదేశించె భక్తియుక్తుండవై
యాకర్ణింపుము. 116

మ. సరసాచారకలాకలాపకలనాసంయుక్తిలక్ష్మీ మనో

హరునైన హరునైన మానసమునం దశ్రాంతముం గొల్చి స

ద్దురు శుశ్రూషల నాచరింపుచు ధనుర్గొష్ఠి గరిష్ఠుండ నై

గురుభావంబు వహింతు వీవు నిఖిల ఖోణోపశుల్ మెచ్చగన్.

117

గీ. తండ్రి కొడుకునకన్నయు దమ్మునకును

దెల్లముగ నస్త్రవిద్య బోధింపవలయు

నట్లుగాదేని సువిధేయుడైన యట్టి

శిష్యునకు నైన నటలేక చెప్పవలయు.

118

సీ. అఖిలవస్తు సమృద్ధి ననితరాసంగమై

యుల్లాసమున భావ మొలయవలయు,

నుల్లాసమున భావ మొలయుచుండెడి వేశ

కార్ముకాగమవేది గలుగ వలయు,

ఘనుడైన కార్ముకాగమవేది సన్నిధి

సంతతాభ్యాసంబు సలుప వలయు,

సంతతాభ్యాసంబు సలుపుచుండెడి మేటి

కథిక బాహుబలం బమరవలయు,

తే. భాసురంబగు మానసోల్లాస మొకటి

లక్ష్మ్యలక్షణ విద్దురు లాభ మొకటి

సంతతాభ్యాస మొక్కటి సత్త్వ మొకటి

శస్త్ర విద్యకు నాలుగు సాధనములు.

119

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గలదు.

120

క. వారికి వారికి దగు భుజ

సారము గలదనుచు దలచి సత్త్వము కొఱగా

ధీరులు తక్కున మూఱిని

గోరుదు నివి దక్క చేర్చు గొనకొనకునికె.

121

క. బంగారు పరిమళించిన

భంగి బాహుబలాను భావోజ్వలుడై

పొంగి విలువిద్య బడసిన

సింగము వలె సభల నుల్లసిల్లు నధికుడై.

122

క. భావింపఁగ నుల్లాసము

జీవుండగు యత్న ముల్లసిలుదేహంబై

యీవసుమతి గురుబోధము

లావల నంగీకరించు టాహామగున్.

123

క. ప్రాభవనిష్ఠయు సద్గురు

లాభం బభ్యాస మను కళాత్రితయమునన్

శోభిల దొక్కటి దక్కినఁ

దా భిత్తిక యిడక నిలుపు ధామము కరణిక్.

124

సీ. గురుబోధమునఁగాక కూలంకషంబుగా

నిల విద్య లరయువాఁ డీశ్వరుండు,

కావున విద్యాధికారంబు గోరిన

వసుధ సద్గురుండు కావలసియుండు,

సద్గురు బోధంబు సంధిల్ల ధీరుడై

బలు పరీక్షల భంగ పడకయుండు,

నసమసదభ్యౌస మమరిన వానికీ

నొరయుచో నుత్సాహ మొలయుచుండు,

తే. భావసంవేది శాస్త్రార్థపారగుండు

శాంతుండును దాంతుండును దయాసాగరుండు

సులభుండును సుస్థిరుండును సుముఖుడైన

శస్త్రధరుఁ డగు ధాత్రిపై సద్గురుండు.

125

క. తెలిసియుఁ దెలియని వాఁడును

తెలిసియు శిష్యునకుఁ గలతఁదీర్చని వాఁడున్

దెలియక తెలియుదుననుచుం

బలు దెఱుగులు చూపు గురువు బాలిశుడనఘా.

126

క. అటువంటి వేషధారుల

తటవిటముల నాలకింప దలఁపక విద్యా

పటిమంబు గాంచు సద్గురుఁ

దటుకున నంగీకరింపఁడగు నేర్పునకున్.

127

ఉ. అడట సద్గురుండు కరుణాతిశయమ్ముననిచ్చు విద్య యి

మ్మేదిని నెట్టివారలకు మిక్కిలిమేలు ఘటించుచుండు నౌ

పాదు ఘంటించి నీరు పరిపాటిగ నించినఁ బట్టుగొమ్మలై

ప్రొది వహించుచుం జెలఁగి పూచి ఫలించు లతావితానముల్. 128

వ. ఉపదేశాద్భూండుగు శిష్యు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము.

129

సీ. విచయమ్ము గురువరానునయమ్ము గలవాని
పలుకు విన్నాణులు గులుకు వాని,
చెలువముల్ వెడచెల్లు సింహమధ్యమువాని
వలముడి నోడించు గళము వాని,
స్వచ్ఛంబులగు కాయ కచ్ఛముల్ గలవాని
సమములౌ పీవరాంసముల వాని,
దృఢ సీస్తులంబులౌ ధీర్ఘ బాహుల వాని
సమ విభక్తాంగమ్ము లమరువాని,

తే. గాంచి తోషించి శిష్యునిగా వదించి
విల్లు పట్టించి నేర్పులు విస్తరించి
యలయుకలు మాన్చి యభ్యాస మలవదించి
కూర్చి వాటించు గీర్తిచే గురువరుడు.

130

సీ. ఉద్వి ద్వాత్రింశిదాయుధములలోపల
నరయ బాహుసనం బధిక మండ్రు,
తాదృశంబగు విల్లుదాల్చిన చతురుండు
విధవాభిరాముడై వెలయు నండ్రు
గావున విలువిద్య గఱపువానికి శిష్యు
వరు ఊర్జితుండు గావలయు నండ్రు,
జగతి నూర్జస్వలుడగు వాడు పణ్ణవ
త్యంగుతోత్సేధుడై యలయు నండ్రు,

తే. సంగడింబున పణ్ణవత్యంగుశములు
మాన ముత్తమ పురుష ప్రమాణమంత
ఖద్వండును దీర్ఘుడును గాని ఘనుడు (చూపె)
మహిసముండు సార్వభౌముడై మలయునండ్రు.

131

వ. ఇట్లు సమపురుష ప్రమాణంబు నిరూపింపం దగు, నింక సమవిభక్తాం
గుఁ డగుటకు ఫలంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

132

ఉ. ప్రాణపుటమ్ములు బొమలు కర్ణయుగంబులు చూచుకంబులు
బాణులు కన్నుదోయి మఱిబంధపుయ్యము కూర్చరంబులు
శ్రోణులు జానులు బదసరోరుహముల్ వృషణావటు స్థలుల్
తోణి సమానవైఖరులఁ జొప్పడువాఁడు మహేశ్వరుండగున్. 133

ఉ. ఈ దృశరాజచిహ్నముల పొచ్చులు గుల్కెడు రాకుమారకుం
బోదన చేసి రాదిగిచి భూరి దయాభ్యుదయంబునన్ ధను
ర్వేదకళానిరూఢి వివరించిన నంచిత శౌర్య ధుర్యుడై
యాదట నక్కుమారుఁ డుదయార్కుని కైవడిఁ బ్రోచు లోకమున్.

వ. అనిన విని యుధిష్టిరానుజం డాచార్యుని కిట్లను, మహాత్మా! పురా
తన రాజకుమారులయందు శాస్త్రోక్తంబులగు మహాపురుష లక్షణం
బుల నుపలక్షితుండై ధనుర్విద్యా లాభంబునం గోదండదీక్షాగురుం
డును, సార్వభౌముండును నై ప్రజాపరిపాలనంబునం దేవరిల్లువాఁ
డెవ్వండతని గుణలక్షణ ప్రకారంబులు వినవలతుం జెపుమనిన కుంభ
సంభవుం డిట్లనియె. 135

క. సోమద్యోమణి కులముల
క్షేమంబున నుదయమందు క్షీతిపతి సుతులం
దీమహి శుభలక్షణముల
రాముండు పరిపూర్ణుడగుచు రాజులుచుండెన్. 136

మ. విలసద్బుద్ధి విశేషశాలి శుభవాగ్విస్తారుఁ డాలోడితా
ఖలనీతి ప్రకరుం డుదారుఁడు దరగ్రీవుండు సుస్నిగ్ధుండున్
సులలాటుండు సువిక్రముండు సుశిరస్కుండున్ సుగాత్రుండువ
త్సలుఁ డాజానువిలంబిబాహుండు ఘనస్కంధోజ్జ్వలుండాదటన్.

శా. యోధాగ్రణ్యుండు గూఢజత్రుండు విశాలోరస్థులుండున్ సము
త్సేధుండున్ మృగరాజ మధ్యుండు సమాశ్లిష్టాంగుండుం దీఘుఁబా
హుధుర్యుండు మహాహనుండు నవపద్మాత్ముండు భాస్వత్కటి
ప్రోధుండుం శుభలక్షణుండు గుణ సంపూర్ణుండుదీర్ఘుండిల్, 138

సీ. ధర్మస్వరూపుడై తనరు సత్యమునందు

ధనదు నాక్షేపించు దానగరిమ,

కాలాగ్ని తేజంబు గాంచుఁ గ్రోధమునందు

విష్ణుసం కాశుండు వీర్యకలన,

కలశాబ్ధి సదృశుండు గాంభీర్యగుణమున

మేరుశై లనిభుండు ధీరవృత్తి

త్యూసమాతిశయిండు సహనభావంబునం

దమృతాంశుతుల్యుఁ డాహ్లాదనమున,

తే. సర్వదాభిగతుండు సత్సముదయమున

సర్వశాస్త్రార్థతత్వ నిస్సంశయిండు

సర్వలోక ప్రియుండును సర్వసముండు

వేద వేదాంగనిధి ధనుర్వేద విదుండు.

139

క. జ్ఞానానంద మయుండును

ధీనిధి వశ్యుండు యశః ప్రదీప్తుండు విజయ

శ్రీనిరతుండు సద్యః ప్రతి

భానుండు భానుకులజలజ భానుండు తలఁచు.

140

వ. వినుమిట్లు మహాపురుషలక్షణంబులం ప్రసిద్ధుండు గావున దశరథరాజ

నందనుండు వజ్రంబునకుం జోడు దొడిగినకరణి నిధనుర్విద్యాలాభం

బునఁ గోదండ దీక్షాగురుండను నామంబువడసి త్రిలోకశ్రీధరుండై

వర్ధిల్లిచుండె వెండియు నిట్లు శరాభ్యాసంబునకుం గమకించు రాజ

కుమారుల యం దుక్తంబులగు మహాపురుషలక్షణంబులం గొండాక

శుభలక్షణంబు లేమియు నిరూపించి యక్కుమారునకు సమర్థకం

బుగా నిధనుశ్శాస్త్రంబునం గల విశేషంబు లుపదేశింపందగు.

141

శా. నీయందుఁ శుభలక్షణంబులు కడుం నిండారుటం జాప శి

తాయ త్తంబయి చిత్తమి త్తటి మహాత్మాహంబు నొందెం బరీ

తాయోగ్యుండవు గమ్ము కొమ్మిఁక ధనుశ్శాస్త్రంబు చిత్రంబు నే

వేయుం జెప్పగనేల నిన్నిఁక ధనుర్విద్యానిధిం జేసెదన్.

142

వ. వెండియు నిట్టి ధనుశ్శాస్త్రంబునం గురుసంకీర్తనంబును, శిష్యవరణంబును, విద్యాప్రభావ సూచనంబును, సఖం డాఖండకోదండద్వయ నామోద్దేశంబును, ధనుర్నిర్మాణప్రమాణప్రముఖ విశేషవినివిభాగంబును, మార్గణ పరిగణన ప్రణయనంబును, తద్విభావ మాన ప్రశంసనంబును, పుంభోప సంఖ్యానంబును, పక్షపరిమాణప్రశంసయు, నిషంగరచనాప్రవచనంబును, మహర్షివిధానకథనంబును, నంగుళిత్రాణప్రకీర్తనంబును, జ్యోరోపణప్రకరణంబును, ధనురూర్ధ్వాధరభాగవినిభాగంబును, ముష్టిప్రకరణంబును, స్థానోపసంఖ్యానంబును, శరగ్రహణహస్తప్రతిపాదనంబును, సంధానక్రమ వివరణంబును, నాకర్షణహస్తప్రస్తావంబును, బాణహస్త తేత్రనిరూపణంబును, దృష్టిలక్షణాన్వీక్షణంబును, ధనురాకర్షణ కౌశలోపన్యాసంబును, పుంభోద్వేజనవిభజనంబును, చాపముష్టి ప్రేరణ వివరణంబును, శరమోచన ప్రకారప్రవచనంబును, చాపోత్సరణ లక్షణ వినిభాగంబును, శరాభ్యాసోచిత మాసోపన్యాసంబును, శరవ్యాపారయోగ్య తిథివారతారకాయోగ కరణవిస్తర ప్రస్తావంబును, ఖురళికారంగ ప్రసంగంబును, రంగప్రవేశలక్షణ నిర్దేశంబును, ధనుశ్శరపూజాయోజనంబును, గురుప్రణామస్థేమంబును, శరశరాసనగ్రహణ పార్యపర్య పర్యాలోచన సూచనంబును, లక్ష్య శుద్ధిలాభంబును, లక్ష్యవేదికారచనావివేచనంబును, నారాచమోచన ప్రకారసూచనంబును, చిత్రలక్ష్యభేదనోపాయ ప్రతిపాదనంబును, శబ్దలక్ష్యశరాభ్యాస విలాసంబును, దూరనికటస్థల లక్షిత లక్ష్యభేదన దృష్టి ముష్ట్యంగుళనియమన లక్షణాన్వీక్షణంబును, రథారోహణ శరాభ్యాస విశేషభాషణంబును, గజారోహణ శరప్రయోగ విభాగంబును, హయారోహణ శరమోక్షణ లక్షణ వివరణంబును, దూరాపాతి శరాభ్యాస విస్తరప్రకీర్తనంబును, శరప్రయోగసమ సమయాసమయ నిరూపణంబును, శరగమనగుణ దోషవినిభాగంబును, దివ్యాస్త్ర మంత్ర తంత్రప్రయోగ విస్తర ప్రస్తావంబును, లోనుగా పంచచత్వారింశ లక్షణంబులు ఘటితంబులై యుండు క్రమక్రమంబున వివరించెద నాకర్ణింపుము.

మ. ధను విష్వాసము ధన్వ కామ్యకము కోదండంబు బాణాసనం
 బును చాపంబును నా సుధీప్రణిహితంబుల్ నామముల్ గాంచి న
 య్యన శార్ఙ్గంబన వంశజంబయి సఖండాఖండ భావంబులన్
 దనరున్ విల్లు గిరీశపిష్టుపురుహూతప్రోతమై ధారుణిక్, 144

గీ. స్థవిరమహిషశృంగ శకలయుగ్మంబును
 బదరదారుఖండ పంచకంబు
 తైలసంఖ్యి గూర్చి శార్ఙ్గంబు నేతురు
 ధీరమతులు కొన్ని దేశములను. 145

ఉ. రెండు విషాణఖండములు రెండును రెండును రెండు మీఁద నొ
 క్కండును గాగ దారుమయఖండములుం జతగూడి తొమ్మిదై
 యుండఁగఁ గొన్ని దేశముల నొయ్యన గూర్తురు శార్ఙ్గచాపమున్
 ఖండము లేక వంశభవ కామ్యకముం దగు సుప్రసిద్ధమై. 146

సీ. అటని కామ్యకశృంగ మాదండ గొనయమ్ము
 సరవి నెక్కిడు చోట్ల సవరణములు,
 సవరణంబుల దండ తవణించు గొటిమలు
 గొటిమల కందముం గూర్చు కొమలు,
 కొమలకు పేలిదండ కొమరారు పృష్ఠంబు
 లోదండ పక్షమ్ము నాడనర్హు,
 సన్నుపు గొను లస్తకము సంధించుచో
 శాయకం చిడుచోట శరధియండ్రు,

తే. యిన్నియును విస్తరించితి నేర్కొన
 యిది శిరోభాగ మిది పుచ్చ మివ్వ విధంబు
 చిరతరాభ్యాసనశమున చిత్తమెఱుఁగు
 గాని యిదమిత్ర మని పల్కఁగాడు సుమ్ము. 147

వ. శార్ఙ్గవిధానంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 148

సీ. గొఱియ కొమ్ములు చీలి కుదురుగా నవదించి
 పలకపాళములుగా నిలవదించి,
 అగ్రభాగముల కైదాటంగుళమ్ముల
 కొలఁది తక్కువలుగా గుఱుతుఁజూచి,
 అదుకు మాటట దాని యదుకు పట్టున గాక
 మెలకువ నటునిటు మించనదికి,
 అదికిన ఖండమ్ము లవి రెండు నొకటిగా
 బొత్తి మోపున సరిహత్తిఁ గూర్చి,

తే. యదుకుపై నొక్కటివల నవలమూఁట
 మూఁటదారు ఖండమ్ముల మొసలి వా న
 మచ్చిలోపల గెఱుఁగాని మన్మథురస వి
 శేషముల రెండు నొక్కటి సేయవలయు.

149

వ. ఇట్లు కోదండ శార్ఙ్గఖండంబును, వెలిదండ దారుఖండంబునుంగా
 నమర్చి మఱియును.

150

గీ. ఓదెగొంగనరము లురము పృష్ఠమ్మును
 గ్రమ్మునటుల చటుల గతి నమర్చి
 జేవురలఁది కొలదిచే నార్చి గెఱిచీర్చి
 యెరపు నెరపురంగు లునుపవలయు.

151

గీ. అదికినపుడు తిన్ననై శలాకీలీల
 చక్కఁడనము గులుకు శార్ఙ్గధనువు
 ఎండ నెండనేని కుండల స్ఫురణంబు
 నందు పేలికి వలయితాగ్రమగుచు.

152

సీ. పదియాఱు పిడియలఁ బరగు దీర్ఘంబైన
 విల్లు యుద్ధార్థమై పేలయుచుండు,
 పదియేను పిడియల బలు కార్ముకంబు దూ
 రాపాతనంబున కలదు చుండు,

పదునాల్గు పిడియల బాణాసనము లత్వ
వేదికాయాఘమై వెలయుచుండు,
పదుమూడు పిడియల పటుశరాసము చలా
చల శరవ్యములందుఁ జెలగుచుండు

గీ. నెఱి పొబగులారు బంగారు నీరుపూత
మెరుగు లిరుగడఁ దమతమ మెలపుదెలుప
పరగ కోసలదేశాదిభావములను
వాసికెక్కువ శార్ఙ్గశరాసనములు.

153

మ. రమణీయంబయి దూరపాతి విశిఖార్హంబై పినాళించు శార్
ఙ్గము రెండుంగొమ లంగుళద్వితయ దీర్ఘంబుల్ సమంబుల్ నున
మ్రములుంగా దగునైన దూరమడలింపఁ మేలు వాలమ్ములఁ
క్షమనిద్వింటికి నీవిశేష మెసగుఁ శార్ఙ్గమ్ములఁ నాల్గిటఁ.

154

గీ. ద్రోణయొకటి గూర్చుదురు వింటికనువుగా
సళికయంద్రు దానినామకంబు
సళికనేయు శరము నాళిక మందు వి
శేషవిధము లుండు జేసకొలది.

155

ఉ. ఈసళికఁ రచింపఁదగు నిత్తడిచే నయినంబసిండిచే
నైనను తామ్రఖండముల నైనను కంచునైన వెండిచే
నైనను వంశనాళమునైన కొలం బదిముప్పులుండ గాఁ
జేసిది రజ్జులంబితము చేసి ధరింపఁదగుఁ ధనుర్ధరుల్.

156

మ. ఖగముఁ మార్గణముఁ కదంబము పృవత్కంబుఁ యురప్రం బజి
న్మౌగముఁ రోపము సాయకంబు శరముం బాణంబునం గాండమా
కుగముఁ బత్రియు నంబకంబు విశిఖేషుల్ కంకపత్రంబు నాఁ
దగు భాత్రిం బ్రదరాభిధానము లుదాత్తమ్ముల్ హితమ్ముల్ గృతిఁ.

సీ. కలికాముఖమ్ము చక్రముఖమ్ము దంష్ట్రాము
 ఖంబు వజ్రముఖంబు క్రకచ ముఖము,
 గజపాదముఖమును కలశముఖం బర్ధ
 చంద్రముఖంబును సర్పముఖము,
 కుర్కుర ముఖమును ఘోకముఖంబును
 సూచీముఖంబును శుకముఖంబు,
 భేకీముఖంబును గాకముఖంబును
 మకరీముఖంబు జంబుకముఖంబు,

తే. నారసము ఫల్లమును కూర్మ సఖము శూర్ప
 ముఖ మిలీముఖ మంజలి ముఖము కర్త
 రీముఖ శిలీముఖ వరాటికాముఖములు
 గలవు పెక్కు-విశేషముల్ గల శరములు.

158

సీ. ముక్తాఫలంబు డంబున మోము చెలువమ్ము
 గలయమ్ము ముక్తాముఖమ్ము సుమ్ము,
 కోరకా కారకంబై రకంబగు మోము
 గలయమ్ము కలికాముఖమ్ము సుమ్ము,
 ప్రోదిమై సూదిమై బొలుపారు మొన సారు
 గలయమ్ము సూచీముఖమ్ము సుమ్ము,
 కోరకై వడి నతిక్రూరవకా వదనమ్ము
 గలయమ్ము దంష్ట్రాముఖమ్ము సుమ్ము,

తే. ఆడ యజ్జుల మొగము సోయగము గులుకు
 మొనగలుగు సాయకము శిలీముఖము సుమ్ము
 నళిన నాళాభరంధ్రితాననవిభాసు
 రమ్మగు శరమ్ము నాళీముఖమ్ము సుమ్ము.

159

సీ. కలికిరాచిలుక చొక్కపు మోమువలె మోము
 సొబగైన వాలమ్ము శుకముఖమ్ము,
 మండుకాకవదనమ్ము మాడ్కి మోము రహించు
 బెడిదంపు వాలమ్ము భేకముఖము,

వాయసాననము కై వడి భీకరంబైన

కలుకుమోము శరమ్ము కాకముఖము,
ఘోరంపు గూబముక్కు బెణంగు గలమోము

కొమరారు విశిఖమ్ము ఘూకముఖము
తే. కూర్మనఖిరోపమానమై పేర్చిగాంచు
క్రూరపు లలుంగు విశిఖమ్ము కూర్మనఖిము
గవ్వవలె మవ్వములు గాంచు కలుకు ములికి
గలిగిన కదంబము వరాటికాముఖమ్ము.

160

క. సాయకములలో నలఘు

ప్రాయంబులు నాల్గు గరుల భాసిల్లు రహిం
జేయలతి పై నికుల పై
నేయందగు మార్గణమ్ము లివి పదిరెండుక.

161

సీ. అర్ధేందు సన్నిభంబగు మోము గలయది

తెగువ కిమ్మగు నజిహ్వాగము సుమ్ము,
చేటంపమనఁ జాలు చిత్రంపు మోముది
తెగువ కిమ్మగు నజిహ్వాగము సుమ్ము,
కఠినంపుటనుసుటుగ్రవుఁబాటవాటిది
తెగువ కిమ్మగు నజిహ్వాగము సుమ్ము,
అంజలించిన మాడ్కి నాశ్యంబు గలయది
తెగువ కిమ్మగు నజిహ్వాగము సుమ్ము,

తే. కత్తెర తెఱంగు వదనంబు గాంచునదియు

తెగువ కనురూపమగు నజిహ్వాగము సుమ్ము
గాఢతర మండలాగ్రజాగ్రస్థుఖంబు
తెగువ కనురూపమగు నజిహ్వాగము సుమ్ము.

162

క. ధారావదయోవలయ

స్ఫారంబగు మార్గణంబు చక్రముఖ మనిం

దేరులపై వారణముల

బాదులపై తెగువ కేరుపటచిరి ధీరుల్,

163

క. జంబుకవదనంబునకా

శంబగు వక్త్రంబు గలది జంబుకముఖ మా

స్యం బాభవకంబానన

ముంబొలిన శరము శునకముఖమగు ధాత్రిక.

164

గీ. మకరికాముఖంబు మఱిజంబుకముఖంబు

కుర్కురాననంబు ఘోరలీల

మొనలి నక్కయేపి మొనసిన కైవడి

భండనమున రిపుల భంగ పఱుచు.

165

చ. యుగములు కాద్యకంబులును యుగ్యములుం బడగల్ గొడుంగులుం

నొగలును గంకటంబులును మగ్గులుగా ధరణీతలంబునం

దెగి పడనేయఁబూనఁగ విధించిరి ఫల్లములం ధనుర్ధరుల్

తగు కరవీరపిప్పల పలాశనికాశములౌ నలుంగులక.

166

సీ. గజపదాననమైన గజపాదముఖమది

బలితంపు టినుపతాపల నగల్పు

చిలువవా చెలువంబు గలది సర్పముఖంబు

మకుటాదిదళనోద్యమంబు చాల్పు

చారు పిప్పిల పలాశ ముఖంబు ఫల్లంబు

దూది జోడులు విండ్లు దుస్సిపాఱు

నళిన నాలోపమాననము నాశముఖంబు

కనదయఃఫలకభేదన మొనర్చు.

తే. ప్రాకటంబుగ నడుమ శలాక గూర్చి

రంగుగా జేవు రలఁచి నరంబు సుట్టి

గరులు నాల్గిడి కఠినంబుగా నమర్చు

నిట్టి విన్నాణములు నూపు నీశరములు.

167

చ. పలకలు మూడునాలుగును భాసిలుబెత్తెడలుం గమర్చియ
 ప్పలక నుసుల్ గుర్తిగరులు పార్శ్వములందును రెండు పింజకుం
 సెలవులు రెండుగా నదికి జేవు రలంది నరంబుఁ జుట్టినం
 దలమగు సాయకంబినుపతాపలలోపల గాఢిపారెడిన్. 168

వ. వెండియు దూరాపాతి శరవిధానం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 169

క. ఈ మహి వరకార్చకవి
 ద్వా మహిమలు దూరపాత న్నార్హములనుచున్
 నేమించిరి శరముల ము
 క్తాముఖము శిలీముఖమ్ము కలికాముఖమున్. 170

వ. తద్విధానంబునకుం దగిన సాధనంబు లెవ్వీయనినం బ్రశంసించెద
 నాకర్ణింపుము. 171

క. కాండేక్షుకాండ మొకటి య
 ఖండిత గిరికర్ణి కారకాండ మొకటియున్
 దండిగ దూరాపాతన
 కాండ విధానంబునకును గరిమ వహించున్. 172

క. ఓలి గిరికర్ణి కారము
 మేలై యీరెంటిలోన మెచ్చుల్ గులుకున్
 వాలాయంబుగ సింగపు
 వాలము వలె మీఁద మీఁద వలమై యునికిన్. 173

సీ. పైపయివలముగాఁ బ్రబలి వర్షములేక
 కోమలంబగు కొండగోరు కట్టి,
 అచ్చునఁ దిగిచి తోయంబులలో నుంచి
 మానక నచ్చున మరలఁ దిగిచి,
 యీ టార్చి మొదలు బెత్తెడు దక్కరెండుగాఁ
 జీలిచి లోపల బూలవాసి,
 యవల జేవురలంది యదికి దారముఁ జుట్టి
 రెండు మూడు దివంబు లుండనిచ్చి,

తే. అపుడు సడలించి గరిదీర్చి హంసపాదిఁ
జేసి పుంఖంబులలుఁగులు చేసి గరులు
నేరుపున గూర్చు దిట్టిది దూరపాత
నంబుగల బాణముల విధానంబు సుమ్ము. 174

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు కలదు. 175

క. బెడఁగైన పులుఁగు చర్మము
గుడు పెడలిచి జేవురలఁది కుడువిందపురా
వాడిసల్లి యార్చి దాతురు
కడిది శరాసముల గఱ దీర్చుటకుఁ. 176

వ. ఇట్టి సంస్కారంబు హంసపాది యనందగు, మఱియును. 177

సీ. అలతులాదండాధ మగు శరంబు రచించు
విధము తన్మానంబు విస్తరింతు,
జిగిగల కఱ్ఱ దీర్చిన యోగ్యమైయుండు
చేవఁ జెక్కిన సత్ప్రశస్తతరము,
పుంఖ మగ్రము సన్నములు సేయఁగాఁ దగు
మధ్యంబు వలముగా మనుపవలయు,
మొదట పుంఖము దీర్చి ముఖము పుంఖముకన్న
సన్నంబు గావింప జను ధరిత్రి,

తే. గలుగు శరముల మానంబుకంటెఁ గొఱతఁ
గాంచు సార్ధాంగుళము వాని నెంచి చూడ
కొద్ది మెకముల ఖగములఁ గూలనేయఁ
దగు తులాదండ సన్నిభంబగు శరంబు. 178

వ. ఇంక నాశీకంబులను శరంబుల మానంబును, తదనుబంధంబులగు
లక్షణంబులు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 179

ఉ. తూకొను సన్నిబాణములు తూచినకై వడిఁ దూచ మానమున్
దీ కొనుచుండు జేన కొలదిం బయి సంగుళ మాత్రమేనియున్

బై కొను నంగుళద్వితయ మాత్రపు తెక్కల్లునాల్లు నుద్వినా
 భీకములంచు పేదలు లలింగని దోనలఁ దూగు బాణముల్. 180

చ. పలకలు నాఱు నెన్నిదియు భాసిలు మించుటలుంగు మోమునం
 గలిగి శలాక గూర్పఁబడి గాఢపు లోహమయంపు కట్టులం
 బలిమి వహించి పుంఖమున భాసిలి తెక్కల్లు మూఁడుదాల్చి ని
 శ్చల దృఢలక్ష్మ్య నిర్మధనసాధనమై తగు నారసంబిలక. 181

వ. అట్టి నారాచంబునకుం బర్యాయ నామంబులును దద్దేదంబులును,
 నేయందగిన కొలందులును, దద్వినియోగంబులును, దదనుబంధము
 లగు విశేషంబులును, సవిస్తరంబుగా వివరించెద నాకర్ణింపుము. 182

సీ. ప్రశ్నేపణంబు నారాచంబు నాఁజను
 నారసంబునకును నామధేయ,
 మందు శుద్ధము మిశ్రమన రెండు విధములై
 ధీర సమృతముగాఁ దివురుచుండు,
 నాయసంబగు శుద్ధమంతశ్శలాకంబు
 మిశ్రభావంబున మెలపుగాంచు,
 సోది నేకవిధంబు శుద్ధనారాచంబు
 మిశ్రకం బష్టధా విశ్రుతమగు,

తే. నలుగు లష్టాంగుళంబుల కొలఁదినుండి
 కొలుచుటకు నంగుళము వాసి కొఱత గాఁగ
 తాఁతి నేకాంగుళంబు కొలంది దనుక
 ప్రబలు నెనిమిది మిశ్రనారాచములకు, 183

వ. అందు ప్రథమోద్దిష్టం బగు శుద్ధనారాచంబునకు ననుబంధంబు లగు
 విశేషంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 184

ఆ. పలక లెనిమిదాఱు ప్రాపించుక్రొవ్వాడి
 యలుగు గలిగి పుంఖ మాది గాఁగ

గనదయోమయంబుగాఁ దగునారాచ

మొక్కవింటికొలది నునుపవలయు.

185

వ. అట్టి శుద్ధనారాచంబునకు వజ్రపు టలుంగమర్చిన వజ్రముఖంబు నాఁ
బరగుఁ దత్ప్రభావం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 186

మ. ఆహితహేమదీప్తవలయావలితంబయి పుంఖ మాదిగా
లోహమయంబు వజ్రపు టలుంగును నై తగు నారసంబుచే
నోహరిసాహర్ణి గుధరమొయ్యన దూయఁగ నేయఁగాఁదగున్
వాహనములున్ రథంబులును వారణముల్ భరిమే పగల్పగన్. 187

క. కాంచనగిరి నెంచని హరి
నొంచెను రాఘవుఁడు పూర్వ ముగ్రస్ఫూర్తి
గ్రాంచము భేదించెను ని
ర్వంచనుఁడై మృగ్యుఁడును వజ్రముఖమునన్. 188

వ. పెండియు నిట్టి శుద్ధనారాచంబునకు నొక్కవింటికొలందిఁ గఠినంబులగు
నయశ్శిలాఫలకంబు లేనియు భేద్యంబులైయుండు ద్విత్రిచతుర్థనః
ప్రమాణంబులఁ గరినలత్య భేదంబునకు సంధానంబుల నలవిగాకుండు
నని పలుకుదు ఓట్లు శుద్ధనారాచప్రకారంబు వివరింపబడుఁ దక్కి
యష్టాంగుళి సప్తాంగుళిషడింగుళి పంచాంగుళి చతురంగుళి త్ర్యంగు
ళాంగుళిద్వితియైకాంగుళింబుల కొలందుల నలుంగులు గలుగు
నెనిమిది మిశ్ర నారాచంబులం గల విశేషంబులు గ్రమక్రమంబున
నుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 189

గీ. అంగుళాష్టకోన్నత మగు నలుంగులుగు
నారసము రెండుతెఱంగుల గూడుపడగు
నలుంగున శలాకపుంఖంబు నాన నొకటి
మధ్యమున రెండవ శలాక మలయ నొకటి. 190

వ. అందు ప్రథమోద్దిష్టప్రకారం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 191

చ. అలుగు శలాక పుంఖమున సంతంగ మధ్యమ మేకిఖండమై
 యలుగును పుంఖ మగ్రమును నాదిమమై పొసగక ద్రిఖండమై
 యలుగున పిండ నందదుకులై చెలువొంది పసిండి కట్టునం
 దలమగు నారసంబు ద్వీరదం బరదంబు నగల్గు నుగ్రతక. 192

క. అలుగుగ్రహాంగుళమానము
 గలనారాచంబునకును గరులిడ నదియై
 యలువిడి శార్జము కొలదిక
 జలుకన తీసంపు గుటిని జొరనేయుటకుక. 193

వ. వెండియు నొక్కవిశేషంబు గలదు. 194

ఉ. ప్రోడతనంబునం గనకపుంఖము దాచ శలాక నేకమై
 కూడి నమర్చుచుక గరులు గూర్చక తీర్చిన నారసంబునక
 వీడిని పన్నిదంబునను విశ్రుతి మీఱ నిమంగిరంగమం
 దీమగ మూడువిండ్ల కొలదిక నినుపకదగు లక్ష్యవేదికక. 195

వ. మఱియు నీయష్టాంగుళనారాచంబు సార్థశార్జ్యత్రయంబు కొలదిని
 సార్థశార్జ్యపూచకంబున కొలందిని గతినలక్ష్యంబున సబాటంబుగా
 నడిపిన ధనుర్ధరుంబు ధనురాగ్రమసాంప్రదాయజ్ఞుండని నిర్దేశింపబడు,
 నిల్లు ప్రథమోద్దిష్టంబగు నీయష్టాంగుళాయోముఖనారాచంబునంగల
 విశేషం బుపన్యసించితి, ద్వితీయోద్దిష్టంబగు నయ్యష్టాంగుళాయో
 ముఖనారాచంబునంగలవిశేషంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 196

చ. అలుగుశలాకకుక నడుము నానగ మాటుశలాకఁ గూర్చుచో
 నలుగును మూడుఖండములు నొదటఁ బుంఖముగా నమర్చినక
 నలువుగ నై దుఖండములు నొల్లదుకులే గనుపట్టుచుండు ని
 మ్ముల నలుగుంగుళాష్టకసమూర్జితమై తగు నారసంబునన్. 197

వ. వెండియు నిన్నారాచం బేకశార్జ్యంబు కొలందిం గతినలక్ష్యభేద
 సంబగు నదియునుంగాక. 198

గీ. అనిశ మష్టాంగుళోత్పేధ నులుంగు గలుగు

వెడఁదనారాచ మది లక్ష్మ్యవేధి యందు,

సార్ధ శారంగత్రయాయతి సార్ధశార్ఙ్గ

పంచకాయతి నేయుట పౌరుషంబు.

199

వ. మఱియును,

200

గీ. ఆయనంబు నిశిత మష్టాంగుళాయతా

ననము గలుగునట్టి నారసంబు

లయిదు విండ్లకొలది నవల లక్ష్మ్యంబున

గాఁడిపాట నేయఁగా భరంబు.

201

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు గలదు; పూర్వోక్త ప్రకారద్వయలక్ష్మీ
తంబు లగు నిట్టి మిశ్రనారాచంబుల కుభయపక్షంబులు నుప
వలయు నంగుళాష్టకపదిమాణంబున నలుంగు లునుపుటయు, లక్ష్మ్య
భేదనంబునం గొలందియు నొక్కటియగుట నేకవిధంబుగా వక్కాణిం
పంబడియె, నిదియును శుద్ధనారాచంబు కరణి నత్యంతకఠినలక్ష్మ్యం
బేనియు శార్ఙ్గంబు కొలంది నడపిన నిర్దళంబై భేదింపం జాలి
యుండు, వెండియు బహుప్రయోగకుశలం డగు ధనుర్ధరునిచేతం
గాని సార్ధశార్ఙ్గత్రయ సార్ధశార్ఙ్గపంచకదూరస్థం బగు లక్ష్మ్యం
బున నిర్వక్రంబుగా నడవకుండు నిట్ల ప్టాంగుళనారాచ ప్రకారంబు
నిర్ణీతంబగు, నింక సప్తాంగుళంబును, షడంగుళంబును, పంచాంగుళం
బును, గొలందులుగా నలుంగు లమర్చిన నారాచత్రితయంబునం
గల విశేషంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

202

చ. ప్రదరసాచలాంగుళ పరస్పరదీర్ఘములౌ నలుంగులన్

బడపడి మూఁడుచందముల భాసిలుచుండెడు నారసంబులం

దదుకులు నాలుగుం దునుకలైదును మధ్యగమై శలాకయున్

గుదురుగ మూఁడుపక్షములు గూర్తురు కొద్దులు గొప్ప లేనియున్.

వ. మఱియు నిన్నారాచంబులందు.

204

- గీ. అరయ సప్తాంగుళోత్తేధ మలుంగు గలది
యనువుగ షడంగుళోత్తేధ మలుంగుగలది
యవలఁ బంచాంగుళోత్తేధ మలుంగుగలది
నికట దూరలక్ష్మ్యంబుల నినుపవచ్చు. 205
- వ. వెండియు నొక్కవిశేషంబుగలదు. 206
- గీ. దూరమున నుండి లక్ష్మ్యంబు దూయనేయు
నాణెమగు గొప్పతెక్కల నారసంబు
కదిసి లక్ష్మ్యంబు కరకరి గాఁడనేయ
నలువ మగుఁ గొద్ది తెక్కలనారసంబు. 207
- వ. ఇట్టి నారాచత్రితయంబునకుం గతినలక్ష్మ్యభేదం బునం గొలంది యెట్టి దనిన.
- గీ. వినుము పదునొకండు విండ్లకొలందికి
సడుపరాదు మిగుల నారసంబు
మిగుల నడుపునేని మిక్కిలి నాటదు
నాటదేని జాదు నైపుణంబు. 209
- వ. మఱియు షడంగుళనారాచంబు సూచీసదృశంబుగా నలుం గమర్చిన నూచీముఖంబునా బరిగుఁ, డిత్ప్ర)కారంబును, దద్వినియోగంబును నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 210
- చ. అదుకులు నాలుగుం దునున లైదును మధ్యమునన్ శలాకయున్
గదియఁగ సూచికాకృతి ముఖంబు షడంగుళదీర్ఘమై తగున్
బడపడి మూడుతెక్కలును భాసిలుచుండెడు నారసంబునం
గదనమునందు శత్రువుల గాత్రముఁ గూర్తును సూచికాకృతిన్. 211
- వ. ఇట్లు సప్తాంగుళ షడంగుళపంచాంగుళంబుల కొలంది నలుంగులుగల నారాచత్రితయంబులంగల విశేషంబులు వక్కాణింపబడె, నింక చతురంగుళ త్ర్యంగుళాంగుళ ద్విత్వయైకాంగుళంబుల కొలంది నలుంగులు గల నారాచచతుష్టయంబునంగల విశేషంబు లాకర్ణింపుము. 212

ఉ. ఆగమవహ్ని దృక్పశధరాంగుళదీర్ఘముతౌ నలుంగులకా
బాగయి మూడుపక్షముల భాసిలు నాల్గును నారసంబు లా
లాగున లోనమాటట కలాకికఁ గూర్పమి నాల్గు ఖండముల్
లోగడలందు మూడడుకలుందగి దూరము దూఁగునాజిహ్వా, 213

వ. వెండియు నిన్నారాచాప్తకంబునం దప్తాంగుళ సప్తాంగుళ షడంగుళ
పంచాంగుళంబుల కొలందినలుంగులు గల నాలుగు నారాచంబు లతి
క్రూరంబులు, తక్కుంగల చతురంగుళ త్ర్యంగుళాంగుళ ద్వితయై
కాంగుళంబులకొలంది నలుంగులుగల నాల్గునారాచంబులు లఘు
ప్రాయంబులును, దూరగంబులునై విభజింపబడు, నిందు యుద్ధం
బుల నియ్యెనిమిది నారాచంబులకు వినియోగంబు లుపన్యసించెద
నాకర్ణింపుము, 214

నీ. అప్తాంగుళం బలుం గమరు నారాచంబు
భార మంభారీల బారిసమరు,
నలుంగు సప్తాంగుళం బమరు నారాచంబు
వడి నయోమయరథావళి నగల్పు,
నాటంగుళములయ ల్లమరు నారాచంబు
స్ఫుటతరోశ్చదంబులఁ బగల్పు
నలుంగు పంచాంగుళం బమరు నారాచంబు
హయఫాలఫలకంబు లాడిపారు,
న ట్లాకటి రెండు మూడు నాల్గంగుళముల
కొలదియలుంగుల నారాచములను నాల్గు
భటతనూభేదకంబులై పరగు నిట్లు
వెలయు నెనిమిది నారాచముల లెఱంగు, 215

మ. ముంగల నారసంబులకు మువ్వులు తొమ్మిది దూరపాలితే
కాంగుళ మంగుళ ద్వితయయైన కొదం బది మువ్వులుండుఁ ద
క్కుంగల సాయకావళులకుం బదిమువ్వుల మానముండు నీ
యింగిత మాకలింపఁదగు నెక్కువతక్కువ నిక్కువంబునన్, 216

వ. వెండియు నిట్టి నకలవిధంబులగు శరంబులకుం బ్రమాణంబులు నిరూపింప నుపాయంబుగల డాకర్నింపుము. 217

మ. జ్యాలతమానముక్ మఱియు శార్ఙ్గపు మానము రెండు నొండుగా జేలిచి మూడుభాగములు దీర్చుచు నందుల నొక్కభాగముక్ హాలి శరప్రమాణమగునం చలభార్గవరాముతోడ గౌరీలనావిధుండు వివరించె జగద్ధితకార్యధుర్యుడై. 218

వ. అ ట్లగుటం జేసి మార్వీశరాసనమానంబు లొక్కటిగాఁ గలయుం గూడి యిది మూడుభాగములుగా విభజించి యందొక్కభాగంబు కొలంది శరంబుల మానంబు నినుపందగు ననిన విని పాకశాసనతనయుం డాచార్యున కిట్లనియె. 219

క. నాలుగు కొలందుల శరములు
నాలుగు కొలందుల శరాసనంబులు గా ముక్ .
బోలించితి రేధనువున
నేలాగునఁ గూర్పవచ్చు నిమిషుల కొలందుల్. 220

వ. అనిన నాచార్యుం డిట్లనియె. 221

సీ. పదియాఱుముష్టుల బాణాసనమునందు
తెగువ బాణంబులు దివియవలయు,
పదియేను ముష్టుల బాణాసనమునందు
దూరపాతిశరంబుఁ దొడగవలయు,
పదునాల్గుముష్టుల బాణాసనమునందు
నారాచనికరంబు నడుపవలయు,
పదుమూడు ముష్టుల బాణాసనమ్మునం
దిలఁ దులూదండేఘ వేయవలయు,

గీ. నే కొలది బాణ మేవింట నేయవలయు
నా కొలది బాణ మావింట నాకలించి
కొలది వివరించినట్లుగాఁ గూర్తు రేని
తోడిగిన శరంబు చక్కగా నడుచుచుండు. 222

వ. పెండియు బాణాసనంబు కొలందికి ముష్టిమాత్రంబు కొలంది కొఱఁ
తగా మార్చిం గొలందిఁ గూర్పవలయుఁ; దత్ప్రకారంబు మార్చిప్రకర
ణంబున వివరింపబడు నట్లగుట పదునాల్గుముష్టుల శరాసనంబులును
పదుమూడుముష్టుల మార్చియును, నీరెండు కొలందులు కలయం
గూడిన నిరువదియేడు ముష్టులగు నందు మూడవపాలు తొమ్మిది
ముష్టులగుటంజేసి నారాచంబుల కొలంది తొమ్మిదిముష్టు లనం
బరగు, నివ్విధంబున తక్కు-నం గల బాణంబులకుం దగిన బాణాసన
జ్యాయుగళంబుల మానంబులు కలియంగూడి పూర్వోక్త ప్రకారంబున
కొలంది గూర్పవలయు, నట్లు కొలందు లేర్పరచిన నర్థాంగుళమాత్రం
జేనియు సంగుళమాత్రం జేనియు నెచ్చుతగ్గులుండిన నక్కొదువ
యలుంగుల తారతమ్యంబునం బ్రాపించునని నిర్ణయింపందగు, నిట్లు
సాయకంబులకుం గొలందు లేర్పఱిచందగు మఱియును. 223

క. తులకుం దూఁగిన విశిఖము

తలఁచిన లక్ష్యంబు నడుమ దవులుఁదిరంబై

తులకుం దూఁగని విశిఖము

తలఁచిన లక్ష్యంబు నడుమఁ దవులదు చలమై.

224

వ. అట్టి శరతులనాకలనంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

225

క. వాలాయమ్ముగ శరములు

పోలింపగ రెండు పాళ్ళు పుంఖము వైపుక

బా లలుఁగు వైపు దూఁచిన

హలిం దుల దూఁగవలయు నటునిటు నమమై.

226

వ. మఱియును.

227

క. అలుఁ గుండెడు భాగమ్మున

బల మునిచిన సాయకంబు పరగుం దిరమై

అలుఁ గుండెడు భాగమ్మున

బల మునుపమి సాయకంబు పరగదు జడమై.

228

గీ. అగుట నలుఁగు గలుగు నగ్రభాగమ్మున
పాలు పింజవైపు పాళ్ళు రెండు
గాఁగఁ గొలిచి తూఁచఁగాఁడుగు బాణముల్
గురువు లఘువుఁ జూచి కూర్చు నవుడు.

229

సీ. కాండేఱు విష్వాసికయు వాయుసేతువు
కాకేఱు వనగను గనప తెల్లు,
కాండ ప్రకాండిముల్ గలుగు నాతెల్లున
నానలే పర్వంబు లాయతములు,
కాండేఱుకాండ ప్రకాండ ఖండంబులు
ప్రథనసాధనములై పరిధవిల్లు,
నట్టి ఖండములు సోయగముగా నచ్చున
వడివంక దీర్పఁగా వలయు నంద్రు,

తే. ధృతి పసిడి తీవ లచ్చునఁ దిగించినట్లు
తిన్నఁగా నూఁడు మారులు దిగించి చూచు
నవుడు నొగులక కఠినంబు లగుచు నిలుచు
ఖండములు గూర్చఁగాఁడుగు ఖగములందు.

230

ప. అని మఱియు నిట్లనియె.

231

క. అచ్చున దివియందగు శిరి
మచ్చున దివించిన సవాటమై గుఱికుఱుకున్
గ్రచ్చర నచ్చున దివియట
విచ్చలవిడి నీకు నివుడు వినిపింతుఁ గృపన్.

232

చ. అమరగ నైదువేళ్ళు చతురశ్ర మయఃఫలకంబు నాల్గురం
ధ్రములదిగాగ దాడు వివరంబునఁ దార్చి యనిం దదీయరో
కముల శరంబు సేయఁదగుఁగట్టగమిన్ మెలిదీరఁ దీసిన్
గ్రమమున నంబకంబులు నరాళములై కనుపట్టు ధాదుణిగ.

233

వ. ఇట్లచ్చునం దివిచిన కాండేక్షుఖండంబుల నారాచంబులుం దక్కటి
బాణంబులుం గావింప వలయు, నట్లు దీర్చిన బాణంబుల నదుకు
లును ఖండంబులును విభజించెద నాకర్ణింపుము. 234

సీ. మొగి శుద్ధనారాచమును తులాదండార్థ
మును సఖిండాకృతిఁ దనరుచుండు,
నడుమ మారు శిలాక యిడని నారసముల
కాద్యంతములను రెం డతుకు లుండు,
నడుమ మారు శిలాక యిడిన వానికి నెల్ల
నైదుఖండములు నా ల్దుకులుండు.
తెఱఁగార దూరపాతి శిలీముఖములకు
నాద్యంతములను రెం డదుకులుండు

గీ. తక్కునుంగల విశిఖ వితానమునకు
ఖండములు నాలు గదుకులు గలుగు మూఁడు
వజ్రముఖ మగు నారాచవరమునందు
ఖండములు రెండు నదుకు నొక్కటియు గలుగు. 235

వ. మఱియు నలుంగుల తెఱంగు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 236

గీ. అలి సునిశితాగ్రభాగమై యాటు పలక
లప్తఫలకంబు లేనియు నధిగమించి
కట్టిలోనుండి మొలచిన కరణి నలుంగు
రహి గులుకుచుండవలయు నారాచములకు. 237

వ. మెండియుఁ దక్కునుంగల బాణంబుల యలుంగుల ప్రకారంబు తత్త
త్ప్రకరణంబుల వక్కాణించితి నింక నీ యలుంగులకుం బద నిడం
దగిన శుద్ధద్రవ్యకూటంబు గలదు, వివరించెద నాకర్ణింము. 238

సీ. పటిగ ముప్పదియాటు భాగంబు లందుల
సాఁబాలుగా నవాసాగరంబు,
సైంధవలవణంబు జత గుల్లనున్నంబు
పది పది బాణముల్ పొదిపి నూటి,

జలముల లెస్సగాఁ గలపి తజ్జలములఁ
 గాండంపు టలుఁగులు గ్రాచి ముంచి,
 పెడలఁగఁ దివియుచో విశిఖంపుటలుఁగుల
 నెఱి మూడు వర్ణముల్ నిలుపవలయు,

గీ. అరసి తెలిచాయ కొన్నిటి యలుఁగులందు
 నసిత వర్ణంబు కొన్నిటి యలుఁగులందు
 నిలు లుభయమిశ్రమగు పాల యీకవర్ణ
 మనఁ బడంబుగాఁ గొన్నిటి యలుఁగులందు. 239

వ. వెండియు నిట్లు పద నునిచి వేర్వేఱు భవశవర్ణంబులును, కృష్ణవర్ణం
 బులును, లేదుభయ మిశ్రవర్ణంబులునుగా విశిఖంపుటలుఁగు లేర్ప
 టచుటకు ఫలం బాకర్ణింపుము. 240

చ. అలుఁగవదాతిమైనఁ బద నందెడు బాణము ప్రాణిభేదకం
 బలుఁగు వినీలమైనఁ బద నందెడు కాండము దారుభేదకం
 బలుఁగుల పాలయీక విభవూ పద నందెడు సాయకం బయః
 ఫలక విభేదనంబనుచుఁ బల్కదు రాదిమచాపశిక్షకుల్. 241.

వ. ఇంక పక్షప్రకారం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 242

క. పులిమ్మును పాచమ్ము ప
 లిత్రిమ్ము గద త్తచంగఁ బక్షాహ్వయముల్
 ధాత్రిం గఁడగు శుభచా
 రిత్రా గఁది తొక్క యనఁగఁ బృథివి దెనుఁగుల్. 243

గీ. పృథివి నారాచములలోన రెండిటికిని
 విను తులాదండ నిభశరంబునకుఁ దక్క
 బాణముల కెల్ల గదలేదు పర తు రవియుఁ
 గంకగృధ్ర మయూర పక్షములు సుమ్ము. 244

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గల దాకర్ణింపుము. 245

క. గరిగల బాణము కరణి

గరిలేనిది నిశ్చలంబుగాఁ జన దగుట

గరు లంబకంబులకు నే

ర్పరతురు విజ్ఞాన ఘనులు ప్రాక్తనులు మునుల్.

246

వ. శరంబుల గరు లునుపందగిన విన్నాణంబులు పవ్యసించెద నా

కర్ణింపుము.

147

గీ. రెండుగాఁ బక్షములఁ దీర్చి రేఖవారు

పింజపై కఱ్ఱయును జివ్వి పెనుపు టూట

గరు లదికి కత్తిరింతురు కౌశలమున

నాశుగంబుల తారతమ్యంబు లరసి.

248

ఉ. ఆచితపుంఖభాగమున కంగుశమాత్ర మెడంబు గాఁగ నా

రాచములందు పక్షముల రాజుల దీర్చుట నాణెమండ్రు నా

రాచము దక్క తక్కిన శరంబులనన్నిట పుంఖ మానగా

సూచిత వైఖరిం గరులు చొప్పుడఁ దీర్పదగున్ యథావిధి.

249

గీ. అధరముల రెండు సెలవులయందు రెండు

పక్షముల నాలు గిడఁ దగు బాణములకు

నధరముల రెండు సెలవిపై నమర నొకటి

గరులు మూడిడఁగాఁదగుఁ గాండములకు.

250

వ. వెండియుఁ జక్రముఖార్థచంద్రప్రముఖంబులగు సీరంచుటలుంగుల

బాణంబులకుం గరు లునుప నుపాయంబు గలదు.

251

కా. పర్వగ్రంథి కదంబకంబు నడుమన్ భాసిల్లుఁ దద్గ్రంథికి

బూర్వుల్ నాభికయంచుఁ బేరిడిరి మెప్పుల్ గూర్చు తన్నాభికి

నిర్వకంబుటలుంగు టీ రనుసుటీనెల్ మాలునం బట్టినం

బర్వంగాఁదగునయ్య పుంఖ ముఖపుం బై తెక్కకుం జక్కనై.

252

క. ఈరీతి పుంఖముఖమున

పై రాజులు తెక్కగల్గు పైయనునునకున్

దీరిక నాభికి నరిగా

గూడుచు నతఁడత్రుశాస్త్రశకులుం డనఘా,

253

క. ఇల నారాచంబులకును

విలసితగతి దూరపాటివిశి ఖంబులకున్

గొలఁదిని దరతమములుగా

కలితనమున మూఁడు మూఁడు గరు లిడవలయున్.

254

క. దూరా పాతంబులకును

నారాచంబులకుఁ దక్క నాలుగు తెక్కల్

ధారుణి నిఖిలాంబకముల

కారూఢిన్ గూర్చవలయు నార్యానుమతిన్.

255

క. పక్షములు కలుగు బాణము

పక్షిగతి స్పృశమునందుఁ బ్రాచు సచలమై

పక్షిములు లేని బాణము

పక్షంబులు లేనిఖగము పగదిన్ బొడలున్.

256

వ. పుంఖోప సంఖ్యానంబు,

257

మ. నినుపం జూతురు పుంఖముల్ శరములన్ నీలంబు గోమేధికం

బును గాదుతృతమున్ బ్రవాళమును గెంపున్ వజ్రమున్ మాక్తికం

బును వైదూర్యము పుష్కరాగశకలంబున్ లోనుగా వన్నెకె

కిన రత్నంబుల దాదు శృంగముల మాడ్కిన్ వాజవక్త్రాకృతిన్.

క. కనకము పెండియు రాగియు

నినుమును దగరంబు నీస మిత్తడి కాంస్యం

బును సత్తు లోనుగా వసు

ధను గలలోహములఁ జేయఁదగు పుంఖంబుల్

259

గీ. మల్లెముగ్గ కరణి మఱి వాజవక్త్రంబు

కరణి సోయగంబు గల్గునట్లు

అలుగుకన్న సన్నమై తేజరిల్లఁగాఁ

దీర్చి పుంఖ మెలమిఁ గూర్చవలయు.

260

క. నారాచములకుఁ బుంఖము

లారయ మఁచిలోహమయము లతిభాసురముల్

దూరాపాతములకు సుకు

మారంబులు దారుశృంగమయపుంఖంబుల్.

261

గీ. ఛార్ద వేయునేల బాణంబు బలిమికిఁ

గొలఁదిఁజూచి పింజ గూర్చవలయు

కఠినములకు పింజ కఠినంబు గాఁదగు

లఘుశరముల పింజ లఘుతరంబు.

262

గీ. అలుఁగు గలుగు భాగ మగ్రభాగము దాని

కన్న సన్నమైన నదరు పుంఖ

మగ్రమునకు పుంఖ మధికమై యుండిన

గాఁడిపాట దంబకంబు గుఱిని.

263

వ. వెండియు నొక్కవిశేషంబు గల దాకర్ణింపుము.

264

గీ. ఆర్ద్రమహిషచర్మంబుచే నైనఁ జేప

పొట్టచే నైన జేవుట పుట్ట నవని

చాపములు సాయకంబులు సంఘటించి

సరవి నదుకుట కివి సుమ్ము సాధనమ్ము.

265

గీ. అనుచు నర్జునునకు నస్త్రగురుండు భా

వించి పలుకులీల విస్తరింప

నద్భుతముగ రామహర్షణిఁ బ్రార్థించి

రవలి తెఱఁగు శౌనకాదు తెలమి.

266

మ. కరుణాసాగర సాగరాన్వయజనుఁ కల్యాణ కల్యాణ సుం

దరసద్ధామక ధామకప్రమకలనా ధారాళ ధారాలస

చ్చరలీలాభర లాభరంజిత సుధీసంతాన సంతానవ

త్సరశోభావన భావనాతిగ మహా సూర్యాద సూర్యాదరా.

267

మాలిని, త్రిజగదవనదక్షా ధీరకోదండదీక్షా

విజయవిహితధాటీ విద్ధ నోషాటకోటీ

సజలజలదవర్ణా సంతతానందపూర్ణా

సుజనభరణశాలీ సూర్యవంశాబ్జహేళీ !

268

గద్య, ఇది శ్రీమత్కృష్ణసల్యానందన కటాక్షవీక్షణ పరంపరాసాదిత కవి
తావిచిత్ర, సుకవిజనానుగ్రహపాత్ర, మైత్రేయసగోత్ర, నృసింహగు
రుపుత్ర, కృష్ణమాచార్యప్రణీతంబైన ధనుర్విద్యావిలాసం బను
లక్షణగ్రంథంబునందుఁ గ్రమంబున నిష్టదేవతాధ్యానంబును, సుక
విభూషణంబును, కుకవి నికరావమానంబును, కృతికథా కల్పక
వంశావతార వర్ణనంబును, స్వప్నవృత్తాంతోపన్యాసంబును, కృతి
పతి గుణకీర్తనంబును, కథావతరణంబును, ద్రోణార్జున సమాగమం
బును, ద్రోణుండర్జునునకు ధనుర్విద్యారహస్యంబు లుపదేశింప దొర
కొనుటయు, విద్యాప్రభావనూచనంబును, గురుసంకీర్తనంబును,
శిష్యవరణంబును, సఖిండాఖిండ కోదండద్వయనామోద్దేశంబును,
ధనుర్నిర్మాణపరిమాణ ప్రముఖ విశేషవినిభాగంబును, మార్గణ పరి
గణనాప్రీణనంబును శరవిధాన మాన ప్రశంసనంబును. పుంఖోప
సంఖ్యానంబును, పక్షపరిమాణాది విశేష విభజనంబును; లోనుగా
నేకోన వింశతిలక్షణంబులం దనరు ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

౩.

ధనుర్విద్యావిలాసము

ద్వితీయాశ్వాసము.

క, శ్రీరఘుకులాభిసోమా
సూరిస్తుతదివ్యనామ శూరలలామా
మారీచమదవిరామా
నీరధరశ్యామ యీవనీరఘురామా.

1

వ. అవధరింపుము, అట్లు సావధానమనస్కులగు శౌనకాదులకుం
బ్రమోదంబున రామహర్షణి చెప్పినట్లు వైశంపాయనుండు జనమే
జయున కిట్లనియె నట్లు తొమ్మిది లక్షణంబులు సవిస్తరంబుగా విని
తక్కుంగల లక్షణంబులు వినుటకుం గుతూహలంబునఁ బాదలు పార్థ
నకుఁ గుంభసంభవుం డిట్లనియె.

2

క. ఆయోధన సమయంబునఁ
బాయక ధనురాశుగముల బలువిడి నూనం
దోయము లగు సాధనముల
నాయతగతి విస్తరింతు నాలింపు మిఁకన్.

3.

ఉ. సాదికిని బదాతికిని సంగరవేశల నొండు కాద్యకం
బూదగ దంతి దంతముల నొక్కటి లేడియడుంగు చాడ్చనన్
మేదురమైన చర్మమున మీనములీల పొడల్ దలిర్పగా
బోదనమీఱ నొక్కటియ ప్రోది ఘటించుదు రదృశంబుగన్.

4

గీ. అట్టిసాధన యుగళంబునందు ధరిణి
హరిణచరణాభ మేకచాపాశ్రయంబు

- మీనముల మానములఁ గాంచి మెలపు గొలుపు
చది పడంపడి ద్విత్రి చాపాశ్రయంబు, 5
- వ. మఱియును, 6
- క. కంబళములనైననుఁ జి
త్రాంబరముల నైన ధర శరాసన రత్న
ర్థంబుగ విరచింతుడు సద
నంబుల డాచుటకు గవుసెనల నలువముగఁ. 7
- వ. పెండియు శరగోపనార్హంబులగు తూణీరంబుల భేదంబులును, మానం
బులును తద్విధానంబులునుం బ్రశంసించెద నాకర్ణింపుము, 8
- క. తూణీ నుపాసంగంబును
తూణంబు నిషంగ మిషుధి తూణీరంబుఁ
తూణీయు నను నామము లగుఁ
దూణీరంబునకుఁ బొదియు దొన యనఁ దెనుఁగుఁ. 9
- వ. పెండియు, 10
- మ. తనరుం దూణము లాఱుచందముల నందంబందు నందుం గవా
జన బంధంబులు నాల్గు నాశఫలక స్పృగ్ధంబులై రెండు క్ర
న్నన నీయాటిటిలో గవాజనజముల్ నారాచభిన్నేమల
స్మనుచుం నాశమయంబు దారుభవమున్ నారాచ రత్నార్హముల్.
- గీ. అగ్గివాస తూణంబులందు నాల్గు
శిఖరములు గల్గునొన చతుశ్శిఖరమండ్రు
కణఁక నేకైకశిఖరము గలుగు నవియు
నేకశిఖరాభిధానంబు లిద్దఁత్రి, 12
- గీ. ఏకశిఖర మొకటి యీచతుశ్శిఖరంబు
నంగుళములు ముప్పదాఱు కొలఁది
అవల దొనల నొకటి యష్టాంగుళోత్సేధ
మొకటి ద్వాదశాంగు లోచ్చయంబు, 13

ఉ. సద్రసవద్గవాజిన నిమంగచతుష్టయ మాజితేజపై
భద్ర గజంబుపై రథముపై ధరపైఁ గొనవచ్చు నాళికా
ముద్రితతూణముఁ ఫలకముద్రితతూణము యుద్ధరంగరం
గద్రధసామజ్ఞార్హములు గావు పదాతికి సాది కర్హముల్. 14

సీ. వట్టింశదంగుళోచ్ఛ్రయముపై విష్ణుగా
విలసద్గవాజినా వృతి నమర్చి,
అరవిష్ణు సిరిగప్ప నరవిందముల చంద
మాకలింపుచు నాల్గురేక లునిచి,
అతిమనోహరముగా నాశ్చర్య కరముగా
బంగారు జలపూత పాదుకొలిపి,
భర్తనిర్దిత చర్మ పట్టికా వలయంబు
తతమధ్య మేఖలాకృతి నమర్చి,

తే. చెలు వమరఁ దీర్చునది చతుశ్శిఖరతూణ
మేకశిఖరంబులవిధాన మీద్యశంబు
గాని శిఖరమానంబులఁ గలదు భేద
మమర నిన్నాల్గు కరికరాభములు సుమ్ము. 15

క. మూతలతోఁ బదిముష్టులు
బ్రాంతిండగు నాశఫలక భవతూణంబుల్
మూతలగు రెండు ముష్టులు
మూతలుగా కెనిమిదేసి ముష్టులగు పొదుల్. 16

చ. ఎలమికొలందికై యిడిన యెన్నిదిముష్టులమధ్యనాశముఁ
వలగొని చుట్టునుం దిరుగువాఱఁగ మొగ్గల బంతికై వడిఁ
జెలుపుగ వంశనాశముల జేవులు లందుచుఁ గూర్చి తీర్చి యి
మ్ములఁ గదియింతు రా భరణిమూతవిధంబున మూత తానిపై॥ 17

క. ఒకనారాచమునకు వే
తొకనారాచంబు సోకకుండగ నినుపఁ

సుకరంబై నాశౌఘ

ప్రకట నిపంగంబు దనరు భవ్యంబగుచుకొ॥

18

ఉ. రంజితలీల మేడమొగరంబు తెఱంగు తుఱంగలించుచే

ఖంజగి గుల్కు దాడు ఫలకంబులు జేవు జలంది కూర్చి పై
నంజలి కప్పు విప్పుల క్రియ న్నొగపుండెర పొప్పు మీఱు మూఁ
తంజెలు వాఱదీర్చునది దాడుమయంబగు తూణ మిద్దరకొ॥

19

వ. ఈ యాఱు తూణంబులం గవాజిన తూణంబులు చతుర్విధయుద్ధార్థం
బులగునందు హయారోహణంబులం దశ్రమంబులు పదశ్రమంబులం
దూణంబులు గట్టాయితంబులుగా ధరియించుటకుం దగిన సాధనంబై
మేఖలబంధంబుగలదు. ఆట్టి మేఖలబంధంబునకు లక్షణంబును,
తద్ధారణంబును బ్రశంసించెద నాకర్ణింపుము.

20

ఉ. కొండీ ధ్రువంబుగా మొదటఁ గూర్చిన బాతెడు చర్మపట్టికా
ఖండము మధ్య రంధ్రితసుకాంచన పద్మచతుష్క మగ్రమం
దుండగ నంగుళద్వితయ మోలి వెడల్పు ఘటిల్ల నొప్పు నా
ఖండము జోడుగాఁ గురుచఖండ మిడం దగు మూఁడుజేనలకొ॥

21

గీ. అట్లు సార్థాంగుళము వెడ ల్పమరుచున్న
మూఁడు జేనలఖండంబు జోడుచేసి
తీర్చి తూణాసనము క్రిందఁ దిరిగిరా న
మర్దు రది మేఖలాలలామంబు ధరణి.

22

వ. మఱియును,

23

క. శిరఃకున సింహాలలాట

స్ఫురణం బిడి జేనకొలఁది సురియవిధమునం
గరిదంతంబున ఖండము
ముదువుగ రచియింతు రవల మొన వక్రముగాకొ॥

24

గీ. దాని సింహాలలాటంబు దరియ మూఁడు
వ్రేళ్ళకొలఁదిని నిడువుగా వీడఁదొలఁచి

వివరమున పట్టికలు గూర్చి వెడలఁది గిచి

దక్షిణశ్రోణి దొన వ్రేలఁ దాల్చు వలయు.

25

వ. వినుమట్లు యురికాకారంబునం దీర్చిన దంతశలాక శీర్షంబునం దన
రెడు వివరంబునం గురుచపట్టికాఖండంబు మొన మరలం దిగిచి,
కూర్చిన తూణీరంబు శ్రోణిస్థలంబున నిట్టట్టుం జలింపక దృఢసంహతం
బగున ట్లవలగ్నంబున లగ్నంబగు కనకధట్టికాపట్టిక నట్టిదంతశలా
కికం గీలించి దీర్ఘబగుచుం బసిండి జలపూతలం దశతశమను నెత్తెఱు
కులు కులుకు వాటింపం దనకాదు చర్మపట్టికాలలామంబు మధ్యం
బునం దిరుగువారం ద్రిప్పి, యగ్రంబునం గల కమలచతుష్టయంబు
నందొక్క కమలగర్భరంధ్ర గర్భరంధ్రంబున నయోమయంబగు
కొండిం దవ్రులించిన, దక్షిణ శ్రోణిస్థలంబునఁ దూణీరంబును వలపి
ఱుండ దంతశలాకయుం దనరు. నిద్ధారణం బాశ్వికుల కనుగుణం
బగుఁ బాదచారులకుం దగిన కొలంది ధరియింపందగు నింక మార్వీ
లక్షణ విధానంబు లేర్పరించెద నాకర్ణింపుము.

26

క. మార్వీజ్యగుణశింజను

లుర్విక్ నామములు నారి కొనరించుటకుఁ

మూర్వాత్వరూత్రంబు ల

ఖర్వంబగు పట్టుధమనికలు సాధనముల్.

27

వ. అట్టి గుణంబునకు యథాను గుణంబుగా విధానంబుగల దాకర్ణింపుము.

సీ. నరములచే జాగ నారచే నైనను

గళుకుగా సూత్ర మొక్కటి ఘటించి,

వలముగాఁ జుట్టు దావలముగాఁబట్టుకే

వలముగాఁ దిరిగి రావలను పఱిచి,

మొలిదీఱ సారించ మేలు వక్కాణించ

నలఁతి సంజ్ఞాసూత్ర మాకలించి,

వలకన్నువలఁ జెన్ను గలకన్ను లలరార

నట్టిట్టుగా సూత్ర మలవరించి,

సవరణములఁ గూర్చుగాఁ దివుడురెండు
గొనయముల రెండు కొలఁకులకొనల నాగ
బంధ మొనరించి మధ్యంబు పట్టుత్రాటఁ
గట్టఁదగు నంగుళీచతుష్కంబు కొలఁది.

20

క. ధనురాగమోదితంబులు

ధనువుల సవరణములందుఁ దాప్ప హితంబుల్
గొనయము లనఁగా నవియును
ఘనతరధమనీలలామకములు కుమారా.

30

గీ. సరముచాగనార నాణెంబు గల పట్టు
వెడుదువేడు లోక విశ్రుతముగ
నంశభవశరాస నరశింజిసి విధా
నంబులకును సాధనంబు లంద్రు.

31

వ. మఱియు దూరాపాతార్హంబులైన శరాసనంబులకుం గూర్పందగిన
మార్క్సిలలామంబులకు విధానంబు గల చాకర్ణింపుము.

32

గీ. పరువమై డాలుమేలగు పట్టునూలు
కొలఁది కగునట్లుగాఁ బోసి కుడుదుచేసి
మైనమున దీసి కూర్చిన మఱియు వాసి
గులుకు దూరగవిశిఖానుగుణము గుణము.

33

వ. అట్లుం గాక మఱియును.

34

క. జలముల గోధూమము లిడి

సలసలమనఁ గాచి కాచి చాపము కొలఁదిక
బలువిడి పోసిన పట్టా
జలముల నుడికించి తీచిచి సమ్ముద మొదవక.

35

సీ. పదియాఱుముష్టుల బాణాసనమునకు

పదియేను ముష్టులై పరగు మార్చి,
పదియేను ముష్టుల బాణాసనమునకు
పదునాల్గు ముష్టులఁబరగు మార్చి,

పదునాల్గుముష్టుల బాణాసనమునకు
పదమూడు ముష్టుల బరగు మాడ్చి
పదమూడు ముష్టుల బాణాసనమునకు
పదిరెండు ముష్టుల బరగు మాడ్చి,

గీ. యేకొలందిని గార్చుకం జెనగుచుండు
నా కొలంది యథావిధి నాకలించి
కొలది కొక ముష్టి కొఱతగాఁ గూర్చవలయు
గుణము ధనురాగమజ్ఞానకుశలుఁ డగుచు॥

36

వ. ఇక నంగుళీత్రాణంబుల లక్షణంబులును, తద్వినియోగంబులును,
తత్సాధనంబులును, ప్రశంసించెద నాకర్ణింపుము.

37

క. ఈవిద్యకు సాధనములు
భావింపఁగ నాల్గు ముఖ్య భావము గాంచున్
భూవలయంబున గుణవ
స్త్రీ విశిఖ శరాస నాంగుళీత్రాణంబుల్॥

38

గీ. అందు శరధనుష్ట్యా త్రితయంబు కరణి
గాదు విను మంగుళి త్రాణ మూదకున్న
గొడుగనగు శాణములు పెక్కు దొడుగరామి
నంగుళీత్రాణ మిడఁ దగు నంద్రు బుధులు॥

39

వ. వెండియు,

40

గీ. బాతుముక్కురీతిఁ బటుహంసపక్షంబు
రీతి, నిమ్మబద్దరీతిఁబిప్ప
లచ్చదంబురీతి లలిదీర్ఘరంగుళీ
త్రముల నాల్గు తెఱఁగులమరునట్లు.

41

గీ. బాతుముక్కురీతి భాసిల్లుచుండెడు
నంగుళీత్ర మవని నరసిమాడ

భాతి నమరుచుండు నూతనాభ్యాసికి

విశిఖనిచయ మేయు వేళలందు॥

42

చ. పడపడి హంసరొమ్మువలె భాసిలుచుండెడు సంగుళీత్రమున్
ముదమున లక్ష్మ్యవేది శరముల్ నినుపం జను ధన్వికిన్ దగున్
గుదురయి నిమ్మబద్దవలె గుండ్రనగాఁ దగు సంగుళీత్రముం
పొదువగు దూ రపాతిశరపుంజనమాకలనానుకూలమై॥

43

ఉ. ఏనుగు నెక్కి సాహిణము నెక్కి రథోత్తమ మెక్కి పోరులం
దైనను వేటలాడు నెడ నైనను బర్వలువాలుచున్ యదృ
చ్ఛానిరతిన్ ధనుర్ధరుఁడు చర్మవినిర్మిత మంగుళీత్రముం
బూని శరంబు లేయ నగు బొట్టనవ్రేలు చలింపకుండుటన్॥

44

శా. ఖీణి నృద్ధవిషాణఖండమున సన్నోధాంగచర్మంబునన్
మాణిక్యంబున రూప్యకాంచనములన్ మత్తేభదంతంబునన్
నాణెంబుల్ వెదచల్లఁ దీర్చుదురు విన్నాణంబుతో సంగుళ
త్రాణం బంగు రక్షకం బగుట సిద్ధం బయ్యెఁ దన్నామమున్॥

45

గీ. ఇందు మొదలిటి మూఁడును హేమరజత
మణి గజవిషాణ పాషాణ మద్గుశృంగ
ముల రచింతు రయ్యశ్వత్థదళముఁబోలు
సంగుళీత్రంబు గోధాజినార్జితంబు,

46

గీ. క్రొంచచంచుపుటాకృతి గజవిషాణ
ముఖ్య పూర్వోక్తసాధనములను బొడవు
గా యధావిధి రచియింపఁగా నెసంగు
సంగుళీత్రంబు నూతనాభ్యాసములకు,

47

వ. ఇట్లు బాతుముక్కుకరణిం బురణించు సంగుళి త్రాణంబునకు విధా
నంబు నిరూపితం బగు, నింక హంసపక్షంబుకై వడిం దనరు సంగుళి
త్రాణంబునకు విధానం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

48

- క. పోడిమి గజదంత మరుణ
చూడాండమువలె నమర్చి చొరఁదొలిచి యసిం
గేడిం గోసినసవియును
గేడిం దళుకొత్తు నొడ్డగెడవుమొగములన్. 49
- వ. ఇం దొక్క- విశేషంబు గలదు. 50
- గీ. గేడినట్టు లొడ్డగెడవుగాఁ గోసిన
యంగుళిత్రయుగళ మవల నవల
తూచిచూచు నెడలఁ దులకు నేకాకృతి
హంసరొమ్మరీతి నమరవలయు. 51
- వ. ఇంక వర్తులంబగు నంగుళిత్రాణంబునకు విధానం బుపన్యసించెద
నాకర్ణింపుము. 52
- గీ. పరిణతంబగు జంబీరఫలమురీతి
గజవిషాణాదులను గుండ్రగా నమర్చి
విడఁ దొలిచి రెండు సమముగా నడుమఁగోయ
దనదు వృత్తములంగుళిత్రములు రెండు. 53
- వ. ఇంక నశ్వత్థదళాభంబగు నంగుళిత్రాణంబునకు విధానం బుపన్య
సించెద నాకర్ణింపుము. 54
- చ. చతురస్రంబుగ నాలుగంగుళములున్ చర్మంబు గోధాంగకొ
ద్యతముంగోసి దినత్రయం బది శిలాధన్వంబు గావించి నం
గతి నశ్వత్థపలాశభావమునఁ జక్కం దీర్చి బాలక్షపా
పతి లీలన్ వివరం బమర్చి గర వాహన్! వ్యాఘ్ర వక్త్రాభమై
సతతంబున్ విలుకాండ కింపు నెఱపున్ జర్మాంగుళీత్రం బిలన్. 55
- ఉ. జడ్డన హంసరొమ్మవలెఁ జక్కన గాఁదగు నంగుళీత్రమున్
రోడ్లవలంబుగా నిడి గిరుక్కునఁద్రిప్పిన బొట్టువేల మా

. కొడ్డమ నిమ్మబ్రద్దవలె కొడ్జలు గుల్కెలు చంగుళీత్రమం
 డిడ్డను మేలురుధిమది యిట్టటు వ్రేలఁజ లించు నట్లుగఁ. 56

వ. మఱియు నీయంగుళిత్రాణాబులకు గుణలతార్థాంశంబు లా పునుపం
 డగు చంతకు చధికంబుగా నునిచిన జ్యాఘాతంబున నంగుళీ త్రాణంబు
 వీడి పడు నంగుష్ఠంబునకు నొవ్వడరం జేయు వెండియుఁ జర్మాంగుళి
 త్రాణంబు దక్కఁ దక్కునయంగుళిత్రాణత్రితయంబునకు వివరం
 బులు కొడ్డవలంబుగా నోడుదెరచిన కరణిం దీర్చవలయు, హంసోర
 శుద్ధశంబులగు నంగుళిత్రాణంబులు కొన్ని దేశంబుల విలుకాండ్రకుం
 బ్రియం బాపాదించు, వెండియుం గ్రౌంచచంచూపుటసముదించి
 తంబులగు నంగుళిత్రాణంబులు కొన్ని దేశంబుల విలుకాండ్రకుం
 బ్రమోదం బాపాదించు, జుబీరఫలార్థప్రతీకాశంబులగు నంగుళి
 త్రాణంబులు కొన్ని దేశంబుల విలుకాండ్రకుఁ బ్రమోదం బాపాదించు,
 వ్యాఘ్రాననంబు కరణిం బరిణిద్ధంబగు చర్మాంగుళి త్రాణంబులు
 నిఖలదేశంబులం గల విలుకాండ్రకు నాదిరణీయంబగు, నట్లుగుటఁ
 జర్మాంగుళిత్రాణం బుత్తమం బగు నండు మఱియునుం గల విశే
 షంబు లాకర్ణింపుము. 57

డి. చాపం బెక్కిడు నేర్పు లాఱుదెఱఁగుల్ శాస్త్రానుకూలంబులై
 ప్రాపించు న్విను మందు రెండుదెఱఁగుల్ ప్రత్యగ్రచాపార్హముల్
 దీపించు బెఱనాలుగుం దెఱఁగు లర్థిక్ సుతతాభ్యాస వ
 చ్చాపారోపణ సాధింబు లగుచున్ సభ్యంబులై ధాదుణిక్. 58

వ. అంచు నూతనచాపభ్యాసోపకారద్వయం బు ప న్యసిం చెడ
 నాకర్ణింపుము. 59

చి. కుడితొడిక్రింది వామపడుగుల్పము నూనుచు వామభాగిపుక్
 దొడకును గ్రిందుగా గదిమతోఁ గుడిపాడిపు గుల్ప మూనినక్
 బుడమిని గోముఖాసనముఁ బోల్చి సుఖాసన సంజ్ఞగాంచు న
 య్యెడ నుభయోదుపర్వముల నెత్తిన గోముఖనామకంబగుక్. 60

ఉ. అటువలె గోముఖాసనము నందు చరుండు భయోరువర్వముల్
హటమున లస్తకంబునకు నవ్వల నివ్వల నూదుచుం గొమల్
చిటుకున వేటొకం డెదిరిచేతుల వంపఁ బిటుండ వ్రాలి వి
స్ఫుటగతిఁ గ్రొత్త శార్ఙ్గమునఁ బూచ్చదగుక గుణమశ్రమంబునక.

వ. వెండియు నెండల నెండినం గుండలాభంబగు నవీనశార్ఙ్గకోదం
డం బంగారంబులం గ్రాచి మెత్తడనం సాపాదించి తత్సదృశంబుగా
దారుఖండం బమర్చి యక్కాచిన శార్ఙ్గయష్టి సద్దారుఖండంబు
పై నిడి రజ్జువులం దృఢబంధంబు గావించినం దినత్రయంబు గడచను
నంతకుం దిప్పునై యుండు నట్లు సరాళంబైన శార్ఙ్గయష్టిం
బూర్వోక్త ప్రకారంబున నెక్కిడం దగు నదియునుగాక శార్ఙ్గ
యష్టి మఱియుం గౌనంబగునేని కొమలవంపు లెదుర నొక్కండు
ద్రోచిపట్టినం దానును జానుపర్వంబుల నూని పిఱిందిదెసమొగ్గ
వ్రాలిన నొండొకరుండు లాఘవంబున మౌర్వి నెక్కిడం దగు నితైఱంగు
నకు మువ్వురు గావలయు నైనను ప్రకారభేదంబు లేమింజేసి మొద
లింటి తెఱంగున నంతర్భావంబు ప్రాపించునని పలుకుదురు, మఱియు
నొక్కరుండు నవీన శార్ఙ్గంబెక్కిడం గోరిన నొక్క యుపాయంబు
గలదది యెట్లనిన, శింజనీ సదృశంబుగా నొక్కచర్మపట్టికా లలామం
బునకుం గొలకులం గూర్చి యక్కొలకుల శార్ఙ్గయష్టి కొమల
నోయిం దవులించి యెక్కిడందగు, నదియును సవిశేషంబుగా వివరిం
చెద నాకర్ణింపుచు.

62

క. అనహయస్థితి నొక్కరుఁ

షణకమున నవీనశార్ఙ్గ మెక్కిడఁ దిలఁచక

బ్రసభంబున నుప్పొంగుచు

ననమగతిం గోముఖాసనాసీనుండై ||

63

చ. కొలకులమర్చి శృంగములఁ గూర్చిన పట్టిక యోగపట్టికా

వలయము కైవడిం దిరుగు వాఱంగఁ దాలించి రెండు వైపులం

దొలయఁగ నూడుపర్వముల నూని పిఱిందికి మ్రొగ్గవ్రాలి ని
శ్చలగతికేలుదోయి నవశార్ఙ్గము సజ్యము సేయఁగాఁదగున్ 64

వ. ఇట్టి చవీఁజ్యారోహణంబులనుం బూర్వోక్తంబైన మార్వీలలామంబు
సమర్థకంబుగా నయోమయంబైన మార్వీదామం బెక్కిదండగు నది
యును నవి స్తరంబుగా వివరించెద నాకర్ణిపుము. 65

చ. ఇనుముఁ గొంకియుం గొలుసు నీవలనావల దావలంబుగా
గొనయగులం దమర్చి యటు గూర్చిచ యగ్గొనయంపుదోయి క్ర
న్నన నవశార్ఙ్గపు సవరణమ్ముల దారిచి యెక్కువెట్టు వే
ళను గొలు యుం గొంకితవుల దొలుదొల్త ఘటంపఁగాఁదగున్. 66

ప. ఇట్లు పేడెత్తకండం దరతరంబునం బదిలంబుగా పైపైగొలుసులం
గొంకి దవులించి కొమలవట్టున సూత్రమ్ములు గుదురుగా గట్టి
కతిపయదినంబు చునిచినం దెఱంగుపడి యుండు నట్టియెడ నయో
మయంబైన శింజని నడలించి పూర్వోక్తంబైన మార్వీలలామంబు
సేర్పందగు, నీ రెండువిధంబుల నవీనశార్ఙ్గంబులు సజ్యంబులు గావించి
యలవరించి డించిన శార్ఙ్గంబుల నెక్కిడం దగిన నాల్గు తెఱంగులం
బ్రకంపించెద నాకర్ణింపుము. 67

చ. కడిమిమెయి సుఖాననము పైకొనుచుం గొమ వామభాగపుం
దొడపయి నూది లస్తకము తోడనె దక్షిణజంఘ క్రిందుగా
నిడివలచేత మాఱుఁగొమ నేడ్డెఱ వంచుచు నవ్యపాణి నె
క్కిడఁదగు మార్వీశార్ఙ్గమున నిట్టితెఱంగు మహర్హమై తగున్ 68

చ. లలి నమపాదుడై నిలిచి లస్తకమున్ వలఱెక్క నూనుచున్
వలతోడిలోన నొక్క కొమవంపు ఘటంపుచు సొంపు మీఱఁగా
వలపలికేలిమీఁది కొమ వంచుచు దాపలికేలు సాచి దా
నలి గొనయమ్ములన్ సవరణమ్ములఁ గూర్పఁదగున్ జవంబునన్ 69

డి. దాపలి ప్రక్కనొక్కకొమ డగ్గఱ దక్షిణకూర్పరంబునన్
జాపపు మధ్యమూని వెలుచం గొమ దావలచేత వంచుచుం

డాపలికేలు సాచి ప్రకటంబుగ శార్ఙ్గము నెక్కిడం దగున్
మోపిడ నిట్టి మూఁడువిధముల్ విహితంబులు ధాదణీస్థలిన్. 70

గీ. ఆటవ తెఱంగు ధనురాగమార్థవిదులు
మెచ్చ రడుగున శార్ఙ్గము మెట్టుకతన
బెట్టిదంబైన విల్లెక్కుఁ బెట్టఁ దగిన
తెఱగుగావున వివరింతుఁ దెల్లముగను॥ 71

క. మోపుల వలతోడ కొమ నిడి
చాపము లస్త్రకము వామచరణాధస్థం
బై పెలు చగ వలపలికిన్
డాపలిచేఁ గ్రోచి యెక్కిడం దగువలచేన్॥ 72

వ. ఇట్టి యాఁబుతెఱంగులు శాస్త్రవిహితంబులై ప్రసిద్ధిగాంచు, మఱియు
నింతకం దమతమ ప్రజ్ఞావిశేషంబులం గొందఱు కొన్నితెఱంగుల
నెక్కిడఁ జూచినం జూచెదరుఁగాక సకలధనుర్ధరాసాధారణంబులు
గాకుండ నింక నింకొక్క విశేషంబు గల దాకర్ణిగపుము 73

క. నిస్తుల మగువింటన్ గుణ
లస్త్రకములకును నవాంగుళము లేడగలుగన్
బ్రస్తుతి నెక్కిడఁగా దగు
శస్త్రముగా దీకొలంది సమకొననున్నన్. 74

గీ. ఈ తెఱంగున శార్ఙ్గంబు లెక్కుపెట్టి
తత్ప్రకారముల్ భావింపఁ దగు నరుండు
భావ మది రెండువిధములఁ బరిధవిల్లు
కనుబొమలతీరు బాలచంద్రుని విధంబు. 75

ఉ. బాలనుధాకరుండుఁ బలె భాసిలు శార్ఙ్గము లక్ష్యవేదికా
ఫలనవేళ నారస మొగిన్ నిగుడింపగ నర్హమై తగున్

భూలతికా విలాసమున బోల్చుగ నై తగు శార్ఙ్గచాపమున్
ప్రీలక చిత్రలక్ష్మ్యముల వేడ్కలు గుల్కుచునుండు నందమై. 76

వ. అట్లగుట నెక్కిడిన బాలశశాంక భావంబునం బరిఘవిల్లు శార్ఙ్గంబు
కఠిన లక్ష్మ్యభేదనంబునకుం దెఱంగుపడియుండు, వెండియుఁ గను
బొమల నలువంబునఁ జెలువంబు దాల్చిన శరాసనంబు దూరపాతన
ప్రముఖ చిత్ర లక్ష్మ్యంబుల శరంబు లఱి వాపుటకుం దరంబై యుండుఁ
గావున శార్ఙ్గంబు లెక్కిడి మనంబున నివ్వితేషంబు లరయం దగు
నింక తక్కుంగల విశేషంబు లాకిర్చింపుము. 77

శా. చాపం బెక్కిడు నేదపుల్ దెలిసి యుత్సాహంబునన్ వింటికిన్
నైపుల్ గాంచఁదగున్ ధనుర్ధరుఁడు భాస్వల్లీలఁ జాపంబునన్
నైపుల్ గాంచి ధరించనేచ్చిన ధనుర్వ్యాపారపారంగతున్
బ్రాపించున్ జిరకీర్తియున్ విజయమున్ భాగ్యోదయంబున్ మహిన్.

౪. సకలకళా పరిణామఁడై
రకమున శార్ఙ్గంబు నరుడు రచించినచో
నొకనైపున మెత్తదనం
బొకనైపున కఠినభావ ముండుం దిరమై. 79

౫. ఇట్లు కఠినభాగంబు పుచ్చంబును, బులకనిభాగంబు శిరంబును గావిం
చుట నొక్క విశేషంబు గలదు. 80

౬. మెఱయన్ ముష్టిశరాసనంబు నడుమన్ మేలైన తన్నుష్టిపై
జరగున్ బాణము లట్లుగా విశేషముల్ సంధించుచున్ దీయుచో
బిణుసయ్యున్ బొడవౌట క్రిందివలుపున్ జిట్టాన జబ్బయ్యునుం
గుణుచౌటం బయినైపునం గలసి వంగుం దుల్యభాషంబులన్. 81

౭. సమత్వలశృంగమై తనదు శార్ఙ్గముకోసులలోన నొక్కపై
యమరువమంధరావలయ మందలికై లసముద్రకన్యకా

రమణులహస్తపద్మముల రాజలు శార్ఙ్గము సాటివచ్చు ని
క్కముగను రాజరాజులకుఁ గాని లభింపదు తాదృశం బిలఁ. 82

వ. అట్టి శార్ఙ్గధనుర్లలామంబున కూర్ధ్వాధర వివేచనంబు వలవదు,
రెండువైపుల సంజ్ఞాసూత్రం బిడవలయు; నిద్ధనుశ్రేష్ఠంబు సవ్యాప
సవ్యంబుల నేయుటకుం దెఱంగుపడియుండు, వెండియు నెక్కిడితివి
యుచుం దారతవ్యంబులు భావించి కఠినభాగంబు పుచ్చుంబునుఁ
జులకనిభాగంబు శీరంబునుం గావించి శిరోభాగంబునకుం గొమ
క్రింద జ్ఞాపకంబుగా సూత్రంబు చుట్టండగు, గొందఱు గుఱుతులిడక
యభ్యస్తంబులగు శార్ఙ్గంబులకు సూర్ధ్వాధఃకాయంబు నిరూపింతు
రెట్టులనిన నాకర్ణింపుము. 83

క. బాణపు టొరయికచేతఁ
బాణితలం బలవరించి పట్టుటచేతఁ
క్షోణితలంబున వింటికి
నాణె మెఱిగివైపు దెలియ నైపుణ మెసగుఁ. 84

వ. ద్వంద్వసంకులసమరంబులను నిశాసమయంబులను శరసంధానంబున
కూర్ధ్వాధర భాగవినిభాగంబు దుర్లభం బగుట సంజ్ఞాసూత్రంబునం
జుట్టవలయు నిట్లు నైపులు భావించి శరసనంబు వామముష్టిం
దాల్పండగు, నట్లు దాల్చి నుచితంబులగు ముష్టులు వివరించెద
నాకర్ణింపుము. 85

క. క్షుతి శార్ఙ్గము దాల్చుగ వ
ర్ణితమై ముష్టిత్రయంబు నెలకొను శాస్త్రా
చితమై వర్తుల మనఁగా
చతురస్రం బనఁగ దీర్ఘచతురస్ర మనఁ. 86

వ. క్రమంబున డల్లక్షణంబులు నిరూపించెద. 87

క. అంగుష్ఠము వెలిగా జతు
రంగుళముల విల్లు దాల్చి యన్నాల్గిటిపై

యంగుష్ఠము వాచినయెడ

“ . లంగనుపడు ముష్టివద్దులంబన బరగున్ .

88

క. అంగుష్ఠాగ్రంబు ద్వితీ

యాంగుళ శీఖరంబు సోకునట్లుగఁ బెఱమాఁ

డంగుళు లవి దాల్చిన

సంగతమై దనరు ముష్టి చతురస్రమనన్ .

89

క. అంగుష్ఠాగ్రమున ద్వితీ

యాంగుళనఖరంబు మూయునట్లుగ నిడి మూఁ

డంగుళముల పిడికిటఁ గొన

సంగతమగు ముష్టిదీర్ఘ చతురస్రమనన్ .

90

మ. ఇలపై బాణము లేయ నిశ్చలముగా నేస్తానమందైన రా

జిలుచో వద్దులముష్టి మేలు రథవాజిస్యందనస్థుండు సం

కులయధమ్ములవేటలం దమిఁ బరుంగుల్ వాఱుచున్ వేయ నొ

జ్జలు గుల్కుం జతురస్ర దీర్ఘచతురస్రంబుల్ మనోజ్ఞాకృతిన్ . 91

వ. విను మిందుల నొక్కవిశేషంబు గలదు దూరాపాతన ప్రముఖంబు
లగు కొన్ని విన్నాణంబులు సమస్థాన ప్రముఖస్థానంబుల నచలుండై
సంధానంబుసేయుంగావున శరంబు సడలక ధారాళంబుగా నడుచు
ద్విరదరథప్రముఖ వాహనంబుల నారూఢుండై సంధానంబు సేయు
నప్పుడు వాహనవల్లనంబులఁ జెల్లించుంగావున, వద్దులముష్టి నాశుగం
బునకుం బట్టు లేమిం జేసి సడలిపడుం గావున వాహనారూఢులకు
చతురస్రదీర్ఘ చతురస్రంబులు యోగ్యంబు లిమ్ముష్టుల మధ్యమ
ప్రముఖాంగుళ త్రితయంబున శార్ఙ్గమధ్యంబుఁ బట్టి తక్కిన
ప్రథమ ద్వితీయాంగుళంబుల సంగుష్ఠంబు మీఁదుగాఁజుట్టినవ్రేలి
క్రింద శరంబు సడలకుండునట్లుగా నరివోయం దరంబైయుండు,
మఱియు నిట్టి ముష్టిత్రితయంబునం గుణదోషంబు లేర్పరచెడ
నాకర్ణింపుము.

92

క. ముంజేయ్యెడచేయు సగము

శింశుని ఘాతంబు దారిసిలనీక రహిన్

రంజితముష్టిత్రయమున

మంజులగతి శార్ఙ్గమధ్యమము పూనఁదిగున్.

93

క. కరతలము సగము ముంజే

యరయ గుణాఘాత మొందు నెల్లుగఁ దాల్చుం

ధరణీస్థలిఁబంచానన

చరణాభం బండ్రు తగదు శార్ఙ్గము ధృతికిన్.

94

వ. విను మర్ధచంద్రహస్తంబున వంశభవకాద్భుతంబు ధరియించినం
బంచాననచర. పరిణాహంబునం బురణించు నిష్పల్టు శార్ఙ్గంబులకుం
గాదని కుమారపరశురామ ప్రముఖులగు ధనుకశాపవిపూర్ణుల నిర్ణ
యంబు గలదు, మఱియును.

95

సీ. తనబలిమి కెక్కు డగు విల్లు దాల్చునేని

పట్టుగా రాని పట్టునఁ బట్టెనేని

పొడవు సింజిని గలవిల్లు పూనునేని

యతనిముంజెయి గుణాఘాత మందుచుండు.

96

సీ. అరచేయి నవకోరకాశ్రయంబునఁ బొక్కు

బలువిల్లు వదలుగాఁ బట్టునేని,

ముడుతవాఱును జర్మమును జారుపట్టులో

దృఢత చాలక విల్లుదిగెనేని,

యభ్యాసదుశుహం బగు విల్లు సమబలం

బైనను జబ్బుగాఁ బూనునేని.

యంగుళంబులకు నొవ్వడరు వైపులఁగ్రిందు

మోడు గా వీడ్వడ నూడునేని,

తే. యనుగుణం బైనకాక్కుకం బమరఁ బట్టి

మొదటి నదటున మణిబంధమునకు సోక

నీక శింజని మొరయించి నిలువుఁగాక

కాక కరతలమున కంటనీక శరము.

97

వ. ఇవ్విధంబున కాద్యుకముష్టిప్రకారంబులు బ్రవర్తిల్లుచుండు, నింక
స్థానప్రతిష్ఠానలక్షణ వినియోగంబు నుపన్యసించెద నాకర్షింపుము.

శా. ఈశానుండు గుహుండు భార్గవకులాధీశుండు రామక్షమా

ధీశుండుం మొదలౌ ధనుర్ధకులాధీశుల్ శరాభ్యాసముం

దా శంకింపుదు రైదు నిల్కడలు ప్రత్యాల్ఘీక మాలీధమున్

వైశాఖంబు సమంబు మండల మనన్ నామంబు లై దింటికిన్. 99

శీ. ఎడమపాదము లత్య మెదురుగా మున్నిడ

నవనిఁ బ్రత్యాల్ఘీక మైతనర్చు,

గుటికిఁజక్కన గాఁగఁ గుడికాలు మున్నిడ

నాలీక మారూఢ మై తనర్చు,

పుడమి మూరకొలంది యెడముగా నంఘ్రిద్య

యము నిల్చ వైశాఖమై తనర్చు,

నడుమ నంగుళయుగ్మ మెడముగా నిలిచిన

నది సమస్థానకం బై తనర్చు.

తే. సల సమస్థానముననుండి యుద్ధముగను

దోరణాకృతి నడుగుల దోయి దిప్పి

యుధియ పార్శ్వైముఖంబులు నొరయ నిలుప

మహిఁ దనరుఁ దోరణాకృతి మండలంబు.

100

వ. పొడియు ధనుర్ధకుం డిద్యైస్థానంబుల నిలుచు విన్నాణంబులును

దిత్తద్వినియోగంబులు నుపన్యసించెద నాకర్షింపుము

101

మ. తెఱఁగారం గుడి పాద మడ్డముగ భాత్రి నిల్చి తద్గుల్ఫముం

గుటిగా మూరెంట వామపాద మిడి యంగుష్ఠంబుపైఁ జక్కఁగా

గుటికిం గాద్యుకముష్టిసాచి శర ముఖోఽంబుగా నేయున

త్తటి సీస్థాన మధీనమై తనరుఁ బ్రత్యాల్ఘీకనామంబునన్.

102

మ. తనరారుక్ విను మాఱుచందములఁ బ్రత్యాలీఢమందాద్యమై
ననుచుక్ వైష్ణవ మాంతరం బగు విధానంబై తగుక్ స్వస్తికా
సన మీరెండునుగాక నాల్గు తెఱఁగుల్ సంధిల్లు వామాంఘి) తి
స్సనగా రెండును మూఁడు నాల్గయిదుజేనల్ జంగలక్ సాచినక్.

నీ, జగత్పై మూరెండుజంగగా నిలిచిన
సారిది హెచ్చున నేయ సుగమ మండ్రు,
బలువిడి మూఁడుజేనల జంగసాచిన
యదిసమలక్ష్యార్హమై తనర్చు,
నత్యంత కఠిన లక్ష్యముల దూయఁగ నేయ
నాల్గుజేనల జంగ నాణె మందు
రైదుజేనలజంగ నంగయష్టిక డాచి
మిగులఁ దగ్గున నేయఁ దగు ధరిత్రి,

తే. నిత్యైఱంగుల నాల్గింట నెడమ పిఱుచు
గానరా సవ్యజాను భాగంబు మ్రోల
పంచకతమన దృఢస్థాప్తవంబు గలుగు
నందమైన ప్రత్యాలీఢ మందు వినుము.

104

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు గల దాకర్ణింపుము.

105

నీ కుడికాలు వెనుకనుంకువ నైదుజేనల
జంగగా సాచి సారంగమునకుఁ
బొంచిన బెబ్బులిపోలిక డాకాలి
మూఁడఁ గూర్చుండి బిట్టూదునవుచు
కొంచెము భూమికై కుదురుగా నొఱఁగుచు
గళుకైన డాపలి కాలిమూఁడ
కంచగా వలెఁగొను పంచుటయెట్లన్న
తన వామభాగ నితంబదేశ,

తే. మెలమి గనుపడు నిట్లుగా నివ్వితేవ
మస్త్రవిద్యార్థ పారగులై నయట్టి
ఘనులసన్నిధి చభ్యాసమున ఘటించు
చాపధరుడు ధనుకశాసమధికుండు.

106

వ. విను మిందువైష్ణవంబును స్వస్తికాననంబునుం గాక శుద్ధప్రత్యా
లీఢంబునం దాఱుభేదంబు లంగుళీభేదంబుల నేర్పరింతురు అట్టైనననేక
భేదంబు లేర్పడు నాఱు తెరంగులనుటకుం గొలఁది గాకుండు గావున,
వితస్తిద్వితయంబు, వితస్తి త్రితయంబు, వితస్తి చతుష్టయంబును
వితస్తి పంచమంబును, గొలందులుగా నడుగుల విన్యాసంబుల నాల్గు
తెఱంగు లేర్పరించి, వైష్ణవ స్వస్తికాననంబులతోడ నాఱు తెఱంగు
లనుట సుగమంబై యుండు, వైష్ణవస్థానంబు శరప్రయోగ్యంబు గాకుం
డియ, స్థానంబుల సగ్రగణ్యంబగుఁ బ్రత్యాలీఢంబునకుఁ బ్రథమ పరిక
రంబగుటం దత్ప్రతిష్ఠానంబ నాఁ బరగుచుండు స్వస్తికంబు భిన్న
ప్రకారంబయ్యునుం బ్రత్యాలీఢంబునం బట్టుటం దత్ప్రతిష్ఠానంబ
నాఁబరగు, నిట్లు ప్రతిష్ఠానయుగళంబునకు లక్షణంబు ప్రతిష్ఠాన ప్రకర
ణంబున వక్కాఁగింతు, నింక నాలీఢస్థానంబున ధనుర్ధరుండు నిలు
పందగు విన్నాణం బుపదేశించెద నాకర్ణింపుము.

107

వ. ఆలీఢస్థాన విభాగము.

(ఎ.) 107

మ. కడిమి వామపదంబు ధాత్రి పయఃజక్క నిల్పుచుంమూరెట
గుడిహజ్జమ్మును జంగసాఁచి యుభయాంగు స్థాగంముల్ లక్ష్యమం
దిడి పార్ణిద్యయ మిట్టటుక్ గదలఁగానీరక ధృతి నిల్చి తూ
పడరింపక వశసూ ధనుర్ధరుల కయ్యాలీఢ మాయాథమై.

108

వ. ఈలక్షణానకు కందాళవెంకటాచార్యులుగారు చెప్పిన పద్యాలు. 109

సీ. కుడికాలుజంగ మూ రెండెడంబుగా సాఁచి

కుడికాలు వంచక కుదురుపఱచి,

పద్ద్యయాంగుష్ఠముల్ పటుశరవ్యంబున

కెలమి జక్కనగాఁగ నిలిపినిలిచి,

గోధాంగుళితముల్ కొమరారఁ గాఁ బ్రతీ
మాఁద్యని సంధించి మగటిమిగను,
చాప మాకర్ణాంత మేపారఁగాఁ దిప్పు
తటినిఁ గాల్గదలింపఁ దగదు కదలి,

తే. శార్ఙ్గమున నేయుధన్వికి సత్త్వ మెడలఁ
బార్షి చలియించు నదిగాన పార్థ వినుము
కాలు గదలింప దోషంబు గల డటంచు
చాపధరులందు రాలీఢసరణాలందు, 110

వ. వైశాఖిసాన విభాగము. 111

మ. పుడమిఁ మూరెఁ డెడంబుగాఁ బదముగంబుఁ నిల్పి వామాంఘ్రికిఁ
గడువ్రేలుం దుదలై శరవ్య మెదురుంగాఁ జాపముష్టింగడుఁ
బెడిదంబై తనరార సాచి యపు డాభీలసితీఁ బాణముల్
వడి నేయందగు తానకంబు దనరుఁ నై శాఖినామంబునన్. 112

వ. ఈసానకంబునకు లక్షణవివక్ష. 113

గీ. రెండుపదములనడుమ మూరెడువెడల్పు
విడిచి నిలుచుండవలె దనయెడమకాల
నమరు చిటికెనవ్రేల లక్ష్మమున కెదురఁ
దనరు వైశాఖినామకస్థానమునను. 114

వ. సమస్థానవిభాగము, 115

గీ. అంగుళద్వయ మెడ ముందునల్లుగాఁగ
సౌరుంగాఁ బాదయుగళంబు సరస నూడి
యూర్ధ్వలక్ష్మ్యంబుపైఁజూడ్కులొలయ నిలుచు
తానకం బగు ధర సమస్థానకంబు. 116

క. పాదద్వంద్వము నడుమను
మేదిని రెండంగుళములు మితమిడి నిలుపన్

గాఁడగు చూర్ధ్వశరవ్యని
పాదనమున జూడ్కి దనరు సమపాదమునన్, 117

వ. మండలస్థాన విభాగము. 118

గీ. పదము లిరుగడలును ద్రిపి పార్శ్వములను
మండలాకృతి జానుయుగ్మంబు వంచి
తగ నధోలక్ష్మ్యమునఁ జూడ్కి దవల నిలుచు
తానకంబగు మండలస్థానకంబు. 119

వ. ఇట్టి స్థానపంచకంబునకు వినియోగంబులు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

శా. ఆశంసార్హములై ధరం బరగు ప్రత్యాల్లిఖ మాలీఖమున్
వైశాఖంబు సమానలక్ష్మ్యముల భవ్యంబుల్ సమం బూర్ధ్వగం
లై శోభిల్లెడు లక్ష్మ్యముం గడప నర్హంజౌ సధోలక్ష్మ్యము
ద్వేషింపం దగు మండలంబున ధర్మిరాజ తేజోనిధి. 121

వ. ఊర్ధ్వాధస్తమానలక్ష్మ్యవినిభాగము. (ఎ.) 121

గీ. పార్శ్వ విను పాదచారికి పాదచారి
తొడరు నాధోరఁగునకు నాధోరఁగుండు
రథికి రథి సాదికిని సాది రహి సమాన
లక్ష్మ్యములు గాఁగఁ బలికిరి లక్ష్మ్యవిదులు. 122

చ. తరుశిఖరస్థలీఫలపతంగవితానము వై లకూటగో
చరహరిచిత్రకాయముఖ సత్వనికాయము శత్రుభృన్నభ
శ్చరనికరంబు కృత్రిమరుషప్రముఖాంబరయంత్రముల్ వసుం
ధర నిని యూర్ధ్వలక్ష్మ్యము లనంబడు నో భరతాస్వయాగ్రగో. 123

గీ. ఉన్నతస్థాయి కడుగున నొనరుచుండు
నిభము పంచాననము భటుండెద్దియేని
తగ నధోలక్ష్మ్యభావంబు దాల్చునిట్టు
లవని చాతుషలక్ష్మ్యత్రయంబు దనరు. 124

గీ. ధరణి మీఁద భద్రదంతావళము మీఁద
రథము మీఁద సలుపు రణములందు
స్థానపంచకంబు దనదు వైశాఖ మొ
క్కటియె సాదులకును గరిమ నెఱపు.

125

వ. వెండియు నీస్థానపంచకంబున కనుబంధంబులై ప్రతిష్ఠానంబు లనేకం
బులు గలవు. అందు ధనుర్ధరాను గుణంబులై వైష్ణవంబును, స్వస్తి
కాసనంబును, దోరణంబును, గతాగతంబును, హంసలలితంబును,
బార్హ్వగంబును, షోలాపాదంబును, వివర్తనంబును, నేకపాదంబును,
మయూరలలితంబును, వ్యత్యస్తపాదంబును భ్రమరీమండలంబును,
జక్ర మండలంబును, సర్థమండలంబును, జిత్రంబును, లోసుగాఁ
బంచదశస్థానంబులు బ్రవర్తిల్లుచుండు, నందు వైష్ణవంబును, స్వస్తి
కాసనంబును, దోరణంబును, గతాగతంబును, బ్రత్యాలీధాను
బంధంబును హంసలలితంబును, బార్హ్వగంబును, షోలాపాదంబును,
వివర్తనంబును, వైశాఖంబున కనుబంధంబులైయుండు, నేకపాదం
బును మయూరలలితంబును, వ్యత్యస్తపాదంబును, సమస్థానకంబున
కనుబంధంబులైయుండు, మఱియు భ్రమరీమండలంబును జక్రమండ
లంబును సర్థమండలంబును, బూర్వోక్తంబులగు ప్రతిష్ఠానంబుల కరణి
మండలస్థానంబున కనుబంధంబులు గాకుండియు నామానుబంధం
బునం దప్రతిష్ఠానంబులనాఁ బరగుచుండు, నిట్టి ప్రతిష్ఠానంబులకు
లక్షణ వినియోగంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

126

వైష్ణవ స్థానకము.

గీ. కుడియడుం గూని డాపలిగుల్పమందు
సవ్వపదపాఠి గీలించి సగము ధరణి
పార్శ్వముఖముగా సూనుచు భౌతి నిలచు
తానకం బగు వైష్ణవస్థానకంబు.

127

స్వస్తికాసనము.

క. ప్రత్యాలీధపదస్థితి
సత్యము వలజంఘ వామజంఘకుఁడైఁగా

నత్యంతముఁ గూర్చున్నఁ

బ్రత్యయమున స్వస్తికాసనం బనఁబరగుఁ.

128

గతాగతము.

క. వారక ప్రత్యాల్లిఘ

దాయాధి శరవ్యమెదిరి యరిమురినడవఁ

దోరణ మగుఁ దోరణమున

భామణిఁజోరాకలను గతాగత మమరుఁ.

129

హంసలలితము, పార్శ్వగము, డోలాపాదము, వివర్తనము.

సీ. హంస మేఁగిఁ రీతి నడుగు లూనుచు నేఁగు

నది హంసలలితాఖ్యమై తనర్పుఁ

గుడికేల ధనువూఁది గుటికినై యాననం

బటు ద్రిప్ప పార్శ్వగంబై తనర్పు,

మోకాళ్ళఁజిటుదొడల్ మును వంచి శర మేయ

నవని డోలాపాదమై తనర్పుఁ

గాల్దిప్పుక పిటింది కడకు వక్షము ద్రిప్పు

నది వివర్తనావ్యయం బై తనర్పు,

తే. మానితం బగు నీప్రతిష్ఠాసమునకు

నాలుగింటికి జనకమై నలువ మగుచు

జగతి నవ్యాపనవ్యలక్ష్మముల నేయఁ

దనరు వై శాఖనామక స్థానకంబు.

130

ఏకపాదము.

మ. కమనీయాకృతిఁ జాపరోపముల జాగ్రల్లిలచేఁ బూనుచుఁ

సమపాదస్థితి నందమా నెడమహజ్జఁ దక్షిణోదప్రదే

శమునం దూనుచు దూరపాతనములఁ సంధానవిద్యాపరి

శ్రమముం జూపెడు ధన్వి నిల్కడ ప్రశస్తం బేకపాదంబునఁ.

131

మయూరతలకము.

మయూరతలకం బగున్ మదమయూరభావంబునం
బ్రయత్నమునఁ బాదముల్ పయిపయిగడు న్నోపుచున్
జయంబు గొని సంగరక్షమ సమస్థితీ ధన్విదా
వియచ్చరులు మెచ్చఁగా విరివి మీఱఁ గ్రీడించుచోన్. 132

వ్యత్యస్తపాదము.

మ. గళమంతున్ గటియందు వామచరణస్కంధంబు నందుం ద్రిభం
గుల భగ్నంబగు మేనుతోఁ గుడియడుంగుం ధాత్రిపై నూని డా
పలిజంఘున్ వలజంఘుపై నిడుచుఁ దత్పాదాగ్ర మిప్పద మీ
వల నూనన్ సమపాదసంస్థితలకున్ వ్యత్యస్తపాదం బగున్. 133

భ్రమరీమండలము. చక్రమండలము. అర్ధమండలము.

మ. భ్రమరీ మండలమా భ్రమభ్రమర విభ్రాంతిన్ భటుండేకపా
దమునన్ ధారుణి దిద్ధిరం దిరుగ మాద్యల్లీలఁ గ్రీడించుచో
సమపాదభ్రమి చక్రమండల మగున్ జక్రాకృతిన్ జుట్టిరా
నమరున్ మేదిని నర్ధమండలము చంద్రార్ధంబు కాల్చిప్పినన్. 134

వ. విను మెట్టి ప్రతిష్ఠానంబులకు వినియోగం బుపన్యసించెద. 135

సీ. ఇల నుండు కందుకాదుల హయ నేయఁగా

నాయితం బగు స్వస్తికాసనంబు,

పరుచుచుండెడు ఘోర భల్లుకాదులఁ గూల్చు

నారూఢమై యుండుఁదోరణంబు,

జిరజిరపైకి వచ్చిన వరాహాదుల

నలయింపఁదనరు గతాగతంబు,

హ్రస్వుఁడై యహితుఁ డే యగఁ దాను హ్రస్వుఁడై

లలి నేయఁదనరు డోలాపదంబు,

ఘనసమానలక్ష్యంబుపైఁ గదిసి కదిసి

యాశుగము లేయఁగా దగు హంసలలిత

మిరుగడలఁ గ్రమ్ము శత్రుల నేయుటకును
భానురం బగు ధన్విక బౌర్వ్యగంబు.

136

ద్రుతపి. ఒరుని మార్కొని యెంహొకరుండు దా
శరము లేయుచు నారెకు వెన్నొనన్
మరలి యేయుచు మాడ్చుర నొపఁగా
ధర పివర్త ముదారత వర్తిలున్.

137

ఇంద్రవ. సత్యంబుగాఁ బల్కుదుఁ జాపహస్తుం
డ త్యంత మభ్రంబున సభ్రగం బా
ధత్యం బునం బర్వగఁ దాని నేయన్
వ్యత్యస్తపాదంబున వాసి గాంచున్.

138

క. వియదానరణపదస్థితి
భయదుండై దనుజుఁ జేయు బాణంబులు దాఁ
బయిబౌరయనీక మెలఁగగ
మయూరలలితంబు దనరు మహనీయంబై.

139

తే. దూరపాతి శరంబులఁ దొడఁగుటకును
సముచితిం బగు ధర సమస్థానకంబు
ధర సమస్థానకములీల దవ్య నడువ
నేక పాదంబు జోకల నాకలించు.

140

క. కఠింకమున నేకపాది
స్థితి గుమ్మరసారెభంగి దిద్దిరఁ దిరుగన్
ప్రతిపీరాభీలరణో
ద్ధతిభ్రమరీమండలమనఁ దనరు భటునకున్.

141

చ. పలువురు పన్నిదంబులను జైకొని బాణము లేయ భీరుండై
వలఁగొని చుట్టునుం దిరుగువారుచు నండల కన్నిరూపులై
చిలుకుటలంతిబాణములఁ జింధరవందర లాడుచున్ మహిన్
మెలఁగఁగఁజక్రమండలము మేలు ఘటించు ధనుర్ధరాళికిన్.

142

క. కోరి సమప్రత్యాళి

ధారూఢుల విశిఖ మెడలి యర్థశరధరా
కారముగ నడుగు మార్పు క
శారసికత కర్థమండలము దనరు మహిణ్.

143

చిత్రగతి.

మ. సమపాదప్రముఖాదిమస్థిరచరస్థానప్రతిష్ఠానతా

సములన్ నాలుగడుంగులన్మెలంగుచున్దభ్రం బదభ్రంబు హ్ర
స్వము దీర్ఘంబును వే నదృశ్యముచు దృశ్యంబై పిసాళించు గా
త్రముతో రాజులు ధన్విచెయ్యమిలఁ జిత్రస్థాననూజ్బోదుల్.

144

వ. మఱియును.

(ఎ.) 144

సీ. హస్తస్యశివరథభూములంకు ధనుష్మంతుఁ

డతిభయంకరవృత్తి నడచి నిలిచి,

ధనురాశుగంబులు ధరియించి నాల్గడుం

గుల కొలంది మెలంగి కుడియెడమలఁ

దిరుగుచు దిశలందు దివియందు భవయందు

శరములు సవ్యాపసవ్యములను,

ప్రేయచు రిపులను డాయుచు బరివేష

గతుఁడైన చండభాగ్గురుని కరణి

హ్రస్వుఁడన దీర్ఘుఁడన సూక్ష్ముఁడనఁగ మెఱసి

శూరవరులెల్ల వెఱఁ గంది చూడఁ జక్ర

వలయమున సంఘరింపుచు వెలయ జగతిఁ

జిత్రగతి యన నొప్పుఁ బ్రసిద్ధముగను.

145

వ. వెండియు నొక్క విశేషంబు గల దాకర్ణిపుము

146

క. స్థిరములు చరములు నై భా

త్రి రహించున్ స్థానములు ప్రతిష్ఠానంబుల్

స్థిరమగు చతురంగార్థము

చరము పదాతికిని దక్కఁ జన దన్యులకున్.

147

వ. అందుఁబ్రథమోద్దిష్టంబగు ప్రత్యావృత్తిని స్థానపంచకంబును వైష్ణవ స్వస్థితాననఁజేలాపాద పార్శ్వగ వివర్తవ్యత్యస్త పాదైకపాదంబులు లోనుగా సప్తప్రతిష్ఠానంబులు గూడ దావదశస్థానంబులు స్థిరంబు లనంబరగుఁ జిత్రంబు స్థిరచరస్థానసంకీర్ణంబు గావున నుభయ సుకీర్ణం బనం బరగు, వెండియు స్థిరస్థానంబులు చతుర్విధయుద్ధా హ్లాంబు లనియు, గతాగతంబును, దోరణంబును, హంసలలితంబును, మయూరతిలకంబును, అర్చిమండలంబును, జక్రమండలంబును, భ్రమ రమండలంబును, లోనుగా సప్త ప్రతిష్ఠానంబులు చరంబులనం బరగుఁ బ్రతంబు స్థిరచరస్థాన సంకీర్ణంబు గావున నుభయసంకీర్ణం బనం బరగు, వెండియు స్థిరస్థానంబులు చతుర్విధయుద్ధాహ్లాంబు లనియుఁ జరస్థానంబులు పదాతీ సుగమంబు లనియును, స్థిరచరస్థాన సంకీర్ణంబగుటఁ జిత్రంబు చతురంగార్థం బనియును నిర్దిష్టంబయ్యె, నిది దాశ్వికులకు వైశాఖం బొక్కటి విధేయంబు గావునఁ దత్ప్రతిష్ఠా నంబులగు పార్శ్వగవివర్తనంబులు విధేయంబులై యుండు, మఱి యను ప్రతిష్ఠానకంబు పాదచాదులకు విధేయం బగు నట్లు హయ గజస్యంధినారోహకులకు విధేయంబు గాకుండియు వాహనచిత్ర వల్ల సంబులం జిత్రస్థానకంబునాఁ బరగు, నిట్టి వింశతిస్థానకంబుల లక్షణ వినియోగంబు లెఱంగినధనుర్ధరుండు లోకోత్తరుండై వర్ణిల్లు ననిన నాచార్యుం గనుగొని పాండవమధ్యముం డిట్లనియె. 148

శా. స్థానంబుల్ వినియోగలక్షణపరఃకారూఢి బోధింపగా
నానందంబునఁబొందు జెందము మహాత్మా ధన్వికిఁ భవ్యమై
స్థానం బెయ్యది యాదిమంబు నిఖిలస్థానంబులం దత్త దా
ఖ్యానంబుల్ వినఁగోరు నాహృదయ మోకారుణ్యపాథోనిధి. 149

వ. అని యడిగిన నాచార్యుండు పాథుని భక్తిస్నేహంబులకుం దద్దయు నంతసిల్లి యిట్లనియె. 150

క. నీవడిగినట్ల యడిగితి
భావంబిగురొత్త మున్ను భార్గవరాముఁ

నావినతికిఁ బరితుష్టుం

డావిబుధకులావతంసుఁ డానతి యిచ్చెన్

151

వ. తత్రుకారంబు వినుపించెద నాకర్ణింపుము.

(ఎ.) 151

శా. ఏయే లక్ష్మ్యములందు శాస్త్రనియతం బేస్థానకం బుర్విలో

నాయాలక్ష్మ్య విభేదనంబు వివరం బాస్థానకంబైన మే

లై యుండుం జరకాలసంస్థితికి బ్రత్యాల్పీథ మిష్వాసదీ

హ్మాయుక్తిక్ సమ మాదిమంబు నిఖిలస్థానంబులం దారయన్. 152

క. శ్రుతులకు నోంకారము వలెఁ

గృతులకు శ్రీకారమెసఁగురీతి సమపద

స్థితినిఖిల స్థానములకు

హితగతి ప్రథమాంగ మగుచు నిల విలసిల్లున్.

153

వ. అని యానతిచ్చి తత్సమయసమాపాదితప్రమోదపరాయ త్తచిత్తుండై

వెండియి.

154

మ. క్షీతిజాగ్రంబునఁ గృత్రిమం బయిన పక్షిక్ లక్ష్మ్యముంగా సమ

స్థితి సంధానముసేయు కౌశలము కీర్తింఁచెన్ మహాకూపపా

తితకార్తస్వరకందుకంబు దృఢశక్తిక్ మండలస్థానక

స్థితి బాణమ్ముల దిప్పునేర్చును బ్రబోధించెన్ రహస్యంబునన్. 155

వ. మఱియు నీదృశంబులగు విన్నాణంబులు పెక్కు లుపదేశించినం గృతా

ర్థండ్లనై వచ్చి భవాదృశరాజకుమార సమక్షంబునఁ గూపపతితంబగు

కందుకంబును, మణిమయం బగు నంగుళీయకంబునుం దిగిచితి, నది

గారణంబుగాఁ గృపగాంఁగేయానుమతంబున భవత్ప్రీముఖ కుమార

వర్గంబున కాచార్యకం బొనర్చుచున్నవాఁడ, మద్భాగ్యంబు పెంపున

సీయట్టి శిష్యునిం బడసి యీ దృశంబులగు ధనుఃకళావైదగ్యంబు

లుపదేశింపం గాంచితి, నీవలన నామనోరథంబు సఫలంబు గాఁగల

దని మృదుమధురభాషణంబులం బ్రబోధించు నాచార్యుం గాంచి

వినయావనత వదనుండై పుత్రుం డిట్లనియె,

156

క. సమమూర్ఖ్యలక్ష్యగంజై

ఁములంబున మండలం బభోలక్ష్యగమై

యమరంగ సవసర మెయ్యది

విమలాత్మా, తెలియఁబల్కువే వినవలతుకా,

157

ప. అనిన నాచార్యుండు పార్థన కిట్లనియె,

158

సీ. హరిదంత దంతావళావళుల్ సరివచ్చు

మదకలస్తంబేరమముల మీఁదఁ

గనకాద్రిశిఖర సంకాశంబులగు మణి

ఖచిత కాంచన శతాంగములమీఁదఁ

జక్రవాళంబు మెచ్చని హేమ వరణంపు

ఘనగోపురాట్టాలకముల మీఁద

జలధరంబుల భాతి సకలదిక్కులఁగాను

గంజైన వర పుష్పకంబు మీఁద,

తే. నిలిచి క్రిందికి శరములు నిలుపునపుడు

మండల స్థానకంబున నుండవలయు

నున్నతస్థాయిపై శరం బొలయఁ జేయఁ

దరియఁ జనువేళ నగు సమస్థానకంబు.

159

వ. వెండియు వాహనారూఢుం గదిసి శరంబులు నినుచు పాదచాదికి

సమస్థానకంబును, నట్లు కదియంబడి శరంబులు నినుచు పాదచాదిపై

శరంబులు నడుపు వాహనారూఢునకు మండలస్థానకంబును దక్కుం

గల సమలక్ష్యంబుల నాలీఢ ప్రత్యాలీఢ వై శాఖంబును బ్రతిచియతం

బులై యుండు నిట్టి విన్నాణంబు లెఱింగిన ధనుర్ధరుండు త్రిలోకీతిల

కుండగు. నింక ధనుర్ధరాకర్షణ హస్తవిశేషంబులును, దడను కూలం

బులగువిన్నాణంబులు నుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము

160

సీ. కర్తరీహంసముఖంబు లరాళంబు

కటకాముఖం బన గణుతిఁగాంచు,

హస్తముల్ బాణాననాకర్షణంబున

కలరు నిన్నాలుగు వరయ నందుఁ

గర్తరీహంసముఖములు వంశజశార్ఙ్గ
కోదండయుగళానుగుణము లండ్రు,
శార్ఙ్గ మరాళహస్తమున వంశభవంబు
కటకాముఖంబునఁ గడిమి నెఱపు,

తే. నలపతాకాఖ్యహస్తమునందు జుట్ను
వ్రేలి వెలిఁ బెట్టనగు కర్తరీకరంబు
కొలఁది తర్జని మధ్యమాంగుష్ఠనఖర
శిఖరములు గూర్చఁదగు హంసముఖకరంబు.

161

గీ. మహిత తర్జని మధ్యమా మధ్యమమున
బుంఖ మంగుష్ఠ మొరయంగఁ బూనఁదగిన
హస్తమగుఁ కటకాముఖం బదియు వంశ
గుణగుణితవంశధను వనుగుణ సుమ్ము.

162

చ. బొటమన వ్రేలిమీఁది కణుపు బయిఁ జుట్టవ్రేలు వాంచి ప
ట్టుటయె యరాళ హస్తము కడుఁ బెడిదంబగు శార్ఙ్గచాప ము
త్కటరభసంబునం దివియఁగాఁదగు సాధన మిందునారిది
వృట్టకుఁ మూఁడుచందములు చొప్పుడు నిప్పుడ విప్పిచెప్పెదఁ.

163

చ. శర మరివోసి పింజె సుసం బెరువ్రేలు గుణంబు మీఁదుగా
నరుదుగ వాంచి తర్జని శరాధర మూనఁగ బొట్టవ్రేలిపై
పరువము మీఁదుగా గుణముపై నెడమం గుడి మూఁడు దిక్కులం
బరువడి నూననయ్యె నదిపట్టును లోవెలిపట్టు లిద్దరఁ.

164

క. రెండవకణు పంగుష్ఠము
రెండవకణుపుపయిఁ దేజరిల శింజినిపై
నుండును జుట్టన వ్రే ల్లుదఁ
జండతర స్ఫూర్తిగలుగు సరిపట్టునకుఁ.

165

గీ. గుణము పెనువ్రేలి మొదలిటి కణపుమీఁదఁ
 గూడ్చ కతమునఁ గొలఁది కంగుళము వాసి
 పొడవుగల సాయకం బిట్లు దొడఁగవలయు
 పదిల మగు నంగుళిత్ర మిప్పట్టునందు. 166

క. అంగుష్ఠాగ్రంబు ద్వితీ
 యంగుళ మధ్యమున మధ్యమాంగుళ మెడఁగా
 సంగత మగు జుట్టన వ్రే
 లుం గొన గుణ వివలఁ దనరు లోపట్టునకున్. 167

గీ. వసుధ వెలిపట్టు లోపట్టువలె నెసంగుఁ
 గాని యంగుష్ఠనఖరంబు గానుపించు
 నించుకేనియు తనకునై యిది విశేష
 మరయ నకలాంగుళిత్ర యోగ్యములు రెండు. 168

చ ఇట్లు లరాళహస్తమున నేడ్చెట న మ్మరివోసి తీయుచున్
 జుట్టన వ్రేలి కవ్వలన సొంపులు గుల్కెడు నంగుళిత్రయం
 బెట్టల మొప్పు మీఱ నినుమేనియు రాలక యుండునట్లుగాఁ
 ట్టదగున్ శరంబు తెగఁబాపిన గుప్పున విప్పఁగాఁ దగున్. 169

వ. కర్తరీహస్తంబున ధనురాకర్షణం బెట్టిదనిన. 170

గీ. ఖగ మదికి మధ్యమాంగుళాగ్రంబు పింజె
 వలపలిగ నానిలోపల వాంచి గుణము
 మీఁదుగా నంబు తర్జని మెట్టఁ దనరు
 కర్తరీహస్తమునఁ దదాకర్షణంబు. 171

క. సరిపట్టున నంగుష్ఠో
 పరిభాగము సరస గుణముపై తర్జని మో
 మరవాంచి మోషఁగా నగు
 నరయఁ దదాకర్షణంబు హంసముఖమునన్. 172

మ. అనురాగమ్మున నీకు నీగతి సఖండాఖండభావోల్లస
 ధనురాకర్షణ సుప్రశస్తములు హస్తమ్ముల్ నిరూపించితిన్
 విను వా లమ్మరివోయు మూలము ధనుర్వే దానుకూలంబుగా
 వినుపింతున్ జమదగ్నిరామకరుణావిరూపిత బోధంబునన్. 173

వ. బాణగ్రహణహస్తనిరూపణము. 174

గీ. హంసముఖము శిఖర మను హస్తయుగళంబు
 తూణముఖమునుండి బాణ మెడలఁ
 దివియుటకును ధాత్రిఁ దివురు హస్తము లంచ
 నస్త్రుశాస్త్రవిదుల కభిమతంబు. 175

వ. అందు హంసముఖహస్తలక్షణంబు నిరూపితం బయ్యె. శిఖర హస్తం
 బునకు లక్షణంబు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 176

క. అంగుష్ఠం బెడగా నిత
 రాంగుళులన్ వాంచి పట్టి యన్నాల్లిట్పై
 శృంగాకృతిఁ జక్కనఁగా
 నంగుష్ఠము నిలువ శిఖరహస్త మనఁ దగున్. 177

గీ. హంసముఖహస్తమున దొన నమరుచున్న
 కాండ మెడలంగ దివుచుట కలము పట్టు
 గమధికస్ఫూర్తి శిఖరహస్తమున విశిఖ
 మిషుధినెడలంగఁ దివుచుట యీటెపట్టు. 178

మ. కనదూర్ధ్వాధరభావముష్టికలనాకర్షంబులన్ దోషముల్
 గని విన్నాణమునన్ శరాసనము జాగ్రల్లించే వామము
 ష్టిని గీలించి శరంబు లాఘవమునం జే నొయ్యనం బూని శిం
 జని యొక్కించుక లాగి పుంఖ మదుకన్ జెల్వొందు సంధానమున్.

గీ. అదికి గుణముపైఁ బింజకు నవల నివలఁ
 దర్శనీ మధ్యములఁ బట్టు దార్పవలయు

ప్రాపింపగ వలవలిచెయి

లోవలికిం ద్రిప్ప శరము లోలత నడుచుకొ.

186

క. ప్రక్కలు చెక్కులు దృక్కులు

చక్కనగా నిలుచునేని చాపము నడుచుకొ

గ్రక్కున విశిఖిపుడారున

మొక్కలమున మూడు దోపములు ప్రభవించుకొ.

187

గీ. పింజ సోకిన మచ్చు బ్రాపించియుండు

కట్టసోకిన రాపిడి గలిగియుండు

ఘోరపుటలుంగు సోకిన గోతగలుగు

తివిచి వలచెయ్యి లోనికి ద్రిప్పరాదు.

188

వ. మఱియు నీయాకర్షణహస్తచతుష్టయంబునకు సప్తస్థానంబులు గల
వాకర్ణంపుము.

189

మ. బామ లిహ్నా నధరాధరాధరతలంబుకొ దక్షిణశ్రోత్రమూ

లము వక్షం బపనవ్యజత్రుభుజమూలద్వంద్వముకొ మీసముల్

సముదారధితి బాణహస్తనియత స్థానంబు లందుకొ నితాం

తము రాణించు ధనుర్ధరాభిమత మై స్థానత్రయం బిమ్ములకొ

190

క. వలజత్రపు వలవీనుకొ

మలయక చిబుకాధరముల మధ్యంబును రా

జలుచుండు బాణహస్తపు

నిటకడకుకొ ధాత్రి మానసియములచుగుకొ

191

క. ముష్టిత్రితయంబున నొక

ముష్టికొ వంశభవచాపముం దాల్తురు స

దృష్టికొ దక్షిణజత్రుస

మష్టిం గటకాముఖాఖ్య మగు హస్తమునకొ

192

మ. కర్ణాభ్యర్థము సోక గాఢధనురాకర్షంబు గావించుచో
 నిర్ణీతస్థి డక్షిణేక్షణతటిన్ నిల్పి దగున్ నిల్పి త
 త్కర్ణప్రాంగణ మంగుళిత మొజయంగా.చ మ్మరిం బాపినం
 దూర్ణంబై నడచుం శరవ్యమునకుం దూరం బుదారోద్ధతిన్ 193

క. ఆకర్ణాంతంబుగ ధను
 రాకర్షణమునఁ గడంబ మగ్రము వెలిగా
 నాకృష్ట మగుట నగుదూ
 రాకలనంబునకుఁ జూడ్కి యమరుం దిరమై 194

గీ. వామభుజకూర్పరంబున వంపు దీర్చి
 గాఢముష్టి ధనుర్గస్తకం బమర్చి
 దృష్టి కార్ముకముష్టిపై ధృతిని గూర్చి
 రహి నిలుప నొప్పుజుబుకాధరముల నడుచు. 195

క. విను చుబుకాధరమధ్యం
 బున శింజిని నిలుప దీర్ఘములు హ్రస్వములై
 తనరెడు బహువిధ శరములు
 నిలుపందగుఁ బగలు రేలు నెలకొను హాయిన్. 196

వ. పెండియు డక్షిణజత్రుస్థానంబువంశభవ ధనురాకర్షణంబునంబాణ
 హస్తక్షేత్రంబై యుండు కర్ణాభ్యర్థంబును, చిబుకాధరమధ్యం
 బును, శార్ఙ్గకర్షణంబున, బాణహస్తక్షేత్రంబై ప్రవర్తిల్లుచుండు
 పెండియు, నాకర్షణంబున గుణదోషంబు లేర్పరించెద నాకర్ణింపుము.

సీ. పలుమొన లధరంబుపై నూనగా రాదు
 మునుకొని కనుబొమల్ ముడువరాదు
 మెడ వంచుకొని గ్రుడ్లు మిణకరించఁగ రాదు
 దీమసంబున నోరు దెలువ రాదు

హోయలుగా వక్షమ్ము బయలు చూపంగరాదు
గడ్డంబు వెలిగడ నిడ్డంగాదు
నిశ్వాసపవనంబు నిగుడింపఁ గారాదు
చిత్త మొండొకచోటఁ జేర్ప రాదు

గీ. కీళ్ళనరములు బిగువు సోకింపరాదు
వామభుజహర్పరంబును వంపరాదు
నిలిచి తివుచుచు నెడ నెడ నిలుపరాదు
నరుడు బాణాసనాకర్షణమ్ములందు.

198

మ. శరసంధానవిధానతానకములక సంతిల్లు నిద్దోషముల్
పరిభావించి ధనుకళానుకలనాభాస్వస్థినోవృత్తియై
శరసంధానవిమోచనమ్ముల విశేషంబుల్ పిసాళింపుచున్
నరుఁ డానందము నొందుచుండు ధరణీనాథుల్ ప్రశంసింపఁగాన్. 199

వ. ఇట్లు శరసంధానంబునుం ధనురాకర్షణంబునుం బసమించు నింక శరం
బాకర్ణించుచో వామముష్టిపై నాటుచందంబుల నిలుపందగు. నట్టి
నిలుకడలకుం దగిన స్థానంబులును అట్టి స్థానంబుల విలిపినం దనరు
విశేషంబులును వివరించెద నాకర్ణించుము. 200

సీ. అలుగు లస్తకమున కవలఁ జిక్కఁగఁ జాప
మోజ నాకర్ణించు టొకవిధంబు,
ఒకపాలు వెలిని లస్తకములో నలుగు గా
నోజ నాకర్ణించు టొకవిధంబు,
సాబాలు వెలిని లస్తకములో నలుగు గా
నోజ నాకర్ణించు టొకవిధంబు,
శరముఖం బవల లస్తకమంతయును జిక్క
నోజ నాకర్ణించు టొకవిధంబు, ,

గీ. కణకఁ బెనువ్రేలి రెండవ కణపు మీఁద
నొకట నలుఁ గూనగా దిచ్చు టొకవిధంబు

ఆకాశపు లోనుగా నలుం గమరఁ దివిచి
యోలి శరమోచనము సేయు హాకవిధంబు.

(ఎ) 200

సీ. క్రందుకయ్యములందుఁ గడిది వేటలయందుఁ
బ్రథమ ద్వితీయముల్ పరగుచుండు,
ద్వంద్వయుద్ధములంచు దరల కేయుటలందు
బాఁకై తృతీయాలు ప్రబలుచుండు,
దూరపాతములందుఁ దూఁగ నేయుటలందు
మించు తురీయంబు పంచమంబు,
దూరలక్ష్మ్యములందు దూయనేయుటలందు
సముచితంబై షష్ఠమమరియుండు

గీ. తెగువ బాణముల్ బ్రథమ ద్వితీయములను
దక్కఁ దక్కిన నాల్గిటఁ దగదు తెగువ
బాణములు దక్కఁ దక్కిటి బాణసమితి
యాలు దెఱఁగులఁ దెగ వాపనగు నడుండు.

201

వ. విను మియ్యాలు తెఱంగులం దృతీయంబగు విధంబు శరాగ్రంబునకు
లస్తకంబు సాబాలు వెలి నుండుటం జేసి పురఃప్రేరణంబున కను
గుణంబగుట శరంబు సత్వరంబై నడచుం గావున ధనుర్ధరభావజు
ప్టంబై యుండుఁ దురీయపంచమ ప్రకారంబులు పురః ప్రేరణార్హం
బులు గాకుండియు నలుంగు లస్తకంబులోఁ బడంగాండంబు నిండారం
దివియం బడుం గావున దూరాపాతనంబున కనుగుణంబులై యుండు
షష్ఠప్రకారం బంగుష్ఠంబు రెండవ పద్వింబులోనికి నలుంగు దివియం
బడుటం గొండొకనమయంబున, లస్తకాంగుష్ఠంబులకుం ప్రమాదం
బాపాదించుం గాని సరకుఁగొనక యభ్యాసబలంబునం గుశలుడగు
నడుండు దూరస్థంబగు లక్ష్మ్యంబు భేదింపఁ దమకించునెడ నిత్రైఱం
గునం దివిచి తెగవాపంజూచు నీయాలు తెఱంగుల మెఱుంగు లంత
రంగంబునఁ దరంగితంబులుగాఁ బరిగ్రహించి ధనుర్ధరకులావతంసుండ
వగు మన పలికి మఱియు నిట్లనియె.

202

సీ. కడిమి నూర్ధ్వాధరాంగములు కార్ముకమున
 కెఱిగి వక్కాణింప నేమి ఫలము,
 ముప్పిభేదముల నిమ్ముగ శరాసనమధ్య
 మెడపక ధరియింప నేమి ఫలము,
 స్థానప్రతిష్ఠాన తానకంబుల లక్ష్య
 మెడపక నెదిరింప నేమి ఫలము,
 సాయక మదివోసి చాప మాకర్ణాంత
 మెలమి నాకర్ణింప నేమి ఫలము,

గీ. ఆత్మమానసవృత్తితో నాకలించి
 మానసము చూడ్కితో నేకధా సయించి
 కదలఁగానీక చూడ్కి లక్ష్యమున నుంచి
 మొసి విశిఖమ్ము గుఱుతుపై నిలువఁజేసి.

203

సీ. కలశమధ్యగదీపకలికాంకురము లీలఁ
 దలపు నిశ్చలముగా నిలువ వలయు,
 సంతకంతకు సంతరాంతరాశంబున
 నింపు దీప్తింప రాణింపవలయు,
 గజముపై గమకించు కంఠీరవము భాతి
 చాపయష్ట్రిని మేను డాప వలయు,
 సారిది డావలి కంటి చూడ్కి కార్ముకమధ్య
 మము దాల్చు ముప్పిపై మనుషవలయు

గీ. కడిది కుడికంటిచూడ్కి పుంఖమున కలుగు
 నకును లక్ష్యప్రదేశంబునకును సమము
 గాఁగఁ బరిగింపఁగాఁ దగుఁ గౌశలమున
 శరము లరివాపు నెడలందుఁ జాపధరుఁడు.

204

క. సాదులకు నిషాదుల కరి
 భేదులకు మృగాదులకును బెనుపుగ నిలుపం

గాదట్టిచూడ్కి యచలము

భేదిల నేయుటకుఁ దక్క భీషణమూర్తి

205

గీ. మాట లిక వేయు నేటికి మానసంబు

చంచలించినఁ జూడ్కియుఁ జంచలించుఁ

జూడ్కులు చలింప లక్ష్యంబు సొరదు శరము

శరము లక్ష్యంబు సొరదేని జాటు యశము.

206

వ. ఇట్లగుటఁ దడేశధ్యానంబున నిశ్చలమనస్కుండై పూర్వోక్తప్రకారం
బున యధాస్థానంబులఁ జూడ్కులు నిగుడింపుచు దృఢముష్టి సంధా
నలాఘవంబుల శరమోక్షణం బాపాదించి లక్ష్యశుద్ధిం గాంచి శర
దిందుచంద్రికానుందరంబులైన యశశకందళంబులు హరిల్లతాంగు
లకు మేలుముసుంగులై మెఱుంగులు తుఱుంగలింప నుభయకుల
వర్ధనుండవై వర్ధిల్లుము.

207

క శరపుంఖోద్వేజనమును

శరమోక్షణ లక్షణంబు శరమోక్షానం

తరమునఁ జాపోత్సరణం

బరయం దగు మూడు తెఱగు లవి యెట్లనినఁ.

208

శా. ఆకర్ణాంతము కాండముం దివియుచో నర్థాంగుళం బాశుగం

బేకస్ఫూర్తిని లోనికిం దిగిచి లా వెక్కించి యిట్టట్టునుం

బైకిం క్రిందికిఁ దీక పుంఖము బిగింపన్ నిశ్చలంబై రయో

ద్రేకం బొప్పుఁ గదంబకంబు నడచున్ ధీరుల్ ప్రశంసింపఁగాన్.

209

వ. అందొక్క విశేషంబు గలదు.

క. ఎడనెడ నెడమకుఁ గుడికిన్

వెడవెడ నుబికించు నేని శిఖము నడుమన్

దడబడి నుడిబడి బడిబడి

వడిసెడి యెడపడనిబడిమ వడవడ వడచున్

211

చ. అటులు బిగించి పుంఖమున కావలి యీవలియంగుళంబు లొ
క్కట వదలం దగుం జలకగా వదలం గమకింపకున్నచో
బొటమనప్రేల నందముగఁ బొంపెనలారెడు నంగుళిత్రముం
దంబున జాటు మార్పిబలుతాడున వీడి ధనుః కళానిధి. 212

కి. ముష్టిం బ్రథమము తాన స
ముష్టిం జక్కందనంబు మాసక ధనురా
కృష్టిం గాఢోల్లసనము
దృష్టి నిలుకడయు భాగధేయము లనఘా. 213

వ. అట్లు ప్రథమోద్దిష్టంబులగు పుంఖోద్వేజనంబు వివరింపంబడు నింక
ద్వితీయోద్దిష్టంబగు శరమోచనలక్షణంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

క. శరమోక్షణసమయంబున
నురుశక్తిం జాపముష్టి నుబికింపఁ దగున్
బారిబారి నిదుగడ తెక్కులు
తరతరమున నొకటి కొకటి తఱిదఱి నొరయన్. 215

గీ. సంతతాభ్యాసవశమున శస్త్రధరుడు
చాపముష్టియు బాణహస్తంబు నొకటి
నమ్మి నుబికించి యేసె నేనియు శరంబు
దూరతరలక్ష్యముల మీఁదఁ దూఁగు నిజము. 216

వ. తృతీయంబగు చాపోత్సరణంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 217

క. ప్రబలు శరమోక్షణంబున
నుబికించిన చాపముష్టి నొగి జాడింపన్
సబలంబై మార్గణమున్
నిబిడతరస్థిరశరవ్య నిర్మధనమగున్. 218

క. బాణ మరివాపి తోడనె

బాణాననముష్టి ననువుపడ ర్ఘూడింపక

బాణము లక్ష్యంబున వి

న్నాణంబుగఁ దెంపుసేయు నయవినయనిధి

219

వ. విను మిత్రైటంగులు మూఁడునుం ద్విరదరధపదక్రమశరమోక్షణ
లక్షణానుగుణంబులు తురగారోహణంబునం ద్వితీయతృతీయ
కృత్యంబులు గావింప నలవి గాకుండిన సుపాయంబున నిందొక్కటి
యైన నాచరింపఁదగు శరప్రయోగంబుల నిత్రైటంగు లావశ్యకంబులై
యుండు మతీయు నిందుల కనుబంధంబైన విశేషంబు గల దాక
ర్ణింపుము.

220

ఉ. మానితముష్టి కార్మకము మధ్యముఁ బట్టిన నేమి సూచిత

స్థానవిశేష భావములఁ దప్పక నిల్చిన నేమి బాణసం

ధాన మొనర్చి మార్చి విహితంబుగఁ దీసిన నేమి పుంఖమం

దూనినయంగుళుల్ తెగువ నొయ్యన విప్పఁగలేని వానికి

221

క. శరమోక్షణ సమయంబున

వరుసక బెనున్రేలు లాఘవంబున వదలక

గర మర్థి శరవ్యమునకు

నుగుతరగతిఁ గాండ మొయ్య నొయ్యన నడచుక.

222

గీ. కణక సంగుష్ఠ సఖర మాకసముఁ బాడ

రూఢిఁ దర్జనీ సఖరమ్ము రొమ్ము సూడ

నురుక శాఘాతమునకు బిట్టులికి నట్టు

లోలి శరమోచనము సేయు టుచిత మంద్రు.

223

వ. మెండియు నొక్కవిశేషంబు గలదు. శరాభ్యాసంబు సేయు విన్నా
ఱులకుం దక్షిణహస్తాంగుష్ఠసఖరంబు మాంసంబునకుం బాడ వ్రనుపఁ
దగ దట్లుచినక జ్యాఘాతంబున సఖరం బురియు నట్లగుట సమం

బుగా నిడవలయు నింక శరాభ్యాస మాసవాసర తారకాయోగ కరణ
ప్రకరణంబు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 224

మ. మును ముగ్ధ గార్దిక మార్గశిరముగ్ బుష్కంబు మాఘంబు ఛా
ల్లనముగ్ జైత్రము మాఘవంబు రహి కెక్కుగ్ జ్యేష్ఠ మాఘాధముం
ధనురభ్యాసకళాకలాప కలనాధారంబులై ధాత్రి నో
య్యస నిమ్నాసముల న్నవాభ్యాసన యోగ్యం బంజ్ర మాఘంబిలగ్.

శా. హలిగ్రబాతర ధీతికిగ్ హిమజలవ్యాస క్షిచేతోమలం
బై లాహూనక శార్ఙ్గముం దివియ నవ్యాభ్యాసికెన్నగ్ శర
త్పాలేయంబుల నిమ్ము గాదు ప్రధమారంభోత్సవోత్సాహముగ్
వాలాయంబుగ శీతలోష్ణ సదృశవ్యావృత్తి మాఘంబునగ్ 226

సీ. పన్నీదంబున భంగపరచవచ్చినవాని
పన్నీదంబులు దీర్చి భంగపరచు,
కాలత్రయాభ్యాస కలనానుకూలమై
సాహసోత్సాహముల్ సంఘటించు,
కల్పవృక్షము భాతి గామధేనువు రీతిఁ
గామితార్థంబులు గలుగఁ జేయు,
నాడు నాటికిని విన్నాణంబు చులకించు
ప్రతిభావిశేషంబు పాదుకొలుపు,

తే. నోలిఁ దిథివారతారకాయోగకరణ
వివరణస్ఫూర్తి సుముహూర్తవిహితమహిత
మాఘవాసరభాసుర మంత్రతంత్ర-
కలితలలిత ధనుకళా కౌశలంబు. 227

వ. వెండియుఁ బురహర స్కంధ పరశురామ ప్రముఖులగు మహాపురుషు
లిమ్మాఘంబున ధమర్విద్యా ప్రధమరంగోత్సవంబు యథావిధి
గావించి దుష్టనిగ్రహ జాగ్ర జవగ్రహ సమగ్రోద్ద్యోతిత హృద్యా

నవద్య ధనుర్విద్యా సముద్యమంబున మా ద్య జ్ఞంభారిస్తంబేరమ
రమాజనక వీచికావించికల కలహంస హంసరధసతీసతికాముకము
కురబింబానబింబ యశోవిడంబాడంబర నిరంతర పాండుర ప్రసార
ఘనసార పేటికాయిత దశశిశాభ్యంతరులై దిగంత విశ్రాంతిం
బద్ధివిల్లుటం జేసి మాఘం బమోఘం బని ధనుఃకళానియామక
నికరావతంసులగు విద్వాంసులు ప్రశంసితు లింక ధనుశ్శరవ్యాపార
సమసూసమయంబులు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 228

క. కార్తికమాది దొమ్మిది
కీర్తింపఁగ శార్జ్జనిరతికిం దగు నెలలై
వర్తిల్లు వంశభవ మఖి
లర్తు ప్రతిపాద్య మగుచు లాలింపఁబడున్. 229

క. తక్కిన మాసత్రయమున
నక్కజమున శార్జ్జచాప మాకర్షింపన్
జొక్కము గా దలవంశజ
మొక్కటి నకిలర్తువిలసనోచిత మనఘా. 230

గీ. పకలఋతుయోగ్య మయ్యు వంశజశరాన
మంబుదాగమ సమయంబులందు శరము
నడపఁ జాలదు తామున్ను నడపినట్టు
లరసి తగువేళ ధను వ్రాననగు నరుండు. 231

క. నిద్రాసక్తునికైవడి
నుద్రేకము సూప దంబుదోదయముద్రా
ముద్రితమై శార్జ్జం బను
పద్రవమునఁ బూనఁదగదు ప్రాజ్ఞుల కవనిన్. 232

క. మొక్కల మానిన వంశజ
మొక్కిడి పన్నిదము తీర్పు మెనసినకినుకన్

మిక్కిలి సదుపకాయును శర

మక్కట నెఱవేర్చు నంబుడాగమవేశక.

233

మ. చను నాపాదము జ్యేష్ఠమాసమును వైశాఖంబు దూరాభిషా

తనయోగ్యాశుగ సుప్రయోగకలనాధారంబులై చైత్రపా

ల్లనమాఘంబులు నారసంబులకుఁ జెల్లుం దక్కనుం గల్లుబా

ణనీకాయంబులు తొమ్మిదింట నడపక నాణెంబులై వర్తిలుక. 234

వ. మఱియు ధనురభ్యాసప్రథమకరణంబులగు తిథివారతారకాయో

గకరణంబులు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

235

గీ. మాఘశుద్ధపక్షంబున మలయు నాఱు

బహుళమున నాల్గు దిగు లివి పది శరాస

నూతనాభ్యాసములకు సన్నతము లయ్యె

వాని వివరింతు వినుము భావజవిరోధి.

236

గీ. శుద్ధమున ద్వితీయ శుద్ధతృతీయయు

శుద్ధపంచమియును శుద్ధసప్త

మియును శుద్ధదశమి మీఁది త్రయోదశి

యరయ భావుకంబు లైన తినులు.

237

గీ. బహుళమున ద్వితీయ బహుళతృతీయయు

బహుళపంచమియును బహుళసప్త

మియును వరము లనుచు నియమించి రిద్దను

రాగవజ్ఞులైన యస్త్రగురులు.

238

గీ. వారములను మూడు వారము ల్కూర్చుక

ధారణానుగుణములై రహించు

భానువాసరంబు భార్గవవారంబు

గురునివాసరంబు గుణపయోధి.

239

సీ. ధీరసమ్మతమైన తిథిని విల్లుధరించు
 వారికి నసమానవైభవంబు
 ప్రతిహితంబైన వారమున నారంభించు
 వారికి నాయుష్యవర్ధనంబు
 శుభతార నిష్కాసుము భజింప గమకించు
 వారికిఁ గలిదోషవర్జనంబు
 సన్యోగమునఁ గాచ్యుకోద్యమంబు ఘటించు
 వారి కామయవినివారణంబు

తే. నమదు శుభకర కరణంబులందు రంగ
 మంగళస్థానతానకాసంగచంగు
 లగు మగల డెందముల కందమై తనర్పు
 గాఢతరసౌఖ్యలాభంబు గలుగు చుండు.

240

వ. ఇట్లు తిథివారతారకాయోగకరణంబులు ప్రవర్తిల్లు నింక రంగప్రకా
 రంబునుతదనుబంధంబులగు విన్నాణంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

క. ఈ విలువిద్యకు సాధన
 మై విబుధ జనాభినంద్యమై యత్రుపరీ
 యౌవిలసన విహితంబగు
 నావరణము రంగ మనఁగ నవనిం బరగున్.

242

ఉ. రంగముఖానుకూల చతురంగము రాజితరాజరాజసా
 రంగము దర్శనోత్సవతరంగము కాద్యుకవేదసారపా
 రంగము విస్ఫురచ్ఛర కురంగము ధారుణిపై ధనుఃకళా
 రంగము విద్యకుం బ్రధమురంగము రంగు లెసంగ నట్లునా. 243

వ. అట్టి రంగంబునకు నంగంబులై ప్రమాకరణంబును, మదుత్తరణం
 బును, సమీకరణంబును, విరజీకరణంబును, బరిష్కరణంబును
 నాఁ బ్రసిద్ధంబులైన నామంబులం బంచసంస్కారంబులు ప్రవర్తిల్లు

చుండు, నట్టి సంస్కారపంచకంబునకు లక్షణప్రపంచంబు వివరించెద
నాకర్ణింపుము. 244

సీ. దక్షిణపశ్చిమోత్తరపూర్వదిగ్విభా
గములు గూర్చుట ప్రమాకరణ ముండ్రు
అస్థికంటకశిలాహతి దీట ధారుణీ
స్థిరశోధనము దురుత్తరణ ముండ్రు
పల్లముల్ మెఱక లేర్పడసేక చదరంబు
గావించు విధి సమీకరణ ముండ్రు
అడుగుతాఁకున రజం బదరకుండఁగ ధరా
ఘట్టనము విరజీకరణ ముండ్రు

సీ. స్వారపీఠలఁ బచ్చలతోరణములఁ
గూర్చి ముత్యాలనరుల మ్రుగ్గులు ఘటించి
ప్రతిదినము పూజదీపాదిబలివిధాన
కల్పనానల్పవిధి వక్షిరణ ముండ్రు. 245

క. రంగవిధానంబున కీవి
యంగోపాంగంబు లని శరాసనగురుశి
క్షం గల శాసన మిట వీ
నిం గూర్చక మెలఁగనచ్చునే రంగమునకా. 246

సీ. అన వినుచుఁ గార్థుఁడిట్లు నతనితోడ
కలశభవ పంచసంస్కారములు ఘటింప
కున్ననే మేమి దోషంబు లొదవుచుండు
ననఁగ నతనితో నిట్లను నశ్రుగురుఁడు. 247

ఉ. ఆయము లేని గేహము సహాయము లేని చిరప్రవాస మా
దాయములేని బేర ముచితజ్ఞతలేని ప్రధాని యావన
ప్రాయము లేని లేమ రతిభావ మెఱుంగని పల్కు విక్రమో
పాయము లేని రాజు సిరిఁ బాటికి నెక్కునె వత్స ధారుణికా 248

౪. ప్రహరలక్షణాక్రమ

విస్తారంబై దిగంత విశ్రాంతధను
రాష్ట్రప్రమాకరణవిధి
శస్త్రంబై తనదు సకలజనసమ్మతమై.

249

గీ. కంటకాస్థిశిలావశీకలితమైన

ధరణితలమున నడుఁ గూన దరముగామి
గని దురుత్తరణాఖ్యసంస్కార మెలమి
నిర్ణయించిరి కాయకనిగమవిదులు.

250

వ. అదియునుం గాక

251

ఉ. కీకస లోష్ట్ర లేశములఁ గిల్పిషభౌవముఁ గాంచు రంగధా
శ్రీకటకంబు చాన నియతిం గొనరాదు మహాస్ర్రుశస్ర్రుముల్
దీకొని యస్థిలోష్ట్ర వితతిం దెమలించిన రంగ ముజ్జ్వలం
బై కనుపట్టు చానఁ గొనునస్ర్రు మభీష్టఫలప్రదం బగున్.

252

గీ. ఒడ్డగడచైన రంగమధ్యోర్వి ధన్వి

స్థానవంచకమున నడు గూన కనిక
గని సమీకరణాఖ్యసంస్కార మవని
నామతించిరి ధనురాగమార్థవిదులు.

253

గీ. అడుఁ గుతాకన భూరజం బడలి మేన

సోకేనేనియు ధన్వికి సొలపు పుట్టు
గాన విరజీకరణపరిష్కార మవని
నెఱపి రస్ర్రుశస్త్రాగమనిగమవిదులు.

254

క. జగతి నడిప్రసివారక

ఘగుటఁ బరిష్కరణవిధి మహార్థం బనుచున్
నిగదించిరి వరకాయక
నిగమపరిజ్ఞానఘనులు నేర్పుదలిర్చున్.

255

వ. అట్టి ధనుఃకళారంగంబునకుం దగినవిధానం బాకర్ణింపుము. 256

గీ. ఎలమి నిన్నూఱుబారలకొలదిఁ బావ
నావనీస్థలిఁ జతురస్ర మాచరించి
కిరణవరిణతమణిగణఘృణివిచిత్ర
కనకవరణంబు నలుగడఁ గడలుకొలిపి. 257

క. పంకరుహనాథ శంకర
పంకరుహనన కళానుభావోజ్జ్వలమై
పొంకము గులుక యధావిధి
శంకుస్థాపనము సేయుఁ జను మధ్యమునన్. 258

వ. తడనంతరంబు 259

గీ. హరిహరహరణ్యగర్భుల నిభినుతించి
ధరణిఁ బూజించి దిగ్దేవతావతంస
ములకు నంజలిఁ గామించి మొదలిచాప
ధరులచెలువంబు హృదయపద్మమునఁ దలంచి. 260

సీ. వల్మీకతరులతాగుల్మము ల్కాయించి
కుద్దాలముల ధాత్రి గుద్దలించి
కంటకాస్థిశిలాప్రకాండంబు లెడలించి
గరిమతోఁ జదరంబుగా ఘటించి
కోటిశిమ్ముల ధాత్రిఁ గొమరార ఘట్టించి
చెన్నార పన్నీరు చిలుకరించి
ప్రేక్షాలయమ్ములఁ బెలుచు శృంగారించి
సింహాసనములు సజ్జికరించి

గీ. కడిది గొడుగులు పడగ లుగ్రంపుటాల
వట్టములు చామరంబులు వజ్రలఁజేసి
మేలిబంగారు రంగారు మెలపుఁ గొలుపు
కంబములడంబముల మంచకము లమర్చి. 261

క, ద్వారములు నాలుగును బం

గారపు గడపలను వలను గరగింకిల శృం

గారములు గులుకఁ బచ్చల

తోరణములు గూర్చవలయుఁ నొలుతొలుత రహిత్.

262

మ. ప్రకటస్ఫారగభీరసీరపరిఖా ప్రాకారముఁ హైమమం

చక్రముల్ కాంచన చిత్రవప్రవలయాంచిత్రేక్షణాగారముఁ

సకలాశాధిగమాతివి స్తరవిరాజద్దోపురాట్టాలక

ప్రకరంబుల్ సుకరంబులైన ఖరభీరంగం బెసంగుఁ రహిత్. 263

వ. ఇవ్విధంబున నంగప్రత్యంగసంగతంబుగా ఖరభీరంగంబు నిర్మింపఁజేసి
చందనాగరు పరిమళ రులరులంబులగు జలంబులు కలయం జలుక
రించి ముత్తాఫలరంగవల్లికావిన్యాసంబుల భాసమానంబు గావించి
శాంతికబలివిధానహోమంబుల రామణీయకం బా పా దిం చి గంధ
పుష్పాక్షత ధూపదీపాదినం గ్రంథంబులఁ బరిష్కరణంబుఁ గావించి
దేవతాయతనంబులకుం బోలె నసంస్కృత సంపర్కంబు దొరలసీక
జావారికులవలన నహోరాత్రంబును సురక్షితంబుఁ గావించి యథా
సూచిత మాస వాసరాది స్ఫూర్తంబగు సుముహూర్తంబు నిశ్చ
యించి యిష్టదేవతానుస్మరణ పూర్వకంబుగాఁ బర్యంకంబు డిగ్గి
దంతధావనజిహ్వనిర్లేహసంగింహామముఖప్రత్యాశనతైలాభ్యంగోద్వర్తన
గంధామలకసురభిశ జలావగాహంబులఁ బరిశుద్ధుండై ధాతకాశే
యంబులు ధరియించి మణిగణ స్థిత కటక కాంచీ ప్రముఖంబుల
నలంకృతుండై కస్తూరికాంతికింబు లలాటంబున వాటంబు గులుకఁ
గాలాగదుధూపంబులును మాల్యాంగరాగ ధారణలేపనంబులును
లోనుగా సుచితాధివాసనంబుల భాసమానుండై మహోత్సాహంబున.

నీ. కలశౌతజలజాత లతితాతరళితాత

పత్రంబు లొకచాయఁ బరిభవిల్ల

కలనాదముల భేదముల మోదముల నూద

గలవాదకులవాదికలు ఘటిల్ల

పగడంపు జగజంపు నిగరంపు జిగిపెంపు
 లోగి నింపు మేల్కట్టు లుల్లసిల్ల
 పటువీరభటవార చటులారభటి మీఱ
 పటహారవము లోలిఁ బరిఘవిల్ల

గీ. చోళనేపాళపాంచాల గౌళిమాళ
 వాంగవంగ కళింగ కర్ణాట లాట
 పాండ్యకొంకణ యెంకణ ప్రముఖ సుముఖ
 నరవరకుమారకులు గొల్వ నగు వెడలి.

265

సీ. సవయస్కు లుత్సాహసహితై యొకచాయ
 భౌవంజనముగాఁ బలుకరింప
 భూసురాగ్రేసరుల్ భాసురోల్లాసులై
 సమధికస్వస్తి ఘోషము ఘటింప
 వందివైతాళికవ్రాతముల్ కెలకుల
 విజయాంకబిరుదముల్ విస్తరింప
 గణికావతంసముల్ గానమానంబుల
 గరగరికలఁ గుటంగట నడింప

గీ. పణవకాహళతమ్మట పటహశంఖ
 పేణవీణామృదంగాది వివిధవాద్య
 ధీరఘుమఘుమధ్వానంబు దిశిల నిగుడ
 రమణ నరుదేరగా నగు రాజవీధి.

266

ప. పెండియు నాఖండల శుండాశుండాడండసముద్దండతర భుజాగ్రజాగ్ర
 న్మండలాగ్రమహాగ్రధారాధారాశధారాధరధారాసంపాతభీ
 తరిపు వ్రాతచేతస్సరోజాతులగు పదాతుల మొత్తమ్ముల చిత్త
 మ్ములనునెత్తమ్ములుత్సవరసాయత్తమ్ములై క్రొత్తలగు నుత్త
 లమ్ముల సరిహత్తిన కత్తళమ్ముల ఘణఘణతార్కరమ్ములు ధీర
 మ్ములై శ్రవణమ్ములకుం బ్రవణమ్ములుగా రవణించిన నురవణిం

చుచుం బరవాహినీమదకల కలభౌవలగ్న పరివారిత ఘంటికా
నిశ్వాణంబులను బుద్ధిం దలంగక చెలంగెను మాతంగమ్ముల యంగ
మ్ములం గడలుకొను మదనలీల భారాపూరమ్ముల రొంపులగు నిలా
తలంబులం జలిబిలి నలమికోను ప్రత్యగారద్వారస్ఫాతసురచిర తర
మరకత మణిగణకిరణకలా కలాపమ్ములు సురూపమ్ములై చూపట్టినం
బచ్చికలను మచ్చికలను నిచ్చుల విచ్చులవిడి మెచ్చులం గూర్చుచు
బలింప సంభ్రమించు ప్రతిగ్నహ సంవర్ధితసారంగ కిశోరమ్ముల
విహారమ్ములకు లోచనకుముదమ్ములు వికసింప, భర్మ నిర్మిత నిర్మల
హర్షాగ్రమ్ములనుండి యజ్ఞులైత్తి చూచు పురపురంధ్రీతిలక
మ్ముల ముఖమ్ములు సాంద్రతరచంద్రికావికాసమ్ముల కను ప్రాస
మ్ములగు హాసమ్ముల భాసిల్లుచు, నిష్కలంక శశాంక సహస్రశంకా
స్పదమ్ములగుటకుం గనుకనియనేకభావమ్ముల మూర్తీ భవించి
యంతరంగమ్ములం దరంగితమ్ములగు నానందరసంబులం బొంగి
పొరలు వాహినీ పతులును, వాహినీపతుల కనుసన్నలం గ్రన్ననం
గాంచి కాంచన నేత్రమ్ముల శ్రోత్రమ్ములకు మిత్రమ్ములగు వాదిత్ర
మ్ములఁ జిత్రమ్ములు గులుకు పాత్రమ్ముల నలుగెలఁకులం బలుపలుకులఁ
గొలకొలమను కలకలం బాపాదించు పామరనరవ్యూహంబుల మోహ
రమ్మున నోహరిసాహరి నెడనెడ నెడఁగలుగం జడియువేత్రపాఁబులును,
వేత్రపాఁబుల ధిక్కారంబులకుం గక్కసంబుల వెక్కసం బందుచు,
నొక్కటం ద్రొక్కటపడి మక్కువకాండ దిక్కుమొగమ్ములుగా
సుక్కినంగ్రక్కుననక్తునం గదియించినంజొక్కు చక్కెరబొమ్మలును,
చక్కెరబొమ్మల విహారమ్ములకు నిమ్మగుప్రతిభవనపావనవనవాటి
కాంతరశాంతతాంత లతాంతకాండ కుటజోటజ మరువక కురువక
మల్లికావల్లికా సమంజస నికుంజ పంజర పరివృత పరిసర సరోవర
వరాంభస్సంజాత కంజాత మంజుల కింజల్కపుంజ రంజిత పింజర రజో
ప్రజంబులఁ గడారంబులగు సమీరకిశోరంబుల విహారమ్ములఁ జంచ
లమ్ములగు నూతనప్రోతనికేతన కేతన పటాంచలంబుల యనుకూల
ప్రేరణమ్ములకుం గారణమ్ములగు సమీకరణమ్ములఁ గుశలసూచ

కమ్మలకుం బ్రహ్మించును వేదానువాదమ్ముల మోదమ్ములు
 గూర్చు సాంగవేదులును సాంగవేదుల కుఱుంగటి కిసలయసేవంతికా
 లవలీ కువలయారవింద నానావిధ కుసుమ విసరంబులును, వివిధ
 వర్ణంబులగు హరిద్రాది భద్రచూర్ణంబులును, బొంకంబులగు
 సాంకవ కర్పూరకర్పూర కుంకుమాది సురభిశ భవ్యద్రవ్య దివ్యాహ్లా
 చందనపంకంబులును, నూతనంబులగు వజ్రనైఝార్యాది రత్నంబు
 లును, శ్రీలంబులగు కాంచనదుకూలంబులును, బరిమళోదారంబు
 లగు జలపూరంబులును, లోనుగాఁ బ్రశస్తవస్తు సంఘాతంబులకుం
 బాత్రమ్ములగు కనకపాత్రమ్ములు కరతలంబుల నమర్చికొని, మాంగ
 ల్యగానంబుల వీనులకు విసోదంబులు గూర్చు భూసురపక్షిలాక్షీ
 నికరంబులకుం దరశీకిరణప్రసారంబులు సోకసిక శరచ్చంద్ర చంద్రి
 కాభంబులగు నుల్లాభంబులం బట్టిన పరిచారక నివహంబులును, బరి
 చారకనివహంబులకుం బురస్కరులై సమవయస్కులగు రాజనందను
 లిరుగెలంకులం గొలువ నగ్రభాగంబున మాల్యాలబరాభరణ
 భూషితుండును, శిరస్త్రాణ తనుత్రాణతలత్రాణ కలితుండునునై
 కనత్తనకమణిగణ కలాకలాపంబులగు శరచాపంబులు ధరియించి,
 మదకలశుంజాలంబు లీల మందయానంబునఁ ధనురాచార్యుండు నడు
 వ నుడంచితోత్సాహంబునం బొడలుచు, నఖండితాఖండల నైభవం
 బున ఖరళికారంగద్వారంబుఁ జేరంజని, పరిఖాపరివారిత తప్తకార్త
 స్వర భాస్వర వరణంబును, మరకతమణిఖచితమంచక క్రేణీ
 సముదంచితంబును, లంబమాన ముక్తాఫల మంజరీ సమంజసోల్లాభ
 శోభితంబును, తరుణారుణ కిసలయతోరణ స్ఫూరితచతుర్ద్వారంబును
 నిరంతరాలేపిత ఘనసార చందనాగరు పరిమళ ఘుమఘుమితంబు
 నునై, విలసిల్లుచు సవాశివస్థేయంబు లీల సర్వమంగళాభిరామంబై,
 రామవిజయంబు లీల సుమిత్రానందనాశ్రయంబై, సరోవరంబు లీలఁ
 బద్ధరాగోపశోభిత భువనంబై, శింశుమారంబు లీల సూర్యావరణీ
 యంబై, యలకానగరంబు లీల రాజరాజాభిరక్షితంబై, మెఱుం
 గులు తుఱుంగలించు రంగమధ్యంబుఁ బ్రవేశించి వేదవేదాంగాది

హృద్యానవద్య విద్యానుద్యోతిత ప్రశంసులగు విద్యాంసులును,
 గావ్యనాటకాలంకారధోరణీ పరిణతానల్పకల్పనానుభవులగు మహా
 కవులును, భాసురేతిహాసోపన్యాస వ్యాసోద్భాసిత వాణీ శ్రేణీకులగు
 పౌరాణికలును, నిరతిశయరాజ్యలక్ష్మీ సమాగమ కళానుబంధులగు
 బంధులును, ధీమంతులగు సామంతులును సంధి విగ్రహ యానాసన
 దైవ్యధీభావ సమాశ్రయశాభిధాన షడ్గుణ యథాను సంధాన పరికర
 షరతంత్రులగు మంత్రులును, ఘననయదేశీయ భేదాపాదిత హృద
 యంగమ సంగీతగోష్ఠీ విధాయకులగు గాయకులును, నానావిధ
 జాతీయకథానూచకులగు పరియాచకులును, శ్రోత్రపుటైకపాత్ర
 కథాస్పందులగు వండులును, సముచితాస్త్రరణంబులం బరివేష్టింప
 చగ్రభాగంబున మణిశిచిత కాంచనశీతంబున నాచార్య నాసీనుం
 గావించి తానును బవిత్రాస్త్రరణంబునం బ్రాజ్ఞుఖంబుగా నాసీ
 నుండై కల్పేత్త మంత్రతంత్ర ప్రయోగకలనా సమాహితులగు
 పురోహితు లిరుగెలంకులం గలసి పూజోపకరణంబులగు చందన
 కుసుమతాంబూలాది భవ్యద్రవ్యంబు లుచితప్రదేశంబుల నమర్చి,
 పత్రాస్త్రరణంబున శరశరాసనంబు లునిచి వినాయక ప్రార్థనా
 పూర్వకంబుగాఁ బుణ్యాహవాచనంబు నలుప దానును సమాహితి
 మనస్కుండై మఱియ ను.

267

ఉ. వాసపుఁ డాదిగా ఖచరవర్గ మనర్గశభక్తి నిన్నుఁ గై
 సేసి నిరంతరాయమునఁ జేకొనుచుండుదు రీప్సితార్థముల్
 దోసిలియొగ్గి నిజ బ్రయముతోఁ దలతున్ గొలుతున్ ధనుకళా
 భ్యాస మంతరాయముగఁ బాటిలఁ జేయఁగదే గణాగ్రణి.

268

గీ. అని వినాయకుఁ బ్రార్థించి యప్పదిశల
 నమరు నింద్రాగ్ని యమ నైర్వ తాభిరాజ
 పవన యక్షరాట్కలానపతుల నామ
 తించి కల్పేత్తవిధులఁ బూజించి మఱియు,

269

సీ, ప్రతిభానుభావ మేర్పటచుమీ సురరాజ
 భవ్యముల్ గూర్చుమీ హవ్యవాహ,
 ధర్మానుకూలచింతన లిమ్ము సమవర్తి
 యవయోగములఁ బాపు యాతుధాన,
 యొడల మహోత్సాహ మునుపు మంబుధిరాజ
 కౌశలం బొసఁగుమీ గంధవాహ,
 నవనవోల్లాసంబు ననుచు మీ నరవాహ
 వాంఛితార్థము లిమ్ము వామదేవ,

తే. వకుళవంజుళ లవలీ లవంగ లుంగ
 కనకకల్పార కరవీర కమల కుముద
 ముఖనిఖిలనూన సంతాన ముద్రితో ప
 హారము ఘటించి మీకు జోహారు చేతు.

270

వ. అని యష్టదిక్పాలకల నారాధించి కలొప్పీక్షప్రకారంబున ఈమ
 గుండంబుఁ గావించి యందు పీఠిఁజేత్రం బ్రజ్వలిల్లం జేసి యథా
 విధి ధనుర్వ్యాగంబు గావించి, యగ్నివ్రదక్షిణంబును బలివిధానం
 బులు నిర్వర్తించి వ్రదక్షిణజ్వాలాకలాపంబుల వెలుంగున నగ్ని
 భర్తారకన కభిముఖంబుగా నిలిచి నిటలతట ఘటితాంజలి పుటుండై
 మిట్లని వినుతింపం దగు.

271

సీ, నీ సఖ్యమునఁ గదా నీరజబంధుండు
 శిశిరావరోధంబుఁ జెందకుండు,
 నీముఖంబునఁ గదా నిర్జరావళలకుఁ
 జన్నంపు టామెతల్ సంభవించు,
 నీకొసంగును గదా నీహారకిరణంబు
 మునుమున్ను నిజకళా మోదకంబు.
 నీతేజమునఁ గదా నిఖిలలోకంబుల
 కాహరపరిపాక మనుగమించు,

గీ. పావనాకార సంశ్రితభయ విదూర
హరనిటలచతురుపగేహ హవ్యవాహ
విఘ్నము లడంప విలువిద్య విస్తరింప
వరదుడవు నీవు నీకును వందనంబు.

272

వ. అని యగ్నిభట్టారకు నారాధించి తత్ప్రసాదంబునఁ గృతార్థుడై
యర్ఘ్యపాద్యాది షోడశోపచారంబుల ధాత్రీ దేవిం బూజించి కరం
బులు మొగించి.

273

ఉ. అమృతపోనుభావనిధి వమ్మ సమస్తము దాల్చు పేటి పీ
వమ్మ జగంబుల మృదుతు వమ్మ రమాదులు నీదుసాటి రా
రమ్మ రథాంగపాణి సతి వమ్మ మనంబున నీకు మ్రొక్కినా
నన్ను దయోదయాంబునిధి వమ్మ పదాహతి నోర్చు ధారుణీ.

274

వ. అని ధరిత్రీం బ్రాధించి శరశరాసనావయవంబుల నిష్టదేవతా వాహ
నంబు గావించి.

275

సీ, విరివిగా విరిసిన విరజాజి పువలతో
నెఱిదీర నెఱయు గన్నెరులతోడఁ
జెంగావిరంగై న క్రొంగల్వ విరులతో
సాగంధ్య మెనగు గొజ్జఁగులతోడ,
ఘుమ్మన నెత్తావిఁ గ్రమ్ము గేదఁగులతో
బరువంపుసిరుల తామరలతోడఁ,
బొలుపు సంపాదించు పున్నాగములతోడఁ
బ్రీయములౌ బొడ్డుమల్లియలతోడ,

గీ. కలితమృగమద కర్పూర గంధసార
కుంకు మాగరు కర్పూర సాంకవాది
సురభిశాలేపములతోడ సాబగు మీఱ
శరశరాసనపూజలు సలుప వలయు.

276

వ. ఇవ్విధంబునఁ బూజించి మఱియును.

277

సీ. వామశృంగం బల వామదేవుండును
 డక్షిణశృంగంబు తమ్మిచూలి,
 గొటిమలు గుహుండును గొమలు హేరంబుండు
 వక్షస్థలంబు జైవాత్మకుండు,
 లక్ష్మీవినోదుండు లస్తకస్థానంబు
 పృష్ఠంబు పద్మినీప్రియతముండు,
 మార్వీలలామంబు గీర్వాణనాథుండు
 కుండలిశ్రేష్ఠుండు గొనయములను,

గీ. చక్రహస్తుండు సతతము శరముఖంబు
 మహిమ నీశుండు సాయకమధ్యమంబు
 పుష్కరభవుండు మార్గణపుంఖ మెలమి
 సదమల ప్రౌఢిఁ గాచుచుండుదురు గాత.

278

వ. అని యివ్వీధంబున శరశరాసనంబులకు సంగర్తుకులు గావించి, 279

సీ. పాదద్వయము తీర్థపాదుండు రక్షించుఁ
 బ్రపదముల్ పాలించు భవహరుండు,
 గుల్ఫముల్ గాచు రక్షోవిభేదనశాలి
 జానుజంఘుల నేలు సర్వమయుండు,
 నూరుపుల్ గాచు వందారు మందారుండు
 గుహ్యంబు గాచు సద్గుణపయోధి,
 జఘనంబు రక్షించు జగదేకనాథుండు
 నాభి నేలును నిత్యశోభనుండు,
 శ్రోణిద్వయం బేలు సురుచిరాకారుండు,
 మధ్య మేలు తమోవిమర్దనుండు,
 జతరంబుఁ బాలించు సర్వాంతరాత్ముండు
 వక్ష మేలును భక్తవత్సలుండు,
 స్కంధముల్ రక్షించుఁ గరుణాలవాలుండు
 జత్రువుల్ గాచును శత్రుహరుండు,

బాహువుల్ ప్రోచు గోపాలక శ్రేష్ఠుండు
 కూర్చరంబులు గాచుఁ గుశలదాయి,
 మణిబంధముల నేలు మణిమయాభరణుండు
 కరతలంబులఁ గాచు ఖరవిరోధి,
 గళము సురక్షించు గంభీరవాహుండు
 చుబుకంబుఁ గాచు యశోధనుండు,
 గండయుగ్మము బ్రోచుఁ గల్యాణశీలుండు
 శ్రుతులఁ బాలించు విశ్రుతయశుండు,
 ఘూణ మేలు బహుప్రకారభేదశాలి
 నయనముల్ గాచు దుర్నయవిదారి,
 భూయుగ్మ మేలు సంపూర్ణ తేజోనిధి
 ఫాలస్థలముఁ గాచుఁ బావనుండు,
 మూర్ధంబు పాలించు మునిమనస్సదనుండు
 పృష్ఠభాగము నేలుఁ బృథుబలుండు

౧. అగ్రభాగముఁ గాచు సర్వాగ్రగణ్యుఁ
 డభయపార్శ్వంబులను బ్రోచు నూర్జితుండు
 ప్రోచుబహిరంతరము లాదిపూరుషుండు
 మదిని శాయక నిలుచును మాధవుండు,

280

౨. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబులు పఠింపుచు మంత్రకవచంబున నవ
 యవంబులు సురక్షితంబులు గావించి యథావిధిగా ధనురాచార్యుం
 బూజించి పంజ్రెండు మూడులు ప్రణామం బాచరించి యానతపూర్వ
 కాయంబుగాఁ దస్మిన్నిధి భయవినయంబులు రెట్టింప నిలిచి యిట్లని
 ప్రార్థింపం దగు.

281

౩. ఏవిద్యపెంపున నీశానదేవుండు
 త్రిపుర సంహారంబు ధృతి ఘటించె,
 నేనేర్చుపెంపున సేనాధినాథుండు
 శూరపద్మాదుల బీర మణించె,

నేకశాపరిణతి నెసగ భార్గవరాము
 డరిలోకభీకరుండై చెలంగె,
 నేకశలంబునఁ గాకుత్స్థతిలకుండు
 దశముఖామలఁ ద్రుంచి ధరిశి నేలె,

తే. నట్టి విలువిద్య నయమున నభ్యసింపఁ
 గోఁ మి మ్మాశ్రయించితఁ గూర్చి పేర్చి
 ననుఁ గృతార్థువఁ గావించి కనుము కీర్తి
 యదినికరభేది ధనురాగమార్థవేది. 283

వ. అని వినుతించి సమీపాతమనస్కుండై నిలువం దగు నట్లు కరం
 బులు సాచి వినయావనతవదనుండై ప్రార్థించు శిష్యునకు నాచా
 ద్యుండు శరశరాసనంబు లొసంగుటకుం దగిన విన్నాణంబు గల
 దాకర్ణింపుము. 283

క. బాణాసన తిలకంబును
 బాణత్రితయంబు సవ్యపాణి నొసఁగి వి
 న్నాణంబు మీఱ దక్షిణ
 పాణి నటయ దాస మిచ్చి భావం బలకా. 284

సీ. శ్రీరస్తు రాజ్యలక్ష్మీసమూర్జితధామ
 సౌభాగ్య మస్తు సజ్జనలలామ,
 ఆరోగ్య మస్తు గంభీరభావవికాస
 విజయోస్తు విజయకా యజ విలాస
 కీర్తి రస్తు బుధప్రకీర్తితామలశీల
 శుభమస్తు శత్రుతేజోవిఫాల.
 అష్టపుత్రావాప్తి రస్తు దైర్యవిధాన
 దీర్ఘాయు రస్తు సుస్థిరనిధాన,

గీ. అని యిటుల మాగధులగాన మనుదినంబు

వీనులకు సోకగాఁ దగు విభవ మంది

మను కుమారాగ్రణీ ధనుర్మహిమఁ దెలిసి

యనుచు నాశీర్వదింపఁగా నగు గురుండు.

285

వ. అని యివ్విధంబున నాశీర్వదించి యిచ్చు ధనుర్బాణంబులు కరయు
 గళంబున నంగీకరించి కృతార్థుండై క్రమ్మఱ నొక్క ప్రణామం
 బాచరించి యనఘంబులగు మణికనకపట్టాంబరంబు లర్పించి,
 యాచార్యుం బరితృప్తుం గావించి గోభూషారణ్యప్రముఖ వాంఛిత
 మహార్హవస్తు ప్రదానంబుల ధాత్రీసురులం దనిపి, వారలవలన
 దీవనలం బడసి బంధు మిత్ర పెరివారసహితంబుగా నానాపదార్థ
 సంపన్నంబులైన యన్నంబులు గుడిచి చందన కుసుమాంగరాగం
 బుల నలంకృతుండై మహోత్సవంబున నయ్యహోరాత్రంబునం
 బ్రాద్దుపుచ్చుచు వినోదింపందగు నిట్టిది ప్రథమారంభంబు మఱియు
 నుంగల విశేషంబు లాకర్ణింపు మని యాచార్యుం డట్లునునకుం
 జెప్పునట్లు రామహర్షణి శౌనకాదులకుం జెప్పె నని వైశంపాయ
 నుండు జనమేజయులకుం జెప్పటయు నవ్విభుండు ప్రమోదంబునఁ
 బొదలుచుం దరువాతి చరితంబు వినవలతుఁ జెప్పు మనుటయు. 286

మ. వరదోపాటవిభంగ భంగభవదీవ్యద్దివ్య కల్లోలినీ

శరజత్కిరతరంగ రంగదలికానక్తాలకశ్రీవిభా

స్వరసోమాంబుదనంగ సంగరకళా నజ్జీభవత్కౌశికా

ధ్వరనానాగమగాంగ గాంగ పులినోద్యతాపసేంద్రాకృతీ.

287

భుజం. ఇలాకన్యకాచూఢ పేలాభిరామా

బలారాతిజిత్సర్వ భామాతిభీమా

కళానాయకస్మేర కల్యాణ సీమా

కులఘ్నోధరశేమ కోదండరామా.

288

గద్య. ఇది శ్రీమత్కౌసల్యానందనకరుణాకటాక్షవీక్షణపరంపరాసాదిత
 కవితావిచిత్ర, సుకవిజనానుగ్రహపాత్ర, మైత్రేయసగోత్ర, నృసింహ
 గురుపుత్ర కృష్ణమాచార్య ప్రణీతంబైన ధనుర్విద్యావిలాసంబను
 లక్షణగ్రంథంబునందు ధనుర్బాణగోపనార్హనిచోళనిషంగ రచనా
 ప్రవచనంబును, మూర్ఖవిధానకథనంబును సంగుళిత్రాణ ప్రకీర్తనం
 బును, జ్యోరోపణప్రకరణంబును, ధనుర్బాణధర్మభాగవిని భాగం
 బును, ముష్టి ప్రకరణంబును, స్థానోపసంఖ్యాసంబును, శరగ్రహణో
 పాయ ప్రతిపాదనంబును, సంధానక్రమ వివరణంబును, నాక్షరణహస్త
 ప్రస్తావనంబును, బాణహస్తక్షేత్ర నిరూపణంబును, దృష్టిలక్షణా స్వీక్ష
 ãణంబును, ధనురాక్షరణ కౌశలోపన్యాసంబును, పుంఖోద్వేజన విభ
 జనంబును, జాపముష్టి ప్రేరణవివరణంబును, శరమోచన ప్రకారప్రవ
 చనంబును, జాపోత్సరణ లక్షణవినిభాగంబును శరాభ్యాసోచితమా
 సోపన్యాసంబును, శరవ్యాపారయోగ్యతిథివారతారకాయోగకరణ
 విస్తర ప్రస్తావనంబును, ఘరళికారంగ ప్రసంగంబును, రంగప్రవేశ
 లక్షణ నిర్దేశంబును, ధనుశ్శరపూజాయోజనంబును. గురుప్రణామ
 స్థేమంబును, శరశరాసనగ్రహణ పౌర్వాపర్యపర్యాలోచనంబు లోను
 గాఢలుగు విశేషంబులం దనదుద్వితీయాశ్వాసము.

ధనుర్విద్యావిలాసము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీరవికుల కలశాంబుధి
పూరణహిమధామ నిఖిలభవనస్థేమా
ధారశ్రుతిసుఖనామా!
నీరధరశ్యామ! యీవనీ రఘురామా! 1

వ. అవధరింపు మట్లు రామహర్షణి శౌనకాదులకుం జెప్పినట్లు జనమేజ
యునకు నైశంపాయనుం డిట్లనియె. 2

ఉ. ఆమలునాఁటి వేకువ హితానుమతిం జలకంబు లాడి ధౌ
తామలచేలగంధ కుసుమాభరణాంచితుడై శిరస్త్రమున్
మైమరు నంగుళిత్రము సమస్థితి రాజిలగా ధనుర్గురు
గ్రామణి మున్నుగా ఖరళికావరణంబునఁ జేరి ధీరుడై 3

శా. విద్యద్యవ్యవకు నాదిదేవుని మనోవిధిన్ బ్రశంసింపుచున్
విష్వక్సేను వినాయకుం డలఁచి పృథ్వీదేవి కానముడై
యిష్వాసమ్మున కంగరక్ష లిడి తా నేకాగ్రభావంబుతో
దుష్పాపప్రతిరోధి నస్త్రుగురుఁ జేతుల్ మోడ్చిభావింపుచున్ 4

క. గోదండపృష్ఠభాగము
హిందరయగ తద్గుణంబు మేదినిఁజూడన్
బ్రోదిన్ వర్తులముష్టిని
గోదండము పూనఁగాఁదగున్ సమపదుడై. 5

వ. ఇట్లు సమపదస్థానకంబున నిలిచి పూర్వాధఃకృత పృష్ఠమాంబ్యకంబుగాఁ
జాపంబు వర్తులముష్టిం దాల్చి మఱియును 6

నీ. అవల సరాశాఖ్య మైనహస్తంబుచే
 బ్రోదిమై శింజని పూనవలయు
 నట్లుశింజనిఁబూనియాదట వైష్ణవ
 ఘానకంబున బిట్టు దనరవలయు
 చాపశృంగము సవ్యజానువర్వగముగా
 సవ్యాంఘ్రి మును జంగసాచవలయు
 నట్లుప్రత్యాల్లిథ మమర నాకుంచిత
 ప్రేరితంబుల నేర్పు బెనుపవలయు

గీ. సమధికాకుంచితప్రేరితములయందు
 హ్రస్వుఁడును దీర్ఘుఁ డగుచు సవ్యాంఘ్రిజంఘ
 మీఁదఁగూర్చుండి లేచుచుఁ బ్రోదిమీఁ
 ధీదుఁడై విల్లు మెల్లనఁ దివియవలయు.

7

క. అలుకని శార్ఙ్గం బనుచును
 జలకనగా మూర్ధ్వి తివియఁ చాడక ఘనుఁడై
 బలుశార్ఙ్గము దివిచినగతి
 బలిమిం దివియఁ దగు బాహుబల మధికముగన్.

8

క. ఈరీతి విల్లు దివియుచు
 నారం జిబుకాధరములన డుచును బదిలుం
 ఁడై రహి వలకనుఁగొలికి
 వారక నిలుపంగ వలయు వలచెవిమోలన్.

9

క. ఆకుంచితమున హ్రస్వుఁడు
 దీక్షాని ప్రేరితమునందు దీర్ఘుఁ డగుచున్
 జేక్షాని వెనుక న్ముంగల
 నాకర్షణవేళఁ బదిలుఁడై వీఁగఁదగున్.

10

క. శర మరివోసినకై వడి
 స్థిరతరగతి మూర్ధ్వి దిగిచి తెగవాపి పొరిం

బొరి నర్థమండలంబున

మరలి సమస్థానకమున మలయ్ వలయున్.

11

ప. ఇవిధబునఁ బ్రత్యాలీఢస్థానకంబున సంస్థితుండై ద్విత్రిచతుఃపంచ
విత్ స్తి ప్రమాణంబుల జంగసాచి తత్తదనుకూలంబులగు పూర్వోక్త
లక్షణంబుల నుపలక్షితుండై డాపలముష్టి దృష్టి నెలకొనం జేయుచు
చుబుకాధరమధ్యంబునను దక్షిణలోచనాపాంగ ప్రదేశంబునను
దక్షిణకర్ణాభ్యర్థంబునను మార్చిని నిలుపుచు నెడనెడంబుంభోద్వే
జనశరమోచనంబు లాచరించుకరణిం గుణంబువదలి సింహగర్జనంబు
సేయుచు నర్థమండలంబున సమస్థానకంబునకు వచ్చి ధనురాలింగ
సంబు సేయుచుం గ్రమ్ముట మార్చి తీవియం దగు.

12

క. ఈ చెప్పినచందంబుల

వాచాలుం డగుచుఁ బెక్కు వరుసల దివియన్

జూచిన చాపము బరువై

నూచితగతి గాత్రమునకు సొలపు ఘటిల్లున్.

13

ఉ. అంతట మాని సారతమై బెడిదంబగు గ్రోణముష్టిచేఁ

గొంత పరిశ్రమంబు గని కొండొక సాముల నారితేరి య

త్రాంతము నీట్లు శస్త్రగురుసన్నిధి రంగమునన్ విసీతుండై

యెంతయు సావధానమతి నేడైట నభ్యసనంబు సేయుచున్.

14

వ. వెండియుఁ జతురస్రదీర్ఘచతురస్రంబులగు ముష్టివిశేషంబుల ధను
ర్గ్రహణ ప్రకారంబులును, కటకాముఖ కర్తరీహంసముఖ నామకం
బులగు హస్తంబుల గుణాకర్షణ ప్రకారంబులును, యథావిధి నభ్య
సింపుచుఁ దక్కుంగల్లు నాలీఢసమవైశాఖమండల స్థాన చతుష్టయం
బునం బేర్వేట నాకుంచితప్రేరితప్రముఖంబులగు విశేషంబుల నభ్యా
సంబు సలుపందగు మఱియును.

15

సీ. పరగఁ బ్రత్యాశీఢపదభావము లభించి
 యాశీఢపదభావ మందవలయు,
 నాశీఢపాదవిన్యాసంబు భావించి
 సమపదాభ్యాసంబు సలుపవలయు,
 సమపదాభ్యాసంబు సలిపి విన్నాణియై
 నై శాఖమున బిట్టు వఱువలయు,
 నై శాఖమున మహాకౌశలం బొర్జించి
 మండలావస్థితి నుండవలయు

గీ. మండలస్థానకంబున గండు మిగిలి
 తత్ప్రతిష్ఠానములఁ బెంపు దనరవలయు
 తత్ప్రతిష్ఠానములఁ బెంపు దనరునేని
 చిత్రగతుల నభ్యాసంబు సేయవలయు.

16

వ. ఇట్లు స్థానప్రతిష్ఠానంబుల మెఱుంగు మెఱచినకై వడి మెలంగుచు,
 చరణానుజంఘనోరు వక్షో గళనయనభ్రూలలాటకరితల మణిబంధ
 కూర్పర ప్రముఖంబులగునంగకంబుల దృష్టిముష్టి సంధానస్థానా
 కర్షణకుంచితప్రేరితపుంఖోద్వేజన శరమోచన ముష్టిప్రేరణసింహ
 గర్జన కాష్ఠే తురణాద్ధమండల సమస్థానక ధనురాలింగన ప్రము
 ఖంబులగు పిశంబులం దగిన విన్నానంబుల యథోక్తప్రకారంబున
 నలవరించుచు, నెడనెడ నాచార్యుండు బోధించు దృష్టి ముష్టిసంధాన
 స్థాన కౌశలంబులు మఱవక యేకాగ్రచిత్తుండై కొన్నివాసరంబు
 లభ్యాసంబు సలిపి వెండియు.

17

క. నాలుగు జేనల కొలఁది
 హాలి నెలవంకలీల నమఱిచి కడ్యం
 బాలో నలుకనగా నిను
 మోలి నిండార నునిచి యుత్సాహమునక,

18

క. ఆకుడ్యమ్మున లక్ష్మ్యము

సైకమ్మున జేనకొలఁదిఁ జతురస్రముగాఁ

బ్రాకటగతి నమఁచి విలు

గైకొని గురువునకు మ్రొక్కి కౌశల మెనగన్.

19

శా. ప్రౌఢిక్ దూ పరివోసి లక్ష్యమున దృక్పాతంబు గావించుచున్

హృథిక్ గాత్రము వింటిమోలఁ గలికాచూపంబునం గ్రుచ్చుచున్

గాఢాకర్షణ మాచరించి కుసుమాకారంబున ని్వక్రమా

గూఢంబై మయి విస్తరిల్ల శరముల్ గూర్పందగున్ లక్ష్మ్యమున్. 20

వ. ఇవిధంబున సమపదస్థానకంబున నిలుచుటయు నూర్ధ్వధఃకృత
పుష్ట మూర్ధ్వికంబుగాఁ జూపంబు వద్దులముష్టిం దాల్చుటయు శరం
బరి నమర్చుటయుఁ గార్యకౌఠశ్యంగంబు వామోదపర్యాగం
బుగా వామచరణంబు సాచి ప్రత్యాలీఢంబున నిలుచుటయుఁ దోడనే
వామముష్టి సాచి గాఢాకర్షణంబు గావించుటయుఁ బుంఖోద్వేజన
శరమోచనముష్టిప్రేరణసింహగర్జనార్థమండలసమస్థానకధనురాలింగ
నంబులు లోనుగా నభ్యాసక్రమంబున నాచార్యుండు బోధించిన
కరణి నిరంతరంబు శరంబుల లక్ష్మ్యంబున నడపుచు. 21

సీ. తొలుదొల్ల నొకవింటికొలఁదిలక్ష్మ్యంబున

కెదిరించి సాయకం జేయవలయు

నొకవింటికొలఁది తప్పక తాఁక నేనియు

రెండువిండ్లకొలంది నుండవలయు

రెండువిండ్లకొలంది కాండంబు నడచిన

మూఁడువిండ్లకొలంది మొనయవలయు

లక్ష్మ్యంబు మూఁడువిండ్లకొలంది నందిన

నాల్గువిండ్లకొలంది నడవవలయు

గీ. విక్రమంబున నొక్కొక్కవింటికొలది

విస్తరింపుచు నిరువది విండ్లమీఁద

నొక్కవింటికొలందిని మొక్కలమున
నిలిచి గుఱిమీఁద విశిఖమ్ము నినువలయు.

22

క. ఒప్పుగ బాణ త్రితయము
తప్పక లక్ష్యంబునడుచు దపులఁగ నేయక
జొప్పుడు ధీరుఁడు ధాదుణి
మెప్పులు గను విల్లుదాల్చు మేటిమగలలోన్.

23

క. వెంబడి వెంబడి బలువా
లంబులు మూఁ జేకముప్పై లక్ష్యము సార నే
యం బరగిన పిచ్చుట వివి
ధంబు లగుశరమ్ము లేయఁ దగు లక్ష్యముపై.

24

క. నానావిధవిశిఖంబులు
పూనిశరవ్యంబుమీఁదఁ బొడిఁబొడి నేయం
బూనుచుఁ బ్రతివాసరమును
మానక కడిమిఁ బరిశ్రమము నేయఁదగున్.

25

క. అంతడడవు రంగస్థలి
సంతతము పరిశ్రమంబు సలిపెడునతఁ డ
శ్రాంతం బాయుష్యంబు ని
తాంతస్థితి వృద్ధి నొందఁ దరచు ధర్మిన్.

26

ప. ఇవ్విధంబునం బరిశ్రమంబు గావింపుచు,

27

గీ. అవల నైదునూఱు లైసను నన్నూట
యలువదై నశరము లనుదినంబు
నేయుచుండవలయు నెడపక కడపట
శతశరంబులై సఁ జాపధరుఁడు.

28

క. ఈరీతి నభ్యసింపుచు
వారక యభ్యాస మొక్కవాసర ముడుపున్

ధాదుణి నలువది దినముల

నేరుపు గొనకొనదు చాపనిరతున క నఘా.

29

వ. ఇట్లు జ్యోరోపణకార్దుకగ్రహణశఃసంధానసమాకర్షణగాత్రాకుంచన
దృష్టిప్రసరణపుంఖోద్వేజనశరమోచనముష్టిప్రేరణకార్దు కోత్సరణ
సింహగర్జనాదిలక్షణంబులను శిక్షితుండై చెలంగ వలయు నింక లక్ష్య
వేదికావిధానంబును దదనుబంధంబు లగు లక్షణంబులునుం గల
వవియును యధానుకూలంబుగా నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 30

గీ. లలి శరవ్యంబు లక్ష్యము లక్ష మనఁగ
నమరు నామత్రయంబు లోకమున గుఱికి
వేదిపై లక్ష్య మిడ లక్ష్యవేది యండ్రు
అదియు నారాచవిలసనార్హమ్ము సుమ్ము.

31

క. ద్విరదరథాదిక నిష్ఠుర
తరలక్ష్యవిభేదనంబు తనచే నగు సు
స్థిరలీల లక్ష్యవేదిక
నిరతి నారసము సానుప నేర్చినపిదప.

32

వ. అట్లగుట లక్ష్యవేదికావిధానంబును ఉదాయామోత్సేధపరిణాహంబుల
ప్రమాణంబులును, అందలిపరిశ్రమంబును, దదనుకూలంబు లగు
విన్నాణంబులునుం చెలియవలయుఁ గ్రమక్రమంబున వివరించెద
నాకర్ణింపుము. 33

సీ. రహి నుడజ్జుఖమైనఁ బ్రత్యజ్జుఖంబైన
భిత్తివేదిక లీలఁ జెంప వలయు
నది చతుష్పంచదశాంగుళోత్సేధంబు
కొమరార షష్ట్యంగుళముల నిడుపు
నమరఁ బత్వాదింశదంగుళ పరిణాహ
మును గల్గు మూడు వైపుల ఘటించి,

నడుమ గోధూమచూర్ణంబేని కార్పాస
 చూర్ణ మేనియు నించి సొబగు మీఱ
 మెత్తగా వల్మీకమృత్తిక మర్దించి
 గోక్షీరతైలముల్ గూర్చి మెదపి,
 సలిలంబు లెడనెడఁ జల్లుచుఁగఠినంపు
 ముద్దపాకంబుగా నద్దళించి
 ఆ కుడ్యముఖమున నది ద్విత్రి చతురంగు
 శములకొలందిఁ గుడ్యము ఘటించి
 తనబలంబును శరాసనబలం బూహించి
 వెయి రెండువే ల్కూడఁడువేలు నాల్గు

గీ. వేలు ఘట్టనములు చేసి హాళిదీర్చు
 నధర మూర్ధ్వంబు మార్దవ మాకళింప
 వక్షమతి కర్కశస్వభావంబుఁ దాల్చుఁ
 దనరు నిది లక్ష్మ్యవేదివిధాన మవని.

34

ప. వెండియు నట్టి లక్ష్మ్యవేదిక కూర్ధ్వభాగంబు శీరంబనియున్న, మధ్యంబు
 వక్షస్థలంబనియును, చక్రోభాగంబు పుచ్ఛంబనియును, ధనుకళాని
 పుంబుల పరిభాషణంబు గలుగు, నట్టి వేదికాముఖంబున నెంత ఘట్ట
 నంబు సలిపిన నంత సూర్యార్ధర ప్రదేశంబుల మార్దవంబును మధ్యం
 బునఁ గాతిన్యంబునుం గలుగుట నిక్కువం బీ యింగితం బెఱింగిన
 పరీక్షాసమయంబుల నభ్యాసికి భంగంబు దొరకొనకుండు, మఱియు
 నిట్టి వేదికావిధానంబు ప్రతివాసరకరణీయం బగు నని పలుకుదు రది
 యట్లుండె వెండియు నాకర్ణింపుము.

35

క. గురుభృగురవివాసరముల

నరయగ నొకవాసరంబునం దీగతి ను

స్థిరలీల లక్ష్మ్యవేదిక

సరవిం బచరింపవలయు సమ్మద మొదవన్,

36

వ. మఱియును.

37

ఉ. వాసరనాథజీవభృగువారములం దొలుదొల్ల నూతనా
భ్యాసికి లక్ష్యవేది పరిపాటి నమర్పదగున్ నిరంతరా
భ్యాసికి సౌమ్యవార మశుభంబగుఁ దక్కటి యాఱువారముల్
భాసిలు లక్ష్యవేది నిలుపన్ ధనురాగమనమ్మలంబులై. 38

వ. ఇట్లు నూతనాభ్యాసి పూర్వోక్తంబులగు రవిగురుభార్గవవారంబులఁ
బంచాంగసంగతంబగు నొక్కవాసరంబున లక్ష్యవేదికావిధానంబు
పూర్వోక్త ప్రకారంబున నాచరింపం జేసి. 39

సీ. ఆవేశ వేకువ నవలీల మేల్కాంచి
యఘమర్షణస్నాన మవధరించి
భవ్యమాల్యాంబరాభరణముల్ ధరియించి
తిలకంబు నుదుటఁ జిత్రీకరించి
ఆగమోక్తుల ధనుర్వ్యాగంబు గావించి
యగ్నిప్రదక్షిణ మాచరించి
ధాత్రీసురులకు సంతర్పణల్ గావించి
వార లొసంగు దీవనలు గాంచి

గీ. బొమిడికం బుత్తమాంగకంబున ధరించి
కంచుకము గూర్పరమ్మున మించఁ దొడిగి
అవల గోధాంగుళిత్రాణ మవధరించి
రంగమధ్యంబుఁ జేరి ధీరత రహించి. 40

సీ. రహి నిష్టదేవతాప్రార్థన గావించి
శరశరాసములపూజలు ఘటించి
మ్రొక్కుచు గురునాజ్ఞ ముదమున భావించి
యవల ధాత్రీదేవి నభినుతించి

యేవుమై చాపంబునైపులు భావించి
గరిమతో నరిక జక్కగా ఘటించి
ప్రోదిమై విల్లు వర్తుల ముష్టి గీలించి
యాలత్య వేదిక నధికరించి

గీ. దవ్వలను లత్యవేదిక దనరు శక్తి
యమరుచోట సమస్థానకము ఘటించి
కాయకగుణంబు పుష్టభాగంబు క్రిందు
మీఁదు గనునట్లుగా ముష్టినుండి మఱియు.

41

గీ. మ్రోల నొకడూను తూణపుముఖమునందు
నీతి పట్టున నారస మెడలఁ దిగిచి
సాచి నారాచమధ్యంబు చాపయ్యై
నడుమ డాపలిముష్టిపై నిడఁగ వలయు.

42

క. అటు లూనిననారాచం
బిటునటులు గదలనీక యిట్లు పదిలుండై
దిటమున జట్టనవేలం
బటుతరగతి నూడవలయుఁ బాటవ మెసఁగన్,

43

క. మొదలిటి నియమము దప్పక
సదమలగతిఁ బుంఖ మదికి సమధికధైర్యా
స్పదుండై డాపలిపార్శ్వై
బడపడి యిడవలయు సవ్యపదగుల్ఫమునన్.

44

వ. ఇవిధంబున నైష్ఠవస్థానకంబుననుండి తోడ న ధనుశ్శృంగంబు
వామోరుపర్వాగ్రగంబుగా శరాసనంబు వంచి యిరువదినాలు గంగు
శంబుల కొలఁదిం బదయుగళంబునకు నెడ గల్గునట్లుగా వామపదంబు
జఱపుచు బెట్టిదంబుగా నిలువరించి పూర్వోక్తప్రకారంబుగా నరాశ
హస్తంబున గాఢాకర్షణంబు గావించుచుఁ జూబకాధరమధ్యంబు

సోకం దిగిచి పదజానుజం ఘోరుకటిచుధ్యవతో గళచుబుకాధరనయన
 భ్రూలలాట భుజకూర్పర మణిబంధకరతలాంగుళంబుల నార్జవంబా
 పాదించుచు దక్షిణభుజకూర్పరంబు నారాచపుంఖంబునకును, నారా
 చపుంఖంబువామజత్రుస్థానమునకును వామజత్రుస్థానంబు ధనుర్ల స్తక
 సంహతంబగు వామముష్టి ప్రదేశంబునకుం జక్కనగా నూలునం బట్టిన
 యట్లు లమర్చి యట్లు బెడిదంబగు వామముష్టి ప్రదేశంబు ననుసరించి
 నిశ్చలంబుగా దృష్టిప్రసారంబు నిగుడింపుచుఁ గోరంబు కరణిఁ జాప
 యష్టిమఱుగున గాత్రం బాకుంచితంబుఁ గావించి యూర్పుగాడ్పుల
 నెడగలుగం బడియుచుఁ గర్ణాభ్యర్థంబునకుం దిగిచి తోడనే వలవట
 దావటం బ్రకటంబులగు తెక్క లక్కజంబుగా నొంహొకటి నొరయం
 బుంఖోద్వేజనంబును, నారాచమోచనంబును, ముష్టిప్రేరణంబును
 జాపోత్సరణంబును గావించి పుంఖంబు లస్తంబు వెడలునంతకుం
 బంచాననంబునకుం గమకించు శరభంబులీల సరభసంబుగా మలయా
 నిలశీతలవలనంబులం జిలిబిలివికసించు మల్లికాముకుళంబు కరణి
 వెలి కుణ్ణి కరికరణిం గరకరి నర్థమండలంబునం దక్షిణచరణంబు
 వామాంఘ్రినదృశంబుగా సచుపదస్థానకంబున నిలిచి యూర్ధ్వావధః
 కృతగుణపృష్ఠంబగు కాద్యకంబు వక్షంబునకుం దెచ్చి పౌరుషంబు
 నకుం బరిరంభణంబునుఁ గావించుచు, సింహగర్జనంబుతోడన దక్షిణ
 హస్తప్రథమాంగుళనఖరంబు గగనభాగంబును, ద్వితీయాంగుళనఖ
 రంబు వక్షస్థలంబునుం జూచునట్లుగా నమర్చి నిలుపం దగు నిది
 వేదికాలక్ష్మ్యంబున నారాచనమోచనప్రకారంబు, మఱియు నిందు
 లకుండగిన విన్నాణంబులు గలవు క్రమక్రమంబున వివరించెద
 నాకర్ణింపుము.

45

క. ఇమ్ముగఁ బ్రత్యాలీఢవ

దమ్మునఁ గూర్చుండి యేయఁ దలచినఁ బదయు

గ్మమ్మునకు నడుమ నెడమున

సి మృదువఁగవలయు నైదుజేనల కొలఁదికొ.

46

క. ఏయదుకున దానదుకునొ

యాయదుకున నదియు లక్ష్యమం దెడసాచ్చున్
బాయక నుబికింపుచు వల
చే యించుక లోపలికి ససిం ద్రిప్పినచోన్.

47

గీ. ఎడమపార్శ్వంబు గ్రక్కున నించుకంత

వంచి పుంఖంబు వడి నుబికించె నేని
పుట్ట నురగంబు సారఁబాఱుపోల్కి నార
సము ఖచిక్కునఁ జొక్కు లక్ష్యంబునందు.

48

సీ. మున్నుగా నొకశార్ఙ్గముకొలంది నడపించి

యిరుశార్ఙ్గములదూర మిడఁగవలయు
నిరుశార్ఙ్గములదూర మిడి నేర్పు నాటించి
సార్థత్రయంబుగా జరగవలయు
సార్థశార్ఙ్గత్రయాయతికృతాభ్యాసుఁడై
నాల్గుశార్ఙ్గము లెడ నడవవలయు
నాలుగింటికొలంది నారాచ నుడిరించి
సార్థపంచకి మెడ జరగవలయు

గీ. సార్థశార్ఙ్గపంచక మితస్థలమునందు

చతుర్ముఖై మీఁద నొక్కొకశార్ఙ్గ మాన
మెరుగునట్లు నానాఁటికిఁ బదునొకండు
శార్ఙ్గములదూర ముద్ధతి పలుపవలయు.

49

గీ. పదునొకండుశార్ఙ్గముల పదునొకండు

సరణు లభ్యాసపరిణతిస్థలమునందు
సార్థశార్ఙ్గత్రయాయతి సార్థశార్ఙ్గ
పంచకాయతి నేయుట భరము సుమ్ము.

50

క. ఈలీల స్థలంబుల

ప్రీలక నారసము లక్ష్యవేదిక నిలుపక
జాలినధీరుడు విజయ
శ్రీలాలితుడగుచు నుల్లసిల్లు నధికుడై.

51

క. తెక్కలుగల నారసమే

యక్కజముగ రెండుచోటులందు నడపగా
తెక్కలు లేనిది నూలుల
నొక్కడు నడవుక బహుప్రయోగనిపుణుడై.

52

ఉ. తెక్కలనారసంబులు గుఱి న్నినుచందగు లక్ష్యవేదిక

తెక్కలులేనినారసము జీవ్యన నైదిటిమీఁదిచోటులక
రెక్కొనఁజేసెనేని యది రింగున నడ్డముఁబ్రాకు నిట్టులీ
చక్కటు లన్నియుం దెలయుఁ జావధరుం డలరుం జగంబులక.

53

క. ఏకాదశస్థలంబుల

దాకొని ప్రథమస్థలంబు దక్కఁ బయిపయిక
దీకొని నారస మదికినఁ
శ్రాకటముగ రెండుగఱులు పై నిడవలయుక.

54

క. ఒకశార్ఙ్గము కొలఁది బా

యక నారాచంబు సరవి నదికెడుచోఁ ద
పుక రెండు తెక్క లడుగున
నొకగరిపై నమరునట్టు లూనఁగవలయుక.

55

క. ఒకశార్ఙ్గము కొలఁది కిల

స్తకమున నారాచ మూనఁ జను మఱి పైపై
నొకశార్ఙ్గమాన మెదిగిన
నొకధారమువాసీ మించ నూనఁగ వలయుక.

56

గీ. మీఁదు లక్షీకరించినమీఁద నదిక్
క్రిందు లక్షీకరించినఁ గ్రింద నదిక్.
నడుమ లక్షీకరించిన నడుమ నదిక్
నారసము లత్యవేదిపై నడుపవలయు.

57

సీ. కుడియొర నగ్ర ముంకువమీఱ నోకిన
నెడమయొరకుఁ బుంఖ మెడలరాదు
ఎడమయొరనలుఁగు కడిచిమై నాటించు
గుడియొరకై పింజ నడలరాదు
అగ్రంబుమీఁద నవ్యగ్రమై నోకిన
వడిఁ బుంఖ మడుగున వ్రాలరాదు
అగ్రం బడుంగున నవలీలగాడిన
పుంఖంబు మీఁదకిఁ బొరయరాదు

గీ. నారసము లత్యవేదిపై నాటించుడు
వఱలుపుంఖంబు వడవడ వడకరాదు
కావున యధానుసంధానక శలమున
నలుఁగునకుఁ బింజ సమముగా నడవవలయు.

58

సీ. నారసములత్యవేదిపై నడిపు నపుడు
నస్త్రధరుఁ డెంతతగ్గిన నంత మేలు
తగ్గి నారాచ మెత్తునఁ దవులనీకి
నలుపు దీపింప సమముగా నడవవలయు.

59

ప. మఱియు నొక్కవిశేషంబు గల చాకర్ణింపుము.

60

సీ. ఏవిల్లు తనబుద్ధి కెలమి నాపాదించు
నావిల్లు హితముగా నందవలయు
నేముష్టి తనపేర్చి కామోదము ఘటించు
నాముష్టి నిష్పాన మందవలయు

నేస్తానకము మది కింపు సంపాదించు
 నాస్తానకంబున నమరవలయు
 నేహస్త నూత్నకు దోహదంబు ఘటించు
 నాహస్తమునఁ దివియంగవలయు

గీ. లక్ష్మలక్షణాభిజ్ఞుడై లక్ష్మవేది
 నారసము లేకవిధముల నడపజూడ
 సనుదినంబు చిరాభ్యాసమునఁ జెలంగి
 నారసము లన్నివిధములు నడపవలయు.

61

వ. అని యిట్లు కొందఱు ధనుర్ధరు లుక్తలక్షణంబుల నతీక్రమించి
 లక్ష్మభేదనంబు ఫలంబుగాఁ గార్చుకముష్టిసంధానస్థానాకర్షణం
 బులు మార్పడ శరంబులు నినుపజూచిన సంప్రదాయజ్ఞులగుధనురా
 చార్యుల కభిమతంబు గా కుండు. మఱియును విశేషంబు గల
 దాకర్ణింపుము.

62

సీ. అఖిలదేశభవంబులైన శార్ఙ్గములలో
 నవఖండశార్ఙ్గమ్ము నాణె మండ్రు
 ముఖ్యంబులగు మూడుముష్టుల సర్దుల
 నామకంబగు ముష్టి నాణె మండ్రు
 ఘాసప్రతిష్ఠానసరణిఁ బ్రత్యావీధ
 నామకస్థానంబు నాణె మండ్రు
 ఆకర్షణములైన హస్తంబుల నరాశ
 నామకహస్తంబు నాణె మండ్రు

గీ. భవభవోద్భవ జమదగ్నిభవదిలీప
 కాశికరఘూద్వహాదిక కార్మకాగ
 మార్గవిధారణా గణియఃప్రబోధ
 సంశితశ్రీపరిశ్రిత శత్రుధరులు.

63

వ. అట్లు కఠినలక్ష్య భేదన కాశలంబునకుం బ్రథమస్థానంబగు లక్ష్యవేది
కాభేదనంబునం గుశలుడై చిత్రలక్ష్యంబుల శరప్రయోగనైపుణ్యంబు
సంపాదింపవలయు నదియును వివరించెద నాకర్ణింపుము. 64

సీ. గుణలంబితంబైన గోవిషాణంబున

నిషుపంచకము గాఁడ నేయ వలయు

పశ్యేరంబుల నీటిపై యంత్రములఁ జూచి

యేవుమై తెగి పడ నేయ వలయు

నారికేళఫలంబు ధారుణిపై నుంచి

యెసగంబుమై దూయ నేయ వలయు

ధాత్రి పైఁబరచిన చిత్రకంబళముల

నెలమిఁ గూర్చినభంగి నేయ వలయు

గీ. రజ్జులంబితచక్షుంబు రథము మీఁడ

సాహిణముమీఁడ పరువునఁ జౌకళించి

వాఁడిశరమునఁ దెగ నేయవలయు ధన్వి

తత్తదనుకూలబాణసంధాన మరసి. 65

క. కృత్రిమతదశాఖాగ్రః

పత్రిం బడ నేయ వలయు భాసురదృష్టిఁ

ధాత్రీశుఁ డొక్కశరమున

చిత్రశరవ్యముల నచల చేతస్కుండై. 66

వ. విను మొక్కవిశేషంబు వివరించెద, లక్ష్యంబు చాక్షుషంబును,
శాబ్దంబును, మానసికంబునను భేదంబులఁ ద్రివిధంబులై యుండు
చక్షుర్ద్రావ్యంబగు లక్ష్యంబు చాక్షుషం బనియును, శబ్దగ్రాహ్యం
బగు లక్ష్యంబు శాబ్దంబనియు, మనోగ్రాహ్యం బగు లక్ష్యంబు మాన
సికంబనియును, బ్రఖ్యాతంబులై యుండు నం దూర్ధ్వాధనువు విని
భాగంబుల నింతవట్టుఁ జాక్షుషంబు వివక్షితం బయ్యె, ద్వితీయంబగు
శాబ్దలక్ష్యంబున శరాభ్యాసంబున కుపాయంబు గల దాకర్ణింపుము

సీ. జల్లెడ కొలఁది లక్ష్యము రాత్రిఁ బఱచించి
 యాలక్ష్యమున ఘంట వ్రేలఁ గట్టి,
 యెలమి నాఘంటకు నిరువది బారల
 నన్నంపు సూత్రంబు సంఘటించి,
 కుడియొర నొకఁడఁ జాగుణము లాఁగుచు ఘంటఁ
 గడలింపఁ దానును గనులు మోడ్చి,
 మొదల లక్ష్యమునకు మూఁడు వింశ్లకొలది
 శబ్ద మాలింపుచు శరము నడపి,

గీ. యవల నభ్యాసమున నాలు గైదు నాఱు
 వింశ్ల కొలఁదుల నొక్కొక్క వింటి కొలఁది
 నాఁడు నాటికి దూరంబు నడపవలయు
 శాబ్దలక్ష్య శరాభ్యాస సరణులందు

68

గీ. అట్టి శాబ్దలక్ష్య మధికరించుచు లక్ష్య
 మొకటి క్రింద మీఁద నొకటి నుంచి
 యేయుచుండవలయు నిది ధనురాగమ
 సంప్రదాయవిదుల శాసనంబు.

69

క. అల ఘంటాభ్వని మానస
 నలినంబునఁ బాదుకొలిపి నయనాంబుజముల్
 బలువిడి మొగిచి శరంబుల
 సలలితగతి నడుపవలయు సతతమురాత్రి.

70

వ. ఇట్లు చిరాభ్యాసంబున శాబ్దలక్ష్యభేదనంబున విన్నాణంబు సంపా
 దింపం దగు నింక మానసిక లక్ష్యభేదనోపాయంబు సమీరప్రేరణం
 బున దీపం బదృశ్యంబైన నొల్లింటి యభ్యాసంబున భుజియించి
 యది కతంబుగాఁ బెగలింటి యభ్యాసంబున నిశాసమయంబున శరం
 బులు లక్ష్యంబునం జూనుపుటం జేసి భావ్యవశంబున నప్రయత్నం
 బుగా నీకు లక్ష్యం బయ్యె, నిట్టిది మానసిక లక్ష్యభేదన ప్రకారంబు.

వేండియు నిట్టూర్చుకొని ధన్యముగా గంబులం దనరు చాక్షుషశాబ్దమాన
సిక లక్ష్యంబులం జిత్రలక్ష్యంబుల విచిత్రంబుగా లక్ష్యశుద్ధిమంతంబు
లైన శరంబులు నడపుచుఁ జిరాభ్యాసంబునం గృతహస్తుండై
పురంబు వెడలి మృగయావినోదంబులు నలుపుచు నెగసెడు విహం
గంబులను బడుంగులిడు కురంగంబులును పైకులుకు వ్యాఘ్రంబు
లును, గదలెడు విహంగంబులును, నడ్డంబు నను భల్లుకంబులును,
గిరికూటస్థంబులగు సింహంబులును బడలుపడ నేయుచు ననవరతా
భ్యాసంబున నైపుణ్యంబు సంపాదించవలయు నభ్యాసబలంబులేని
ధనుర్ధరుండు యుద్ధంబుల నపరాధ పృష్ఠంబుండగు, నట్లగుట మఱ
వక యభ్యాసంబున నప్రమత్తుండు గావలయు నింకనుం గల విశే
షంబు లాకర్షింపుము.

71

సీ. అరి యేడునూలు చిన్నంగల నిలఁ జూడ్కిఁ
దగు ననామికమీఁద నిగుడఁజేయ
నరి యాఱునూలు చిన్నంగల నిలఁ జూడ్కిఁ
దగు ననామికమీఁద నిగుడఁజేయ
సహితఁ డేనూలు చిన్నంగల నిలఁ జూడ్కిఁ
దగు మధ్యమాధిష్ఠితంబు సేయ
గొంగ నన్నూలు చిన్నంగల నిలఁ జూడ్కిఁ
దగుఁ దర్జనీసంస్థితంబు సేయఁ,

గీ. జెలఁగి శత్రుండు మున్నూలు చిన్నయంగ
లందు నిలిచిన శర మగ్రమందుఁజూడ్కి-
సేర నరివావడగు నట్టి చిన్నయంగ
బారకొలఁదికి మూడవపాలు సుమ్ము.

72

వ. మఱియును.

73

క. ఇన్నూలు చిన్నయంగలఁ
జెన్నారెడు సహితపై నజహ్మగ మేయం

గ్రన్ననఁ దన్నకుటంబు ప

యి న్నెలకొనఁజేయవలయు నీక్షణ మనఘా.

74

గీ. అట్లు నూలు చిన్నయంగల రిపుఁ డున్న

నిటలసీమఁ జూడ్కి నిలుపవలయు

నింక చిన్నయం నేఁబదియెడఁ గల్గ

దృష్టి చిబుక నునునరింపవలయు.

75

వ. ఇట్టి కొలంది లక్ష్యభేదనంబునకుం గొందలు ధనుర్ధయ లుపన్యసించిన
విశేషంబు గల దనియును వివరించెద నాకర్ణింపుము.

76

చ. ఎనుబది చిన్నయంగ లెడ మేఁదైఱఁ గల్గినవేళ లక్ష్యముం

బనుపడ మధ్యమాంగుళముపై నిడు మర్పది చిన్నయంగలం

దనరెడు వేళ లక్ష్యములఁ దర్జనిపై నిడు మంతలోపలఁ

మొనసిన వేళ మార్గణపు మోమున లక్ష్యము నిల్పు ముద్ధతిఁ.

77

గీ. మఱియుఁ గదిసినఁ బుంఖంబు మధ్యమంబు

నలుఁగు నేకాకృతిని శరవ్యంబునడుమ

చక్కనగ నట్లు దివియుచు సాయకంబు

లక్ష్యమున నొప్పుగాఁదగు లక్ష్యవేది.

78

వ. ఇట్లు పాదచారియై ధనురజ్యాసంబు సలుపు నభ్యాసికిం దగిన విన్నా
ణంబులుం బ్రవర్తిల్లుచుండు నింక రథగజాశ్వంబులనుండు శరా
భ్యాసికిం దగిన విన్నాణంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

79

సీ. చామరధ్వజసితచ్ఛత్రాది పార్థివ

వ్యంజనంబుల భావరంజనంబు,

స్థానపంచక నముత్థానంబు గలుగు నా

యోధనంబులకును సాధనంబు,

పరశుపట్టెనగదా ప్రముఖాయుధోత్తమ
 ప్రేరణంబులకును గారణంబు,
 ఘనచిత్రలక్ష్మ్యభేదనబాణ వేణికా
 యోజనంబునకును భాజనంబు.

గీ. మొదలి హరిహరపురుహూత ముఖధనుర్ధ
 రావతంసుల కభిమతంబై తనర్పు
 నరదము తురంగ మాతంగకాచి వివిధ
 వాహనంబుల నుత్తమ వాహనంబు.

80

వ. వెండియు రథారోహకలకుం దగిన దృష్టి ముష్టిసంధానసాన శర
 మోచనప్రకారంబులు మున్ను వక్కాణించితి రథారోహణంబుల
 నట్టి విన్నాణంబులు మటువక యాచరింపుచుం బ్రతివాసరంబును
 రథారోహణంబు గావించి విలంబమధ్యమ తీవ్రయానంబుల నచంచ
 లంబుగా శరసంధానమోచనంబుల లక్ష్మ్యశుద్ధి గాంచి రాణించం
 దగు నింక సంగ్రామసమయంబుల రథారోహణంబు చేసి రథికుం
 డాచరించు విన్నాణం బుపచరించెద నాకర్ణింపుము.

81

సీ. బాణంబు గల శిరస్త్రాణంబుఁ గీలించి
 ఘనతనుత్రాణ మొక్కటి ఛేదించి
 రాణించు సంగుళత్రాణంబుఁ గదియించి
 కవదొనల్ పదిలంబుగా విగించి
 విద్యాగురూత్తంసు విభవంబుఁ గీర్తించి
 విలుగొని రథమెక్కి విస్తరించి
 రథముపై నొగల్పై రథ్యంబులను భువి
 నెలకొని శరములు నిగుడఁజేసి

గీ. కిరణపరిదాహ పరిణతస్ఫురణలరణి
 కరణిఁ బురణింపుచును రణాంగణమునందు

ప్రాస్థావనము దీప్తము సూక్ష్మము డలఘుఁ డగుచు
మెలఁగు రథకుండు క్రొక్కారు మెలుఁగు పగిది.

82

సీ. తనమేను రథము రథ్యముల సారథిఁ గాఁచి
యని నేయువాఁడు మహారథుండు
మును పన్నిదములాడి మొనసిన విరథుఁడై
యందంద పటచువాఁ డర్థరథుండు
విరథుడయ్యును బోవవెన్నీక యచలుఁడై
యాలంబు నేయువాఁ డతిరథుండు
రథమువ్రీలినఁ బాసి రథికుఁడై క్రమ్మఱఁ
జావ మొత్తెడువాఁడు సమరథుండు

గీ. వ్రుందని హయంబు లుడివోని మార్గణములు
కందని రథంబు విటుఁగని కార్దుకంబు
పడని సారథి సడలని పడగలుగు
సింహవిక్రముఁ డతిరథశ్రేష్ఠుఁడనఘ.

83

వ. మఱియును.

84

చ. బలముల నీవలావలను బాయవడం జొరనోలి నడ్డమై
నలువము మీఱగా నడపి నాలుగు పాయలు జేసి మూలల్
వలయముల్ పడికొ దెరపివారగ నుద్ధతి నూపి ఘోరపుం
దళములతోడఁ బార్థివుఁ డుదారతఁ బోరఁ దగున్ రథస్థుఁడై.

85

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గల దాకర్ణింపుము.

86

క. కేవలమగు రథికునకుం
దావలమగు పోదులందు దళలక్షణముల్
భావజ్ఞుడగు సారథి
భావింపగ వలయుఁ గార్యపరతంత్రుఁడై.

87

క. సారథి రథకునకంటె ను

దాడుండగునేని మిగుల ధైర్యశైర్య

శ్రీరూ ధుండ్లై రథికుడు

వీరాహవకేళులందు విజయము నొందున్.

88

వ, అనిన నర్జునుం డాచార్యునితో నిట్లను మహాత్మా! యుద్ధరంగంబున
రథకునకుం బాడము దశలక్షణంబులకు నభిధానంబు లేవ్వి యివ్వి
రథంబున రథకుం బ్రహ్మాధిపతినసారథి యెవ్వండు, అట్టి విన్నాణంబు
లేవ్వరివలనం బ్రసాదితంబులయ్యె నిట్టి విధానంబు పురాతనరథికునిక
రంబులం బ్రవర్తిల్లెనేనియు వినవలతుం జెప్పు మనిన మెప్పు నప్పా
కశాసనతనయుని పాణితలం బప్పుళించుచు గుంభసంభవ్రుండ్లనియె.

గీ. రామరావణ సంగ్రామరంగపీఠి

రఘుకులేంద్రుని ఘోరనారాచనిహతి

రాక్షసవిభుండు సాగయ సారథి రథంబు

దొలగఁ నోలేడు నంతలోఁ దెలసి యతఁడు.

90

వ. రోషాదుణలోచనుండై సారథివదనంబు చుటచుటం జూచి యిట్లనియె.

సీ. చెఱసాల వడనునాసీరుఁ డధీరుండై

చకితుండై పటచె వైశ్వానరుండు

బలిమి చాలక మాటుపటచె మై శమనుండు

పటచె భీతిలి కోణపాలకుండు

పాశముల్ వమ్మైన భయమొందె వరుణుండు

కాందిశీకుం డయ్యె గంధవహుండు

పుష్పకం బొసఁగి పెంపుఁ దొఱంగె ధనదుండు

సత్వంబునకు మెచ్చె శంకరుండు

గీ. మచ్చరాసన నిద్దుక్తమార్గణాగ్ని

కళిలజగములు సుఖోభ మంచుచుండు

మనుజమాత్రుండు గెలుచునె ననుఁ గడంగి.

మఱలఁ దోలితె రథ మభిమాన మెడలి.

92

వ. అని కటకటంబడి పలికిన నులికపడి సూతుండు భీతుండై చేతులు
మొగించి నిటలతటంబునకుం దిగిచిక్కిని, కొనియాడుచు మున్ను పుర
త్రయభేదనంబునకు నుత్సాహంబున సన్నాహంబు సేయుచుం బుర
హరుండు సారథ్యంబునకుం జతురానను నొడంబఱచుటకునై యొక్క-
విశేషం బుపవ్యసించెద నది శుక్రకుండెఱింగియుండుటంజేసి యేక
తంబున మహాత్ముండు యోగనిష్ఠావరాయ త్తచిత్తుండై యుండు
నవనరంబున దండప్రణామం బాచరించి నిటలతటఘటితాంజలి
పుటుండనై వినయంబునం గొలిచియున్న నన్నుం గాంచి ప్రస
న్నుండై యిట్లనియె.

93

క. సారథివై రథకునకుం

బోరుల విజయంబుఁ గూర్చుబూనెడు సీకున్

సారిములగు విన్నానము

లారూఢి నుపవ్యసించు నవి యెట్లనినన్.

94

మ. సమరోత్సాహము దర్ప మింగితము హర్షంబున్ బురఃపారవ
శ్యము భేదంబు బలాబలంబులును దైన్యంబు నిమిత్తంబు భా
వమునం దీ పది లక్షణంబులను భావస్ఫూర్తి భావించి యి
ద్ధములన్ సూతుండు మేలుగూర్చి రథకుం దాఁబ్రోచుటొప్పు భువిన్.

వ. అని యితైఱుంగున సురగురుం డుపదేశించిన విన్నానంబులు మఱువ
కుండుదుం గావునఁ దత్తత్సమయంబుల భవన్ముఖలక్షణంబు లరసి
తగిన విధానంబు లాచరింపవలసె, యుష్మద్విజయంబుఁ గోరిన నా
యెడలం బ్రసన్నుండవగుమని ప్రార్థించు సారథింగాంచి ప్రసన్నుండై
యద్ధంబునకు సమద్ధండయ్యెనని పురాణోజ్జ్వలంబున వినంబడు నట్ల
గుట రథకు నుత్సాహదర్శింగిత హర్షభేదదైన్య పారవశ్యబలాబల

నిమిత్తంబులను నామంబులం బరగు దశేవిధలక్షణంబు లరయం జాలు
సారథిం గైకొనునేని రథికుండు సకలలోకాధికుండై ప్రవర్తిల్లు
చుండుఁ దక్కుంగల విశేషంబు లాకర్ణింపుము. 96

మ. రణదాయోధనసాధనంబు రిపుజిద్రాజాధి రాజాధిరో
హణలీలానుగమంబు శత్రుభయదండాభీలశుండా విజృం
భణదుస్సాధము సర్వతోముఖము భూపాలై కసామ్రాజ్యల
క్షణహా వారణమంచుఁబోరఁదరహా స్థానంబులం దైదిటక్. 97

గీ. పాదచాఁద్రయై న భద్రదేభ మెక్కిన
రథము మీఁదనైన రణములందు
నాశుగముల నడప సగు శరవ్యంబుల
హయము మీఁద నడుపు టరిది నుమ్ము. 98

వ. అట్లగుట సంగ్రామ సముచిత లక్షణలక్షితంబులగు హయంబులును,
దదనుకూలంబులగు సలంకారంబులును, వలయు సాధనంబులును,
వేటువేట నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 99

సీ. కశదేరు పీవరస్కంధంబు గలదాని
మెఱుఁగారు వెన్నున మెఱయుదానిఁ
గమ్రభావముఁ దాల్చు కర్ణముల్ గలదాని
యెఱపుదేరు కడింది యురముదాని,
గంభీరహేషా విజృంభణంబుల దాని
గుళుకు గిట్టెల సౌరుగలుగుదాని
గుఱుమట్టమైన లాంగూలంబు గలదాని
మెఱుఁగారు వెన్నున మెఱయుదాని,

సముచితములైన శుభలక్షణములదాని
గరుడపవమానవేగంబు గలుగుదాని
ఘోరరణముల విజయంబుఁ గూర్చుదాని
భవ్యమగు నుత్తమాశ్వంబుఁ బడయ వలయు. 100

వ. విను మీదృశంబగు నుత్తమాశ్వంబుఁ బడసి ధనుర్ధరుండు యుద్ధంబుల
నారోహణంబుఁ జేయంచగు, వెండియుం దదనుకూలంబులై న యలం
కారంబులు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము. 101

సీ. హాటకస్థగితసింహతలాటబిరుదంబు
ససిచేరుదిష్టి పూసల సరంబు
మెడనాణిముత్యాలబెడఁగు లీ నెడుచెండ్లు
పరిధవిల్లుకడాని పసిఁడిగుండ్లు
కమనీయమణికనత్కనక పల్యాణంబు
నీలంపుటంకెవన్నియలడంబు,
చతురంకముల చలచ్ఛామరంబులదోయి
సతమాహుమానిజాంశాతురాయి,

గీ. చలివెలుఁగుతోఁగవాగె వజ్రపుఖలీన
మందములఁ గుల్కునందియ లఱిదివాలు
తళుకుగల సింగిణుల్ మేలితరకసములు
భర్తమయకాద్యుకవలగ్నబంధనంబు. 102

వ. వెండియు నీదృశంబగునలంకారంబు భొండంబు నాఁ బరగు నితైఱం
గునఁ దురంగంబునకు నలంకరణంబు గావింపవలయు, నింకనాశ్వకులకు
నశ్వారోహణంబులం దగినసన్నాహం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

సీ. భూరిగై రికచారుహీరకోటీరంబు
రమణీయమణిమ యోరశ్చదంబు
భర్మనిర్మిత చర్మపట్టలలామంబు
కీలితాభీల కాక్షేయకంబు
కరతలోజ్జ్వలమైమకాద్యు కోత్తంగంబు
స్థగితగోధాంగుళితద్వయంబు
బాణాపళి పూర్ణ తూణీరయుగళంబు
భరితకాద్యుకమధ్యబంధనంబు

గీ. రహి ధనుశ్చాస్త్రవోదితక్రమనిరూఢిఁ
దాల్చి వరభూషణంబులు తళుకు లొలుక
నంగమ ల సంగిరోత్సాహ మావహిల్ల
హయముపై నెక్కడగు నుత్తమాశ్వికుండు. 104

వ. వెండియు నశ్వారోహకుండు శరసంధానమోచనంబుల నాచరింపందగిన
విన్నాణంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 105

క. కట్టాయితముగ నిలువం
బట్టినహయ మెక్కి కదలి పార్శ్వేతలములన్
ధట్టింపుచు బలుచబుకునఁ
జిట్టాడు గొట్టవలయుఁ జిటుప్రక్కలపై. 106

అ. అట్టి తాడనమున నతిశయం బొక్కటి
గలదు కరము శరము గడచునట్లు
లెత్తి కొట్టవలయు నేడైఁ జిటుప్రక్క
లఱిమి కొట్టరాదు పిటుఁడులందు. 107

వ. అట్లుక శాఘాతంబులన సత్వరంబు గావించియు సజ్యంబగు శరాసనంబు
వామహస్తంబున నలవరించి క్రచ్చుటఁ గశాభిహతి నశ్వంబున కుద్వే
గంబు సంపాదించి తోడనవాడిగలుగు బాణంబు తూణంబును
దివిచి గుణంబున యథావిధి సంధానంబు గావించి చతురస్రముష్టిం
బ్రథమద్వితీయాంగుళమధ్యంబునను స్థిరంబుగా నిలువంబట్టి వెండియుఁ
జబుకునఁ జబుకనం గొట్టి ధట్టించి హయంబునకు రయంబు సంపా
దించి మఱియును, 108

సీ. తనకొలండకి నేయఁదగిన దూరంబున
మూఁడు భాగముల నిమ్ముగ విరోధి,
మలయ డాపలికాలి మడమ నంకెనమీఁద
సదృశంబుగా నూది చాపయష్టి,

వామాంఘ్రి సమముగా దీమసంబునఁ బట్టి
 దృఢలీల నిండాఁరఁ దిగిచి శత్రుఁ
 డా మూఁడు భాగమ్ములందును మూఁడు భా
 గంబులకొలఁది డగ్గఱిన పిదప

గీ. నడచు గుఱ్ఱంబు చెవిప్రమాణంబు గాఁగ
 మానస మచంచలంబుగా మనిసి శరము
 తీవి నడపించి కేలు ఝాడింప వలయు
 నసమసమరాంగణమ్ముల నాశ్వీకుండు.

109

గీ. హయముఁ నదలించినది మొద లంచితముగ
 నాశుగోత్తింస మరివాపు సంతదడవు
 లక్ష్యమున దృష్టి నతినిశ్చలంబు గాఁగ
 నప్రమత్తుడై యిడఁదగు నాశ్వీకుండు.

110

క. తురగంబుం బరగింపుచు
 శరసంధానమ్ము సేయ సమకొనుచోఁ జె
 చ్చెఱ నెడమకాలియంకెన
 పొరిఁజారి నంగుళమువాసి పొడ విడవలయున్.

111

గీ. ఎడమపాద మూన నించుక హెచ్చుగా
 నిడక యంగుళంబు లేకరీతి
 నునిచె నేని బాణ ముబికింప నూనుచో
 మ్రొగ్గతిల్లు సాది ముంగలికిని.

112

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గలదు.

113

క. లంకెనపై దాపలి యడు
 గుంకువగా మిగుల భార మూనఁగఁ దగ ద
 య్యంకనబంధము వీడును
 గంకటమున టంగువాఱు జాఱు శిథిలమై.

114

క. ఆవిధమున నడ రొదవుం

గావున భారమ్ము సమముగా నిడవలయున్
దా వామాంఘ్రితలంబున
కావలితంబై తనదృఢ సంకెనమీడన్.

115

వ. అనిన నాచార్యునకు నర్జునుం డిట్లనియె.

116

చ. దురమున నుగ్రపుక్ రిపుల తోరపు ఘోరపు టంపవెల్లి వి
స్తర మడుదేర వారలకుఁ జాలి శరాలి నొగి న్నిగుడ్చుచున్
బరిగొనుచున్ బిఱిందిదెనఁ బైకొను శాత్రవు నేయ గుఱ్ఱమున్
మరలుపరామి నాశ్వికుఁడు మార్గణముల్ నిగుడింప నెట్లగున్. 117

వ. అదియునుం గాక.

118

క. కఠిరధనంబాధంబై

తురఁ గము మఱింపరానిత్రోవన్ బోవన్
బరపీరులు వెనుకొనఁగా
శర మె ట్లరివాపవచ్చుఁజాపధరుఁ డిలన్.

119

వ. అనిన నాచార్యుం డిట్లనియె.

120

గీ. అంకెనల మీఁదఁ బాదంబు లాని లేచి

వెనుమఱి రొమ్ముపల్లపు వెనుకఁ గోటి
సమముగా వాంచి తిర్యగిష్వాసుఁ డగుచు
మెఱపు మెఱసినగతి నమ్ముఁ బఱవలయు.

121

వ. విను మట్లు చాపంబు తీర్యక్సమశృంగంబుగా నాకర్షింపక తొల్లింటి
తెఱంగున నాకర్షించిన శృంగంబునకు ఖంగంబు సంప్రాప్తంబగు
సీదృశంబగు శరప్రయోగనైపుణ్యంబు చిరాభ్యాసంబున నధికరింపం
దగు. వెండియు నాశ్వికునకుం దగిన చిత్రయుద్ధ ప్రకారం బుపన్య
సింఁచెద నాకర్షింపుము.

122

—: దండకము :—

శ్రీ జానకీమానసాంభోజమిత్రా నుమిత్రానుతానూదితస్తోత్ర
 పాత్రా, నుపాత్రానిశప్రాపితామేయగోత్రా, నుగోత్రామరశ్రీ పరిత్రాణ
 చిత్రా, అహో రామ ధాత్రీకళత్రా, సతం బీవనీపట్టణాస్థానసింహాసన
 స్థాయివైయున్న నిన్నుం బ్రక్షీర్తించుచుం గుంభజుం డద్భుతం గూర్చి
 బోధించు నీయాశ్వికాభంగ సంగ్రామరంగ ప్రసంగిబులక వాక్ప్రసూ
 నంబులం దండకాకారమకా చిన్నిపూదండ గావించి మీ దివ్యపాదార
 విందంబులందుక నమర్పించి సేవించెదక సత్కృపార్ద్రైకభావంబునం
 బ్రోవవే, సాదరుండు గురుం డానరుం గాంచి తోషించి భాషించి వేడ్క
 బెడంగైన చెన్నుల్ విడంబించుకన్నుల్ మెఱుంగారుమేనుక తెఱంగైన
 కానుక ససిందేరునిమ్ముక బిసాళించు రొమ్మున్ సిరుల్ గూర్చువాహంబు
 వైపచ్చడా లంకెవన్నెల్ రవాళించుబంగార పున్నీరులక సారులక దేరు
 పల్మాణముక మేలిముత్యాలచెండ్లుక సాబంగారు బంగారు గుండ్లుక జిరా
 కెంపురాసాంపురాకింప నింపౌఖిలీనంబు నీలాలడాల్తె విరాళించుమేల్వాగె
 బాగా నిజాంశాతురాయీ చలచ్చామరంబుల్ లసన్మండలాగ్రంబు
 తూణీరముల్ మేనిసింగాణివిండ్లుక ధనుర్మధ్యమాధారబంధంబునుక
 లోనుగా యుద్ధరంగోచితాడంబరంబుల్ విడంబంబునం గూర్చి తేరం గిరి
 టంబునుక గంటకంబుక దిటంబైన గోధాంగుళిత్రాణముం దూణముం
 బాణబాణాసనంబుల్ స్నేఖలాబంధముక మెచ్చుగా సద్ధనుర్మధ్య
 మాధారబంధంబు సమ్యగ్వలచ్చర్మపట్టీలలామంబు సేమంబునం తాల్చి
 సన్నద్ధుడై యుద్ధతిక వాహ ముత్సాహముల్ మీఱఁగాఁ దీరుగా
 నెక్కుచుక గ్రక్కునక నిక్కి యేదిక్కునం దానయై యాశ్వికాగ్రేసరుం
 డశ్వముక విశ్వముక మెచ్చుగా మెచ్చి రానిచ్చుచుం గ్రచ్చుక
 మెచ్చుచుక డాయుచుక బాయుచుక వ్రేయుచుక మ్రోయుచుక
 వైరులం బోరులంజీరికిం గోక వెన్నీక మున్నావలం దానలంబై చలంబాట
 బోరాడబేర్వాడిక్రొవ్వాడివాలమ్ముఫాలమ్మునక నాటి ధాటిక విరోధి
 విరోధించుచుక ఘోరమై నీరథి దూరు పెంజోరలీలక సభేలంబుగా

శాత్రవవ్యూహ ముత్సాహియై చొచ్చి యొక్కొక్కచోఁగలఁదాటించి
 చౌదాటుదాటించి బాణంబు తూణంబునం దీసి పెట్టెసి యుల్లాసియై
 యట్టహాసంబు భాసిల్ల మల్లాడుచు బారెట నిల్పుచు మూరెట
 మల్పుచు కోపుల ద్రిప్పచు తూపుల గ్రప్పచు శత్రులుదా
 త్రులై నెట్టనం జట్టనం జట్టినం దిట్టయై ముట్టి ధేయంచు వేయంచు
 వాలంబుల దత్తడిం దిద్దిరం ద్రిప్పచు విల్లు చక్రాకృతిఁ బర్యవగా
 దుర్విగాఢై కసంధాన పారీబుడై నూలు నిన్నూలు మున్నూలు నన్నూలు
 నేనూలు నాన్నూలుగాఁ దూపుల పీపుల వైపుల బ్రక్కల
 జెక్కుల మేనుల పీనుల ద్రొక్కటం జక్కఁగాఁ గుసి పాటం
 బ్రయోగింపుచు ద్రుంపుచు సాంపుగాఁ బెంపుగావింపుచుఁడాయ వేచా
 యల మాయల సాయకంబుల రకం గార నేయం జయోదారుడై
 ధీరుడైపైకి రాసక క్రొక్కారు మేఘంబునఁ గోచ విద్యుల్లతాధోరణిఁ
 దారుణాధోరణి ప్రేరణ శ్రీరణద్వారణోత్సరణక్రూరనారాచధారాశధారా
 ప్రసారంబు ఘోరంబు గావింపుచు, బాదులై తేరు లొక్కుమ్మడి
 గ్రమ్మిన హుమ్మరంచు హయంబు రయం బారగాఁ జట్టుపేరెం
 బుల ద్రోలుచు దారథి సారథి యుగ్రము బగ్రము
 జాపము రోపము దండియై ఖండిముల్ నేయుచు జిత్రసంచార
 దుర్వారుడై శూరుడై లోకముల్ మెచ్చగా శత్రుసంచోహము
 గోలి భాస్వజ్జయశ్రీ సమాయాధుడై హరినిహరిడిండిరపాటీరకర్పూర
 మందారగోక్షీరవిస్ఫారకీర్తిస్ఫురన్మూర్తియై భాసిల్లరే కల్కితేజీ అయా
 రేహుమా మేల్పలీ సత్కులీనాశ్వరత్నంబ నీధాటికి విద్విషతోటి
 పేరోటమి గూటమి బాసి రించు జెవు ల్గుట్టుచు గంఠము
 దట్టుచు బెంపు వాటింపగా నొప్పు నంచు గురుం డశ్వయుధప్రకారం
 బుదారణ్ధితిం జెప్పిన మెప్పునం గాంచి పూజించి పాదుండు సంతోష
 వార్ధి పెనం దేదభావంబుతోఁ దక్కునం గల్గు విన్నాణముల్ నెప్పు
 మంచు బ్రకాంక్షించె యుష్మత్పదాబ్జద్వయాచిహ్నితంజైన యీ
 దండకం బిట్టు భాచంద్రతారార్కసంస్థాయి గావించుచు మేలు రావి

చుచుఁ బ్రోవవే దేవ దేవాధిదేవైక విశ్రామసీమా శుభస్థేమ కోదండ
రామా నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః. 123

చ. చిత్రయుద్ధప్రకారం బుపన్యసించి మృగయావిలోదంబుల నానావిధ
సత్త్వంబుల నధికరించి శరంబు లేయం దగిన విన్నాణంబు లాకర్ణింపం
దగుఁ గుతూహలాయ త్తచిత్తుండగు పార్థునకు నాచాద్యం డిట్లనియె.

క. ఆకాశంబునఁ బక్షులఁ

బ్రాకటముగ నడపులందు బహువిధగతులం

దీకొను మెకఃఖుల నేయ వి

వేకమ్మునఁ గలపు సుమ్ము విన్నాణంబుల్.

125

సీ. వీను లత్యము చేసి విశిఖ మేసిన గాఁడి

పాటు వీపున నైన బ్రక్కనైన

సురము లత్యము చేసి యరివాప నోనాటు

శరము రొమ్మున నైన జబ్బునైన

మొగము సూపిన గళంబున సోకుగళము ల

త్యంబుజేసిన నాటు జంఘనైనఁ

ద్రోటి లత్యముసేయఁ బాటవమ్ముననాటు

గళమున నైన వక్షమున నైనఁ

గీ. పఱచెడు మెకంబునకు నెదుర్పడినకిటికి

కుడియెడమ లడ్డముగఁ బ్రాచు క్రోలుపులికి

గగనమున నేగు పక్షికి గ్రమముతోడ

నభ్యసంపఁగ నగు నేర్పు లాశ్వికునకు.

126

వ. విను మొక్కవిశేషంబు గలదు. కాద్యకంబుల సారంబును బరచెడి
మృగంబులవేగంబును శరంబుల తారతమ్యంబును భావించి లక్ష్మీక
రించిన యవయవంబునకుం గురంగట మనోభావంబునకుం దగివ
డూరంబున లత్యం బిడి శరంబు నినుపం దగు నిట్టియోజానా మైద

గ్యంబు చిరాభ్యాసబలంబునం బ్రాపించు నింక దూరాపాతన శరా
భ్యాసప్రశంసం బుపదేశించెద నాకర్ణింపుము 127

నీ, దూరాపాతనమున కాకూఢి కొందిన
మూఁటిలోపల శిలీముఖము లెన్న
ఆశుగంబులలోన నది సుకుమారంబు
సంధానమున నేర్చు చాలఁ గలుగు
దిరుగు నడ్డము ప్రాచు నరచెయ్యి నగలించు
వలకేలు చులకగా వదలకున్న
గాలివాటముఁ జూచి గగనంబు పంచుట
సంధిల్లు దీనికి సాధనంబు

గీ, వణకగానీక చెంగట వ్రాలనీక
విరిగి పడనీక నటు నిటు ప్రీలనీక
నలిశిలీముఖ మొప్పుగా నడప నేర్చు
జనుఁడు కోదండదీక్షావిశారదుండు.

128

వ, విను మిట్టి దూరాపాతన ప్రయత్నంబునకు సమీరప్రేరణగ్రహణ
పూర్వకంబుగా నభోవిభజనంబు గావించ నేర్చు గలుగుట ప్రథ
మాంగంబగుటం దద్విభజనోపాయం బుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము.

క, ఏదిక్కున కనుకూలం
బై దొరకొను పవనవేగ మాదిక్కునకున్
మోదంబున నభిముఖుడై
ప్రోది సమస్థానకంబు పూని నిలుచుచున్.

130

గీ, తనశిరోమధ్యముననుండి ధరణి నంటి
నట్లు ముందరఁ గనుపడు నాకసంబు
మూఁడు భాగముల్ గాఁ బంచి ముప్పైక్రింద
భాగములు రెండు పై నొక్కభాగ మునిచి.

131

క. ఆయెత్తుననె శిలీముఖ

మేయం దగు నించుకంత మెచ్చును దగ్గు
జేయక నైపుణ్యంబునఁ
బాయక దూరాభిపాత పరిచయమునకున్.

182

క. పగ లాకాశము పంచుట

సుగమము గాదేని రేయిఁ జక్కలు గుఱిఁగా
గగనంబు మూఁడు పాళ్ళుగ
విగణింపఁగ వలయు భావవీధి నిపుణుడై.

183

గీ. అట్లు భావించి భాగద్వయాయతముగ

వేణుదండంబు గుఱుతు గావించి నిలిపి
దానిపైఁ గార్చుకవుముష్టి నూని దూర
సమభిపాతనాభ్యాసంబు సలుపవలయు.

184

శ్లో. కోటల పేటల తోటల

మాటుల విభజింపఁ జనదు మన్నున్ మిన్నున్
గూటమివలెఁ గనుపడుటకుఁ
జాటున నాలోకనంబు సమకొన కునికిన్.

185

క. కావునఁ బంచుట బయులునఁ

గావింపగవలయు సుమ్ము గగనము బుద్ధిన్
భావించియుఁ దారావళి
భావించియుఁ బగలురేయి పరిపాటి మెయిన్.

186

ప. వెండియు నొక్కవిశేషంబు గలదు.

187

గీ. ఆకసంబు కొండ తైదు భాగములుగాఁ

బంచి రెండు పాళ్ళు పై ఘటించి

మూఁడు పాళ్ళు చాపముష్టికింద ఘటించి

ః. లీల నడుపుదురు శిలీముఖంబు.

188

వ. ఇట్లు సమీరప్రేరణపూర్వకంబుగా గగనంబు విభజింపం దగు నింక
దూరాపాతనంబున కభ్యాసక్రమంబు గల దాకర్ణింపుము. 139

సీ. మును ప్రమాణంబుగాఁ గొనిన దండము మీఁదఁ
జాపముష్టి ఘటించి శరము దొడిగి,
తెగవాపి శరము మేదినికి వ్రాలు కొలంది
భావించి యది మూఁడు పాళ్ళు చేసి,
భాగ మీవల రెండు భాగంబు లవలఁగా
సభమున నాటు జేసల కొలంది,
పిటకంబు రజ్జులంబితముగాఁ గీలించి
యాపిట్య లక్ష్మ్యమై యమరఁ జేసి

గీ. మునుపు దాను శిలీముఖ మొనరఁ దొడగు
వజ్రఁ గొలగఱ్ఱపై ముష్టి పాదుకొలిపి
పదపడి శిలీముఖంబులఁ బజపవలయు
దినదినంబున నభ్యాసమునఁ జెలంగి. 140

వ. వెండియు నొక్కవిశేషంబు గలదు. 141

సీ. ఆలక్ష్మ్యపిటకంబునందు గోధుమపొట్టు
నింజార నేర్పున నినుపవలయు,
పెనుపొందఁ గార్పాసబీజముల్ నించిన
సంతకంబెను లెస్సయై తనర్పు,
నదియుఁ జతుష్కోణ మైనను యోగ్యంబు
వృత్తమైనను బరమోత్తమంబు,
మృదులతావలయనిర్మిత మైనమే లగు
వైణవం బైనను వాసికెక్కు.

గీ. కడిమి నాలక్ష్మ్యపిటకంబు గాఁడిపాఱఁ
జాటు దూరాభిపాతనశరచఘ్నంబు

మొదలఁ గొలగట్టపైఁ జాపముష్టి నిలిపి
నిరత మభ్యాసమునకు నై నిలుపవలయు.

143

గీ. తొలుత నభము పంచి కొలగట్ట యార్జించి
యిట్టి పరిచయంబు లేచటనైనఁ
జేయవచ్చుఁగాని చెలఁగి యాకాశంబు
పంచరాదు బయలు గాంచఁజేసి.

143

వ. ఇవిధంబున నభోవిభజనప్రమాణంబగు వేణుదండంబుపై ముష్టి
నిలిపి యభ్యాసంబు సేయుచుం జిరాభ్యాసంబున లక్ష్యశుద్ధిం గాంచి
బయలున శరంబులు నడపుచు ముష్టిగతంబులైన తారతమ్యంబులు
భావింపుచు నైపుణ్యంబు సంపాదించు దగు నిందు పురాతనధను
ర్ధరసంప్రదాయవేద్యంబైన సుధీజనహృద్యంబైన చోద్యంబు గల
దాకర్ణింపుము.

144

సీ. కొలగట్టపై ముష్టి నిలిపి మున్నేసిన
యభ్యాసపరిచయం బాత్మ నిలిపి,
బయలున గగనంబు పంచి భాగద్వయ
మడుగున విలసిల్లునట్లు గాఁగ,
కార్మకముష్టి పొంకముచేసి విశిఖంబు
నిగుడించి చూడ్కులు నిగుడఁజేసి,
రూఢీమై శరము ధారుణి గాఁడి యుండిన
చోటున కరుడెంచి చూడవలయు,

గీ. ముష్టి గగనంబు పంచినదృష్టితోడ
నుచితవైఖరి నచలమై యుండెనేని
జానుపర్వంబునకుఁ బింజ సమముగాఁగ
లీల ధర గాఁడియుండు శిలీముఖంబు.

145

వ. వెండియు నట్లు ధరం గాఁడిన శిలీముఖపుంఖంబు జానుపర్వంబునకు దల
కడచీ, కార్మకముష్టి భాగద్వయంబున కతిక్రమించిన దనియును

శిలీముఖపుంఖంబు జానుపర్వంబునకు దిగువం దోచిన భాగద్వయం
బునకు దిగువంబడిన దనియును భావంబునం దెలియుచు నుభయ
మధ్యగంబుగా ప్రమాణంబున ముష్టి నలవరించి విన్నాణం బార్జింపం
దగు మఱియును.

146

సీ. ప్రాకృమీరంబు నిర్భరలీల విసరుచోఁ

బ్రత్యజ్యుఖంబుగాఁ బటపవలయు,
దక్షిణానిలడింభ మక్షీణమైనచో

నెఱి నుదజ్యుఖముగా నినుపవలయు,
ప్రత్యకృమీరంబు భాస్వరంబైనచో
నలిని బ్రాజ్యుఖముగా నడపవలయు,
నొగి నుదజ్జాదుతం బూర్జితంబైనచోఁ
దఱి నవాజ్యుఖముగాఁ దార్పవలయు,

శీ. ప్రోది జలములపై నేయరాదు మొయిలు
నభముఁ బ్రాకెడువేళల నడపరాదు
గాడ్పు నెదిరించునట్లుగాఁ గడవఁజనదు
సాయకము గాళువుల కడ్డ మేయరాదు.

147

వ. ఇట్లు సమీరప్రేరణగుణదోషవినిభాగంబును, గగనవిభజనోపాయం
బును, దూరాపాతనంబుల నభ్యాసంబుల తెఱంగును, వెండియు
నయ్యైయెడలం గలుగు విశేషంబులు నేర్పరించితి ననవుడుఁ
పార్థుండు కృతార్థుడై యాచార్యునకు వందనం బాచరించి వెండియు
నిట్లనియె.

148

క. అనఘా దూరాపాతం

బునకుం దానకము దృష్టి ముష్టియు వేర్వే
ర నిరూపింపందగు నన
ననిమిషపతినుతునితోడ నాచార్యుఁ డనున్.

149

సీ, చెలంగు నాలుగుకోలందుల శరాసనముల
 పదియేను పిడియలై పరగునిట్లు,
 వెలయు దూరాపాతివిశిఖద్వయంబులో
 లీల రాజులు శిలీముఖంబు,
 సంధిల్లు నూచితస్థానపంచకములో
 మానితం బగు సమస్థానకంబు,
 ముడము సంపాదించు ముష్టిత్రయంబులో
 వర్ణసీయంబైన వద్దులంబు,

గీ, నైకమగుదృష్టులందు నుల్లోకితంబు
 నలరు ఋతువులలోన గ్రీష్మాగమంబు
 లలినిగాద్మకవిద్యావిలాసకలనఁ
 దనరు దూరాభిపాతనంబునకు ధరణి.

150

సీ, అంగయష్టిక తిన్ననైయుండఁగావలె
 నూరువుల్ చక్కనైయుండవలయు,
 తనపూన్ని కుడియడుంగున నూనవలె విల్లు
 హయముపల్లము భాతి నమరవలయు,
 శరము సాదితెఱంగుఁ బురణింపఁగావలె
 దివియుచో డాకేలఁ దివ్రరవలయు
 సమకొల్ప నెడమకేల్ జాడింపఁగావలె
 నరివాప శరము బిట్టడరవలయు,

గీ, నాకసము పంచి దృఢముష్టి నధిగమించి
 విశిఖపుటలుంగు మొనమీఁద విస్తరించి
 నడచు బాణంబుతోఁగూడి సభముఁ బ్రాకి
 దృష్టి లక్ష్యప్రదేశంబు దివ్రరవలయు.

151

ప, వెండియు నభ్యాసంబున సర్వసాధారణంబుగా ధన్యుడల్లు శర్రంబులు
 నడపందగిన కొలందులు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

152

గీ. పరపు నిన్నూటయేబది బార లొకఁడు
పరపు మున్నూటముప్పదిబార లొకఁడు
పరపు మున్నూటయఱువదిబార లొకఁడు
పరపు విశిఖంబు నన్నూటబార లొకఁడు.

153

వ. మఱియు నిరంతరాభ్యాసబలంబున నేనూటబారలకొలంది విశిఖంబు
నడుపందగు నిదియును సకలజనసాధారణంబు గాకుండు నైనను
నొక్కవిశేషంబు గల దమూల్యంబులగు శరాసనంబులును నన్యద్యం
బులగు శిలీముఖంబులును ననుకూలంబులగు సమీరప్రేరణంబులు
కలిమింజేసి కొన్ని దేశంబుల ధనుర్ధరులుకొలంది నతిక్రమించి యేయం
జాలియుండుదు రదియును సాధనబలమునం నాని యభ్యాసబలంబునం
గాదని నిర్దేశింపందగు నవియును వివరించెద నాకర్ణింపుము.

154

సోశడుపుదు రీహస్తిగరంబు వారలు
ప్రదర మేనూటబారల కొలంది
బాణంబు సావీరపతు లేతు రేనూట
నలువదిన్నాల్గుబారల కొలంది
పరగింతు రంబు నేపాలభూపాలకుల్
రహి నాటనూటబారల కొలంది
సాగింతు రంబు కోసలదేశవాసులు
లలి నేడునూటబారల కొలంది

గీ. గలిలములగాడ్చు లేవేశ నొలయు చుంట
శార్ఙ్గము శిలీముఖంబును జబ్బు వారి
తలగ దిన్నూటబారల కొలదిమీటి
యిషువు బంగారభూపతు లేయునవుడు.

155

వ. పెండియు నేడునూటబారల కొలంది శిలీముఖంబు లతిక్రమించు నేయం
జాలిన కౌశలంబు మంత్రబలంబునంగాని సాధనాభ్యాసబలంబులం
గాదని నిర్దేశింపం దగు మఱియును.

156

సీ. కొన్ని జాంగలములు కొన్ని యనూపముల్

జాంగలానూప మిశ్రములు కొన్ని

గిరిశిలాగహసంకీర్ణంబులైన దే

శంబులు గణుతీంప జాంగలములు

పాథఃప్రవాహసంశాధంబులైన దే

శంబులనూపాహ్వయంబులయ్యె

కుధరాంబుపూరసంకుచితదేశంబులు

జాంగలానూప మిశ్రములు సుమ్ము

గీ. సత్త్వరం బగు జాంగలస్థలములందు

నతివిలంబ మనూపంబులందు నుభయ

మిశ్ర మగు జాంగలానూప మిశ్రదేశ

ములశిలీముఖగమనమ్ము తలచ నవని.

157

గీ. వృషభమిథునములను వినుము దూరాపాత

విలసనంబు సలుప విహిత మండ్రు

లట్టివేశనైన నంబువాహంబులు

నింగిఁ బ్రాంత నేని నినుపవలయు.

158

క. బలువిడి శార్ఙ్గమ్మునకును

జలి సోకిన నూలుకొలుపఁజాలదు జడమై

యలకనిబాణంబైనను

జలు బానిస దూర మరుగఁ జాలదు వలమై.

159

గీ. శార్ఙ్గ మొకవత్సరము గడచనిన రెండు

వత్సరంబులయది మూడువత్సరముల

యదియు దూరాభిపాతనార్హంబులైన

శ్రమము లరివోయుటకుఁ జూపె సముచితంబు,

160

క. ఒకవత్సరంపు శార్దూలము

వికటంబగు పన్నిదమున విశిఖము దొడుగన్

సుకరంబగు విలుకాండ్రకుఁ

బ్రకటాభ్యాసంబునకును బనుగొన దనఘా.

161

చ. గణుతికి నెక్కుచుండు విలుకాండ్రు శరం బడరించువేళ న

ద్వంశములు మూఁడు పాటిలఁ దగున్ విశిఖంబునఁ దీవ్రవేగమున్

దొణకమి లక్ష్యభేదనము తోరపుటంపరవెల్లినిట్టులీ

గుణములు గల్గనట్లుగ నిగుడ్చనివాఁ డొకధన్వితే మహిన్ 162

సీ. మది నిష్టదేవతామననంబు సలుపుట

విద్యాప్రదాయకు వేడికొనుట

ధనురాగమప్రబోధమున రాశించుట

శస్త్రాస్త్రమంత్రవిస్తరము గనుట

శరశరాసనవిశేషములు భావించుట

సంతతాభ్యాసంబు సలుపుచుట

శరయోజనార్హమా సమయం బెఱుంగుట

కుశలుఁడై లక్ష్యంబు కొలఁది గనుట

సమబలం బై నట్టిచాప మార్జించుట

గుణము యోగ్యంబుగాఁ గూర్చికొనుట

మఱి ధనుశ్చరముల మంత్రముల్ వ్రాయుట

వైపులు భావించి వలను గనుట

యేవుమై దృఢముష్టిఁ జూపంబు దాల్చుట

సముచితస్థానసౌవ్యవము గనుట,

తగులీల నంగుళిత్రాణం బమర్చుట

పదనై న బాణంపుహదను గనుట,

సమధిక్రస్థితిఁ బింజ సమముగా నడుకుట

యాకర్షణమున సోఘగము గనుట,

చక్కగాఁ జూడ్కి లక్ష్మమునందు నిల్పుట
 చిత్త మాయత్తంబు చేసికొనుట,
 సదమలస్థితి వీపు గదలనీకుండుట
 ౧౩౩ ధనువుచాటున రొమ్ము దాచుకొనుట,
 కొమలు వంగినముష్టి గుఱుతుగా నిలుపుట
 మునుకొని కనుబొమల్ ముడువకుంట,
 పలుమొస లధరంబుపై నూనకుండుట
 సరవిపై గడ్డంబు సాచకుంట,
 ౧౪ నరములకీశ్వరిన్నదనంబు సూపుట
 యంగంబు లచలంబు లై తనరుట,
 నిట్టూర్పు సలువక నిండాఁ దివియుట
 తివియుచున్నెడ నోరు దెఱవకుంట,
 యాకుంచితమున నర్థాంగంబు కుంచుట
 ప్రేరితంబున విస్తరిలి వెడలుట,
 యుద్రేకమునఁ బుంఖ ముబికింపఁ జూచుట
 చాపముష్టి నలుంగు ససిఁబఱుచుట,
 సారిదిమైఁ బుంఖంబు చులకఁగా వదలుట
 సింహంబులీల గర్జిల్లుచుంట,
 తీవి డాకేలు జాడింపఁగా నేర్చుట
 ప్రోదిమై సమపదంబున నిలుచుట,
 పొరువంబునకుఁ జాపము కౌగిలింఁచుట;
 తెగవాపి విశిఖమ్ము తెఱఁగు గన్నుట

గీ. బాణములు సత్వరములుగాఁ బఱపుటకుఁ
 దొణకక నలోలవై ఖరిఁ దూఁగుటకును
 కఠినలక్ష్మ్యంబు భేదింపఁగలుగుటకును
 ఘనత పాటించు నలువదికొశలములు,

వ. వెండియుని న్నలుబదికొశలంబుల నప్రమత్తుండై శరంబును నడపిన
ధనుర్దరుండు లక్ష్మ్యశుద్ధిం బడసి కృతార్థుండగు, మఱియు నిష్టదేవ
తానుస్మరణంబునుం గురుస్మరణంబునుం గాక తక్కుంగలుగు నీ
యష్టత్రింశత్కొశలంబులం బండ్రెండుచోటులం గరణీయంబులై
నాల్గు విన్నాణంబులు బ్రవర్తిల్లుచుండు నని సంక్షేపరూపంబుగా
ధనురాగమసంప్రదాయజ్ఞులగు కొందఱు విన్నాణం బుపన్యసించు
దురు. అత్రైతంగు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 164

ఉ. పోడిమి సంబకంబు నరివోసి వడిం దెగవాపువేశలన్
మూడిట మార్దవంబు మఱి మూడిటిలోనఁ గతోరభావమున్
మూడిట నార్దవం బవల మూడిటిలోన సమానభావమున్
జూడఁగ నాల్గు చైదములు సొన్నఁ దగున్ బదిరెండుచోటులన్. 165

క. శరసంధానంబున భా
సురకార్యకముష్టి నమరు జుట్టినఁవేలన్
గర మర్థి నెడమప్రక్కకు
నిరుపమగతి మార్దవంబు నినుపఁగవలయున్. 166

చ. హదనునఁ జాపముష్టి వలహస్తపుజుట్టినవేల సవ్యపున్
బదముఖమున్ దగున్ గతినభావము గైకొనఁగా లలాటమున్
వదనము కూర్పరంబులును వాసి గనందగు నార్దవంబునన్
బదకరనేత్రయుగ్మములు పాటిల మేలు సమానవైఖరిన్. 167

వ. వెండియుఁ బండ్రెండుచోటుల నిన్నాలుగు విన్నాణంబులు గావించు
త్రైతంగు ప్రకరణానుసారంబుగా నయ్యైవేశల విస్తరంబునం బ్రస్తా
పించితిం గావున సంగ్రహంబుగా నుద్దేశించితి నింకనొక్క విశేషంబు
గల దిన్నాల్గు విన్నాణంబులం బరిఢవిల్లు నిన్నలువది కొశలంబుల
ననాదరంబున నెవ్వండేని శరంబులు నడపిన సతనియపేక్షం జేసి
శరగమనంబున ననేకదోషంబులు గలుగు నవియును వేటువేట వివ
రించెద నాకర్ణింపుము. 168

సీ. తమి దేవతా గురుధ్యానముల్ మఱచినఁ
 బన్నిదంబుల విద్య భంగపరచు
 ధనురాగమ ప్రబోధంబు సంధిలదేని
 విద్యాపరీక్షల వెఱపుఁ దోచు
 శస్త్రాస్త్రమంత్ర విస్తరము చేకుటదేని
 పరభయానక లీల పాదుకొనదు
 చులకని బాణంబు బలు శరాసరమునఁ
 దూఁగించ జబ్బుగా నేగుచుండుఁ
 జలకనివింట నగ్గలమైన విశిఖమ్ము
 సమకొల్పుఁ గ్రక్కన ననక మాను
 సతత మభ్యాసంబు నలుపఁజూడనిచోట
 లాఘవంబునఁగాదు లక్ష్మశుద్ధి
 సమయం బెఱుంగక చాపంబు బూనిన
 నేపుమై పంత మీఁజేరకుండు
 కుశలుఁడై లక్ష్మమ్ము కొలఁదిఁ గన్గొన కేయు
 తఱి శరవ్యమునందుఁ దవుల దమ్ము
 దుస్సహంబగు వింటఁ దొడిగిన శరము చెం
 గట వ్రాలు గాత్రంబు కంప మందు
 గుణము యోగ్యంబుగాఁ గూర్చనిచో విల్లు
 నాద మీదు శరంబు నడుమ వ్రాలు
 ధనురాశుగములు మంత్రము లోలి వ్రాయక
 తాల్చునేని సురక్షితములు గావు
 వైపు లిట్టటుగాఁగఁ జాపంబు దాల్చిన
 శృంగముల్ శమముగా వంగ కుండుఁ
 గొమలవంపులు సమానములు గామిని గార్చు
 కంబులో మెలి యున్నఁ గదలు శరము
 దృఢముట్టిఁ గొనఁడేని తిరుగు బాణాసనం
 బరచెయ్యి నొచ్చు సాయకము నడలు

స్థానంబునందు సౌష్ఠవమున నిలువక
 సరివాడ శరము లక్ష్యమునఁ దప్పఁ
 దగులీల సంగుళితము బూన కరివాప
 విశిఖముల్ వినరు మాన్వీయును సడలు
 సంగుళితము వట్టనై రంధ్ర మున్నచో
 బాటు బాణము పింజ సడల వినరు
 బిగువుగా వివరమ్ము తగు సంగుళితాణ
 మంగుష్ఠమునకు నొప్పడరఁ జేయు
 మృదునైన పెళ్ళునైన బదవడి గుణఘాత
 మున సంగుళితాణ మనువు దప్పఁ
 బదను మిక్కిలి లేని బాణంబు తెగవాప
 చెలఁగి లక్ష్యము తెంపు చేయకుండు
 కట్ట తిన్ననగాని కాండంబు నడపిన
 దూరంబు చని చని తొణఁకుచుండు
 గలులు మెత్తనివైన కఱకు లై నను బాగు
 గాఁ గూర్చకుండినఁ గదలు శరము
 నిండారఁ గుసికట్టనుండు రంద్రమ్ములో
 నలుఁ గూనకున్న సాయకము విఱుగు
 వక్ర మైనను కట్ట వలమైన విశిఖమ్ము
 చాపమధ్యము సోఁకి యేవు డఱుగు
 సమముగా సరి సమర్థక శర మ్మరిపాప
 వెడలి క్రిందును మీఁదు వినరుఁ బింజ
 యాకర్షణమ్ము జల్లెై తనర్చిన మార్గ
 ణము సబాటమ్ముగా నడవకుండుఁ
 జక్కగాఁ జూడ్కి లక్ష్యమునందు నిలువక
 తెగవాప విశిఖంబు దవులదందు
 భావంబు చూడ్కిలోఁ బ్రాకకున్నెడ లక్ష్య
 భేదనోపాయంబు పాదుకొనదు

నుపహతులం జేయుచు సామ్రాజ్యపూజ్యుండై వర్తిల్లు మతియును
గల విశేషంబు లాకర్ణింపుము. 170

సీ. తగనివేగంబునఁ దెగవాప తెక్కల
మొదలు గాఢపు సోఁకి మ్రోయుచుండు,
నవుడు పుంఖము సోఁక నంగుళిత్రాణంబు
మును మున్ను తిరుగుచు మొరయుచుండు,
దటేదటి నంగుళిత్రంబట్లు విడిగిన
బాణంబు తిరుగుడు బడుచునుండు,
నాలీల మెలివారు వాలమ్ముఁ గడిదిల
క్ష్యవిభేదనము సేయఁ జాలకుండు,

గీ. గావున యథార్హమగు వేగ మావహించి
రూఢిఁ దర్జని నఖరమ్ము రొమ్ము నూడ
నరవి నంగుష్ఠనఖ మాకనమునుఁ జూడ
నోలి శరమోక్షణము సేయు టుచిత మండ్రు. 171

క. అతివేగమ్మున మొరసెడు
గతి దెలియక శరము జబ్బుగా నడచినచో
విరతముగ మొరయు ననుచును
గొతుకక పలుకుదురు ధరణిఁ గొందలు ధన్యుల్. 172

గీ. సంప్రదాయంబు దెలియని చాపధరుని
... గాంచి విలువిద్య నేర్చిన కారణమున
తెలియ కీలీల మిగుల వారెంతు రనుచు
నెలమి దళుకొత్తగా నిర్ణయింపవలయు. 173

గీ. పిరిజిలపులందుఁ బెలుచనొక్కటి వలం
... పాకటే నన్న మగుచు నుంచెనేని
... యుడరఁజేయువేళ నెడమకుఁ గుడికిని
... నడుచు శరము పింజ నడలుచుండు. 174

వ. తాదృశవ్యపాయంబు పాయ నుయపాంబు గలదు.

175.

క. సన్నంపు సెలవియోరం

గ్రన్నన లక్కయిడఁ జక్కగాఁ జను మఱియున్

బెన్నగు మారట సెలవిం

బెన్నారెడుతెక్క సడలిచిన మెలిదీరక.

176

క. నూత్రంబు జుట్టి కొందఱ

పాత్రంబగు శరపుమెలిని బాపుదు రదియున్

జిత్రంబై విలసిల్లును

ధాత్రీసుర శుభనిదాన ధైర్యనిధానా.

177

వ. మఱియుఁ దులాదండాభంబైన కాండంబునకు నియోగం బుపన్యసించెద

నాకర్ణింపుము.

178

మ. ఇలపైఁ గ్రుమ్మరు కొద్ది సత్వములపై హేరాశపుంధాటి మి

న్నులకుం బ్రాకు పులుంగుమొత్తముపయి భూజాగ్రశాఖాంతరం

బులఁ గూర్చుండెడు నండజంబులపయి బ్రోదిక బ్రయోగింపఁ దా

వలమై యుండు ధనుర్ధరాళికిఁ దులాదండాభకాండం బిలక. 179

వ. అదియునుం దత్తల్లశ్మంబుల నరి నమర్చు తెఱంగు లెఱింగించెద.

సీ. అఖిలాంబకములలో నల తులాదండాభ

మరికి బెత్తెడు మించ నదుకవలయు,

దూరలక్ష్మ్యంబునఁ దొడగ బెత్తెంటిలో

సర్థాంగుళము తగ్గ నదుకవలయు,

సతిదూరలక్ష్మ్యమం దడలించుచో వింటి

నడిరేఖమీఁదుగాఁ దొడగవలయు,

గుఱినిఁబుంఖముఁ చాకఁ గోరివ నంగుళ

ద్వితయమాత్రము క్రింద నదుకవలయు.

గీ. నవని వ్రాలెడు ఖగము లక్ష్యముగ విక్ర
మించఁగోపులు సరిగాఁగ వాంచి వింట
నమరిచి తరాజుకై వడి నడరఁజేయ
నగుఁ దులాదండసన్నిభంబగు శరంబు.

181

క. తరులక్ వ్రాలెడు పక్షిక్
బరసున నాకసమునందు బటచు ఖగంబుక్
బొరయఁ దులాదండశరం
బిరవందగ నేయు ధన్వి యిల సధికుండగుక్.

182

చ. హరిణవిషాణమధ్యనిభమా నెడముంగల వృక్షశాఖలం
దిరమగు పత్రిపై జతను దిన్ననగాఁ దగువృక్షశాఖలం
దిరవగు పత్రిపైఁ గణక నేయగఁ బూనిన పృష్ఠభాగ మం
బరము గుణంబు భూతలము పాదుకొనక్ ధను వ్రానగాఁ దగుక్.

క. తిన్ననగాఁ జను తరుశా
ఖ న్నెలకొను ఖగము నేయఁగాఁ బూనినచోఁ
బన్నిన నెడ గలుగం జని
క్రన్ననఁ దెగవాప విటుగక ససి న్నడచుక్.

184

క. ఒకశాఖ మీఁదుగా వే
ఱొకశాఖ పొనంగ నడుమ నుండెడు పులుగుక్
రకమున నేయందగు తల
గక విలు తిర్యక్సమంబుగా నిడి శరముక్.

185

గీ. అట్లు క్రింద మీఁద నమరెడు కొమ్మల
వంక లుండెనేని వలను జూచి
ధనువు వాంచి సేనుపదగుఁ దులాదండాభ
మగు శరంబు నినుచు నవుడు ధన్వి.

186

వ. అవి యిద్విధంబునఁ జూశుత్పత్వాదింశల్లక్షణంబులు క్రమంబున వివరించి బ్రహ్మశిరంబును, నైంద్రాత్మంబును, నైశికంబును. బ్రహ్మాత్మంబును, వరుణాత్మంబును, నాక్షేయాత్మంబును, శిఖరాత్మంబును, వాయవాత్మంబును, హయశిరంబును, గ్రాంచాత్మంబును, వైద్యాధరంబును, బ్రహ్మపనంబును, బ్రహ్మనంబును, సారాత్మంబును, దర్పణంబును, శోషణంబును, సంతాపంబును, విలాపంబును, మదనాత్మంబును, గండర్వాత్మంబును, మోహనంబును, బైశాచంబును, సౌమనసంబును, సంవర్తంబును, మాసలంబును, సత్యాత్మంబును, మాయావంతంబును, దేహిప్రభంబును, దేహికర్షణంబును, సోమశిరంబును, త్వష్టృహృదాయంబును, భగ్నాత్మంబును, నారాయణాత్మంబును, బైనాకాత్మంబును లోనుగా ననేకదివ్యాత్మంబులును, దత్ప్రీతినంహారంబులు నుపదేశించి, కరుణార్ద్రంబులగు కటాక్షపీక్షణంబు లొలయం బొండవమధ్యముం గనుంగొని యిట్లనియె.

187

శా॥ క్రీడంబుల్ సతతాభయప్రదము లశ్రీ వారకంబుల్ జను
ప్రాచుర్భూతికి హేతుభూతములు సౌభాగ్యప్రదంబుల్ ధను
ర్దేవోక్తంబులు దేశికానుకలనావేద్యంబు లాద్యంబు లి
ట్లే దివ్యాత్మము లన్నియుం బడసి తీ వేకాగ్రభావంబున. 188

సీ. బాణబాణాసనప్రకరంబు లునిచిన
వేశ్మంబు చొరఁజూచు వేశలందు
సభలలోఁ జిత్రలక్ష్మముల ప్సిదమున
విశిఖ మేయగఁ జూచు వేశలందు,
ధృతి లక్ష్మవేదికాదిక శరాభ్యాసముల్
వెలయింప విలుకొను వేశలందు,
సంగ్రామరంగప్రసంగసంగతులందు,
వెన నస్త్రమడరించు వేశలందు,

గీ. చరణసంక్షాళనం బువస్పర్శనంబు

గురుపరంపరాధ్యానంబు గురుతరాస్త్ర

దేవతావందనము మహాదేవకీర్త

నము నరుండు యధావిధి నడుప వలయు.

189

మ. బలభిన్నీలనిలదేహ విసమత్పాణానోత్సాహ ని

శ్చలకారుణ్యరసప్రవాహ కిపిరాజన్యాహవహూహ ని

స్తులదానోద్యమవారివాహ విశిఖిక్తుభాణిసంవోహ ది

గ్వలయాచూఢయశఃప్రరోహ విగతవ్యామోహ భావోన్నతిక. 190

మా. సదమలచిరకీర్తి! సంవిదానందమూర్తి!

మృదువచనవిచిత్రా! మేఘసంకాశగూతా!

వదనవిజితచంద్రా! వర్ణితాటోపసాంద్రా!

విదితకుశలధామా! వీరకోదండరామా!

191

గద్య. ఇది శ్రీమత్కృష్ణల్యానందన కటాక్షవీక్షణపరంపరాసాదిత కవితా
విచిత్ర, మైత్రేయసగోత్ర, నృసింహగురుపుత్ర కృష్ణమాచార్య ప్రణీ
తంబైన “శనుర్విద్యావిలాసం” బను లక్షణప్రబంధంబునందు,
లక్ష్మణోద్ధిలాభంబును, లక్ష్మణవేదికారచనావివేచనంబును, నారాచ
మోచన ప్రకారంబును, చిత్రలక్ష్మణభేదనోపాయప్రతిపాదనంబును,
శాబ్దలక్ష్మణరాభ్యాసవిలాసంబును, దూరనికటస్థలలక్ష్మణభేదన దృష్టి
ముష్టినియమన లక్షణాన్వీక్షణంబును, రిధారోహణశరాభ్యాసవిశేష
భాషణంబును. గజారోహణశరప్రయోగవినిభాగంబును, హయా
రోహణశరమోక్షణలక్షణంబును, దూరపాతిశరాభ్యాసవిస్తరప్రకీర్త
నంబును, శరప్రయోగసమయాసమయనిరూపణంబును, శరగమన
గుణదోషవినిభాగంబును, దివ్యాస్త్రమంత్రతంత్రప్రయోగోప సంహార
విస్తరప్రస్తావనంబును, లోనుగా గల విశేషంబుల సర్వంబును గల
తృతీయాశ్వాసము.

192

